

**MINISTERUL AFACERILOR INTERNE AL REPUBLICII MOLDOVA
ACADEMIA „ȘTEFAN CEL MARE”
FUNDAȚIA „HANNS SEIDEL” (GERMANIA)**

**PROBLEME ACTUALE PRIVIND PROTECȚIA
ȘI SECURITATEA PERSOANELOR IMPLICATE
ÎN PROCESUL PENAL**

**(Materialele conferinței științifico-practice internaționale,
21 martie 2013)**

**AKTUELLE PROBLEME DES SCHUTZES
UND DER SICHERHEIT DER TEILNEHMER
IM STRAFVERFAHREN**

**(Das Sammelwerk der internationalen wissenschaftlich-praktischen
Konferenz, der 21. März 2013)**

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЗАЩИТЫ
И ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ
УЧАСТНИКОВ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА**

**(Материалы международной научно-практической конференции,
21 марта 2013)**

Chișinău, 2013

**Aprobată și recomandată pentru editare de Consiliul Editorial
al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
Această publicație apare cu sprijinul Fundației „Hanns Seidel” (München, Germania)**

Colegiul de redacție:

Dr. Simion CARP, rector al Academiei „Ștefan cel Mare”

Dr. Iurie ODAGIU, prim-prorector pentru studii al Academiei „Ștefan cel Mare”

Dr. Iurie LARII, prorector pentru știință al Academiei „Ștefan cel Mare”

Ghenadie CHIRIȚA, prorector pentru instruirea combatantă, șef al statului-major

Dr. Mihail DAVID, vicepreședinte IPA, prodecan al Facultății de drept și administrare publică a Universității „Spiru Haret” din Constanța (România)

Dr. Veaceslav GRATI, director al Institutului de Formare Profesională Continuă și Cercetări Științifice Aplicative

Dr. Veaceslav URSU, șef al Facultății de Drept

Dr. Valeriu NOUR, șef al Facultății Securitate și Ordine Publică

Dr. Radion COJOCARU, șef al Catedrei „Drept penal”

Dr. Ștefan BELECCIU, șef al Catedrei „Drept polițienesc”

Dr. Marian GHERMAN, șef al Catedrei „Investigații operative”

Dr. Oleg CASIADI, șef al Catedrei „Științe socioumane”

Dr. Alexandru PÎNZARI, șef al Catedrei „Management în activitatea OAI”

Dr. Liliana CREANGĂ, șef al Centrului de Cercetări Științifice

Dr. Igor TROFIMOV, conferențiar universitar al Catedrei „Drept civil”

Dr. Ștefan STAMATIN, profesor universitar interimar al Catedrei „Drept polițienesc”

Dr. Vasile FLOREA, profesor universitar interimar al Catedrei „Drept penal”

Ruslan CONDRAT, șef al Secției redacțional-editoriale și planificare

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor revine autorilor

CUPRINS:

С.В. АНДРУСЕНКО, <i>кандидат юридических наук, доцент кафедры уголовного процесса факультета по подготовке следователей Одесского государственного университета внутренних дел Украины</i>	
Использование научно-технических средств в обеспечении безопасности лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве.....	12
Юрий АЛЕНИН, <i>доктор юридических наук, профессор, заслуженный юрист Украины, заведующий кафедрой уголовного процесса Национального университета "Одесская юридическая академия", Одесса, Украина</i>	
Уведомление о подозрении по новому уголовному процессуальному кодексу Украины.....	15
Albert ANTOCI, <i>doctor în drept, lector superior al Catedrei Științe polițienești și socio-umane a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI</i>	
Dreptul persoanelor cu statut special de a beneficia de programul privind protecția martorilor.....	18
В.Н. БАБАКИН, <i>кандидат юридических наук, доцент, профессор кафедры оперативно-розыскной деятельности Харьковского национального университета внутренних дел, Украина</i>	
С.А. ОСЯТИНСКИЙ, <i>начальник отдела международных связей Харьковского национального университета внутренних дел, Украина</i>	
Отдельные аспекты предотвращения правонарушений среди молодежи.....	23
В.Н. БЕСЧАСТНЫЙ, <i>доктор наук по государственному управлению, профессор, ректор Донецкого юридического института МВД Украины, заслуженный юрист Украины, полковник милиции</i>	
Государственная защита работников суда, правоохранительных органов и обеспечение безопасности лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве в Украине: состояние и проблемы.....	26
В.Ю. КАЛУГИН, <i>кандидат юридических наук, доцент кафедры уголовного процесса Одесского государственного университета внутренних дел, Украина</i>	
Условия процессуального задержания лиц, за совершение нетяжкого уголовного правонарушения по новому УПК Украины.....	33

Simion CARP, <i>doctor în drept, conferențiar universitar, rector al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI</i>	
Oleg RUSU, <i>doctor în drept, conferențiar universitar al Catedrei Științe penale a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI</i>	
Reglementări specifice privind asigurarea securității părților vătămate și a martorilor din rândul persoanelor aflate în detenție.....	36
Valentin CHIRIȚA, <i>doctor în drept, conferențiar universitar al Catedrei Științe penale a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI</i>	
Aspecte criminologice privind relația infractor-victimă în cazul infracțiunii de luare de ostatici.....	41
П.Н. КОБЕЦ, <i>доктор юридических наук, профессор, главный научный сотрудник ФГКУ «ВНИИ МВД России», полковник полиции</i>	
Проблемы правового регулирования государственной защиты участников уголовного процесса в России.....	48
П.Н. КОБЕЦ, <i>доктор юридических наук, профессор, главный научный сотрудник ФГКУ «ВНИИ МВД России», полковник полиции</i>	
Уголовно-процессуальные аспекты государственной защиты участников уголовного судопроизводства в Российской Федерации.....	54
Radion COJOCARU, <i>doctor în drept, conferențiar universitar, șef al Catedrei Științe penale a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,</i>	
Sergiu COJOCARU, <i>lector superior al al Catedrei Științe penale a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept</i>	
Aspecte privind nepedepsirea victimelor traficului de persoane pentru infracțiunile săvârșite în legătură cu această calitate procesuală.....	62
К.А. КРАСНОВА, <i>кандидат юридических наук, майор полиции, ведущий научный сотрудник ФГКУ «ВНИИ МВД России»</i>	
И.А. АНДРЕЕНКОВ, <i>подполковник полиции, старший оперуполномоченный ЦГЗ ГУМВД России по г. Санкт-Петербургу и Ленинградской области</i>	
Актуальные проблемы оперативно-розыскной деятельности подразделений МВД России по обеспечению безопасности лиц, подлежащих государственной защите.....	67
Mihail DAVID <i>doctor în drept, lector Facultatea de Drept și Administrație Publică a Universității „Spiru Haret, Constanța, România</i>	
Protecția reprezentanților autorităților statului implicați în procesul penal.....	72

- Василий ФЛОРИЯ,**
*doctor права, профессор кафедры уголовного права
 Академии «Штефан чел Маре» МВД Республики Молдова*
**Защита свидетелей и других участников уголовного процесса.
 Рекомендации ООН и национальное законодательство.
 (Сравнительное правоведение).....84**
- Сергей ГИРЬКО**
doctor juridических наук, профессор, начальник ФГКУ «ВНИИ МВД России»
**Проблемы государственной защиты участников уголовного
 судопроизводства в Российской Федерации..... 102**
- Boris GLAVAN,**
*doctor în drept, conferențiar universitar al Catedrei Activitate specială
 de investigații a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM*
**Cadrul juridic național privind protecția participanților
 la procesul penal: evoluție, carențe, soluții..... 109**
- Ирина ГЛОВИЮК,**
*кандидат юридических наук, доцент кафедры уголовного процесса
 Национального университета «Одесская юридическая академия», Одесса, Украина*
**Некоторые проблемы уголовно-процессуального статуса
 потерпевшего по новому уголовному процессуальному кодексу Украины..... 114**
- A.V. HOLOSTENKO**
*кандидат юридических наук, доцент кафедры уголовного процесса
 факультета подготовки следователей Одесского государственного
 университета внутренних дел, Украина*
**Проблемы защиты прав, свобод и законных
 интересов участников уголовного процесса в Украине..... 117**
- Iurie LARIU,**
*director al Departamentului știință
 al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI*
Roman STARAȘCIUC
*lector superior al Catedrei Drept public
 a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI*
**Protecția martorului în state cu sisteme
 de drept anglo-saxone (SUA și Marea Britanie)..... 121**
- Александр НИКОЛАЕВ,**
*кандидат политических наук, научный сотрудник
 научно-исследовательской лаборатории по вопросам транспортной безопасности
 Одесского государственного университета внутренних дел, Украина*
**Новый Уголовный процессуальный кодекс Украины: необходимость
 расширения полномочий сотрудников оперативных подразделений..... 127**

Iurie ODAGIU, <i>doctor în drept, conferențiar universitar, prim-prorector al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI</i>	
Constantin RUSNAC, <i>lector al Catedrei Științe juridice a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, magistrul în drept</i>	
Politica de protecție a funcționarului de poliție.....	131
И. В. ОДНОЛЬКО <i>кандидат юридических наук, старший преподаватель кафедры уголовного права и криминологии Днепропетровского государственного университета внутренних дел, Украина</i>	
Механизм и мотивация преступного поведения несовершеннолетнего.....	136
Simona PINTEA, <i>comisar șef, șef al Catedrei pregătire juridică și criminalistică a Școlii de agenți de poliție „Septemiu Mureșanu” din Cluj Napoca, România</i>	
Laurențiu STOICA, <i>comisar-șef de poliție, director al Școlii de agenți de poliție „Septemiu Mureșanu” din Cluj Napoca, România</i>	
Gabriel-Virgil RUSU, <i>doctor în istorie, doctor în drept, director adjunct al Școlii de agenți de poliție „Septemiu Mureșanu” din Cluj Napoca, România</i>	
Protecția victimelor infracțiunilor în România.....	142
Александр ПОДОБНЫЙ, <i>кандидат юридических наук, доцент, начальник кафедры оперативно-розыскной деятельности Одесского государственного университета внутренних дел, Украина</i>	
Обеспечение безопасности участников уголовного судопроизводства по делам о корыстно-насильственной организованной преступности.....	164
Антон СИЗОНЕНКО <i>кандидат юридических наук, начальник учебно-научного института подготовки следователей и криминалистов Национальной академии внутренних дел, Украина</i>	
Отдельные вопросы обеспечения безопасности участников уголовного процесса в Украине.....	169
Владимир СЛИПЧЕНКО, <i>кандидат юридических наук, доцент, начальник кафедры уголовного процесса Днепропетровского государственного университета внутренних дел, Украина</i>	
Процессуальные основания применения мер безопасности к участникам уголовного процесса в Украине и Республике Молдова: сравнительный анализ.....	172

- Сергей Михайлович СМОКОВ**
*кандидат юридических наук, доцент, профессор кафедры Уголовного процесса
 Одесского государственного университета внутренних дел, Украина*
**Цель и основания применения мер пресечения в новом
 Уголовном процессуальном кодексе Украины.....182**
- Михаил Михайлович ЦЫМБАЛЮК,**
*доктор юридических наук, профессор,
 ректор Львовского государственного университета внутренних дел,
 академик Академии наук Высшего образования Украины, заслуженный юрист Украины*
Алексей Владимирович АВРАМЕНКО,
*кандидат юридических наук, доцент, начальник факультета по подготовке
 следователей Львовского государственного университета внутренних дел*
**Уголовно-процессуальные средства обеспечения
 безопасности субъектов уголовного судопроизводства.....185**
- Veaceslav URSU,**
*doctor în drept, conferențiar universitar,
 decan al Facultății Științe polițienesci a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI*
Instituția reabilitării în legislația Republicii Moldova.....190
- Costica VOICU**
doctor în drept, profesor, Academia de Poliție „A.I. Cuza”, București, România
Viorel CROITORIU
Oficiul national pentru protectia martorilor, doctorand
Institutia martorului protejat în legislatia României.....196
- Анатолий ВОЛОЩУК,**
*доктор юридических наук, доцент, заслуженный юрист Украины,
 ректор Одесского государственного университета внутренних дел, Украина*
**Проблемы безопасности некоторых субъектов негласных
 следственных действий в свете применения нового
 Уголовного процессуального кодекса Украины.....206**
- С.И. ЯКОВЕНКО,**
*доктор психологических наук, профессор кафедры юридической
 психологии и педагогики Одесского государственного
 университета внутренних дел, Украина*
**Юридико-психологические вопросы оценки и компенсации морального
 вреда, причиненного потерпевшему в результате правонарушения.....210**
- Александр ЗЕЛИЧЕНКО, PhD,**
директор Центрально-Азиатского Центра наркополитики
«За» и «против» легализации афганских наркопосевов.....215

Anatolie ANDRONACHE, <i>șef adjunct al Catedrei Științe juridice</i> <i>a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, magistru în drept,</i>	
Corneliu BURBULEA, <i>Lector superior al Catedrei Științe juridice</i> <i>a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept</i>	
Posibilitatea participării martorului sub pseudonim în procesul penal.....	220
Anatolie ANDRONACHE, <i>șef adjunct al Catedrei Științe juridice</i> <i>a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, magistru în drept,</i>	
Constantin RUSNAC, <i>lector al Catedrei Științe juridice</i> <i>a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, magistru în drept</i>	
Problematika protecției martorului în situația aflării lui în detenție.....	225
Serghei BACINSCHI, <i>Lector metodist al Facultății Științe polițienești</i> <i>a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept, doctorand</i>	
Răspunderea penală pentru accesul ilegal la informația computerizată protejată de lege.....	229
Marcel BOȘCANEANU, <i>lector metodist al Facultății Științe polițienești</i> <i>a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept, doctorand</i>	
Protecția martorilor – element de bază în combaterea criminalității la nivel național și internațional.....	237
Iurie BULAI, <i>lector superior al Catedrei Științe juridice</i> <i>a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept</i>	
Aspecte de asigurare a protecției martorilor, victimelor în cadrul prezentării spre recunoaștere.....	245
С.Н. ЧАБАНЕНКО, <i>старший прокурор прокуратуры Баглейского района г. Днепродзержинска,</i> <i>аспирант кафедры уголовно-правовых дисциплин</i> <i>Днепропетровского государственного университета внутренних дел</i>	
Уголовно-правовая регламентация противодействия преступлениям в бюджетной сфере.....	252
Oleg CHIRIL, <i>Lector al Catedrei Drept public</i> <i>a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept</i>	
Aspecte internaționale cu privire la protecția și asigurarea drepturilor martorilor.....	255
Sofia CHIRIȚA, <i>Asistent universitar al Catedrei Științe polițienești și socio-umane</i> <i>a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI</i>	
Rolul UNHCR în domeniul protecției drepturilor refugiaților.....	260

Ion CHIRTOACA, <i>lector asistent al Catedrei Drept public</i> <i>a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept</i>	
Pârghii naționale de protecție a martorilor.....	265
Ion CORCIMARI <i>lector asistent al Catedrei Drept public,</i> <i>a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept</i>	
Unele aspecte privind măsurile de protecție în procesul penal.....	271
Анатолий ДЕСЯТНИК, <i>оперуполномоченный по особо важным делам отдела внутренней</i> <i>безопасности на Одесской железной дороге Департамента</i> <i>внутренней безопасности МВД Украины</i>	
О процессуальной профилактической деятельности в современных условиях....	276
Natașa DIMIN, <i>lector al cal Catedrei Drept public,</i> <i>a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept</i>	
Veronica BIVOL, <i>licențiat în administrație publică, master în drept</i>	
Cooperarea organelor de drept cu ONG-urile în vederea garantării siguranței victimelor-martori ai traficului de ființe umane.....	283
Денис Игоревич ДОДАТОК, <i>адъюнкт кафедры уголовного права и криминологии</i> <i>Днепропетровского государственного университета внутренних дел, Украина</i>	
Особенности уголовной ответственности за вовлечение несовершеннолетних в преступную деятельность по Уголовному кодексу Украины.....	299
Bernhard EGGER, <i>Kriminaldirektor, Bayerisches Landeskriminalamt</i>	
Zeugenschutz in Bayern/Deutschland.....	302
Aliona GUMENCO, <i>lector asistent al Catedrei Drept public</i> <i>a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept</i>	
Colaborarea internațională în domeniul protecției martorilor.....	307
Josef HUBER, <i>Kriminalhauptkommissar, Bayerisches Landeskriminalamt</i>	
Bayerische Erfahrungen im Bereich des Zeugenschutzes.....	311

Vitalie IONAȘCU, <i>lector universitar al Catedrei Științe polițienești și socio-umane a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept</i>	
Ana CANȚER, <i>ofițer de urmărire penală al secției de urmărire penală al Inspectoratului de Poliție Ialoveni, locotenent de poliție</i>	
Audierea martorilor sau a victimelor cu aplicarea unor modalități speciale.....	315
Sergiu NESTOR, <i>lector superior al Catedrei Științe juridice a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept, doctorand</i>	
Eugen BARGAN, <i>master în drept</i>	
Garanțiile procesuale ale minorilor în cadrul procesului penal.....	322
Е.А. САДЧИКОВА, <i>соискатель кафедры уголовного процесса Одесского государственного университета внутренних дел, Украина</i>	
Процесуальний статус спеціаліста по новому УПК України.....	327
Igor ȘEVCENCO, <i>lector asistent al Catedrei Drept public a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept</i>	
Olga DOBĂ, <i>asistent universitar al Catedrei Drept public a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept</i>	
Unele aspecte privind participarea minorului în procesul penal.....	334
Vitalie TELIPAN, <i>lector asistent al Catedrei Științe polițienești și socio-umane a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept</i>	
Protecția datelor de identitate ale persoanei protejate.....	338
Nicolae VASILIȘIN, <i>lector superior universitar al Catedrei Activitate specială de investigații a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI</i>	
Rolul și locul autorității abilitate cu atribuție de protecție a martorilor.....	345
Roman VOZIAN, <i>lector asistent la Catedra „Științe polițienești și socio-umane a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI</i>	
Importanța declarațiilor martorilor în procesul de stabilire a adevărului.....	358

**PROBLEME ACTUALE PRIVIND
PROTECȚIA ȘI SECURITATEA PERSOANELOR
IMPLICATE ÎN PROCESUL PENAL**
(Materialele conferinței științifico-practice internaționale,
21 martie 2013)

**AKTUELLE PROBLEME DES SCHUTZES
UND DER SICHERHEIT DER TEILNEHMER
IM STRAFVERFAHREN**
(Das Sammelwerk der internationalen
wissenschaftlich-praktischen Konferenz, der 21. März 2013)

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЗАЩИТЫ
И ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ
УЧАСТНИКОВ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА**
(Материалы международной научно-практической конференции,
21 марта 2013)

С.В. АНДРУСЕНКО,

кандидат юридических наук, доцент кафедры уголовного
процесса факультета по подготовке следователей
Одесского государственного университета внутренних дел, Украина

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИХ СРЕДСТВ В ОБЕСПЕЧЕНИИ БЕЗОПАСНОСТИ ЛИЦ, УЧАСТВУЮЩИХ В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ

Согласно ст. 1 Закона Украины «Об обеспечении безопасности лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве», обеспечения безопасности лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве, т.е. в выявлении, предупреждении, пресечении, раскрытии или расследовании уголовных преступлений, а также в судебном рассмотрении уголовных производств, - это осуществление правоохранительными органами правовых, организационно-технических и других мероприятий, направленных на защиту жизни, жилья, здоровья и имущества этих лиц от противоправных посягательств, с целью создания необходимых условий для надлежащего отправления правосудия. [2]

С принятием 13.04.2012 года нового уголовного процессуального закона были внесены изменения в уголовном процессуальном законодательстве которые позволяют следователю, прокурору, следственному судье, с целью обеспечения безопасности лиц, во время досудебного расследования, а также и судебного заседания, проводить такие следственные действия, как допрос лица и опознания лица или вещей в режиме видеоконференции при трансляции вне помещения (дистанционное досудебное расследование). (ст. 232 УПК Украины). [1]

Видеоконференция (англ. videoconference) — область информационной технологии, обеспечивающая одновременно двустороннюю передачу, обработку, преобразование и представление интерактивной информации на расстоянии в режиме реального времени с помощью аппаратно-программных средств вычислительной техники.

Под видеоконференцией в уголовном производстве следует понимать особую процедуру, которая выполняется посредством телекоммуникационных технологий, при которой общение посредством обмена аудио- и видеoinформацией между удаленными участниками следственного действия происходит на расстоянии (дистанционно), но в режиме реального времени.

Взаимодействие в режиме видеоконференций также называют сеансом видеоконференцсвязи.

Видеоконференцсвязь — это телекоммуникационная технология интерактивного взаимодействия двух и более удаленных абонентов, при кото-

рой между ними возможен обмен аудио- и видеoinформацией в реальном масштабе времени с учётом передачи управляющих данных.[4]

Целью внедрения видеоконференции является её применение как средства оперативного принятия решения в той или иной ситуации; при чрезвычайных ситуациях; для сокращения командировочных расходов в территориально распределенных организациях; повышения эффективности; проведения судебных процессов с дистанционным участием осужденных.[5]

Основную роль в видеоконференции играют каналы связи между абонентами. Существует несколько методов организации каналов связи для видеоконференций. Хотя законодатель отмечает, что использование в дистанционном досудебном расследовании технических средств и технологий должно обеспечивать надлежащее качество изображения и звука, а также информационной безопасности. Мы считаем, что было бы целесообразным разъяснить каким именно образом должны быть обеспечены надлежащие условия видеоконференции. Мы остановимся на самом простом и доступном методе организации видеоконференцсвязи — через Интернет. Однако необходимо отметить, что качество сеанса связи в данном случае может быть низким, так как интернет не является гарантированным каналом передачи аудио- и видеоданных. К этому добавляется проблема безопасности видеоконференции, то есть она может стать «общественным достоянием». Для организации видеоконференцсвязи через Интернет требуется иметь статические IP-адреса и каналы связи с пропускной способностью не менее 384 кБит/с в обе стороны (для исходящего и входящего трафика).

При организации видеоконференции участникам следственного действия должна быть обеспечена возможность задавать вопросы и получать ответы лиц, участвующих в следственном действии дистанционно, реализовывать другие предоставленные им процессуальные права и исполнять процессуальные обязанности.

Представляется нецелесообразным проведение следственного действия в режиме видеоконференции с участием лиц, имеющих дефекты речи, зрения или слуха.

Ход и результаты следственного действия, проведенного в режиме видеоконференции, фиксируются с помощью технических средств видеозаписи. Исходя из данного положения, составление протокола по результатам выполнения таких действий законом не предусматривается.[3] По моему мнению данное положение является недоработанным, т.к. сохранение информации только на технических носителях не всегда может обеспечить надлежащую сохранность находящейся на них информации.

Как правило, видеоконференция происходит в режиме «реального времени» с передачей четкого изображения и звука. Исключением являются случаи, когда необходимо обеспечить безопасность лица. Такое лицо может быть допрошено в режиме видеоконференции с такими изменениями внешности и голоса, при которых его невозможно было бы узнать. С этой целью применяются специальные акустические эффекты, изменяющие голос, а

также визуальные помехи технического характера, или иным образом меняется внешность человека.

Следует отметить, что законодатель предусматривает процессуальный порядок проведения дистанционного досудебного расследования, как национальными органами (ст. 232 УПК Украины), так и допроса с помощью видео- или телефонной конференции по запросу компетентного органа иностранного государства в порядке оказания международной правовой помощи (ст. 567 УПК Украины).

Проведения определенных следственных действий в ходе уголовного производства в режиме видеоконференции, то есть при трансляции вне помещения, по моему мнению, достаточно прогрессивным способом сбора и проверки доказательств. Поскольку оно позволяет с помощью технических средств и технологий, при обеспечении надлежащей организации технического процесса, оперативно решать задачи уголовного судопроизводства, обеспечивая безопасность лиц, нуждающихся в защите, не нарушая при этом законных прав и интересов участников процесса.

Список использованных источников

1. Уголовный процессуальный кодекс Украины: Закон Украины от 13 апреля 2012 года № 4651-VI // Голос Украины. - 2012. - № 90-91.
2. Об обеспечении безопасности лиц, которые берут участие в уголовном судопроизводстве: Закон Украины от 23 декабря 1993 года № 3782-XII // Ведомости Верховной Рады Украины. - 1994. - № 11. - Ст. 51.
3. Уголовный процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Ответ.ред.: С.В. Кивалов, С.Н. Мищенко, В.Ю. Захарченко. -Х.: Одиссей, 2013. - 1104с.
4. «ВКС от семи бед», журнал «Сети», № 09, 2007 г.
5. Телекоммуникационные технологии на службе правосудия, журнал «Государственная служба», № 4, 2005 г.

Юрий Павлович АЛЕНИН

доктор юридических наук, профессор, заслуженный юрист Украины, заведующий кафедрой уголовного процесса Национального университета «Одесская юридическая академия», Одесса, Украина

УВЕДОМЛЕНИЕ О ПОДОЗРЕНИИ ПО НОВОМУ УГОЛОВНОМУ ПРОЦЕССУАЛЬНОМУ КОДЕКСУ УКРАИНЫ

Уведомление о подозрении – это одно из важнейших процессуальных решений, которое принимает прокурор или следователь по согласованию с прокурором (ч. 1 ст. 277 УПК) до окончания расследования в уголовном производстве.

В этом процессуальном решении на основании собранных во время досудебного расследования доказательств определенное лицо получает статус подозреваемого. Именно с момента уведомления лица о подозрении между следователем, прокурором и подозреваемым возникают уголовно-процессуальные отношения, содержанием которых являются конкретные права и обязанности сторон, урегулированные гл. 22 УПК.

Акт уведомления лица о подозрении имеет важное значение, поскольку он служит одним из средств обеспечения неотвратимости ответственности лиц, совершивших уголовное правонарушение, а в дальнейшем обоснованное подозрение позволяет суду назначить таким лицам справедливое наказание согласно характеру и тяжести совершенного уголовного правонарушения.

Уведомление лица о подозрении является начальным моментом реализации

функции обвинения. После этого акта процессуальное положение подозреваемого лица ухудшается, поскольку следователь, прокурор приобретают право применять к нему принудительные меры обеспечения уголовного производства, предусмотренные разделом II УПК.

Юридическое значение акта уведомления лица о подозрении заключается также и в том, что на стадии досудебного расследования наступает определенный

этап, связанный с тем, что в процессе расследования собрано достаточно доказательств для подозрения конкретного лица в совершении уголовного правонарушения. Это подозрение впервые четко сформулировано в официальном документе — письменном уведомлении лица о подозрении. В нем следователь, прокурор излагает вывод о наличии и сути уголовного деяния, совершенного конкретным лицом. Принятое решение относительно уведомления о подозрении еще не означает, что цель расследования достиг-

нута и его можно завершить, поскольку нужно еще подвергнуть допросу подозреваемого по поводу подозрения, проверить его показания, выполнить иные следственные и процессуальные действия, вследствие чего возможно также и изменение, дополнение уведомления о подозрении (ст. 279 УПК).

Уведомление о подозрении осуществляется в следующих случаях:

1) задержание лица на месте совершения уголовного правонарушения или непосредственно после его совершения. Это положение УПК означает, что следователь, прокурор или иное уполномоченное лицо имеют право без определения следственного судьи, суда задержать лицо, подозреваемое в совершении преступления, за которое предусмотрено наказание в виде лишения свободы, лишь в случаях: а) если это лицо застали во время совершения преступления или покушения на его совершение; б) если непосредственно после совершения преступления очевидец, в том числе потерпевший, или совокупность очевидных признаков на теле, одежде или месте события указывают на то, что именно это лицо только что совершило преступление (ч. 1 ст. 208 УПК);

2) в случае избрания к лицу одной из предусмотренных УПК мер: личное обязательство; личное поручительство; залог; домашний арест; содержание под стражей (ч. 1 ст. 176 УПК);

3) при наличии достаточных доказательств для подозрения в совершении уголовного правонарушения. Под достаточными доказательствами для решения об уведомлении лица о подозрении следует понимать достоверные сведения, собранные, проверенные и оцененные следователем, прокурором в установленном законом порядке, которые в своей совокупности приводят к единому выводу, что на данный момент расследования конкретное лицо совершило уголовное правонарушение (преступление или уголовный проступок). При этом важно, чтобы уведомление лица о подозрении базировалось не на простой сумме доказательств, а на их системе. В случае, когда отдельные доказательства виновности не совпадают с другими, это означает, что принимать решение относительно уведомления лица о подозрении нет оснований.

С целью реализации прав подозреваемого, в частности права на защиту от обвинения, следователь, прокурор и иное уполномоченное служебное лицо обязаны безотлагательно сообщить подозреваемому о его правах, предусмотренных ст. 42 УПК, и соответствующим образом зафиксировать в материалах уголовного производства факт ознакомления подозреваемого с его правами. Указанные служебные лица по просьбе подозреваемого обязаны также детально разъяснить подозреваемому его права, а также подвергнуть его допросу по поводу сообщенного подозрения. Решение прокурора или следователя по согласованию с прокурором в отношении подозрения определенного лица в совершении уголовного правонарушения выносится не в форме постановления, а в форме специального процессуального документа – письменного уведомления.

Прокурор, следователь, составляя уведомление лица о подозрении, излагает собственное мнение о виновности лица, сложившееся у него на основании оценки тех фактических данных, которые имеются в материалах

уголовного производства на момент принятия такого решения. Но наличие этого акта еще не означает признания лица виновным от имени государства. Вывод о виновности хотя и является в некотором смысле официальным, но это все же субъективное мнение следователя, прокурора о наличии оснований возложения на определенное лицо уголовной ответственности согласно конкретной уголовно-правовой норме.

Уведомление, согласно ст. 277 УПК, должно содержать такие сведения: 1) фамилию и должность следователя, прокурора, осуществляющего уведомление; 2) анкетные сведения лица (фамилия, имя, отчество, дату и место рождения, место жительства, гражданство), которое уведомляется о подозрении; 3) наименование (номер) уголовного производства, в пределах которого осуществляется уведомление; 4) содержание подозрения; 5) правовую квалификацию уголовного правонарушения, в совершении которого подозревается лицо, с указанием статьи (части статьи) закона Украины об уголовной ответственности; 6) краткое изложение фактических обстоятельств уголовного правонарушения, в совершении которого подозревается лицо, в том числе указание времени, места его совершения, а также иных существенных обстоятельств, известных на момент уведомления о подозрении; 7) права подозреваемого; 8) подпись следователя, прокурора, который осуществил уведомление. Письменное уведомление лицу о подозрении в совершении уголовного правонарушения должно составляться в нескольких экземплярах, каждый из них надлежащим образом заверяется подписью следователя или прокурора.

Анализ гл. 22 УПК указывает на то, что письменное уведомление лица касается уголовного правонарушения, т.е. родового понятия уголовно-наказуемого деяния, то возникает вопрос, как поступать в случаях, когда одно и то же лицо совершило и преступление, и уголовный проступок. УПК на этот вопрос не дает четкого ответа. Считаю, что в подобной ситуации следует исходить из того, что уголовным процессуальным законом предусмотрено две формы досудебного расследования (досудебное следствие и дознание), которые в значительной мере отличаются друг от друга, и поэтому будет правильным составлять такие письменные уведомления лица о подозрении отдельно, т.е. уведомление о преступлении и уведомление об уголовном проступке. Кроме того, согласно ч. 2 ст. 217 УПК, не могут быть объединены в одно производство материалы досудебных расследований по уголовному проступку и по преступлению.

Письменное уведомление лица о подозрении вручается подозреваемому следователем или прокурором в день его составления, а в случае невозможности такого вручения — способом, предусмотренным УПК, т.е. путем вызова (ст.ст. 133, 135 УПК) и привода (ч. 2 ст. 139, ст.ст. 140–143 УПК). Особый процессуальный порядок вручения письменного уведомления о подозрении предусмотрен для задержанного лица. Такое уведомление должно быть вручено не позднее 24 часов с момента его задержания. Если после этого срока уведомление по каким-либо причинам не вручено, то такое лицо подлежит немедленному освобождению.

Albert ANTOCI,

doctor în drept, lector superior al Catedrei Științe polițieneste
și socio-umane a Academiei „Ștefan Cel Mare” a MAI

DREPTUL PERSOANELOR CU STATUT SPECIAL DE A BENEFICIA DE PROGRAMUL PRIVIND PROTECȚIA MARTORILOR

Fight against organized crime requires the application of a variety of measures designed to ensure that the desired result. Thus, adequate and effective protection of witnesses before, during and after the trial, to protect against all forms of direct or indirect threat, pressure or intimidation, supposed to be one of these measures. A fact that is no less important and already refers to another group of people, those with special status - officers of justice and so on, that the content of its activities may become witnesses also became a topic of study and debate within many interstate meetings and has already attracted attention.

Necesitatea abordării dintr-un alt punct de vedere al statutului martorilor, care de multe ori erau supuși unor amenințări și intimidări atât la adresa lor, ct și a membrilor de familie, fapt care făcea imposibilă aducerea vinovaților în fața justiției, a căpătat o importanță deosebită odată cu dezvoltarea unor asemenea fenomene ca terorismul și criminalitatea organizată.

Pe măsura dezvoltării societății, concepțiile cu privire la dreptul la protecție a martorilor au suferit importante evoluări. Majoritatea cercetătorilor au ajuns la concluzia că măsurile clasice procedurale de protecție a martorilor anterior utilizate deja nu mai sunt eficiente, fiind necesare noi forme de protecție, adaptate la noile condiții de agresivitate a infractorilor, care să se interpună între martor și infractor și care să facă posibilă folosirea declarațiilor martorului în acuzarea autorilor de infracțiuni.

Astfel, au fost elaborate noi instrumente de lucru și concepții, menite să asigure o protecție sporită a martorilor, cum ar fi audierea sub o altă identitate, utilizarea dispozitivelor ce previn identificarea fizică a martorilor, schimbarea identității, utilizarea video-conferinței, măsuri sporite de protecție și relocarea la alte adrese sau chiar relocarea pe teritoriul altui stat, acordarea anumitor facilități economice și juridice, însă o reglementare aparte, care stabileștenemijlocit procedura de protecție a persoanelor cu statut special ca: polițiști, colaboratori ai justiției, ofițeri de urmărire penală, în legislația națională nu există.

Rezoluția din 23 noiembrie 1995 a Consiliului Uniunii Europene (cu privire la protecția martorilor în lupta contra crimei internaționale organizate (95/c 327/04), recomandă statelor să asigure protecția martorilor, fapt determinat de lupta împotriva crimei organizate. Statele membre trebuie să asigure protecția adecvată și eficientă a martorilor înainte, în timpul și după procese, fiind protejat împotriva tuturor formelor de pericol direct sau indirect, presiune sau intimidare. Un fapt care este nu mai puțin important și care se referă deja la o altă categorie de persoa-

ne, cele cu statut special: polițiști, colaboratori ai justiției etc., care din conținutul activităților lor deasemenea pot deveni martori, și care a devenit un temei pentru Comitetul de Miniștri a Consiliului Europei care a adoptat Recomandarea (2005)-9 privind „protecția martorilor și colaboratorilor justiției”. Această recomandare are la bază recunoașterea priorității Consiliului Europei [5] față de protecția martorilor și colaboratorilor justiției în lupta cu crima organizată și terorismul [6], conștientizarea faptului că protecția acestor categorii de persoane implică confidențialitate și că eforturile trebuie canalizate pentru luarea unor măsuri în a zădărnici încercările de aflare a martorilor și colaboratorilor justiției, în special, în cazurile de crimă organizată, incluzând organizațiile teroriste. Prin aceasta statele membre sunt obligate să se ghideze atunci când își formulează legislația internă și când își revizuiesc practica și politica în domeniul criminalității în funcție de perspectiva și măsurile stabilite de recomandarea privind protecția martorilor și colaboratorilor justiției și în același timp să se asigure că publicitatea necesară acestor principii și măsuri este transmisă tuturor organismelor interesate, cum ar fi organismele judiciare, autoritățile de investigație și judecată, asociațiile barourilor și instituțiilor sociale de profil.

Astfel, se trasează scopul asigurării protecției martorilor și colaboratorilor justiției, care constă în apărarea vieții, integrității corporale sau libertății acestora, valori care sunt amenințate ca urmare a deținerii de către aceștia a unor informații ori date cu privire la săvârșirea unor infracțiuni grave, pe care le-au furnizat sau au fost de acord să le furnizeze organelor judiciare și care au un rol determinant în descoperirea infractorilor și în soluționarea unor cauze aflate în lucru la aceste organe.

Totuși se cere de remarcat că, spre deosebire de alte țări, ca de exemplu Rusia, Ucraina ș.a., legea națională cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal are un caracter general. Potrivit acestei legi, sunt supuse protecției doar persoanele care depun declarații și rudele acestora, totodată nefiind adoptate alte legi care ar reglementa protecția persoanelor cu statut special. Legea cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal nu reglementează protecția altor subiecți, cum ar fi: judecătorii, procurorii, ofițerii de urmărire penală [8, p. 370], adică al acelor persoane care au fost indicate în Rezoluția nr. 1 privind Combaterea Terorismului, aprobată de cea de-a 25-a Conferință a Comitetului de Miniștri de Justiție din Europa (9-10 octombrie 2003). Deci raționamentul legii naționale constă în faptul că un asemenea tip de protecție se aplică în special doar persoanelor participante benevol în probatoriu, prin acceptul de a prezenta date pertinente și utile. De remarcat că în sistemul francez, de exemplu, se face o clară distincție între martorul protejat și colaboratorul justiției [9, p.197].

La rândul său, în legislația României, avându-se în vedere prevederile art. 41 din Legea nr. 293/2004 privind Statutul funcționarilor publici cu statut special din Administrația Națională a Penitenciarelor, republicată, cu modificările ulterioare, pentru prevenirea producerii de evenimente cu consecințe grave privind integritatea corporală, demnitatea sau avutul funcționarilor publici cu statut special din sistemul administrației penitenciare și membrilor de familie ai acestora, în exercitarea atribuțiilor de serviciu sau în legătură cu acestea, în conformitate cu prevederile art. 7 alin. (4) din Hotărârea Guvernului nr. 1.849/2004 privind organizarea, funcționarea și atribuțiile Administrației Naționale a Penitenciarelor, cu modifi-

carile ulterioare, se primește Decizia 679/2012 privind modalitățile de acordare a protecției pentru funcționarii publici cu statut special din sistemul administrației penitenciare împotriva amenințărilor, violențelor și faptelor de ultraj cărora le-ar putea fi victime în exercitarea funcției sau în legătură cu aceasta [7].

Potrivit art.2 al Legii cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal [1], beneficiarii ai protecției sunt considerați martorii, partea vătămată, victima, bănuitul, învinuitul, inculpatul, condamnatul, persoanele care nu au o calitate procesuală, dar acceptă să depună declarații. La cererea subiecților menționați supra, se pot bucura de protecție membrii familiei și rudele apropiate.

Referindu-ne la măsurile prevăzute de lege, remarcăm că, în comparație cu Legea cu privire la protecția de stat a părții vătămate, a martorilor și a altor persoane care acordă ajutor în procesul penal, din 1998 [2], în legea actuală acestea s-au diversificat. Potrivit Capitolului V al Legii cu privire la protecția martorilor, există trei categorii de măsuri aplicabile în funcție de circumstanțe: urgente, de protecție și de asistență, aplicate de diferiți subiecți.

În ceea ce privește măsurile urgente, acestea sunt: a) asigurarea pazei personale, pazei locuinței, a reședinței ori a bunurilor; b) interceptarea comunicărilor persoanei în condițiile Codului de procedură penală; supravegherea prin intermediul mijloacelor audio, video în condițiile Codului de procedură penală; d) plasarea temporară într-un loc sigur; e) protejarea deplasării sau limitarea deplasării; f) eliberarea mijloacelor speciale active și pasive de protecție personală; g) instalarea tehnicii speciale de semnalizare în locul de detenție. În ceea ce privește măsurile urgente aplicate de administrația locului de detenție în privința persoanei protejate, acestea constau în: a) plasarea într-un loc special amenajat în acest scop; b) transferul la un alt loc de detenție; c) transportarea cu aplicarea unor măsuri mai riguroase de protecție, enumerate în art.13, acestea fiind aplicate de organul de urmărire și administrația locului de detenție. Aplicarea măsurilor este simplificată cu scopul de a facilita reacția în caz de pericol. De remarcat că însăși legea nu prevede mecanisme de aplicare a măsurilor urgente, precum și a celor de asistență, care potrivit art. 22 al legii, acestea sunt: a) integrarea în alt mediu social; b) recalificarea profesională; c) asigurarea unui venit decent până la găsirea unui loc de muncă; d) asistența la obținerea unei profesii; e) asistența medicală; f) asistența juridică; g) asistența psihologică și socială, fapt ce impune elaborarea unor regulamente speciale [8, p. 371].

Măsurile de protecție în cea mai mare parte țin de identitatea persoanei. Art. 15 al legii R. Moldova privind protecția martorilor și altor participanți la procesul penal stabilește modalitatea de protecție a datelor de identitate; art. 16 – audierea persoanei cu aplicarea modalităților speciale; art. 18 – schimbarea identității, schimbarea înfățișării. Se cere de menționat, cu referință la schimbarea identității, că măsura necesită asigurarea excluderii oricărei identificări în viitor de către cei care înconjoară persoana, cu excepția unui cerc limitat de persoane, ca membrii familiei ș.a., fie excluderea identificării acesteia de anumite persoane. De remarcat că, potrivit art. 18 al legii R. Moldova „Privind protecția martorilor și altor participanți la procesul penal”, schimbarea identității constă atât în schimbarea datelor persoanei, cât și, după caz, în modificări de natură socială, juridică, etnică etc. În acest sens, se invocă necesitatea definirii noțiunii de date personale. Este necesar a se avea în vedere faptul că datele personale reprezintă

orice informație referitoare la o persoană fizică, ținând cont de factori fizici, fiziologici, psihici, economici, culturali, sociali etc. În acest caz, este necesar de a fi luat în considerare volumul schimbărilor în identitatea sa, după cum se menționează în art. 18 alin. (1), volum care trebuie să fie proporțional cu circumstanțele reale. De asemenea, este necesar a determina perioada de tănuire a datelor.

Aceste elemente trebuie să constituie partea componentă a hotărârii de aplicare a măsurilor de protecție, drept criteriu determinant servind voința persoanei protejate referitoare la volumul schimbărilor în identitatea sa [8, p. 372].

Astfel, suntem de părera că pentru asigurarea sau aplicarea măsurilor de protecție persoanelor cu statut special nu este necesară o modificare legislativă imensă, ci doar adoptarea unui amendament la legea existentă, care ar reglementa nemijlocit acest aspect din procedura de protecție a martorilor, fapt prin care s-ar spori eficacitatea activității profesionale apersoanelor date în lupta cu criminalitatea.

Necesitatea protecției persoanelor cu statut special este condiționată și de specificul activității acestora, care ar trebui să beneficieze de aceleași forme de protecție ca și persoanele obișnuite incluse în programul de protecție al martorilor. Cu toate că pare a fi ceva comun totuși în legislația mai multor țări sînt prezente legi aparte care au ca scop protecția nemijlocită a persoanelor cu funcții de răspundere sau cu statut special.

Astfel art. 5 al Legii federale a Federației Ruse din 20 aprilie 1995 nr. 45-Φ3 „Cu privire la protecția de stat al judecătorilor, persoanelor cu funcții de răspundere a organelor de drept și de control”, cu modificări ulterioare, prevede următoarele măsuri de protecție:

- paza personală, paza domiciliului și a proprietății;
- eliberarea armei, a mijloacelor speciale de protecție individuală și preîntîmpinare despre pericol;
- strămutarea temporară într-un loc sigur;
- asigurarea confidențialității datelor persoanelor protejate;
- transferarea la un alt serviciu, schimbarea locului de lucru;
- strămutarea la un alt loc de trai;
- schimbarea actelor de identitate și a aspectului exterior. [3]

Art. 6 al Legii Republicii Belarus nr. 340-3 din 31 decembrie 1999 „Cu privire la protecția de stat a judecătorilor, persoanelor cu funcții de răspundere, organelor de drept și de control, a colaboratorilor organului pază de stat”, cu ulterioarele modificări, prevede următoarele măsuri de protecție:

- paza personală, paza domiciliului și a proprietății;
- eliberarea armei, a mijloacelor speciale de protecție individuală și preîntîmpinare despre pericol;
- asigurarea confidențialității datelor;
- strămutarea temporară într-un loc sigur;
- transferarea la un alt serviciu, schimbarea locului de lucru;
- strămutarea la un alt loc de trai;
- schimbarea datelor din actul de identitate, schimbarea documentelor;
- schimbarea înfățișării.

Ținînd cont de caracterul și nivelul de pericol al amenințării vieții, sănătății

sau amenințării nimicirii sau deteriorării proprietății persoanelor protejate și a persoanelor apropiate pot fi aplicate simultan mai multe măsuri de protecție [4].

Exemplele elucidate mai sus stabilesc că persoanele cu statut special reieșind din natura activității pe care o desfășoară, pot fi supuse măsurilor de protecție, măsuri care sînt identice cu cele aplicate în cazul protecției martorilor, din care cauză deci nu ar putea apărea la părerea noastră careva nereguli, dacă și categoriilor de persoane ce întrunesc calitățile necesare stipulate în Legea privind protecția martorilor, le-ar fi aplicate măsurile generale de protecție al martorilor.

În final, conchidem că lipsa unei reglementări normative concrete, menite să protejeze persoanele cu statut special atât în activitatea profesională, cât și în cazul prezenței acestora în calitate de martori, duce nu la altceva decât la diminuarea activității profesionale a persoanelor antrenate în această activitate, precum și la creșterea crimelor nedescoperite și la teama persoanelor pentru siguranța personală a sa și a rudelor acesteia, fapt care are drept efect pierderea încrederii față de autoritatea statului.

Bibliografie

1. Legea nr. 105 din 16.05.2008 „Cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal” publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 112-114, art nr.: 434 din 27.06.2008, în vigoare: 27.09.2008.
2. Legea nr.1458-XII din 28.01.1998 „Privind protecția de stat a părții vătămate, a martorilor și a altor persoane care acordă ajutor în procesul penal”. Monitorul Oficial nr. 26-27/169 din 26.03.1998.
3. Legea Federală a Federației Ruse nr. 45- Φ3, din 20 aprilie 1995 „Cu privire la protecția de stat al judecătorilor, persoanelor cu funcții de răspundere al organelor de drept și de control”, în redacția Legile Federale nr. 122 LF din 22.08.2004.
4. Legea Republicii Belarus nr. 340-3 din 31 decembrie 1999 „Cu privire la protecția de stat a judecătorilor, persoanelor cu funcții de răspundere, organelor de drept și de control, a colaboratorilor organului pază de stat”, publicată în Registrul național al actelor normative al Republicii Belarus din 6 ianuarie 2000, nr. 2, 2/115.
5. Rezoluția nr. 1 privind Combaterea Terorismului Internațional, aprobată de cea de-a 24-a Conferință a Comitetului de Miniștri de Justiție din Europa. Moscova, 4-5 octombrie 2001.
6. Rezoluția nr. 1 privind Combaterea Terorismului, aprobată de cea de-a 25-a Conferință a Comitetului de Miniștri de Justiție din Europa 9-10 octombrie 2003.
7. Decizia nr. 679/2012 privind modalitățile de acordare a protecției pentru funcționarii publici cu statut special din sistemul administrației penitenciare împotriva amenințărilor, violențelor și faptelor de ultraj cărora le-ar putea fi victime în exercitarea funcției sau în legătură cu aceasta. Monitorul Oficial al României, partea I nr. 707, din 16 octombrie 2012.
8. Igor Dolea, *Drepturile persoanei în probatoriul penal: conceptul promovării elementului privat*, Chișinău, Editura Cartea Juridică, 416 p.
9. Loredana Tândăreanu, „Protecția martorilor în dreptul comunitar și în legislația altor state, în revista *Dreptul*, nr.11, 2007, p. 297-299.

В.Н. БАБАКИН,

кандидат юридических наук, доцент,
профессор кафедры оперативно-розыскной деятельности
Харьковского национального университета внутренних дел

С.А. ОСЯТИНСКИЙ,

начальник отдела международных связей
Харьковского национального университета внутренних дел

ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ ПРАВОНАРУШЕНИЙ СРЕДИ МОЛОДЕЖИ

Преступления, совершенные молодежью, является самостоятельным объектом превентивного действия, которое требует специфических форм и методов ведения правоохранительной деятельности. Бесспорно, что последние должны учитывать отличия возрастных групп молодежи, ориентироваться на их социальные и психологические особенности. На индивидуальном уровне это необходимо разрешать, учитывая специфику конкретного лица. В то же время требуется целостный подход к профилактике криминальных правонарушений среди молодежи. Это способствует оптимальному объединению усилий органов внутренних дел, других заинтересованных государственных и общественных организаций в четкую систему воспитательно-профилактических мероприятий. Несоблюдение этого требования может привести к просчетам, как в теории, так и в практической деятельности [1, с. 67].

В настоящее время с определенной степенью условности необходимо отметить о наличии целостного подхода к предотвращению преступности среди несовершеннолетних, где сегодня намечаются лишь некоторые направления профилактической работы (включение вопросов превенции правонарушений молодежи в вопросах социального развития предприятий, совместная деятельность органов внутренних дел, общественности и др.). Между тем предотвращение преступности среди всех возрастных групп молодежи является одним из главных задач воспитания современного человека.

Разработка специальных профилактических мер относительно предотвращения противоправных деяний среди молодежи необходима, чтобы эти меры отвечали потребностям практики противодействия преступности среди молодежи. Это подтвердил и проведенный нами опрос по этой проблеме руководителей и работников подразделений уголовного розыска и криминальной милиции по делам детей органов внутренних дел Украины. Исследования показывают, что при своевременном начале и надлежащем

качестве индивидуальной профилактики приблизительно четыре из пяти подростков склонных к правонарушениям могут отказаться от их совершения. Большая роль в этой работе в настоящее время отводится подразделениям криминальной милиции по делам детей органов внутренних дел.

В предотвращении правонарушений среди несовершеннолетних и молодежи обязаны участвовать все подразделения и службы органов внутренних дел в ходе профилактической, оперативно-розыскной, процессуальной и административной деятельности. Активное участие всех служб в этой деятельности должны обеспечивать руководители органов внутренних дел, которые несут за это персональную ответственность. На них возложен контроль за работой с несовершеннолетними и молодежью, в том числе с теми, кто состоит на профилактическом учете. Начальники райлинорганов, криминальной милиции по делам детей и их заместители не реже одного раза в квартал должны проверять эффективность работы по своевременному выявлению и постановке на профилактический учет несовершеннолетних правонарушителей, родителей, а также других взрослых, которые негативно влияют на детей. В свою очередь работники уголовного розыска относительно молодых лиц, склонных к совершению уголовных правонарушений должны принимать предупредительные меры. По организации профилактической деятельности и выявленным в ходе контроля недостаткам они обязаны принять незамедлительные меры по их недопущению в дальнейшем.

В индивидуально-профилактической работе с молодежью большую роль играют общественные формирования: комиссии, общественные организации, органы местного самоуправления, советы профилактики трудовых коллективов, комиссии содействия семье и школе и др. Особенно важными является профилактическая работа общественных формирований по месту жительства подростков и молодежи, где они проявляют повышенную криминальную активность.

Активное участие в воспитательной работе с несовершеннолетними работников милиции, представителей местного самоуправления по делам несовершеннолетних, педагогов-организаторов по месту жительства подростков, общественных воспитателей, шефов, наставников во многом зависит эффективность профилактических мер, которые планируются и проводятся. В целях контроля за деятельностью шефов и наставников, закрепленных за «трудными» подростками, работники криминальной милиции по делам детей не реже одного раза в квартал должны информировать о результатах их деятельности органы прокуратуры, органы местного самоуправления, другие государственные и общественные организации инициаторами.

Многоплановость проведения профилактической деятельности правонарушений среди молодежи, динамика и многовариантность конкретных условий, в которых действуют те или другие службы и подразделения ОВС, определяют разные формы такого взаимодействия [2, с. 34] Взаимодействие милиции и общественности осуществляется в определенных формах. Чаще всего это общее патрулирование, рейды, обходы, обзоры; общее планиро-

вание мероприятий относительно охраны общественного порядка и профилактики правонарушений; согласование конкретных самостоятельных мер, таких как: лекции, беседы, рейды, обзоры; инструктаж работников милиции, членов общественной правоохранительной организации; общий анализ оперативной обстановки; информирование милиции о выявленных причинах и условиях, которые способствовали совершению правонарушений; общие совещания, семинары и собрания и др. [3, с. 30-31]. По нашему мнению, следует отметить, что реализация общих мероприятий способствует значительной активизации противодействия криминальным правонарушениям среди молодежи.

Изучение общих особенностей и закономерностей, определения причин преступного поведения лиц молодежного возраста очень важно для совершенствования и конкретизации деятельности по противодействию этим негативным явлениям.

Сегодня, когда наше общество достигло определенного уровня развития за годы независимости, а граждане нашей страны стали более сознательными и более нетерпимыми к любым антиобщественным проявлениям, что, в свою очередь, приближает наше общество к правовому государству, следует, на наш взгляд, отметить значение целеустремленных усилий в направлении усовершенствования деятельности государственных органов, общественных формирований, органов внутренних дел в решении вопросов по противодействию преступности среди молодежи.

Впрочем, затронутые вопросы не являются окончательными и подлежат отдельному исследованию или научному изучению.

Список литературы:

1. Н.И. Ветров, *Профилактика правонарушений среди молодежи*, /Н.И. Ветров/ - М: Юрлит., 1980. –184с.
2. Административная деятельность органов внутренних дел. Общая часть: Учебник. - Киев: Украинская академия внутренних дел, 1995. - 177 с.
3. С.С. Маилян, *Подготовка и принятие управленческих решений в органах внутренних дел: Опыт системного исследования групповых форм*, /С.С. Маилян/ - М: ЮрИнфоР, 2000. - 159 с.

В.Н. БЕСЧАСТНЫЙ,

доктор наук по государственному управлению, профессор,
ректор Донецкого юридического института МВД Украины,
заслуженный юрист Украины

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ЗАЩИТА РАБОТНИКОВ СУДА, ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ И ОБЕСПЕЧЕНИЕ БЕЗОПАСНОСТИ ЛИЦ, УЧАСТВУЮЩИХ В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ В УКРАИНЕ: СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ

1. Значение государственной защиты работников суда, правоохранительных органов и обеспечения безопасности лиц, участвующих в уголовном производстве. Справедливое уголовное судопроизводство является возможным лишь тогда, когда каждый из его участников имеет возможность беспрепятственно реализовать права и исполнить обязанности. Одним из эффективных средств обеспечения справедливого решения уголовно-правовых конфликтов в государстве, наряду с мерами обеспечения уголовного производства (мерами принуждения), судебным контролем за досудебным расследованием, прокурорским надзором, процессуальным руководством прокурора досудебным расследованием, является государственная защита работников суда, правоохранительных органов и обеспечения безопасности лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве (далее – обеспечение безопасности).

Институт обеспечения безопасности имеет существенное значение не только для интересов уголовного правосудия (хотя – для этого в первую очередь), но и для интереса государства и общества, в целом, в улучшении результатов противодействия преступности. Каждый из граждан в любое время может оказаться перед выбором – содействовать правосудию и быть при этом защищенным от потенциальных опасностей или отказаться от содействия правосудию, а, следовательно, и от улучшения ситуации по противодействию преступности в обществе, членом которого он является. Услышав угрозу в свой адрес, человек трижды подумает о том, что для него дороже, – собственная жизнь или торжество правосудия. Отказ свидетелей, потерпевших и других участников от дачи показаний; дача неправдивых показаний, угодных лицам, от которых исходят угрозы жизни, здоровью, имуществу участников уголовного судопроизводства, членов их семей и близких родственников, часто становятся причиной «развала» уголовных дел в судах, а, следовательно – освобождением от уголовной ответственности

виновных лиц.

2. Состояние законодательного обеспечения государственной защиты работников суда, правоохранительных органов и обеспечения безопасности лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве. «Основными» законодательными актами в анализируемой области являются Законы Украины от 23 декабря 1993 года «О государственной защите работников суда и правоохранительных органов» и «Об обеспечении безопасности лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве».

Законодательством Украины предусмотрены уголовно-правовые и административно-правовые гарантии реализации данных законов и прав лиц, взятых государством под защиту. Да, законодатель установил уголовную ответственность за неприменение мер безопасности к лицам, взятым под защиту, в виде лишения свободы на срок до пяти лет (ст. 380 Уголовного кодекса Украины), подчеркнув важность регулируемых отношений, как для отдельных личностей, так и для общества в целом. Разглашение сведений о мерах безопасности относительно лица, взятого под защиту, влечет за собой административную ответственность (ст. 185-11 Кодекса Украины об административных правонарушениях).

Следовательно, материально-правовое обеспечение эффективного применения мер безопасности является достаточным. А вот с процессуальным механизмом применения отдельных мер есть проблемы. Кабинет Министров Украины урегулировал лишь порядок решения вопросов переселения в другое место проживания, предоставления жилья, материальной помощи и трудоустройства лиц, взятых под государственную защиту (Постановление от 26 июня 1995 года № 457). Но до сегодня не принято нормативно-правовых актов, которые бы определяли порядок осуществления таких мер безопасности как замена документов, внешности, установления телефона по месту жительства с использованием технических средств контроля и прослушивания телефонных и других переговоров, изменение места работы или учебы и пр.

3. Состояние фактического обеспечения безопасности участников уголовного судопроизводства. Анализ состояния обеспечения безопасности, и изучение состояния эффективности уголовного производства (судопроизводства), целесообразно ориентировать не на количественные показатели, а на сведения об ощущении защищенности или незащищенности граждан государства – тех, относительно которых меры обеспечения безопасности применялись, и тех, относительно которых они могут быть применены в будущем. В этом плане показательными являются результаты опроса граждан Украины. По данным Н.С. Карпова 51,3% опрошенных граждан Украины не знают, какие меры обеспечения безопасности установлены законом. Надежными эти меры считают 3,9%, надежными не в полной мере – 49,6%, совсем не надежными – 46,5% опрошенных¹.

¹Карпов Н.С. Законодавство України в сфері забезпечення безпеки свідків та потерпілих // Університетські наукові записки. – 2006. - № 1. – С. 257..

Пленум Верховного суда Украины в 1999 году признал, что состояние обеспечения безопасности судей, работников суда, правоохранительных органов и лиц, участвующих в судопроизводстве, является неудовлетворительным и не гарантирует объективного и непредвзятого рассмотрения дел, защиту прав и свобод граждан (п. 1 Постановления от 18 июня 1999 года № 10 «О применении законодательства, предусматривающего государственную защиту судей, работников суда, правоохранительных органов и лиц, участвующих в судопроизводстве»).

Верховный Суд Украины в документе от 24 ноября 1999 года (состоянием на 26 марта 2007 года) «Практика применения законодательства, предусматривающего государственную защиту судей, работников суда, правоохранительных органов и лиц, которые участвуют в судопроизводстве» привел обобщение порядка применения мер обеспечения безопасности. В результате обобщения практики было констатировано, что не выполняется ст. 6 Закона «О государственной защите работников суда и правоохранительных органов» относительно оборудования жилища и имущества лиц, взятых под защиту, средствами противопожарной та охранной сигнализации, замены номеров квартирных телефонов, государственных номерных знаков транспортных средств (указанные меры должны осуществляться за счет средств местного бюджета). Не выполняется также ст. 3 данного Закона, которая предусматривает обязательное государственное страхование жизни и здоровья работников суда и правоохранительных органов за счет средств соответствующих бюджетов.

Таким, которое не требует материальных расходов или требует незначительных расходов, является обеспечение конфиденциальности данных о лице, предусмотренное ст. 15 Закону Украины «Об обеспечении безопасности лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве».

Неразглашение сведений о лицах, взятых под защиту, может осуществляться путем:

- ограничения сведений о лице в материалах проверки (заявлениях, объяснениях и пр.), а также протоколах следственных действий и других материалах уголовного производства, замены фамилии, имени, отчества в этих документах псевдонимами по постановлению органа, осуществляющего оперативно-розыскную деятельность, следователя, прокурора или по постановлению следственного судьи, суда об изменении анкетных данных.

Эти постановления (определения) к материалам дела не подшивают, а хранят отдельно в органе, в производстве которого находится уголовное производство;

- проведение опознания лица способом вневизуального и аудионаблюдения опознаваемого, с соблюдением требований уголовного процессуального законодательства;

- неразглашение любым способом действительных анкетных данных лиц, которые взяты под защиту и подлежат вызову в судебное заседание;

- вызов в суд таких лиц исключительно через орган, который осуществляет меры безопасности;

- наложение временного запрета на выдачу сведений о лице, взятом

под защиту, адресными бюро, паспортными службами, подразделениями госавтоинспекции, справочными службами АТС и другими государственными информационно-справочными службами.

Отсутствие потребности в денежных средствах на реализацию этой меры обеспечения безопасности является причиной наиболее распространенного его использования на практике – 78%. По той же причине часто применяют закрытое судебное рассмотрение и личную охрану, охрану жилья и имущества (20%). А на все другие мероприятия приходится всего 2 %².

4. Участие МВД Украины в обеспечении безопасности. Среди органов, осуществляющих обеспечение безопасности, главное место занимают органы внутренних дел (далее – ОВД). МВД Украины наряду со Службой безопасности Украины является государственным правоохранительным органом, который осуществляет и уголовную процессуальную деятельность и связанную с ней деятельность по обеспечению безопасности. К полномочиям ОВД относятся как принятие решений по обеспечению безопасности в подследственных уголовных производствах, так и осуществление деятельности по непосредственному применению мер обеспечения безопасности.

МВД Украины в своей деятельности руководствуется Конституцией Украины, международными правовыми актами, указанными выше Законами Украины от 23 декабря 1993 года и другими законами, постановлениями Кабинета Министров Украины, приказами МВД Украины. Уголовный процессуальный кодекс (далее – УПК) Украины, который вступил в силу 20 ноября 2012 года, в отличие от УПК 1960 года не содержит специальных статей, которые были бы посвящены регламентации поводов, оснований и процессуального порядка применения мер обеспечения безопасности. Разработчики нового УПК, среди которых есть и представители Донецкого юридического института МВД Украины, правильно решили, что регламентация отмеченных положений не является предметом регулирования кодекса. Поэтому в УПК регламентировано лишь право участников уголовного производства на обеспечение безопасности.

С целью реализации положений Законов Украины от 23 декабря 1993 года в МВД Украины образовано специальное подразделение милиции «Грифон», Положение о котором утверждено приказом МВД Украины от 19 ноября 2003 года № 1390. Во время выполнения положенных на них обязанностей сотрудники спецподразделения «Грифон» осуществляют: выполнение функций по государственной защите судей, работников суда, обеспечению безопасности участников судебного процесса, а также работников Антимонопольного комитета Украины и уполномоченных лиц Государственной комиссии по ценным бумагам и фондовому рынку Украины при выполнении ними служебных полномочий (п. 2.1. Положение о специальном подразделении судебной милиции «Грифон»).

²Бардацька О.В. Забезпечення безпеки потерпілих та свідків у кримінальних справах, пов'язаних із торгівлею людьми / О. В. Бардацька, А. М. Орлеан. – К.: Тютюкін, 2010. – С. 14-15.

Численность судебной милиции определена в количестве 9,6 тысяч должностей. Однако, из-за недофинансирования из госбюджета, в «Грифоне» насчитывается штат в количестве 3,5 тысяч должностей³. Именно поэтому, предусмотренное ст. 15 Закона обеспечение конфиденциальности данных о лице, которое не нуждается в дополнительном финансировании, является одной из важнейших мер обеспечения безопасности этим специальным подразделением милиции. Лишь к лицам, которые находились под защитой «Грифона», за последнее десятилетие это мероприятие применялось 2858 раз⁴.

5. Выводы. Законы Украины о государственной защите работников суда, правоохранительных органов и об обеспечении безопасности лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве, могли бы быть более эффективно реализованы в случае достаточного финансирования, как мер обеспечения безопасности, так и органов, которые их применяют.

На развитие Законов Украины от 23 декабря 1993 года должны быть приняты подзаконные нормативно-правовые акты, в которых целесообразно урегулировать детальный механизм применения всех мер обеспечения безопасности.

Следует отметить, что сегодняшняя конференция также посвящена 10-летию сотрудничества Академии «Штефан чел Маре» МВД Республики Молдова с Фондом Ганса Зайделя.

В 2013 году исполнилось 19 лет сотрудничеству Донецкого юридического института с полицией Баварии. История сотрудничества Донецкого юридического института с полицией Баварии начинается с февраля 1994 года при активной поддержке Фонда Ганса Зайделя. За это время традиционными стали визиты коллег из Германии в институт, а в 1996 году состоялась первая поездка преподавателей и курсантов института в Нюрнбергскую школу полиции. В дальнейшем такой взаимный обмен делегациями стал постоянным, системным, что дало определённые практические результаты.

Результаты сотрудничества Донецкого юридического института с полицией Баварии по подготовке кадров отражаются в создании и оборудовании учебных комплексов, в совместных работах, публикациях.

В апреле 2002 года в институте был создан учебный отдел внутренних дел, который является аналогом специализированного полигона Нюрнбергской школы полиции Баварии. Такой отдел единственный учебно-тренинговое подразделение среди высших учебных заведений системы МВД Украины.

³ Спецпідрозділ «Грифон» – надійний міліцейський щит, який оберігає храми Феміди (ДЗГ МВС України) // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/378987;jsessionid=5659B50427605FB721D66D61BA421116> (дата доступу: 28.01.2013).

⁴ Бардацька О.В., Орлеан А.М. Забезпечення безпеки потерпілих та свідків у кримінальних справах, пов'язаних із торгівлею людьми. – К., 2010. – С. 14.

За время существования этого комплекса в нем было проведено более трёх тысяч практических занятий с курсантами и студентами института, около 100 комплексных ролевых игр с курсантами выпускного курса и 88 занятий с руководящим составом территориальных ОВД Украины.

На основе изучения опыта полиции Баварии в 2003 году в Донецком юридическом институте был создан центр психотренинговых технологий, а в 2006 году он приобрёл статус научно-исследовательского подразделения.

Научно-исследовательский центр психотренинговых технологий является единственным в системе Министерства внутренних дел Украины центром, который разрабатывает и внедряет в практическую деятельность органов внутренних дел новые психотренинговые технологии. Задача таких тренингов – формирования у сотрудников ОВД психологической готовности к профессиональным действиям в экстремальных ситуациях, навыков эффективной коммуникации и решения психологических проблем, возникающих во время служебной деятельности, а также – мотивация профессионального и личностного роста сотрудников ОВД.

За период функционирования научно-исследовательского центра его сотрудники разработали более 30 тренинговых программ, которые внедрено в деятельность органов внутренних дел. Среди них программы «Коммуникация – Стресс – Безопасность», «Имидж преподавателя», «Психология эффективного руководителя», «Мотивация персонала», «Тренинг личностного роста». Обучение по этим тренинговым программам прошли более 4000 сотрудников органов внутренних дел из практических подразделений, высших учебных заведений МВД, слушателей курсов первоначальной подготовки и курсантов.

Сотрудниками научно-исследовательского центра подготовлено 146 тренеров из числа практических психологов ОВД всех областей Украины для проведения тренингов с личным составом.

За период сотрудничества с полицией Баварии при поддержке Фонда Ганса Зайделя в Донецком юридическом институте было проведено 14 международных научно-практических конференций по вопросам борьбы с преступностью в молодежной среде, наркопреступностью, торговлей людьми (женщинами), миграцией, а также охраны общественного порядка во время проведения Евро-2012, психотренинговых технологий.

Кроме участия в конференциях, сотрудники полиции Баварии с 2010 года также проводят лекции и семинары для научно-педагогического состава и курсантов Донецкого юридического института. Тематика таких мероприятий актуальна и полезна для заимствования опыта баварских правоохранителей: «Соединение теории и практики во время подготовки сотрудников полиции в Баварии», «Обеспечение общественного порядка во время проведения таких мероприятий как чемпионаты по футболу», «Подготовка сотрудников полиции Баварии. Правовое положение полицейского. Европейские нормы», «Противодействие распространению наркотических веществ во время проведения массовых мероприятий, в частности чемпионата по футболу» и «Международное сотрудничество Фонда Ганса Зайделя в

полицейской сфере в Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европе за последние 20 лет».

За период сотрудничества с полицией Баварии при поддержке Фонда Ганса Зайделя Германию посетило 112 научно-педагогических работника, 10 адъюнктов и 105 курсантов института. Они проходили стажировку в IV Управлении полиции особого назначения г. Нюрнберга, Нюрнбергской школе полиции, II Управлении полиции особого назначения г. Айхштет и Школе полиции г. Айхштет, Школе полиции г. Кенигзбрун, Институте повышения квалификации полиции Баварии г. Айнринг. 10 сотрудников института прошли языковую стажировку в Баварии.

30 июня 2004 года Донецкий юридический институт МВД Украины и Академия «Штефан чел Маре» МВД Республики Молдова подписали Договор о сотрудничестве. Среди форм, в которых осуществлялось сотрудничество, преобладает участие представителей обоих учебных заведений в международных научно-практических конференций.

Сотрудничество между Фондом Ганса Зайделя, Академией «Штефан чело Маре» МВД Республики Молдова и Донецким юридическим институтом далеко не исчерпало своих возможностей. Оно развивается и способствует восприятию, творческому использованию европейских традиций в подготовке высококвалифицированных кадров для органов внутренних дел Украины и полиции Республики Молдова.

В.Ю. КАЛУГИН,

кандидат юридических наук, доцент кафедры уголовного процесса

Одесского государственного университета внутренних дел, доцент

УСЛОВИЯ ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ЗАДЕРЖАНИЯ ЛИЦ, ЗА СОВЕРШЕНИЕ НЕТЯЖКОГО УГОЛОВНОГО ПРАВОНАРУШЕНИЯ ПО НОВОМУ УПК УКРАИНЫ

Соответственно новому УПК Украины процессуальное задержание лица, подозреваемого в совершении уголовного правонарушения, является временной предупредительной мерой, суть которого заключается в помещении подозреваемого в специальное помещение.

Цель задержания - предотвращение противоправных действий и выяснение причастности задержанного к уголовному правонарушению.

Задержание уполномоченным лицом подозреваемого может производиться исключительно за совершение преступления, за которое предусмотрено наказание в виде лишения свободы. Однако, в соответствии ч.2 ст.208 КПК Украины уполномоченное лицо может задержать подозреваемого если последний не выполняет обязанности, возложенные на него при избрании меры пресечения, или не выполнил требование о внесении средств в качестве залога либо предоставлении документа, подтверждающего такое внесение. Такое задержание возможно в случае совершения подозреваемым уголовного правонарушения, за которое предусмотрено основное наказание в виде штрафа в размере свыше трех тысяч необлагаемых налогом минимумов доходов граждан, т.е. за совершение нетяжкого преступления (ст.12 УК Украины).

Такое задержание предусматривает нарушение подозреваемым *обязанностей* при избрании мер пресечения, а именно:

- 1) прибывать к уполномоченному лицу с определенной периодичностью или по вызову для проведения процессуальных действий;
- 2) не отлучаться из населенного пункта, в котором он зарегистрирован, проживает или находится без разрешения следователя, прокурора или суда;
- 3) уведомлять следователя, прокурора или суд об изменении своего места жительства;
- 4) воздерживаться от общения с любым лицом, определенным следственным судьей, судом;
- 5) не посещать места, определенные следственным судьей или судом;
- 6) пройти курс лечения от наркотической или алкогольной зависимости;
- 7) принять меры к поиску работы или учебы;
- 8) сдать на хранение к соответствующим органам государственной власти свой паспорт, либо другие документы, дающие право выезда за границу;

9) носить электронные средства контроля.

Указанные процессуальные обязанности подозреваемого большей частью касаются ограничений относительно предусмотренного ст. 33 Конституции Украины права на свободу передвижения и свободного выбора места жительства или права пребывания на территории Украины.

Местом временного пребывания считается место, где лицо находится в связи с проездом, командировкой, лечением, отпуском, обучением и др. Это может быть отель, санаторий, дом отдыха, а также жилые или другие помещения, что не является местом постоянного или временного проживания гражданина.

Место постоянного проживания лица считается место официальной его регистрации паспортной службой. Это может быть жилой дом, квартира, служебное жилье, специализированные дома (общежитие, отель-приют, дом престарелых, интернат для инвалидов, ветеранов и др.), а также другие жилые помещения, в которых гражданин проживает по договору найма, аренды или на других основаниях, определенных законодательством Украины.

О разъяснении подозреваемому, возложенных на него обязанностей составляется протокол с соблюдением требований ч.5 ст.194 УПК.

Для осуществления контроля лица, в отношении которого применена мера пресечения в виде домашнего ареста, и за выполнением обязанностей, возложенных на него, работники милиции имеют право проверять его по месту жительства, а также требовать предоставления устных или письменных объяснений.

Указанные проверки не должны нарушать нормальных условий жизни граждан и осуществляться, как правило, днем. Исключения могут быть при наличии информации о нарушении лицом условий предусмотренных мерой пресечения.

При избрании меры пресечения - залога, подозреваемый, не позднее пяти дней со дня избрания меры пресечения обязан внести средства на соответствующий счет или обеспечить их внесение залогодателем либо предоставить документ, подтверждающий такое внесение.

Если окончание срока внесения залога приходится на нерабочий день, последним днем этого срока считается следующий за ним рабочий день. Несмотря на момент внесения средств, процессуальные обязанности полагаются на подозреваемого, и залогодателя в связи с осуществлением меры пресечения, с момента постановления решения следственным судьей об избрании залога.

Кроме невыполнения подозреваемым процессуальных обязанностей Закон предполагает возможность его задержания в случае попыток:

- 1) уклониться от органов досудебного расследования или суда;
- 2) уничтожить, спрятать или уничтожить вещи или документы, которые имеют важное значение для установления обстоятельств уголовного правонарушения;
- 3) незаконно влиять на потерпевшего, свидетеля, другого подозреваемого, эксперта, специалиста;
- 4) препятствовать уголовному производству иным способом;
- 5) совершить другое уголовное правонарушение или продолжить уголовное правонарушение, в котором подозревается.

О возможности препятствовать проведению досудебного расследования может свидетельствовать осуществление лицом угрозы, подкуп, влияние на свидетелей и потерпевших, склонение их к даче неправдивых показаний; попытки похищения, уничтожения, фальсификации вещественных доказательств и документов.

На наличие данных о возможности лица совершить другое уголовное правонарушение или продолжить совершаемое, может свидетельствовать информация, полученная в результате проведения следователем системы гласных и негласных действий (подготовка к совершению преступления, приобретение предметов для преступной деятельности), наличие предыдущих судимостей, связи с антиобщественными элементами, наличие заявлений и сообщений о осуществлении подготовки к новому правонарушению.

В ходе принятия решения о задержании подозреваемого следует иметь в виду, что обозначение в протоколе задержания лишь обстоятельств, о невыполнении им процессуальных обязанностей, а также попытки скрыться от органов расследования или совершать другие действия, направленные на противодействие расследованию, недостаточно. Указанное должно подтверждаться соответствующими материалами, которые обосновывают задержание.

Задержанному сообщаются основания задержания, разъясняется его право иметь защитника по первому требованию, на получение безвозмездной правовой помощи, в том числе в связи с отсутствием средства на ее оплату. Задержанному разъясняется право давать объяснения, показания или в любой момент отказаться давать их, отказаться отвечать на вопросы, требовать проверки обоснованности его задержания и ряд других прав, предусмотренных уголовным процессуальным законодательством.

Литература

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т.Т.1/ О.М. Бандурка, Є.М.Блаживський, Є.П.Бурдоль та ін.;за заг. Ред.. В.Я. Тация, В.П. Пшонки, А.В. Портнова.- Х.:Право 2012.-768 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» стеном на 22 травня 2012 року: (Відповідає офіц. Текстові)- К.Алерта,2012.- 304 с.
4. Молдован А.В. Кримінальний процес України [текст]: Навч. посіб./ А.В.Молдован, С.М. Мельник – К.: Цент учбової літератури, 2013.-368 с.
5. Садовая Т.В. Обмеження прав і свобод у кримінальному судочинстві України та держав англо-американської правової системи в контексті міжнародних стандартів: монографія / Садовая Т.В.; за ред.доц. Смокова С.М. – Івано-Франківськ, Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня»,2011.-177 с.
6. Михайлов В.А. Залог – мера пресечения в уголовном судопроизводстве. – М.: Академия МВД РФ. – 1993. – 59 с.

Simion CARP,

doctor în drept, conferențiar Universitar,
rector al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

Oleg RUSU,

doctor în drept, conferențiar universitar al Catedrei Științe penale
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

REGLEMENTĂRI SPECIFICE PRIVIND ASIGURAREA SECURITĂȚII PĂRȚILOR VĂTĂMATE ȘI A MARTORILOR DIN RÂNDUL PERSOANELOR AFLATE ÎN DETENȚIE

Rezumat

În ultimii ani se atestă o intensificare a tendinței de aplicare a unor metode periculoase de influențare a părților vătămate și a martorilor. În articol este semnalată existența problemei în cauză și în locurile de detenție, unde se află obiectul securității și sursa de amenințare. Astfel, autorul analizează prevederile legislației execuțional-penale actuale a Republicii Moldova consacrate securității condamnaților. Sunt prezentate criteriile și principiile în baza cărora sunt clasificate și respectiv aplicate măsurile de securitate. De asemenea, este elucidat mecanismul procedural al aplicării măsurilor de securitate.

Résumé

Au cours des dernières années, on atteste une augmentation de la tendance d'application des méthodes dangereuses d'influencer les parties lésées et les témoins. Dans l'article est signalé l'existence de ce problème dans les lieux de détention, où se trouve l'objet de la sécurité et la source de la menace. Ainsi l'auteur analyse les prévisions de la législation exécutive-pénale actuelle de la République de Moldova consacrées à la sécurité des condamnés. Ici sont présentés les critères et les principes en vertu desquels sont classés et appliqués les mesures de sécurité. Il est également élucidé le mécanisme procédural d'application des mesures de sécurité.

Cu ocazia săvârșirii unei infracțiuni, sunt lezate anumite valori sociale apărute de norme penale care conduc spre un „conflict de drept penal substanțial care generează un raport juridic de drept penal”. [1, p. 76] Declarațiile martorilor fac parte din mijloacele de probă prin care se constată elemente de fapt ce pot servi ca probă. Martorul în sine nu este un mijloc de probă, au acest caracter numai declarațiile lui în măsura în care concură la rezolvarea cauzei.

Dată fiind importanța care se atribuie probei cu martori, în special în procesul penal unde proba cu martori constituie regula, dar ținând cont și de vechimea acestui mijloc de probă, nu întâmplător, martorii sunt considerați „ochii și urechile justiției”. [2, p. 93]

Totodată, cu fiecare an, se intensifică tendința de aplicare a unor metode periculoase de influențare a părților vătămate și martorilor, a diminuării forței de opunere a acestora diferitor atentate criminale. Drept rezultat, sunt înregistrate multiple cazuri de declarații false precum și refuz sau eschivare a participanților la procesul penal de la îndeplinirea obligațiilor procesual-penale. Toate acestea, la

rândul său, împiedică examinarea dosarelor penale: acestea își pierd perspectiva judiciară; infractorii tot mai des se eschivează de la răspunderea penală; părțile vătămate pierd perspectiva de a-și recupera prejudiciul cauzat. Această problemă există și în locurile de detenție, unde se află obiectul securității și sursa de amenințare, existența subculturii, care sporește verosimilitatea și pericolul atentatelor asupra persoanelor care au și calitatea de parte vătămată sau martor în unele dosare penale.

Problema este una imperativă și actuală și necesită o abordare coerentă atât din partea Guvernului, Ministerului Justiției și Departamentului Instituțiilor Penitenciare, cât și din partea fiecărui colaborator al sistemului penitenciar. Unele angajamente în acest domeniu deja sunt reflectate în anumite documente naționale de politici, inclusiv în Strategia de Reformare a Sectorului Justiției pentru anii 2011-2016. [3]

Punctul de pornire în evaluarea situației îl constituie actele internaționale la care Republica Moldova este parte, angajamentele Republicii Moldova în domeniu, precum și bunele practici ale altor state.

Legislația execuțional-penală actuală a Republicii Moldova conține unele prevederi consacrate securității condamnaților. Astfel, în conformitate cu prevederile art. 206 Cod de executare [4] și pct. 129-135 din Statutul executării pedepsei de către condamnați, [5] la apariția pericolului pentru securitatea personală a condamnatului, el este în drept să adreseze oricăreia dintre persoanele cu funcții de răspundere ale penitenciarului o cerere privind asigurarea securității personale. În asemenea cazuri, administrația penitenciarului este obligată să întreprindă imediat măsuri pentru asigurarea securității personale a deținuților, în caz contrar va purta răspundere integrală pentru viața și sănătatea condamnatului.

Transferul unei asemenea persoane se efectuează prin decizia șefului instituției, pe un termen de 30 de zile. În cazuri excepționale, ofițerul de serviciu este în drept să dispună acest transfer până la apariția șefului, dar pe o durată de cel mult 24 ore. În caz de necesitate, termenul de deținere în izolatorul disciplinar poate fi prelungit cu încă 30 zile, cu consimțământul procurorului care supraveghează respectarea legilor în instituția penitenciară dată. [5, p. 134-135]

Așadar, legislația execuțional-penală a Republicii Moldova prevede posibilitatea transferului condamnatului într-un loc sigur sau într-o altă instituție penitenciară, aplicarea măsurilor cu caracter special – investigativ și alte acțiuni care înlătură amenințarea securității personale a condamnatului.

Însă, în practică, sunt frecvente cazurile când condamnații sunt părți vătămate sau martori și, în pofida acestor măsuri prevăzute de Codul de executare al Republicii Moldova, nu este posibil, în toate cazurile, de a asigura inviolabilitatea și securitatea acestora față de unele amenințări criminale.

Toate cele enunțate nu pot să nu împiedice examinarea cauzei penale. Pentru evitarea acestui fenomen, Codul de procedură penală al Republicii Moldova [6, art. 215] și Legea Republicii Moldova cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal [7] prevăd posibilitatea aplicării diferitor măsuri de protecție, inclusiv față de persoanele care se află în detenție, și anume:

- audierea cu aplicarea unor modalități speciale;

- protecția datelor de identitate ale persoanei protejate;
- desfășurarea în cazurile necesare a unor dezbateri judiciare închise;
- schimbarea identității;
- schimbarea înfățișării etc.

În activitatea instituțiilor penitenciare problemele în cauză, un timp îndelungat, s-au soluționat în contextul unei probleme mai vaste, și anume a securității condamnaților în condițiile izolării de societate. După adoptarea Legii nr. 105-XVI din 16.05.2008 cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal, care a substituit Legea nr. 1458 - XIII din 28 ianuarie 1998 privind protecția de stat a părții vătămate, martorilor și altor persoane care acordă ajutor în procesul penal, securitatea condamnaților, care au devenit părți vătămate și martori în procesul executării pedepsei, a căpătat o însemnătate de sine stătătoare.

În scopul realizării legii nominalizate, la 20 noiembrie 2008, în baza ordinului MAI nr. 379 a fost creată Direcția protecția martorilor, ca subdiviziune subordonată MAI abilitată cu funcții de asigurare a securității participanților la procesul penal a căror viață, integritate corporală, libertate ori proprietate sunt amenințate ca urmare a faptului că dețin date pe care au acceptat să le furnizeze organelor judiciare și care constituie probe concludente cu privire la săvârșirea unor infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave.

În sensul legii cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal, persoană protejată este persoana cu care s-a încheiat un acord de protecție în condițiile legii nominalizate, care poate avea și statut procesual de condamnat în timpul executării unei pedepse privative de libertate care acceptă să depună declarații ce pot constitui probe concludente cu privire la o infracțiune gravă, deosebit de gravă sau excepțional de gravă ori să furnizeze informații privind pregătirea unor infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave. [7, art. 12 alin. (1)]

Față de persoana protejată aflată în detenție pot fi luate măsuri de protecție aplicate în cadrul programului de protecție exclusiv de către organul abilitat cu protecția martorilor, precum și măsuri urgente care sunt niște activități specifice desfășurate de către administrația locului de detenție imediat ce se constată starea de pericol la care este expusă persoana.

Administrația locului de detenție este abilitată cu atribuția de a aplica măsurile urgente și măsurile de asistență prevăzute în legea cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal, cu informarea imediată sau în cel mult 24 de ore a procurorului și a organului abilitat. [7, art. 9 alin. (1)] Astfel, pentru asigurarea securității personale a deținutului, administrația penitenciarului este obligată să-l izoleze de alți deținuți, utilizând în aceste scopuri diverse încăperi, care corespund cerințelor pentru detenția persoanei, inclusiv celulele izolatoarelor disciplinare [5, pct.133].

Măsurile de protecție a persoanelor care se află în detenție se dispun de organul abilitat și se execută de administrația locului de detenție în comun cu Departamentul Instituțiilor Penitenciare al Ministerului Justiției. [7, art. 9 alin. (2)].

Măsurile de protecție pot fi aplicate singure sau cumulativ, inclusiv cu măsurile urgente și/sau cu măsurile de asistență.

Astfel, prin asigurarea securității părților vătămate și a martorilor din rândul persoanelor aflate în detenție, înțelegem o astfel de stare a relațiilor execuțional-penale, când, atentatele ilegale asupra vieții, sănătății și proprietății părților vătămate și a martorilor din rândul deținuților lipsesc sau sunt prevenite, fie curmate prin aplicarea măsurilor prevăzute de lege în ordinea prescrisă.

În opinia noastră, asigurarea securității deținuților ar trebui organizată în baza următoarelor principii, și anume:

- - principiul responsabilității personale a colaboratorilor instituției penitenciare;
- - principiul responsabilității deținutului pentru propria securitate;
- - principiul limitării acțiunilor de reprimare.

La conținutul procesului de reglementare juridică a asigurării securității părților vătămate și a martorilor din rândul persoanelor aflate în detenție se referă:

- a) determinarea statutului juridic al persoanei a cărei securitate este asigurată;
- b) reglementarea măsurilor de securitate, precum și fixarea în lege a temeiurilor aplicării măsurilor de securitate și a anulării lor.

În viziunea noastră, măsurile de securitate aplicate martorilor și părților vătămate din rândul persoanelor aflate în detenție pot fi clasificate în baza următoarelor criterii:

- a) sursele reglementării juridice a măsurilor de securitate;
- b) cercul de persoane care urmează a fi protejate;
- c) resursele materiale utilizate.

Totodată, mecanismul procedural al aplicării măsurilor de securitate constă din trei etape (elemente) substituibile, și anume:

- a) adoptarea deciziei privind realizarea măsurilor de securitate;
- b) realizarea măsurilor de securitate;
- c) adoptarea deciziei de anulare a măsurilor de securitate.

Prima etapă include trei subetape:

- a) obținerea informației privind existența amenințării;
- b) analiza informației obținute;
- c) obținerea acordului sau refuzului persoanei responsabile cu aplicarea măsurilor de securitate.

măsurilor de securitate.

Etapa a doua constă în realizarea nemijlocită a măsurilor de securitate în funcție de tipul acestora (penale, procesual-penale, speciale, și execuțional-penale) și ajustarea rezultatelor.

Etapa a treia rezidă în adoptarea deciziei privind anularea măsurilor de securitate având ca inițiator organul care asigură securitatea, precum și persoana protejată.

Având în vedere cele consemnate, concluzionăm că protecția martorilor și a părților vătămate din rândul persoanelor aflate în detenție este un drept public subiectiv al părților vătămate și martorilor care ar trebui văzută ca expresie a protecției drepturilor umane fundamentale ale acestora. Acest drept subiectiv pozitiv individual atrage anumite drepturi legale ale unui martor sau parte vătămată și obligații corespunzătoare din partea statului. Astfel, implementarea institutului

de protecție a martorilor și a părților vătămate depinde de voința comună a tuturor actorilor implicați în această activitate (Procuratura, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Justiției) și doar prin eforturi susținute va fi posibilă stimularea calitativă a acestui proces.

O altă concluzie ar fi că asigurarea securității deținuților trebuie să devină una din formele prioritare de activitate ale sistemului penitenciar prin realizarea unei politici consecvente a statului și a acțiunilor realizate în instituțiile penitenciare. Respectiv, considerăm oportun ca în Statutul executării pedepsei de către condamnați, la secțiunea consacrată asigurării securității deținuților, să fie reglementate suplimentar următoarele aspecte: determinarea noțiunii de stare de securitate în condițiile instituției penitenciare, garanțiile securității, precum și reglementarea măsurilor concrete orientate spre înlăturarea diversilor factori, procese și tendințe negative pentru condamnat.

Referințe bibliografice:

1. Apetrei Mihai, *Drept procesual-penal. Partea generală*, Editura Oscar Print. București, 1999.
2. Bentham J., *Traite des preuves judiciares*, Editura Bassage freres, Paris, 1823, vol. I.
3. Strategia de Reformare a Sectorului Justiției pentru anii 2011-2016 // www.justice.gov.md/...strategiei/SRSJ_final
4. Codul de executare al Republicii Moldova nr. 443-XV din 24.12.2004 (în vigoare din 01.07.2005), art. 224 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 34-35/112 din 03.09.2005.
5. Statutul executării pedepsei de către condamnați, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 583 din 26.05.2006// Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 91-94/676 din 16.06.2006.
6. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14.03.2003, în vigoare de la 12.06.2003 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 104-110/447 din 07.06.2003.
7. Legea nr.105-XVI cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal din 16.05.2008 // Monitorul Oficial Nr. 112-114 din 27.06.2008

Valentin CHIRIȚA,

doctor în drept, conferențiar universitar al Catedrei Științe penale
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

ASPECTE CRIMINOLOGICE PRIVIND RELAȚIA INFRACTOR-VICTIMĂ ÎN CAZUL INFRAȚIUNII DE LUARE DE OSTATICI

One of the main components of criminology research object is the personality of the offender. Criminology studies reveal personality of the offender in terms of its role in the etiology of criminal act and use leverage on it in order to avoid repetition of acts of crime. From the point of view of criminology, personality of the offender bears the commission of the crime causes, is the main link of the whole mechanism of criminal behavior.

Una dintre principalele componente ale obiectului de cercetare a criminologiei este personalitatea infractorului. Criminologii studiază personalitatea infractorului din perspectiva relevării rolului ei în etiologia actului infracțional și utilizării posibilităților de influențare asupra acesteia pentru a nu admite repetarea acțiunilor infracționale. Din punctul de vedere al criminologiei, anume personalitatea infractorului poartă în sine cauzele săvârșirii infracțiunii, este veriga principală a întregului mecanism al comportamentului criminal, iar acele particularități ale ei care generează un astfel de comportament trebuie să formeze obiectul nemijlocit al profilaxiei [2, p. 231].

Vom începe analiza personalității infractorului cu enumerarea diferitor tipuri de persoane care au comis luarea de ostatici, și anume:

- persoana cu înclinație spre suicid;
- persoana care tinde să se răzbune;
- persoana care suferă de dereglări psihice;
- infractorul „încolțit”;
- deținutul căzut în disperare;
- infractorul șantajist;
- membrul unei mișcări de protest;
- fanaticul (adeptul) unei anumite ideologii;
- teroristul-extremist etc. [10, p. 5].

Autorul M. Dihanici grupează tipurile respective în trei grupe de persoane:

- persoanele dezechilibrate psihic sau care suferă de unele anomalii psihice;
- infractorii cu motivare politică;
- criminalii [6, p. 10].

În urma efectuării unui amplu studiu al dosarelor penale din Rusia, autorul K.P. Anțiferov a constatat că, din numărul total al persoanelor care au săvârșit

infracțiunea de luare de ostatici, bărbații alcătuiesc circa 97,3%, iar femeile – doar 2,7% [5, p. 88]. Această stare de lucruri, după părerea noastră, este condiționată, în primul rând, de faptul că săvârșirea infracțiunii respective necesită existența unor caracteristici fizice corespunzătoare pentru neutralizarea victimei (ostaticului). Prin urmare, putem afirma că luarea de ostatici este o infracțiune specifică infractorilor de gen masculin.

Caracteristica personalității infractorului după vârstă (bazate pe date din Federația Rusă) permite formularea unor concluzii în privința conduitei criminogene și a specificului activității infracționale a reprezentanților diferitor grupe de vârste. Vârsta medie a persoanelor care au comis luarea de ostatici constituie 30 de ani. Majoritatea covârșitoare a infracțiunilor respective au fost săvârșite de infractori în vârstă de 21-35 ani (84%) [5, p. 89]. Conform datelor prezentate de autorul A.Gh. Loskutov, în locurile de detenție vârsta respectivă constituie 25-35 ani [8, p. 12]. Conduita infracțională a persoanelor de această vârstă este mai chibzuită, mai puțin impulsivă, inclusiv din punctul de vedere al posibilelor consecințe. Vârsta determină și necesitățile, scopurile indivizilor, cercul lor de interese, modul de viață, care se reflectă de multe ori și în faptele infracționale.

O altă caracteristică a personalității infractorului este nivelul de instruire. Studiile au o influență considerabilă asupra formării personalității omului. Instruirea influențează asupra sferei de interese, conduitei persoanei, asupra realizării scopurilor puse în viață. De cele mai dese ori infractorii au studii medii, iar cei cu studii superioare constituie o parte neînsemnată.

Astfel, după nivelul de instruire, persoanele care au săvârșit infracțiunea de luare de ostatici au fost distribuite în felul următor:

- studii primare – 5,2%;
- studii medii incomplete – 28,8%;
- studii medii și medii de specialitate – 64,7%;
- studii superioare – 1,3% [5, p. 90].

Datele statistice demonstrează că majoritatea covârșitoare a persoanelor care au comis luarea de ostatici au comis anterior una, două sau mai multe infracțiuni. Astfel, 36% din infractori au avut două condamnări înainte de comiterea luării de ostatici și numai 6,4% nu au fost condamnați niciodată [5, p. 90]. Totodată, autorul menționează că circa 65% dintre infractori nu aveau o sursă permanentă de venituri, iar circa 31% nu aveau familie [5, p. 60].

Una dintre cele mai importante caracteristici ale personalității infractorului este motivul săvârșirii infracțiunii respective. Motivele, după cum s-a menționat în paragraful 2.4 al prezentei lucrări, pot fi cele mai diverse, de exemplu, răzbunarea, interesul material, invidia, dorința de a evita pedeapsa, convingerile politice etc.

Prin urmare, autorul K.P. Anțiferov evidențiază trei categorii de persoane care au comis luarea de ostatici, și anume:

- persoane cu motivație politică a comportamentului infracțional. La această categorie se referă acei infractori care au săvârșit luarea de ostatici conducându-se de îndemnuri politice; Conform rezultatelor investigațiilor efectuate, s-a constatat că la această categorie de persoane se referă circa 8% din numărul total

al infractorilor ce au comis luarea de ostatici.

– categoria criminală, care este cea mai numeroasă, incluzând circa 70% de infractori. Partea majoritară a categoriei date o constituie persoanele care au comis luarea de ostatici: a) din interes material; b) cu scopul evadării din locurile de detenție; c) în momentul comiterii sau după comiterea altei infracțiuni; cu scopul de a nu fi reținute etc.;

– categoria psihologică, ce cuprinde persoanele dezechilibrate psihic (cu anomalii psihice). Pentru majoritatea dintre aceste persoane, luarea de ostatici constituie unica modalitate de rezolvare a problemelor stringente [5, p. 62].

Având în vedere riscul enorm de comitere a luării de ostatici în instituțiile penitenciare, în continuare vom caracteriza succint personalitatea infractorului care își ispășește pedeapsa. Astfel, autorul Simion Carp propune următoarea tipologie a infractorilor condamnați:

Primul grup de infractori condamnați are o orientare „pro-socială” a comportamentului și se caracterizează printr-o probabilitate minimă de comitere a unei noi infracțiuni. La rândul său, acesta se divizează în două subgrupuri: a) primul subgrup se caracterizează prin prezența capacităților și deprinderilor de muncă, tendința spre un comportament independent în toate sferile de activitate, spre consolidarea legăturilor familiale, spre un comportament licit și un înalt nivel de participare la muncă; b) al doilea subgrup se manifestă printr-un grad scăzut de autoritate în mediul deținuților, negativism, supunere și dependență în relații, eschivarea de la conflicte, așteptarea ajutorului de la administrație, tendința spre stabilirea relațiilor cu rudele, nivelul jos al calificării profesionale și al participării la muncă [1, p. 63].

Grupul al doilea de infractori condamnați se caracterizează printr-o orientare „neutră” a comportamentului și printr-un nivel mediu al probabilității săvârșirii unei noi infracțiuni. Și acesta se împarte în două subgrupuri: a) primului subgrup îi sunt specifice gradul scăzut de autonomie, încălcări ale regimului și dificultăți în raporturile cu administrația, nivelul redus de participare la muncă etc.; b) al doilea subgrup se caracterizează printr-un nivel scăzut al autorității în mediul deținuților, negativism, supunere și dependență în relațiile cu administrația ca metodă de apărare, încălcări ale regimului, lipsa deprinderilor de muncă [1, p. 64].

Grupului al treilea de infractori condamnați îi sunt specifice orientarea „antisocială” pronunțată a comportamentului și probabilitatea foarte ridicată de săvârșire a unei noi infracțiuni. Cota acestor deținuți este de circa 48% din numărul total de condamnați. Comportamentul infractorilor deținuți ce fac parte din acest grup se deosebește prin respectarea „eticii neformale”. De regulă, aceștia pregătesc terenul pentru aflarea ulterioară în penitenciare, determinându-și astfel atitudinea față de infracțiunile din trecut și viitor. Acest grup poate fi divizat condiționat în trei subgrupuri: a) reprezentanții primului subgrup se deosebesc printr-un grad înalt de autoritate și lipsa încălcărilor cotidiene (cota lor nu depășește 8%); b) reprezentanților subgrupului al doilea le este propriu un grad înalt de conflictualitate cu condamnații și administrația. Se caracterizează printr-o probabilitate maximă de comitere a unei noi infracțiuni, au grad de autoritate destul de înalt în

mediu criminal (cota acestei categorii constituie în medie 10%); c) reprezentanții subgrupului al treilea posedă un nivel ne semnificativ al motivației performanțelor în tipurile de bază ale activității utile, o probabilitate înaltă de comitere a unei noi infracțiuni, un grad înalt de conflictualitate, precum și o lipsă totală de responsabilitate pentru comportamentul lor, indiferent de urmările posibile [1, p. 65].

Un interes deosebit pentru caracterizarea persoanei care a comis infracțiunea de luare de ostatici prezintă datele privind starea sănătății psihice a acesteia.

Constatarea unor anomalii psihice nu explică de ce individul a comis infracțiunea. Motivația, cauzele interne ale comportamentului criminal nu sunt prezentate în diagnostic, care stabilește doar existența unei tulburări psihice, gradul, gravitatea ei etc. De aceea perceperea cauzelor subiective ale infracțiunii este posibilă doar pe calea studierii psihologice a personalității. Defectele psihice, în cazul existenței lor, nu reprezintă în nici un caz motivele comportării criminale, cu toate că ele pot influența asupra comportamentului uman [3, p. 48].

Prin anomalii psihice se înțeleg toate tulburările mintale care nu au atins nivelul psihic și nu exclud starea de responsabilitate, dar care atrag după sine schimbări de personalitate ce pot conduce la un comportament deviat [4, p. 9].

La anomalii psihice cercetate cel mai des din perspectivă criminologică se pot atribui: psihopatia, alcoolismul, narcomania, traumele sistemului nervos central, schizofrenia în faza remisei, epilepsia etc. [7, p. 172].

La persoanele cu anomalii psihice prevalează, de regulă, fenomenele și procesele psihice normale. În marea majoritate a cazurilor aceste persoane sunt responsabile de faptele lor. Însă, după cum consideră pe bună dreptate autorii I.M. Antonean și S.V. Borodin, anomalii psihice favorizează apariția și dezvoltarea unor trăsături de caracter precum: iritabilitatea, agresivitatea, cruzimea, diminuarea proceselor volitive, slăbirea mecanismelor de autocontrol etc. Acestea pot decurge într-un mod ascuns, fără a fi vădite de fiecare dată, și pot fi percepute ca ciudățenii ale caracterului, dezechilibru, cruzime inexplicabilă, stupiditate etc. [4, p. 10].

Anomaliile psihice diminuează rezistența în cazul situațiilor de conflict; creează obstacole în dezvoltarea trăsăturilor social-utile ale personalității, mai cu seamă în adaptarea la mediul exterior; slăbesc mecanismele de autocontrol; reduc posibilitățile alegerii deciziilor și a variantelor de conduită; înlesnesc realizarea unor fapte impulsive, întâmplătoare, nehibzuite, ilicite. Toate acestea influențează negativ asupra dezvoltării și socializării normale a personalității, fapt care sporește probabilitatea comiterii faptelor ilegale și a unui mod de viață antisocial.

Persoanele cu anomalii psihice care au comis infracțiuni pot fi divizate în trei categorii, și anume: psihopați, alcoolici și cei cu intelect limitat. Datele statistice obținute de autorul K.P. Anțiferov demonstrează că majoritatea covârșitoare a infractorilor cu anomalii psihice care au săvârșit luarea de ostatici se atribuie la tipul psihopatic de personalitate. Caracterul criminogen al tipului dat de personalitate are un caracter universal. Aceștia devin frecvent organizatori sau autori ai infracțiunilor comise în grup, precum și inițiatori de conflicte [5, p. 92].

Astfel, în urma efectuării unei ample cercetări, savantul amintit mai sus a constatat că proporția persoanelor cu anomalii psihice care au comis infracțiunea

de luare de ostatici este de 24%. Pentru infracțiunea analizată nu este caracteristică săvârșirea de către persoane aflate în stare de ebrietate alcoolică sau narcotică. Doar în 6% din cazuri, făptuitorii au comis luarea de ostatici într-o astfel de stare, însă deseori infractorii consumau băuturi spirtoase și substanțe narcotice deja după realizarea luării sau reținerii persoanei ca ostatic [5, p. 60].

Analizând victima infracțiunii de luare de ostatici, menționăm că, reieșind din prevederile actualului Cod penal, în calitate de ostatic poate fi orice persoană, fără deosebire de vârstă, cetățenie, rasă, naționalitate, sex, origine etnică, religie, apartenență politică, avere sau origine socială, prevederi ce se deosebesc radical de cele ale Codului penal din 24 martie 1961 (cu modificările ulterioare), unde nota art. 116/1 prevedea: „Aplicarea prezentului articol (luarea de ostatici) nu se extinde asupra cazurilor de săvârșire a unei asemenea infracțiuni pe teritoriul Republicii Moldova, când persoana, care a luat sau ține un ostatic, se află pe teritoriul Republicii Moldova și această persoană, precum și ostaticul sunt cetățeni ai Republicii Moldova”. În calitate de ostatic poate fi luată sau reținută atât o singură persoană, cât și o mulțime de oameni. De exemplu, în vara anului 1995 în orașul Budionovsk, Federația Rusă, cunoscutul terorist Basaev a luat în calitate de ostatici circa două mii de oameni.

Totodată, trebuie menționat că vârsta ostaticului și numărul de ostatici au importanță în cazul comiterii luării de ostatici cu circumstanțe agravante prevăzute de lit.b) (asupra a două sau mai multor persoane) și lit. c) (cu bună știință în privința unui minor...) din art.280 alin.(2) CP, pentru care este prevăzută o răspundere penală sporită.

În opinia autorului V. Middendorf, la comiterea infracțiunii de luare de ostatici pot fi evidențiate tangențial trei grupe de victime, și anume:

- victima nemijlocită (persoana luată sau reținută în calitate de ostatic);
- victima indirectă (adresatul – căruia se înaintează cerințele);
- alte persoane (fizice sau juridice) ale căror interese pot fi violate [9, p. 146].

Victimele infracțiunii în cauză pot fi atât persoane ocazionale, de exemplu, clienții sau vizitatorii unei bănci, cât și persoane concrete, de exemplu, copilul unui politician sau businessman, funcționarul public, persoana cu înaltă funcție de răspundere, reprezentantul unui stat străin etc. Revista Коммерсантъ din 26 iunie 2001 prezintă cazul luării în calitate de ostatici de către teroriștii ceceni a reprezentantului președintelui Federației Ruse în Cecenia – V. Vlasov, a șefului reprezentanței Înaltului Comisariat ONU pe problemele refugiaților în Osetia de Nord, cetățeanul Franței – V. Koshteli.

Uneori poate fi luat sau reținut în calitate de ostatic propriul copil sau o altă rudă: spre exemplu, tatăl a luat copiii în calitate de ostatici, s-a închis în casă și înaintează diverse cerințe amenințând cu răfuiala fizică.

În cazul comiterii infracțiunii respective în locurile de detenție, în calitate de ostatici pot fi luați sau reținuți colaboratorii serviciului medical, învățătorii, supraveghetorii, conducătorii sau personalul penitenciarului, alți deținuți etc.

Deseori ostatici devin și reprezentanții corpului diplomatic, funcționarii ONU, membrii organizațiilor internaționale, misionarii, preoții, inginerii sau per-

sonalul companiilor de construcții, turiștii străini, savanții, jurnaliștii, militarii, pasagerii, businessmenii, copiii etc.

Relația infractor-victimă în cazul luării de ostatici poate fi bine sesizată prin prisma fenomenului numit „sindromul Stockholm”.

De la bun început trebuie menționat că situațiile de luare de ostatici au început să fie analizate din punct de vedere psihologic relativ recent (20-30 de ani). Specialiștii înregistrează destul de des manifestarea așa-numitului Sindrom Stockholm – identificarea cu agresorul. Din momentul în care ostaticul își pierde echilibrul psihologic, el începe să se identifice inconștient cu infractorul, încercând să-l compătimizească și chiar să-i justifice acțiunile. În consecință, deseori se întâmplă ca ostaticul să devină, de fapt, un „aliat” al făptuitorului, simțind doar pericolul extern, mai cu seamă din partea organelor de drept, ale căror acțiuni pot conduce la decesul acestuia. Termenul Sindromul Stockholm a apărut în anul 1973, când într-o instituție bancară de la Stockholm, Suedia, au fost luați câțiva ostatici și reținuți acolo șase zile. Atunci, cu ajutorul unor mijloace tehnice speciale, poliția a reușit să filmeze ceea ce se petrece, inclusiv comportamentul ostaticilor, care au trecut treptat de partea infractorilor. Exemple analogice au fost observate și în Franța, în orașul Nantes, în 1985 [11, p. 9].

Deși comportamentul ostaticilor este unic și imprevizibil, se poate prefigura un anumit comportament tipic, manifestat din partea ostaticilor și infractorilor. Aceste caracteristici (una sau o combinație) poartă denumirea de Sindromul Stockholm:

- ostaticii încep să manifeste compasiune pentru infractori;
- ostaticii încep să simtă un negativism față de angajații organelor de drept;
- infractorii încep să aibă sentimente pozitive față de persoanele luate sau reținute în calitate de ostatici [11, p. 9].

În concluzie, rezultatele cercetării criminologice a personalității infractorului demonstrează că, de regulă, persoana care a comis luarea de ostatici este: de sex masculin (circa 97,3%), în vârstă de 21-35 de ani (circa 84%), cu studii medii de specialitate (circa 64,7%), preponderent cu două condamnări anterioare comiterii luării de ostatici (circa 36%), de obicei fără surse permanente de venituri (circa 65%), posibil cu anomalie psihică (care nu exclude starea de responsabilitate, circa 24%), în conformitate cu care se atribuie la tipul psihopatic de personalitate. Iar victima luării de ostatici poate fi orice persoană, fără deosebire de vârstă, cetățenie, rasă, naționalitate, sex, origine etnică, religie, apartenență politică, avere sau origine socială.

Bibliografie

1. Carp S., *Prevenirea criminalității penitenciare*, Chișinău, 2004.
2. Gladchi Gh., *Criminologie generală*, Chișinău: MUSEUM, 2001.
3. Larii Iu., *Criminologie*, vol. I, Chișinău, 2004.
4. Антонян Ю.М., Бородин С.В., *Преступность и психические аномалии*, Москва, 1987.

5. Анциферов К.П., *Ответственность за захват заложника: уголовно-правовой и криминологический аспекты*. Диссертация канд. юрид. наук, Москва, 2003.
6. Диханич М., «Похищение людей в Италии», în *Борьба с преступностью за рубежом*, №3, Москва, 1991.
7. *Криминология. Учебник для юридических вузов*. Под редакцией проф. Бурлакова В.Н., проф. Сальникова В.П., проф. Степашина С.В., Санкт-Петербург, 1999.
8. Лоскутов А.Г., *Уголовная ответственность за захват заложников в местах лишения свободы*. Автореферат диссертации канд. юрид. наук, Москва, 1991.
9. Миддендорф В., «Виктимология взятия заложников», în *Криминалистика*, № 4, Гамбург, 1994.
10. *Обзорная информация. Зарубежный опыт*, выпуск 5. ГИЦ МВД России. Москва, 1992.
11. Чевердюк Л.Н., *Психологическое обеспечение переговорного процесса в условиях захвата заложников*. Учебно-методическое пособие. ВИПК МВД России, Домодедово, 2004.

П.Н. КОБЕЦ,

доктор юридических наук, профессор, полковник полиции,
главный научный сотрудник ФГКУ «ВНИИ МВД России»

ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ЗАЩИТЫ УЧАСТНИКОВ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА В РОССИИ

Статья 2 Конституции РФ провозглашает признание, соблюдение и защиту прав и свобод человека и гражданина обязанностью государства. Одним из проявлений государственной защиты конституционных прав на жизнь, свободу и личную неприкосновенность является обеспечение безопасности гражданина в остроконфликтной сфере уголовного судопроизводства. Одним из гарантов противодействия «пост криминальному» воздействию является в настоящее время система норм, обеспечивающих личную безопасность участников уголовного судопроизводства. Этот институт является относительно новым для российской правоприменительной практики, в связи с чем возникает множество проблем, от своевременного и правильного разрешения которых зависит эффективность защиты прав личности в уголовном процессе.

В первую очередь это касается мер и оснований государственной защиты свидетелей и потерпевших, поскольку именно государство должно быть заинтересовано в укреплении правопорядка, полноты и объективности расследования, которые невозможно обеспечить, если в стране отсутствует надежная система защиты указанных лиц. Оптимальное решение этих вопросов должно быть основано не только на теоретических изысканиях, но и учитывать реалии российской правовой, экономической, политической, социальной действительности.

С начала 90-х годов прошлого столетия, проблема противоправного воздействия на свидетелей, потерпевших, судей, прокуроров, следователей, дознавателей, их родственников и близких лиц приобрела особую остроту. Для усиления государственной защиты этих лиц был принят ряд специальных правовых норм. Так, п. 24 ст. 10 Закона РФ от 18 апреля 1991 г. «О милиции»¹ установил обязанность милиции принимать меры по охране потерпевших, свидетелей и других участников уголовного процесса, а также членов их семей и близких, если здоровье, жизнь или имущество данных лиц находятся в опасности. Концепцией судебной реформы 1991 года²

¹ См.: Закона РФ от 18.04.1991 г. «О милиции» / СПС «Консультант Плюс»

² Постановление ВС РСФСР «О концепции судебной реформы в РСФСР» от 24.10.1991 № 1801-1 // ВВС РСФСР, 1991, № 44, ст. 1435.

предусмотрена необходимость «определить эффективные меры защиты лиц, сотрудничающих с правосудием, включая возможность смены их места жительства и смены документов». Пункт 5 ст. 7 Закона РФ от 12 августа 1995 г. «Об оперативно-розыскной деятельности в Российской Федерации»³ предусматривает одним из оснований проведения оперативно-розыскных мероприятий постановление о применении мер безопасности в отношении защищаемых лиц. Пункт 6 ст. 14 названного Закона предписывает органам, осуществляющим оперативно-розыскную деятельность, содействовать обеспечению личной безопасности, сохранности имущества участников уголовного судопроизводства, членов их семей, близких от преступных и иных противоправных посягательств. 6 мая 1995 г. вступил в силу Федеральный закон «О государственной защите судей, должностных лиц правоохранительных и контролирующих органов». Федеральный закон «О государственной защите судей, должностных лиц правоохранительных и контролирующих органов» от 20.04.1995 года⁴. В 1997 году принятый Государственной Думой Закон «О государственной защите потерпевших, свидетелей и других лиц, содействующих уголовному судопроизводству» был одобрен Советом Федерации, но отклонен Президентом РФ. Основной причиной отклонения явилось то, что на реализацию указанного закона потребовались бы значительные финансовые ресурсы. Эта причина актуальна и сегодня. Однако следует отметить, что, по подсчетам специалистов, в случае принятия законопроекта раскрываемость преступлений значительно повысится, в том числе и в сфере экономических преступлений, что позволит вернуть в бюджет миллиарды похищенных средств и тем самым окупить если и не все, то большую часть затрат на реализацию закона.

Итогом всей предыдущей законотворческой деятельности стало введение в Уголовно-процессуальном кодексе РФ⁵ института обеспечения безопасности участников уголовного судопроизводства: свидетелей, потерпевших, иных участников уголовного процесса, а также их близких родственников, родственников и близких лиц, а затем и принятие в 2004 году соответствующего Федерального закона (далее - ФЗ №119, Закон)⁶. Федеральный закон устанавливает систему мер государственной защиты потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства, включающую меры безопасности и меры социальной поддержки указанных лиц, а также определяет основания и порядок их применения.

В настоящее время законодательство Российской Федерации о государственной защите основывается на Конституции Российской Федерации и состоит из Федерального закона 20.08.2004 года №119-ФЗ от, Уголовного

³ См.: Федеральный закон «Об оперативно-розыскной деятельности» от 12.08.1995 № 144-ФЗ // СПС «Консультант Плюс».

⁴ См.: № 45-ФЗ // СПС «Консультант Плюс».

⁵ См.: Уголовно-процессуальный Кодекс Российской Федерации от 18.12.2001 № 174-ФЗ - М.: Издательство «Омега-Л», 2012.

⁶ См.: Закона РФ от 18.04.1991 г. «О милиции» / СПС «Консультант Плюс».

кодекса Российской Федерации, Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации, Уголовно-исполнительного кодекса Российской Федерации, Федерального закона от 15.07.1995 года № 103-ФЗ «О содержании под стражей подозреваемых и обвиняемых в совершении преступлений», других федеральных законов, Государственной программе, иных нормативных правовых актов Российской Федерации, а также международных договоров Российской Федерации.

Рассмотрим основные из перечисленных нормативных актов. Как уже было сказано выше, Конституция РФ (а именно статья 2 Конституция Российской Федерации, провозглашает признание, соблюдение и защиту прав и свобод человека и гражданина обязанностью государства. Одним из проявлений государственной защиты конституционных прав на жизнь, свободу и личную неприкосновенность является обеспечение безопасности гражданина в остроконфликтной сфере уголовного судопроизводства.

С принятием УПК РФ в российском законодательстве появились меры процессуального характера, направленные на обеспечение безопасности участников уголовного судопроизводства. В пункте 3 статьи 11 УПК Российской Федерации перечислены участники уголовного судопроизводства, в отношении которых в случае необходимости могут быть применены меры безопасности Уголовно-процессуальный Кодекс Российской Федерации. Кроме того, в кодексе названы некоторые виды мер безопасности: использование псевдонима (п. 9 статьи 168), контроль и запись переговоров (п. 2 статьи 186), опознание и допрос в судебном заседании в условиях, исключающих визуальное наблюдение (п. 8 статьи 193, п. 5 статьи 278), закрытое судебное заседание (пп. 4, п. 2 статьи 241). С появлением указанных мер можно говорить о создании специального института государственной защиты указанных лиц.

Однако одних лишь мер процессуального характера для защиты интересов потерпевших, свидетелей и других участников уголовного судопроизводства, оказывающих ему содействие, явно недостаточно. Для обеспечения надлежащей государственной защиты целесообразно принятие специального закона, в котором предусмотрен комплекс соответствующих мер и механизм их реализации. Таким законом является Федеральный закон «О государственной защите потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства».

Государственная защита потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства на современном этапе - осуществление предусмотренных Федеральным законом мер безопасности, направленных на защиту их жизни, здоровья и (или) имущества, а также мер социальной поддержки указанных лиц в связи с их участием в уголовном судопроизводстве уполномоченными на то государственными органами (ст. 1 Закона). Государственной защите подлежат, в том числе, потерпевший; свидетель; частный обвинитель; гражданский истец, законные представители потерпевшего, гражданского истца, гражданского ответчика и частного обвинителя. Меры государственной защиты могут быть также приме-

нены до возбуждения уголовного дела в отношении заявителя, очевидца или жертвы преступления либо иных лиц, способствующих предупреждению или раскрытию преступления. Защите подлежат и близкие родственники, родственники и близкие лица, противоправное посягательство на которых оказывается в целях воздействия на указанных лиц (статья 2 Закона).

Органами, обеспечивающими государственную защиту, являются: органы, принимающие решение об осуществлении государственной защиты; органы, осуществляющие меры безопасности; органы, осуществляющие меры социальной поддержки. Решение об осуществлении государственной защиты принимают суд (судья), начальник органа дознания или следователь, в производстве которых находится заявление (сообщение) о преступлении либо уголовное дело (статья 3 Закона).

В статье 3 Закона названы органы, на которые возлагается осуществление мер безопасности: органы внутренних дел, органы федеральной службы безопасности, таможенные органы и органы по контролю за оборотом наркотических средств и психотропных веществ, а также иные государственные органы, на которые может быть возложено в соответствии с законодательством РФ осуществление отдельных мер безопасности. Меры безопасности в отношении защищаемых лиц по уголовным делам, находящимся в производстве суда или прокуратуры, осуществляются по решению суда (судьи) или прокурора соответствующими органами, расположенными по месту нахождения защищаемого лица (п.2 статьи 3 Закона). Меры безопасности в отношении военнослужащих осуществляются командованием соответствующих воинских частей, в отношении лиц, содержащихся в следственных изоляторах, находящихся в местах отбывания наказания, осуществляются учреждениями и органами уголовно-исполнительной системы Министерства юстиции РФ (п.5, 6 статьи 3 Закона). Меры социальной поддержки осуществляют органы, уполномоченные Правительством Российской Федерации (п. 7 ст. 3 Закона).

В законе также названы принципы осуществления государственной защиты: законность, уважение прав и свобод человека и гражданина, взаимная ответственность органов, обеспечивающих государственную защиту, и защищаемых лиц; прокурорский надзор и ведомственный контроль, использование гласных и негласных методов, недопустимость ущемления жилищных, трудовых, пенсионных и иных прав защищаемых лиц (статья 4 Закона).

Уголовный Кодекс РФ также содержит нормы, касающиеся государственной защиты участников уголовного судопроизводства. К примеру, есть часть 2 статьи 309 Уголовный кодекс Российской Федерации, устанавливающая ответственность за принуждение свидетеля, потерпевшего к даче ложных показаний, которое наказывается штрафом в размере до двухсот тысяч рублей или в размере заработной платы или иного дохода осужденного за период до восемнадцати месяцев, либо арестом на срок от трех до шести месяцев, либо лишением свободы на срок до трех лет. Квалифицирующим признаком состава принуждения к даче показаний, предусмотренным ч. 3

ст. 309, является применение при этом насилия, не опасного для жизни и здоровья, указанных в законе лиц. Особо квалифицирующим признаком принуждения к даче показаний, к даче ложного заключения или осуществлению неправильного перевода (ч. 4 ст. 309) является совершение этих деяний организованной группой или с насилием, опасным для жизни или здоровья указанных в ч. 2 ст. 309 лиц. Угроза или шантаж могут быть направлены не только в отношении свидетеля, потерпевшего, эксперта либо переводчика, но и в отношении их близких.

Показания потерпевших, свидетелей, а равно заключения и показания экспертов являются весьма важными средствами процессуального доказывания, а поэтому подкуп или принуждение указанных лиц к даче на предварительном следствии или в судебном заседании ложных показаний, уклонению от дачи показаний или заключения, а также подкуп или принуждение переводчика к неправильному переводу может повлечь за собой принятие незаконного и необоснованного решения по итогам предварительного расследования либо постановление незаконного и необоснованного обвинительного либо оправдательного приговора.

С точки зрения автора, необходимо установить уголовную ответственность не только за принуждение свидетеля или потерпевшего к даче ложных показаний, но и за угрозу убийством, причинением вреда здоровью, уничтожением или повреждением имущества в отношении свидетеля, потерпевшего, а равно их близких в связи с рассмотрением дел или материалов в суде, а также за посягательство на жизнь свидетеля, потерпевшего, а равно их близких в связи с рассмотрением дел или материалов в суде, производством предварительного расследования.

Во многих странах задачу государственной защиты лиц, содействующих правосудию, успешно осуществляют специальные государственные органы (подразделения). Создание соответствующего специального органа целесообразно и в России. О.А. Зайцев справедливо отмечает, что «многоплановость проводимых мероприятий требует создания единого координационного центра, осуществляющего аналитическую и методическую работу, содействующего обмену опытом, самостоятельно проводящего в наиболее сложных случаях охранные мероприятия. Существующая в России раздробленность правоохранительных органов ведет к ведомственному подходу решения этой сложной проблемы, что в свою очередь чревато неоправданными накладками в принятии мер безопасности, возможной утечкой информации»⁷. Одним из способов решения данной проблемы является принятие Государственных программ «Обеспечение безопасности потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства. Такая программа была принята в 2009 году на 2009-2013 годы (Постановление Правительства РФ от 2 октября 2009 г. № 792). Целью данных программ

⁷См.: Зайцев О.А. Теория и практика участия свидетеля в уголовном процессе. Дис. ... канд. юрид. наук. - М., 1992.

является реализация мер государственной защиты потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства. В рамках Государственных программ разрабатываются комплексы мероприятий по осуществлению мер безопасности, а также планируется необходимое финансирование.

Итак, сегодня можно утверждать, что в российском законодательстве создан полноценный институт государственной защиты участников уголовного судопроизводства. Уже высказываются мнения как «за», так и «против» предусмотренных УПК РФ мер безопасности. Но, несомненно, одно: эти нормы помогут лучшему исполнению Российской Федерацией конституционной обязанности правового государства – признавать, соблюдать и защищать права и свободы человека и гражданина.

П.Н. КОБЕЦ,

доктор юридических наук, профессор, полковник полиции,
главный научный сотрудник ФГКУ «ВНИИ МВД России»

УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ЗАЩИТЫ УЧАСТНИКОВ УГОЛОВНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Воплощение идеи правового государства предполагает создание надлежащих гарантий безопасности личности в сфере борьбы с преступностью, и в частности граждан, содействующих уголовному правосудию. Проблема защиты жертв, свидетелей преступлений от все возрастающего посткриминального воздействия преступников приобрела крайне острый характер и стала серьезным препятствием для осуществления правосудия как в России, так и в зарубежных странах. Страх жертв и очевидцев преступлений перед преступным миром, как и его представителей, готовых содействовать правосудию, негативные последствия страха (уклонение от выполнения процессуальных обязанностей и другие) приобрели масштабы, заставившие говорить о себе не только специалистов в области уголовного, уголовно-процессуального права, криминологии и криминалистики на национальном уровне. Экспертами международного сообщества признано, что угрозы и насилие в отношении лиц, сотрудничающих с правоохранительными органами, стали «наиболее распространенным средством подрыва системы уголовного правосудия» Выводы и рекомендации Совещания Специальной группы экспертов по уменьшению риска насилия в системе уголовного правосудия, защита указанных лиц отнесена к «глобальным» проблемам в сфере борьбы с преступностью. В такой оценке нет преувеличения, поскольку несообщение гражданами о преступлениях, уклонение от возлагаемых на них уголовно-процессуальных обязанностей подрывают и «парализуют» деятельность правоохранительных и судебных органов. Что в итоге приводит к тому, что преступления не раскрываются и лица их совершившие, избежав наказания, продолжают свою преступную деятельность.

В УПК РФ закреплена ряд положений, предусматривающих защищенность потерпевших и других участников процесса. Так, в ч. 3 ст. 11 предусмотрена возможность применения в отношении участников уголовного судопроизводства мер безопасности при наличии достаточных данных о том, что им угрожают убийством, применением насилия, уничтожением или повреждением имущества либо иными противоправными деяниями. В ходе уголовного судопроизводства могут применяться такие меры безопасности, как сохранение в тайне данных о личности, контроль и запись телефонных и иных переговоров, проведение опознания в условиях, исключающих ви-

зуальное наблюдение опознающего опознаваемым, проведение закрытого судебного разбирательства, а также допрос свидетеля (потерпевшего) в судебном заседании без оглашения данных о его личности и в условиях, включающих визуальное наблюдение другими участниками процесса¹.

К сожалению, указанные в УПК РФ меры безопасности не всегда могут обеспечить эффективную защиту потерпевших и других лиц, содействующих правосудию. Кроме того, при их применении практические работники встречаются со значительными сложностями в связи с отсутствием комплексного подхода к обеспечению безопасности защищаемых лиц.

Например, анализ норм УПК РФ и изучение практики позволяют сделать вывод, что использование псевдонима в целях сохранения в тайне данных о личности потерпевшего (свидетеля либо иного участника процесса) не имеет надлежащих гарантий, при нормативном урегулировании применения данной меры безопасности допущен ряд пробелов.

Во-первых, использование псевдонима оказалось невозможным в стадии возбуждения уголовного дела, поскольку согласно ч. ч. 2, 3 ст. 141 письменное заявление гражданина о преступлении должно быть подписано заявителем, а устное заносится в протокол, который должен содержать данные о заявителе и документах, удостоверяющих его личность.

Неясно, что делать и в ситуации, когда человек допрошен под настоящей фамилией, в деле имеется соответствующий протокол, а угроза пост криминального воздействия возникла после допроса.

Согласно ч. 9 ст. 166 УПК РФ постановление, в котором указаны подлинные данные лица, участвующего в процессе под псевдонимом, помещается в конверт, печатывается и приобщается к уголовному делу. Сведения, содержащиеся в уголовном деле, относятся к сведениям конфиденциального характера (в соответствии с п. 2 Перечня сведений конфиденциального характера, утвержденного Указом Президента РФ от 6 марта 1997 г.². Но надежна ли эта степень защиты, особенно в случаях, когда речь идет о жизни свидетелей?

В законе нет указания на порядок выполнения председательствующим требований ч. 2 ст. 278 УПК РФ об установлении перед допросом личности свидетеля (потерпевшего) в случае его участия на предварительном следствии под псевдонимом. Полагаем, что при необходимости применения мер безопасности личность допрашиваемого может быть установлена только после удаления из зала заседания всех присутствующих, включая подсудимого и его защитника. Протокол же судебного заседания, содержащий сведения о личности допрашиваемого, в соответствующей части не должен предъявляться сторонам в порядке ч. 7 ст. 259 УПК РФ. Хранение протокола (его части), по мнению автора, должно осуществляться в порядке, установленном для постановления о сохранении в тайне данных о личности (ч. 9 ст. 166 УПК РФ).

¹ См.: Уголовно-процессуальный Кодекс Российской Федерации от 18.12.2001 № 174-ФЗ. М.: Издательство «Омега-Л», 2012. С. 9.

² См.: Указ Президента РФ от 06.03.1997 №188 «Об утверждении Перечня сведений конфиденциального характера» // СПС «Консультант Плюс».

Не отражает интересы потерпевшего и возможность раскрытия его подлинных данных в случае заявления ходатайства стороны в ходе судебного разбирательства (ч. 6 ст. 278 УПК РФ), так как мнение потерпевшего в этом случае не учитывается.

Очевидно, УПК РФ надо дополнить следующими нормами: 1) личность потерпевшего и свидетеля не раскрывается без их согласия; 2) при выводе суда о необходимости раскрытия подлинных сведений о защищаемом, но при несогласии с этим последнего раскрытие не производится, показания же защищаемого лица суд исключает из исследуемого перечня доказательств (при этом, поскольку исключение не связано с каким-либо нарушением Закона, не может подвергаться сомнению законность принятых на их основании процессуальных решений и действий).

Необходимость применения другой предусмотренной УПК РФ меры безопасности - опознания в условиях, исключающих наблюдение опознающего опознаваемым, - неоднократно обсуждалась в литературе последнего десятилетия. Методика производства следственного действия в таких условиях еще не отработана. Рекомендации о проведении опознания через стекло с зеркальным покрытием трудновыполнимы в связи с отсутствием в подавляющем большинстве следственных подразделений необходимого оборудования. На практике применяется, например, опознание через узкое отверстие в ширме из плотного непрозрачного материала (растянутые шторы, покрывала) или другие доступные методы обеспечения анонимности опознающего лица³. Согласно требованиям закона опознание по фотографии допускается только в случае невозможности предъявления лица (ч. 5 ст. 193 УПК РФ).

В Федеральном законе от 20 августа 2004 г. «О государственной защите потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства» закреплена возможность применения мер безопасности, не относящихся к уголовно-процессуальным. Согласно ст. 6 Закона в отношении защищаемого лица могут применяться такие меры безопасности, как личная охрана, охрана жилища и имущества; выдача специальных средств индивидуальной защиты, связи и оповещения об опасности; обеспечение конфиденциальности сведений о защищаемом лице; переселение на другое место жительства; замена документов; изменение внешности; изменение места работы (службы) или учебы; временное помещение в безопасное место и другие меры безопасности, предусмотренные законодательством Российской Федерации.

Однако соответствующие изменения в пенсионное, трудовое, жилищное законодательство не внесены, что осложняет применение таких мер безопасности, как замена документов, изменение места работы, переселение в другое место жительства.

³ См.: Прокопьева С.И., Барановский В.М. Процессуальная безопасность свидетелей и потерпевших как средство обеспечения достоверности их показаний // Уголовное и уголовно-процессуальное законодательство. Проблемы эффективности и практика применения: Сборник научных трудов / Отв. ред. М.Г. Миненок. - Калининград: Калининградский университет, 2004. С. 64.

Кроме того, не определено, какое должностное лицо и в каком порядке разъясняет участнику процесса его право на заявление ходатайства о применении мер безопасности, приобщаются ли к материалам уголовного дела соответствующие постановления (определения) о применении мер безопасности и порядок их хранения, не урегулированы и многие другие необходимые вопросы. В ряде случаев Закон регламентирует порядок принятия не предусмотренных УПК РФ процессуальных решений, например, требует от суда вынесения соответствующих определений (постановлений) о дальнейшем применении мер безопасности при постановлении приговора (ч. 7 ст. 20 Закона).

Помимо перечисленных положений предотвращению пост криминального воздействия служит и ознакомление допрашиваемого с аудио-, видеозаписью показаний защищаемого лица - вместо проведения очных ставок, что допускается ч. 3 ст. 190, где установлено, что в ходе допроса наряду с предъявлением допрашиваемому вещественных доказательств и документов могут воспроизводиться материалы аудио- и видеозаписи следственных действий.

Защитой от пост криминального воздействия могут являться и меры пресечения, причем в действующем УПК РФ такое их предназначение выражено более зримо: в ч. 1 ст. 97 УПК РФ возможные угрозы обвиняемого свидетелю и иным участникам уголовного судопроизводства прямо указаны в качестве одного из оснований для избрания мер пресечения.

Предотвращению пост криминального воздействия может служить и новелла в ч. 3 ст. 170 УПК РФ, устанавливающая, что в случаях, если производство следственного действия связано с опасностью для жизни и здоровья людей, следственные действия, предусмотренные в ч. 1 ст. 170 УПК РФ - осмотр, следственный эксперимент, обыск и т.д., - могут производиться без участия понятых.

Следующая мера безопасности - выделение уголовного дела в отдельное производство для завершения предварительного расследования в целях изоляции осужденного и тем самым предотвращения с его стороны воздействия на потерпевших и свидетелей иных эпизодов преступной деятельности.

При ознакомлении обвиняемого и защитника по окончании предварительного расследования с материалами уголовного дела мерой безопасности является то, что в соответствии с ч. 1 ст. 217 УПК РФ обвиняемому и защитнику предъявляются материалы уголовного дела, за исключением случаев, предусмотренных ч. 9 ст. 166 УПК РФ, т.е. обвиняемому и защитнику не предъявляются постановления следователя, в которых указаны подлинные данные о лицах, участвующих в уголовном процессе под псевдонимом (содержащееся в ч. 1 ст. 217 положение не должно рассматриваться как противоречащее п. 12 ч. 4 ст. 47 и п. 7 ч. 1 ст. 53, где установлено право обвиняемого и защитника знакомиться по окончании предварительного расследования со всеми материалами уголовного дела).

Невручение обвиняемому приложения к обвинительному заключению - списка лиц, вызываемых в суд - не предусмотрено в УПК РФ, но еще в 1996 году Президиум Верховного Суда РФ признал правомерным ее применение (как соответствующей международно-правовым и российским

конституционным нормам), указал, в частности, что ее применение наряду с удалением подсудимого из зала суда на время допросов потерпевших и свидетелей содействовало получению их правдивых показаний⁴.

В ходе судебного разбирательства возможны следующие меры защиты его участников: запрет председательствующим фотографирования, видеозаписи и киносъемки в судебном заседании, а также аудиозаписи - с тем чтобы ограничить круг граждан, которым защищаемый становится известен визуально (ч. 5 ст. 241 УПК РФ) Уголовно-процессуальный Кодекс Российской Федерации.

Допрос в отсутствие публики отдельных лиц при открытом в целом судебном заседании - в соответствии с ч. 3 ст. 241 УПК РФ, где установлено, что определение суда о рассмотрении дела в закрытом судебном заседании может быть вынесено «в отношении всего судебного разбирательства либо соответствующей его части» (под «соответствующей частью» судебного разбирательства следует понимать не только, например, судебное следствие в целом, но и допрос отдельного участника процесса).

Оглашение лишь вводной и резолютивной частей приговора - в соответствии с ч. 7 ст. 241 УПК РФ, если уголовное дело рассмотрено в закрытом судебном заседании. В данном случае не оглашаются содержащиеся в мотивировочной части приговора показания свидетелей обвинения, т.е. не оглашаются и сведения о последних.

За рубежом применяются и другие меры безопасности, получившие признание со стороны Европейского Суда по правам человека как не противоречащие международно-правовым стандартам в сфере уголовного судопроизводства: 1) видеозапись показаний защищаемых граждан и воспроизведение ее в стадии судебного разбирательства без вызова в суд самих защищаемых; 2) ограничение материалов уголовного дела, предъявляемых для ознакомления обвиняемому и защитнику при окончании предварительного расследования; 3) использование видео трансляции для допросов в суде лиц, находящихся вне зала судебного заседания; 4) допрос в суде вместо потерпевших и свидетелей должностных лиц правоохранительных органов, которым в ходе их служебной деятельности от потерпевших и свидетелей стали известны обстоятельства совершенного преступления; 5) временное ограничение права защитника и содержащегося под стражей подзащитного на свидания⁵.

Российский УПК этих мер не содержит, но в нем есть такая норма: общепризнанные принципы и нормы международного права и международные договоры России являются составной частью ее законодательства, регулирующего уголовное судопроизводство (ч. 3 ст. 1 УПК РФ). Решения же Европейского Суда, в которых вышеперечисленные меры безопасности признаны правомерными, основаны на международном праве, более того, сами являются одним из важнейших его источников. Отсюда вывод, что, несмотря на отсутствие в УПК РФ прямого указания на вышеперечисленные защитные

⁴ См.: Бюллетень Верховного Суда Российской Федерации. - 1997. - № 2. - С. 9 - 11.

⁵ См.: Брусницин Л.В. Обеспечение безопасности участников процесса: возможности и перспективы развития УПК // Российская юстиция. - 2003. - № 5. - С. 29.

меры, использование их в России правомерно (при соблюдении определенных условий, установленных Европейским Судом по правам человека).

Куда более обстоятельно меры безопасности прописаны в Законе, в соответствии с которым в отношении защищаемого лица могут применяться одновременно несколько либо одна из следующих мер безопасности: 1) личная охрана, охрана жилища и имущества; 2) выдача специальных средств индивидуальной защиты, связи и оповещения об опасности; 3) обеспечение конфиденциальности сведений о защищаемом лице; 4) переселение на другое место жительства; 5) замена документов; 6) изменение внешности; 7) изменение места работы (службы) или учебы; 8) временное помещение в безопасное место; 9) применение дополнительных мер безопасности в отношении защищаемого лица, содержащегося под стражей или находящегося в месте отбывания наказания, в том числе перевод из одного места содержания под стражей или отбывания наказания в другое.

При наличии оснований, указанных в статье 16 Федерального закона, в отношении защищаемого лица могут применяться также другие меры безопасности, предусмотренные законодательством Российской Федерации.

Такие меры безопасности, как переселение на другое место жительства; замена документов; изменение внешности; изменение места работы (службы) или учебы, осуществляются только по уголовным делам о тяжких и особо тяжких преступлениях (п.2 статьи 6 Закона). Личная охрана, охрана жилища и имущества защищаемого лица обеспечиваются органами, осуществляющими меры безопасности, в порядке, установленном Правительством РФ. Занимаемое защищаемым лицом жилище и его имущество могут быть оборудованы техническими средствами наблюдения, а также противопожарной и охранной сигнализацией (статья 7 Закона). Органы, осуществляющие меры безопасности, могут выдавать защищаемому лицу специальные средства индивидуальной защиты, связи и оповещения об опасности (статья 8 Закона).

По решению органа, осуществляющего меры безопасности, может быть наложен запрет на выдачу сведений о защищаемом лице из государственных и иных информационно-справочных фондов, а также могут быть изменены номера его телефонов и государственные регистрационные знаки используемых им или принадлежащих ему транспортных средств⁶. В исключительных случаях, связанных с производством по другому уголовному либо гражданскому делу, сведения о защищаемом лице могут быть представлены в органы предварительного расследования, прокуратуру или суд на основании письменного запроса прокурора или суда (судьи) с разрешения органа, принявшего решение об осуществлении государственной защиты.

Защищаемое лицо может быть переселено на другое, временное или постоянное, место жительства. При переселении защищаемого лица на дру-

⁶ См.: Прокопьева С.И., Барановский В.М. Процессуальная безопасность свидетелей и потерпевших как средство обеспечения достоверности их показаний // Уголовное и уголовно-процессуальное законодательство. Проблемы эффективности и практика применения: Сборник научных трудов / Отв. ред. М.Г. Миненок. - Калининград: Калининградский университет, 2004. - С. 66.

гое постоянное место жительства ему за счет средств федерального бюджета предоставляется жилище, возмещаются расходы, связанные с переездом, оказывается материальная помощь, гарантируется трудоустройство и оказывается содействие в подборе места работы (службы) или учебы, аналогичного прежнему. При переселении защищаемого лица на другое временное место жительства, ранее занимаемое им жилище и гарантии трудоустройства на прежнее или аналогичное прежнему место работы (службы) или учебы сохраняются за ним в течение всего периода его отсутствия по указанной причине. В исключительных случаях может быть произведена замена документов, удостоверяющих личность, иных документов защищаемого лица с изменением его фамилии, имени, отчества и других сведений о нем, а также может быть изменена внешность защищаемого лица в порядке, установленном Правительством Российской Федерации. Переселение на другое место жительства, замена документов и изменение внешности защищаемого лица производятся только в случаях, если безопасность указанного лица не может быть обеспечена путем применения в отношении его других мер безопасности.

Защищаемому лицу в целях обеспечения его безопасности может быть оказано содействие в устройстве на другое, временное или постоянное, подходящее ему место работы (службы) или учебы в порядке, установленном Правительством Российской Федерации, кроме того оно может быть временно помещено в место, в котором ему будет обеспечена безопасность.

Безопасность военнослужащего, являющегося защищаемым лицом, обеспечивается путем применения мер безопасности, предусмотренных статьей 6 Федерального закона, с учетом особенностей прохождения им военной службы: с письменного согласия командирование в другую воинскую часть, военное учреждение, перевод на новое место военной службы; командирование или перевод военнослужащего, проходящего военную службу по призыву, от которого может исходить угроза защищаемому лицу, в другую воинскую часть, военное учреждение.

Безопасность защищаемого лица, содержащегося под стражей или находящегося в месте отбывания наказания в виде ограничения свободы, ареста, лишения свободы либо содержания в дисциплинарной воинской части, обеспечивается путем применения в отношении его мер безопасности, предусмотренных пунктами 3, 5, 6, 8 и 9 части 1 статьи 6 Федерального закона, или иных мер, предусмотренных Уголовно-исполнительным кодексом Российской Федерации, Федеральным законом «О содержании под стражей подозреваемых и обвиняемых в совершении преступлений».

В целях обеспечения безопасности лица, могут применяться также: 1) направление защищаемого лица и лица, от которого исходит угроза насилия, в разные места содержания под стражей и отбывания наказаний; 2) перевод защищаемого лица или лица, от которого исходит угроза насилия, из одного места содержания под стражей и отбывания наказания в другое; 3) раздельное содержание защищаемого лица и лица, от которого исходит угроза насилия; 4) изменение защищаемому лицу меры пресечения или меры наказания в установленном порядке.

В случае гибели (смерти) защищаемого лица в связи с его участием в уголовном судопроизводстве членам семьи погибшего (умершего) и лицам, находившимся на его иждивении, а также в случае причинения защищаемому лицу телесного повреждения или иного вреда его здоровью в связи с участием в уголовном судопроизводстве, повлекшего либо не повлекшего за собой наступление инвалидности, выплачивается за счет средств федерального бюджета единовременное пособие в порядке, установленном Постановлением Правительства Российской Федерации от 11 ноября 2006 г. № 664⁷.

Имущественный ущерб, причиненный защищаемому лицу в связи с его участием в уголовном судопроизводстве, подлежит возмещению за счет средств федерального бюджета и иных финансовых источников, предусмотренных законодательством Российской Федерации, с последующим взысканием этих средств с лица, виновного в причинении защищаемому лицу имущественного ущерба, в порядке, предусмотренном законодательством Российской Федерации.

За рубежом, в частности в США, имеется положительный опыт использования такой меры государственной защиты, как вынесение ограничительного приказа и ограничений на места работы, проживания и передвижения, встречи с определенными субъектами в отношении подозреваемого, обвиняемого, осужденного (в том числе отбывшего наказание) и других лиц, оказывающих на защищаемое лицо пост криминальное воздействие. Ограничительный приказ предписывает совершать или не совершать определенные действия (например, требование находиться вне дома, школы, места работы защищаемого лица, не совершать противоправного воздействия на защищаемых лиц).

Как в УПК РФ так и в Законе предусмотрены меры безопасности, принимаемые судом, прокурором, следователем, органом дознания, дознавателем в пределах их компетенции при наличии достаточных данных о том, что потерпевшему, свидетелю или иным участникам уголовного судопроизводства, а также их близким родственникам, родственникам или близким лицам угрожают убийством, применением насилия, уничтожением или повреждением их имущества либо иными опасными противоправными деяниями (ч. 3 ст. 11). Указанные меры безопасности - не только один из способов осуществления государством своей конституционной обязанности по защите прав и свобод человека и гражданина, но и средство более эффективного осуществления самого уголовного судопроизводства.

Итак, в российском законодательстве создан институт государственной защиты участников уголовного судопроизводства. Он еще далек от совершенства, но, несомненно, одно: эти нормы помогут лучшему исполнению Российской Федерацией конституционной обязанности правового государства - признавать, соблюдать и защищать права и свободы человека и гражданина.

⁷ См.: Постановлением Правительства Российской Федерации от 11.11.2006 г. № 664 «Об утверждении правил выплаты единовременных пособий потерпевшим, свидетелям и иным участникам уголовного судопроизводства, в отношении которых в установленном порядке принято решение об осуществлении государственной защиты» // СПС «Консультант Плюс».

Radion COJOCARU,

doctor în Drept, conferențiar universitar,
șef al Catedrei Științe penale a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,

Sergiu COJOCARU,

lector superior al Catedrei Științe penale
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept

ASPECTE PRIVIND NEPEDEPSIREA VICTIMELOR TRAFICULUI DE PERSOANE PENTRU INFRAȚIUNILE SĂVÂRȘITE ÎN LEGĂTURĂ CU ACEASTĂ CALITATE PROCESUALĂ

1. Prevenirea traficului de persoane este una dintre cele mai sensibile probleme cu care s-a confruntat și continue să se confrunte Republica Moldova în îndelungata perioada de tranziție pe care o parcurge.

Protecția victimelor traficului de persoane reprezintă una dintre direcțiile prioritare pe care este axată activitatea de prevenire și combaterea a acestui flagel social. În acest sens, Republica Moldova în calitate de stat membru al unor organizații regionale și interguvernamentale, precum OSCE, Consiliul Europei, Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est și-a asumat o serie de angajamente politice.

Pentru asigurarea angajamentelor asumate, Republica Moldova a elaborat și a pus în aplicare mai multe mecanisme și măsuri destinate protecției victimelor traficului de persoane. În funcție de natura lor aceste măsuri pot fi clasificate în mai multe categorii: juridice, politice, administrative, financiare, culturale etc. Din lista acestora fac parte și măsurile juridico-penale, care au fost elaborate în strânsă consonanță cu standardele consacrate în actele internaționale și regionale la care Republica Moldova este parte.

Analizând conținutul politicii penale a Republicii Moldova existente în materia prevenirii traficului de ființe umane, pot fi evidențiate două direcții prioritare ale acesteia:

Protejarea pre-infracțională a persoanelor împotriva actelor de traficare. În acest sens, politica penală este axată pe ideea incriminării și pedepsirii corespunzătoare a faptelor social-periculoase, care implică activitatea de traficare a ființelor umane. Sub acest aspect, este bine știut că la art.165 C.pen. al Republicii Moldova este incriminată fapta de traficare a ființelor umane, norma aplicându-se atunci când victimă este o persoană majoră, iar la art.206 C.pen. este incriminată fapta de traficare a copiilor. După conținut, aceste două norme incriminatorii corespund standardelor internaționale existente în domeniu, mai ales a celor prescise de

Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor, adoptat la Palermo la 15 noiembrie 2006 [1, p.32].

Protecția post-infracțională a victimelor traficului de ființe umane. În mod principal, această protecție este realizată prin nepedepsirea victimelor traficului de persoane, pentru faptele infracționale săvârșite în legătură cu această calitate procesuală.

2. În contextul prezentului studiu ne vom opri cu prioritate la cel de al doilea aspect al politicii penale în domeniul prevenirii traficului de persoane. Reieșind din mecanismul de comitere a acestei activități infracționale și din scopurile ce-i sunt aferente, victimele traficului de persoane pot fi implicate în diverse activități criminale, precum ar fi: trecerea ilegală a frontierei, uzul de fals, cumpărarea documentelor oficiale etc.

Ba mai mult decât atât, practica judiciară ne demonstrează că în mod frecvent, drept rezultat al exploatării la care sunt supuse, persoanele traficate săvârșesc fapte care în țara de origine nu sunt incriminate ca infracțiuni, însă în țara de destinație sunt incriminate ca atare. De exemplu, prostituția în Republica Moldova este sancționată la art.89 C. contr. [2], pe când în România pentru o asemenea faptă se prevede răspunderea penală la art.328 C. pen. [3, p.133].

Plecând de la aceste realități deloc negliabile, comunitățile internaționale au înțeles să elaboreze o serie de standarde care oferă posibilitatea exonerării de răspunderea penală a victimelor traficului de persoane pentru infracțiunile comise în legătură cu această calitate.

Astfel, în corespundere cu pct.7 din Principiile recomandate cu privire la drepturile omului și traficul de ființe, document adoptat în 2002 de Direcția înaltului Comisariat al ONU pentru Drepturile Omului: „Persoanele traficate nu trebuie să fie supuse detenției, învinuirii sau urmării penale în instanța de judecată pentru intrarea sau șederea lor ilegală pe teritoriul țărilor de tranzit și destinație sau pentru implicarea lor în activități ilicite în măsura în care asemenea implicare reprezintă o consecință directă a situației lor de persoane traficate” [1, p. 102].

În același sens, potrivit art.26 al Convenției Consiliului Europei privind măsurile contra traficului de ființe umane adoptate la Strasbourg la 3 mai 2005: „În conformitate cu principiile de bază ale propriului sistem juridic, fiecare parte va asigura posibilitatea nepedepsirii victimelor pentru implicarea lor în activități ilegale, în măsura în care ele au fost forțate să o facă” [1, p. 78].

Totodată, potrivit Recomandării privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale către statele membre ale Consiliului Europei adoptată de Comitetului Miniștrilor la 31 octombrie 2001, printre măsurile referitoare la victime se înscrie: „Garantarea ca acei copii care au fost victime ale exploatării sexuale să nu poată fi urmăriți judiciar pentru orice act legat de această exploatare” [1, p. 105].

După cum se menționează, pe drept cuvânt în literatura de specialitate aceste măsuri urmăresc scopul prevenirii revictimizării și resocializării victimelor traficului de ființe umane [4, p. 42].

3. Drept rezultat al ralierei Republicii Moldova la standardele internaționale

enunțate supra, în Codul penal din 2002, prin Legea nr.211-XV din 29.05.2003 a fost introdus câte un alineat suplimentar la 165 și 206 C. pen., devenite în ambele cazuri alineatul (4), potrivit cărora victima traficului de ființe umane/traficului de copii era absolvită de răspunderea penală pentru infracțiunile săvârșite de ea în legătură cu această calitate procesuală, dacă a acceptat colaborarea cu organul de urmărire penală în cauza dată.

Această formulare a fost criticată de către experții OSCE în raportul de evaluare Traficul de ființe umane, protecția martorilor și cadrul legislativ al Republicii Moldova întocmit în decembrie 2003. În principal, s-a invocat faptul că victima traficului de ființe umane era „obligată” să coopereze pentru a evita răspunderea penală. Această condiție a fost catalogată ca fiind neconformă standardelor internaționale, care vizează promovarea și recuperarea victimei traficate, deoarece o forțează să accepte cooperarea cu organele de resort. Suplimentar s-a invocat și faptul că o asemenea normă ar putea duce la furnizarea unor probe deficiente pentru a satisface autoritățile, punând astfel în pericol obiectivitatea urmăririi penale.

Mai târziu, în Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane nr. 241 din 20.10.2005, la art.32 a fost statuată următoarea prevedere normativă: „Victima traficului de ființe umane este absolvită, în condițiile legislației în vigoare, de răspundere penală, contravențională sau civilă pentru acțiunile pe care le-a săvârșit în legătură cu statutul de victimă dacă aceste acțiuni cad sub incidența Codului penal, Codului contravențional al Republicii Moldova sau a Codului civil” [5].

Drept urmare, prin Legea nr.376 din 29.12.2005 art. 165 alin.(4) și art. 206 alin. (4) C. pen. au fost modificate, în prezent aceste reglementări definite după cum urmează: victima traficului de ființe umane/traficului de copii este absolvită de răspundere penală pentru infracțiunile săvârșite de ea în legătură cu această calitate procesuală” [6].

4. Se poate observa că în dispoziția art. 165 alin.(4) și art. 206 alin.(4) C. pen., la descrierea acestei situații juridice este folosită sintagma „absolvire de răspundere penală”. Este de menționat că în legislația penală a Republicii Moldova, cu o asemenea expresie, se operează doar în cazul acestor două norme.

În partea generală a C. pen. al Republicii Moldova, legiuitorul prevede două instituții, care reglementează posibilitatea exonerării de răspundere penală a unei persoane pentru comiterea de infracțiuni și anume, instituția Liberării de răspundere penală și cea a Cauzelor care înlătură răspunderea penală.

Prin urmare, înseși sintagma absolvire de răspundere penală este străină pentru reglementările penale stabilite în partea generală a C. pen. Or, pentru asigurarea unor formulări clare și de precizie a normelor juridice și pentru aplicarea uniformă a legislației penale în strictă corespundere cu principiul legalității, legiuitorul din rațiuni de tehnică legislativă nu trebuie să utilizeze expresii sau formulări diferite la definirea uneia și aceleiași instituții penale. În afară de aceasta este bine știut că normele din Partea specială nu pot să crea instituții cu caracter

general, altele decât cel reglementate în Partea generală a C. pen.

5. În afară de aceasta, formularea situațiilor stipulate la art.165 alin.(4) și art.206 alin.(4) C. pen. în calitate de forme speciale de liberare de răspunderea penală, contravine în mod vădit standardelor internaționale instituite în domeniul de nesancționării victimelor traficului de persoane.

După cum este definită în literatura de specialitate autohtonă, liberarea de răspunderea penală „...reprezintă punerea în libertate a persoanei ce a săvârșit infracțiunea...[7, p. 404]” sau actul care „...liberează persoana respectivă de la condamnarea publică, în numele legii, care ar urma să fie exprimată în sentința de condamnare...” [8, p. 357].

Fără a intra în anumite detalii de concept, se poate observa că înainte de fi dispusă liberarea de răspunderea penală, persoana care a săvârșit o infracțiune în calitate victimă a traficului de ființe umane, poate fi urmărită penal, în privința ei putând fi aplicate și anumite măsuri de constrângere cu caracter procesual. Acest lucru reiese și din prevederile exprese ale art.285 alin.(2) C. pr. pen. [9], potrivit căruia încetarea urmăririi penale are loc, inclusiv și atunci când există cel puțin una din cauzele prevăzute la art.53 din Codul penal, normă la care sunt prevăzute modalitățile generale de liberare de răspunderea penală.

În baza standardelor care au fost descrise mai sus, victima traficului de persoane nu este exonerată doar de răspunderea sau de pedeapsa penală, ci urmează să fie protejată și împotriva detenției, învinuirii sau urmăririi penale pentru faptele comise în această calitate.

Soluția este pe deplin justificabilă, întrucât încercarea de a urmări și a pedepsi victima traficului pentru săvârșirea unor fapte infracționale în condițiile amintite, poate avea efecte negative asupra investigării cauzelor referitoare la traficul de persoane. În primul rând, acest lucru o poate împiedica pe victimă să divulge alte infracțiuni, îndeosebi cele care vizează traficul persoanelor. În al cel de al doilea rând, victima poate fi împiedicată de a avea acces la protecție și servicii de asistență.

Nu în ultimul rând, urmărirea penală are impactul subminării tuturor celorlalte măsuri de protecție, deoarece procesul penal împotriva victimei ar fi public, astfel încălcându-se anonimatul ei, fiind totodată amenințată de un pericol și mai mare, dacă mai târziu se va decide să colaboreze cu autoritățile.

Plecând de la aceste rațiuni, de lege ferenda propunem reformularea dispozițiilor prevăzute la 165 alin. (4) și art. 206 alin. (2) C. pen., după cum urmează: victima traficului de ființe umane/traficului de copii nu este pasibilă de răspundere penală pentru infracțiunile săvârșite de ea în legătură cu această calitate procesuală.

Asemenea cazuri speciale de nepedepsire mai sunt prevăzute de către legiuitor și în alte articole din Partea specială a C. pen., cum ar fi: art.201 alin.(2), art. 212 alin.(5).

Identificarea unei asemenea caz întemeiază invocarea art.279 pct.9) C. pr. pen. potrivit căruia urmărirea penală nu poate fi pornită, iar dacă a fost pornită,

nu poate fi efectuată, și va fi încetată în cazurile în care există alte circumstanțe prevăzute de lege care condiționează excluderea sau, după caz, exclud urmărirea penală [9].

Referințe bibliografice:

1. Culegere de documente relevante pentru Republica Moldova cu privire la prevenirea și combaterea traficului de persoane, Chișinău, 2006.
2. Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218-XVI din 24.10.2008 Monitorul Oficial nr.3 6/15 din 16.01.2009.
3. Codul penal și legile conexe, actualizat 20.04.2012, București, Ed. C.H. Beck, 2012.
4. Tănase A., „Infrațiunea de trafic de ființe umane (art.165 C.pen. RM): obiectul juridic, obiectul material, victima”, în *Revista Națională de Drept*, 2010.
5. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.164-167/812 din 09.12.2005.
6. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.128-129/1012 din 13.09.2002.
7. Botnaru S. ș.a., *Drept penal, Partea generală*, vol. I. Chișinău: Cartrier juridic, 2005.
8. Borodac A., Gherman M., *Calificarea infracțiunilor*, Chișinău, Tipografia Centrală, 2006.
9. Codul de procedură penală al Republicii Moldova (partea specială) //Monitorul Oficial 104-110/447, 07.06.2003.

К.А. КРАСНОВА,

кандидат юридических наук, майор полиции,
ведущий научный сотрудник ФГКУ «ВНИИ МВД России»

И.А. АНДРЕЕНКОВ,

старший оперуполномоченный ЦГЗ ГУ МВД России по г. Санкт-Петербургу
и Ленинградской области, подполковник полиции

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ МВД РОССИИ ПО ОБЕСПЕЧЕНИЮ БЕЗОПАСНОСТИ ЛИЦ, ПОДЛЕЖАЩИХ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ЗАЩИТЕ

Обеспечение безопасности участников уголовного судопроизводства является одним из направлений оперативно-розыскной деятельности при преодолении противодействия предварительному расследованию и судебному разбирательству. Этой проблеме посвящен ряд монографических исследований, в которых выявлены трудности объективного, всестороннего и полного рассмотрения уголовных дел об убийствах, террористических актах, похищениях людей, бандитизме, должностных преступлениях, незаконном обороте наркотиков и других тяжких и особо тяжких преступлениях, обусловленные противоправным воздействием на участников уголовного процесса.

Состояние криминогенной обстановки в России дает основания согласиться с исследователями, прогнозирующими её осложнение вокруг свидетелей и других участников уголовного процесса в ближайшем будущем¹. Так, в 2011 г. под защитой государства находились 2434 лица² (+7,1 % к АППГ), в 2012 г. – 2856 (+17,3 % к АППГ). При этом в отношении защищаемых лиц в 2011 г. применялось 4418 мер безопасности, предусмотренных действующим российским законодательством (+134,0 % к АППГ), в 2012 г. – 5632 (+27,5 % к АППГ).

¹ См.: Жилияев А. И., Данилин С. Н. Актуальные проблемы защиты свидетелей // Реагирование на преступность: концепции, практика, закон. М., 2002. С. 106.

² Речь идет об участниках уголовного процесса и их близких, подпадающих под действие Федерального закона от 20.08.2004 № 119-ФЗ «О государственной защите потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства». В законе участники уголовного процесса именуется «защищаемые лица».

В 2011 г. сотрудниками УОГЗ МВД России³ и подразделения государственной защиты территориальных органов МВД России по субъектам Российской Федерации применялись меры безопасности в отношении 868 потерпевших, 815 свидетелей, 211 подозреваемых, 508 близких, 32 лиц иных категорий. В 2012 г. практика государственной защиты участников уголовного процесса распространилась на 950 потерпевших, 885 свидетелей, 222 подозреваемых, 759 близких, 40 лиц иных категорий.

Российская практика показывает, что без использования оперативно-розыскных мер невозможно обеспечить безопасность участников уголовного судопроизводства, поскольку оперативные сотрудники располагают всеми необходимыми для решения этой задачи возможностями:

- 1) материальные и финансовые ресурсы, специально предназначенные для обеспечения безопасности (наличие мест сокрытия участников процесса, выдача им специальных средств защиты и др.);
- 2) возможность осуществлять постоянное или в лишь определенные периоды скрытое и не скрытое оперативное сопровождение участников процесса, что требует постоянного присутствия оперативных сотрудников);
- 3) технические возможности обеспечения оперативного сопровождения (автотранспорт, средства технического наблюдения и др.);
- 4) силовые возможности (применение оружия и специальных средств защиты для участников процесса)⁴.

Оперативно-розыскное обеспечение исходит в основном из необходимости проведения определенных оперативно-розыскных мероприятий для выявления, пресечения и предупреждения действий, представляющих опасность для лиц, участвующих в уголовном деле⁵. В соответствии с ч. 5 ст. 7 Федерального закона от 12.08.1995 г. № 144-ФЗ «Об оперативно-розыскной деятельности»⁶ одним из оснований проведения оперативно-розыскных мероприятий является постановление о применении мер безопасности в отношении защищаемых лиц, осуществляемых уполномоченными на то государственными органами в порядке, предусмотренном законодательством Российской Федерации.

³ УОГЗ МВД России – Управление по обеспечению безопасности лиц, подлежащих государственной защите, создано на основании Указа Президента РФ от 06.09.2008

№ 1316 (ред. от 05.09.2011) «О некоторых вопросах Министерства внутренних дел Российской Федерации» // Собрание законодательства РФ. 2008. № 37. Ст. 4182. Находится в структуре центрального аппарата Министерства внутренних дел Российской Федерации (Указ Президента РФ от 01.03.2011 № 248 (ред. от 15.01.2013) «Вопросы Министерства внутренних дел Российской Федерации» (вместе с «Положением о Министерстве внутренних дел Российской Федерации») // Собрание законодательства РФ. 2011. № 10. Ст. 1334).

⁴См.: Халиков А. Н. Оперативно-розыскная деятельность по борьбе с коррупционными преступлениями, совершаемыми должностными лицами органов власти: Монография. 2-е изд., испр. и доп. М., 2012. С. 276.

⁵ См.: Халиков А. Н. Оперативно-розыскная деятельность по борьбе с коррупционными преступлениями, совершаемыми должностными лицами органов власти: Монография. 2-е изд., испр. и доп. М., 2012. С. 279.

⁶См.: Собрание законодательства РФ. 14.08.1995. № 33. Ст. 3349. Далее – Закон об ОРД.

Согласно ч. 6 ст. 14 Закона Об ОРД органы, осуществляющие оперативно-розыскную деятельность, обязаны содействовать обеспечению в порядке, установленном законодательством Российской Федерации, безопасности и сохранности имущества своих сотрудников; лиц, оказывающих содействие органам, осуществляющим оперативно-розыскную деятельность; участников уголовного судопроизводства, а также членов семей и близких указанных лиц от преступных посягательств.

Оперативно-розыскное обеспечение безопасности участников уголовного судопроизводства осуществляется путем проведения таких оперативно-розыскных мероприятий, как опрос лиц, представляющих оперативный интерес, наведение справок, наблюдение, обследование помещений, зданий, сооружений, участков местности и транспортных средств, прослушивание телефонных переговоров и др. При прямом контакте угрозоносителя со свидетелем или потерпевшим по делу возможно проведение оперативного эксперимента с целью фиксации угроз с последующим документированием и использованием в качестве доказательств для привлечения виновного лица к уголовной ответственности по ст. 309 УК РФ.

В рамках оперативно-розыскного обеспечения безопасности участников уголовного судопроизводства могут осуществляться оперативная проверка ил разработка угрозоносителя с возможной их реализацией для возбуждения уголовного дела.

Кроме того, в соответствии с ч. 4 ст. 18 Федерального закона от 20.08.2004 № 119-ФЗ «О государственной защите потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства» на территориальное подразделение государственной защиты возложено определение мер безопасности и способов их применения. Безусловно, это труднооспоримое положение законодательства. Однако существует мнение о целесообразности включения в компетенцию инициатора (например, руководителя следственного органа) права определять основные защитные меры, и эти решения должны быть обязательны для органа, обеспечивающего безопасность участника уголовного процесса⁷.

Исследование правоприменительной практики свидетельствуют о том, что имеющиеся правовые⁸ и организационные основы не обеспечива-

⁷ См. подробнее: Макеев А. В. Свидетель в уголовном судопроизводстве России: становление и тенденции развития процессуального института: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 2004. 25 с.

⁸ См.: Федеральный закон от 20.08.2004 № 119-ФЗ (ред. от 30.11.2011) «О государственной защите потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства» // Собрание законодательства РФ. 2004. № 34. Ст. 3534; Постановление Правительства РФ от 02.10.2009 № 792 «Об утверждении Государственной программы «Обеспечение безопасности потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства на 2009-2013 годы» // Собрание законодательства РФ. 2009. № 41. Ст. 4778; Постановление Правительства РФ от 27.10.2006 № 630 «Об утверждении Правил применения отдельных мер безопасности в отношении потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства» // Российская газета. 2006. 10 нояб. № 4219; Постановление Правительства РФ от 21.09.2012 № 953 «Об утверждении Правил применения меры безопасности в виде переселения защищаемого лица на другое место жительства в отношении потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства» // Собрание законодательства РФ. 2012. № 39. Ст. 5290; и др.

ют в полной мере реализацию мер государственной защиты в отношении участников уголовного процесса. Среди проблем, выявленных в ходе исследования, отметим следующие.

Во-первых, остается неурегулированным вопрос о возможности проведения оперативно-розыскных мероприятий в ситуации, когда информации о возможном противоправном деянии в отношении защищаемого лица нет, а превентивные меры необходимо принять, в связи с тем, что существует «максимально возможная вероятность посткриминального воздействия»⁹.

Во-вторых, на сегодняшний день отсутствуют правовые нормы, позволяющие применять меры безопасности не только к участникам уголовного судопроизводства, но и к гражданам, содействующим оперативно-розыскной деятельности¹⁰.

В-третьих, в действующем законодательстве не урегулированы вопросы участия сотрудников подразделений государственной защиты в следственных и следственно-оперативных группах. Хотя подобный положительный опыт имеется в ряде регионов (Республика Башкортостан, Волгоградская область и др.).

В-четвертых, одна из проблем оперативно-розыскной деятельности подразделений государственной защиты территориальных органов МВД России связана с полномочиями должностных лиц органов, принимающих решение об осуществлении государственной защиты. В российском законодательстве нормативно не закреплена процедура отмены мер безопасности, к примеру, в случае систематического нарушения защищаемым лицом рекомендаций оперативных сотрудников подразделения государственной защиты. На практике случается, что неразумное поведение защищаемого лица не только создает угрозу его жизни и здоровью, но и ставит в опасность жизнь сотрудников полиции, осуществляющих меры безопасности.

В соответствии с действующим законодательством, решение об отмене мер безопасности принимает должностное лицо, в чьем производстве находится уголовное дело, по заявлению защищаемого лица. Однако на практике складываются ситуации, когда защищаемое лицо не желает писать заявление об отмене мер безопасности (даже когда реально по проверенным материалам источники угроз отсутствуют, например, угрозоносители привлечены к уголовной ответственности и находятся в местах лишения свободы). В отсутствие заявления защищаемого лица постановление об отмене мер безопасности не может быть вынесено, что приводит не только к нерациональному расходованию сил и средств оперативных подразделений, но

⁹ Титов В.М., Павличенко Н.В. Проблемы правового регулирования обеспечения безопасности лиц, содействующих правосудию // Актуальные проблемы борьбы с преступлениями и иными правонарушениями: материалы седьмой международной научно-практической конференции: в 2 ч.; ч. 1. Барнаул, 2009. С. 53.

¹⁰ См.: Лозовицкая Г.П., Краснова К.А. Правовые проблемы законодательства о государственной защите участников уголовного судопроизводства: Научно-практический комментарий. М., 2011. С. 64.

и расходованию бюджетных средств, выделяемых в рамках Государственной программы «Обеспечение безопасности потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства на 2009-2013 годы». Решением данной проблемы могло бы стать нормативное закрепление оснований и процедуры отмены мер безопасности.

В этой связи нами предлагается уточнить основания отмены мер безопасности, закрепленные в ч. 1 ст. 20 Федерального закона от 20.08.2004 № 119-ФЗ «О государственной защите потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства», в частности, предусмотреть отмену мер безопасности в связи с действиями (бездействием) защищаемого лица, создающими угрозу для жизни и здоровья сотрудников органов, осуществляющих меры безопасности, а также третьих лиц.

В заключении хотелось бы отметить, что в российском законодательстве создан полноценный институт государственной защиты участников уголовного процесса. Оперативно-розыскное обеспечение безопасности участников уголовного процесса, являясь ключевым направлением оперативно-служебной деятельности территориальных подразделений государственной защиты, требует своего дальнейшего совершенствования.

Mihail DAVID,

Doctor în drept, lector, Facultatea de Drept și Administrație Publică
a Universității „Spiru Haret”, Constanța, România

PROTECȚIA REPREZENTANȚILOR AUTORITĂȚILOR STATULUI IMPLICAȚI ÎN PROCESUL PENAL

Motto: *Nu există lege care să-i mulțumească pe toți.*
Cato cel Batran(234-149 î.Hr.)

Marc Porcius, mai cunoscut sub numele Cato cel Bătrân (234-149 î. Hr.) a făcut această afirmație care a rămas valabilă până în zilele noastre, afirmație menită să justifice atitudinea diferită, uneori ostilă, a oamenilor față de lege, justiție și persoanele implicate în administrarea actului de justiție.

Nu există lege care să-i mulțumească pe toți. Acesta este marele adevăr formulat de scriitorul, dar mai ales omul politic, Cato cel Bătrân.

În aceste condiții apar și se dezvoltă o serie de nemulțumiri în rândul celor care se consideră nedreptățiți prin soluția dată de instituțiile statului care sunt menite să asigure respectarea legilor și, în caz de litigii sau încălcare a legii, să soluționeze situația concretă adusă în fața acestora potrivit legii și competențelor date lor prin lege.

Evident că legislația prevede și modalități legale, procedurale de manifestare a nemulțumirii, modalități materializate în căile de atac disponibile potrivit legii în cazul în care soluția dată de instituțiile statului este considerată netemeinică și nelegală de una din părți sau de persoana care urmează să suporte consecințele deciziilor.

În ceea ce ne privește nu ne-am propus să tratăm astăzi și aici aspecte legate de manifestările de nemulțumire făcute prin folosirea căilor de atac procedurale.

De foarte multe ori, și din ce în ce mai des, unele persoane recurg la alte mijloace, deseori violente, pentru manifestarea nemulțumirii lor.

Această realitate a făcut imperios necesară stabilirea unor măsuri de protecție a instituțiilor statului și a persoanelor care își desfășoară activitatea în sistemul de aplicare a legii.

În România, protecția instituțiilor statului și a persoanelor care își desfășoară activitatea în acestea este organizată prin legi, Hotărâri ale Guvernului și protocoale încheiate între instituțiile implicate și interesate în conformitate cu

acestea.

Astfel, Legea 317/2004 privind Consiliul Superior al Magistraturii, republicată în 2012, pe lângă prevederile privind organizarea și funcționarea acestei deosebit de importante instituții pentru buna funcționare a sistemului juridic din România, reglementează și modul de asigurare a protecției instituției dar și a magistraților aleși.

În conformitate cu prevederile art.69, alin.(1) din lege, Paza sediului Consiliului Superior al Magistraturii, a bunurilor și valorilor aparținând acestuia, supravegherea accesului și menținerea ordinii interioare necesare desfășurării normale a activității în acest sediu se asigură, în mod gratuit, de către Jandarmeria Română.”

Alineatul 2 din același articol stabilește și modul în care se asigură protecția magistraților aleși, Magistrații aleși, membri ai Consiliului Superior al Magistraturii, beneficiază de protecție, conform legii, în condițiile prevăzute prin protocolul încheiat între președintele Consiliului Superior al Magistraturii și ministrul Administrației și Internelor.”

Rezultă că de această prevedere nu beneficiază întregul personal al instituției, ci doar acele persoane care sunt alese pe o perioadă determinată conform legii și care participă efectiv la luarea deciziilor, nu și aparatul auxiliar, administrativ și tehnic.

Prevederi asemănătoare are și Legea 303/2004, republicată în 2012, privind statutul judecătorilor și procurorilor care stipulează în mod expres dreptul judecătorilor și procurorilor la măsuri de protecție.

În conformitate cu art.77 alin.(1), judecătorii și procurorii în funcție sau pensionari au dreptul de a li se asigura măsuri speciale de protecție împotriva amenințărilor, violențelor sau a oricăror fapte care îi pun în pericol pe ei, familiile sau bunurile lor.

Același articol, în alineatul 2, dispune că „măsurile speciale de protecție, condițiile și modul de realizare a acestora se stabilesc prin hotărâre a Guvernului, la propunerea Ministerului Justiției și a Ministerului Administrației și Internelor.

Prin alt act normativ Legea 304/2004 privind organizarea judiciară, republicată în 2012, legiuitorul dispune măsuri speciale de protecție și pentru sediile în care își desfășoară activitatea judecătorii și procurorii și pentru bunurile și valorile aparținând acestora.

Concret, art .121 din legea citat[dispune: „Paza sediilor instanțelor judecătorești și a parchetelor, a bunurilor și valorilor aparținând acestora, supravegherea accesului și menținerea ordinii interioare necesare desfășurării normale a activității în aceste sedii se asigură, în mod gratuit, de către Jandarmeria Română, prin structurile sale specializate.

Numărul personalului Jandarmeriei Române necesar pentru aplicarea acestei prevederi se stabilește prin Hotărâre a Guvernului, la propunerea ministrului Justiției și ministrului Administrației și Internelor, precum și a președintelui Înaltei Curți de Casație și Justiție.”

Activitatea personalului jandarmeriei desemnat este coordonată de preșe-

dintele instanței sau de conducătorul parchetului.

În art. 122 din aceeași lege, legiuitorul rezolvă problema măsurilor speciale de protecție și pentru structurile militare din sistemul de justiție și dispune: „Instanțele și parchetele militare dispun de poliția militară pusă în serviciul lor de Ministerul Apărării Naționale în mod gratuit”. Necesarul de personal de poliție militară va fi stabilit prin hotărâre a Guvernului, la propunerea Ministerului Justiției și a Ministerului Apărării Naționale.

Poliția militară pusă în serviciul instanțelor și parchetelor militare este subordonată președinților sau prim-procurorilor acestora.

Paza sediilor instanțelor și parchetelor militare, a celorlalte spații folosite de acestea, a bunurilor și valorilor ce le aparțin, supravegherea accesului și menținerea ordinii interioare necesare desfășurării normale a activității se asigură, în mod gratuit, de către Poliția Militară.

Numărul personalului necesar pentru fiecare instanță sau parchet va fi stabilit de ministrul Justiției, la propunerea președintelui Curții Militare de Apel și a secției sau serviciului din cadrul Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție.

Prin Legea nr. 304/2004 se dispune, de asemenea, ca Poliția Română și Jandarmeria Română, la solicitarea celor interesați, să acorde sprijinul necesar și instituțiilor militare din sistemul justiției chiar dacă au sprijin de la poliția militară.

Aceste obligații rezultă din prevederile art.123 și 124 din lege. „Poliția Română și Jandarmeria Română au obligația de a acorda sprijinul necesar, potrivit atribuțiilor legale, instanțelor și parchetelor militare, secției sau serviciului din cadrul Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție și din cadrul Parchetului Național Anticorupție, pentru buna desfășurare a procesului penal, la solicitarea acestora”.

Modul de utilizare a personalului de poliție pentru asigurarea protecției judecătorilor și procurorilor, precum și modul de utilizare a personalului Jandarmeriei Române pentru asigurarea pazei sediilor instanțelor judecătorești și parchetelor, a bunurilor și valorilor aparținând acestora, supravegherea accesului și menținerea ordinii interioare se stabilesc prin protocol încheiat între Înalta Curte de Casație și Justiție, Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, Parchetul Național Anticorupție sau, după caz, Ministerul Justiției și Ministerul Administrației și Internelor.

Pentru punerea în aplicare a acestor acte normative, deosebit de importante pentru protecția instituțiilor care își desfășoară activitatea în sistemul de justiție, precum și a personalului acestor institutii, Guvernul României a emis Hotărârea nr. 719/2005, privind paza sediilor instanțelor judecătorești, parchetelor și Consiliului Superior al Magistraturii, a bunurilor și valorilor aparținând acestora, supravegherea accesului și menținerea ordinii interioare necesare desfășurării normale a activității în aceste sedii, precum și protecția magistratilor pe care o prezentăm în întregime.

În temeiul art. 108 din Constituția României, republicată, al art. 76 alin. (2) din Legea nr. 303/2004 privind statutul magistraților, cu modificările ulterioare,

al art. 111 alin. (2) din Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară, cu modificările și completările ulterioare, precum și al art. 71 din Legea nr. 317/2004 privind Consiliul Superior al Magistraturii, Guvernul României adoptă prezenta hotărâre:

Art. 1. - (1) Paza sediilor instanțelor judecătorești, parchetelor și Consiliului Superior al Magistraturii, a bunurilor și valorilor aparținând acestora, supravegherea accesului și menținerea ordinii interioare necesare desfășurării normale a activității în aceste sedii se asigură, în mod gratuit, de către Jandarmeria Română, prin unitățile sale teritoriale, cu un număr de 4.241 de jandarmi.

(2) Modalitățile de asigurare a pazei sediilor instanțelor judecătorești, parchetelor și Consiliului Superior al Magistraturii, a bunurilor și valorilor aparținând acestora, de supraveghere a accesului și de menținere a ordinii interioare se stabilesc prin protocol încheiat între Ministerul Administrației și Internelor și Ministerul Justiției, Înalta Curte de Casație și Justiție, Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, Parchetul Național Anticorupție și Consiliul Superior al Magistraturii, conform prevederilor legale.

Art. 2. - (1) Protecția magistraților și a membrilor de familie ai acestora, în cazul în care viața, integritatea corporală sau avutul lor sunt supuse unor amenințări, se asigură de către Poliția Română, la solicitarea expresă a conducătorilor instanțelor judecătorești sau ai parchetelor în care aceștia își desfășoară activitatea.

(2) Modalitățile de asigurare a protecției magistraților și a membrilor de familie ori a bunurilor acestora se stabilesc prin protocol încheiat între Ministerul Administrației și Internelor și Ministerul Justiției, Înalta Curte de Casație și Justiție, Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, Parchetul Național Anticorupție și Consiliul Superior al Magistraturii.

(3) În temeiul protocolului, măsurile concrete de protecție necesare, pentru fiecare caz în parte, se stabilesc de organele competente.

Art. 3. - Misiunile prevăzute la art. 1 alin. (1) și la art. 2 alin. (1) se asigură de Ministerul Administrației și Internelor prin redistribuire de posturi și efective din cadrul Inspectoratului General al Poliției Române și Inspectoratului General al Jandarmeriei Române.

Art. 4. - Pe data intrării în vigoare a prezentei hotărâri se abrogă Hotărârea Guvernului nr. 593/1993 privind măsuri pentru asigurarea poliției instanțelor judecătorești și a parchetelor, a pazei sediilor acestora, precum și a protecției magistratilor, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 269 din 22 noiembrie 1993.

Prin aceeași hotărâre au fost stabilite și principalele obligații ale beneficiarului de pază și protecție cu efective de jandarmi.

Beneficiarii de pază și protecție cu efective de jandarmi din sistemul de justiție au următoarele obligații principale:

I. Asigurarea spațiilor necesare efectivelor de jandarmi care execută misiuni de pază și protecție a obiectivelor

a) Spații de lucru, conform normelor Ministerului Administrației și Internelor;

b) Încăperi/spații adecvate cu dotările și amenajările necesare pentru funcționarea posturilor de pază și control acces (similare).

II. Asigurarea de amenajări și mijloace tehnice de pază și alarmare

Mijloacele tehnice de pază, alarmare și sisteme împotriva efracției, care vor fi amenajate în conformitate cu prevederile Legii nr. 333/2003 privind paza obiectivelor, bunurilor, valorilor și protecția persoanelor, cu modificările și completările ulterioare, vor fi conectate la dispeceratele proprii din obiective deservite de jandarmi sau la dispeceratele unităților (subunităților) de jandarmi.

Jandarmeria Română a întocmit o notă de fundamentare în care au fost prezentate resursele umane și materiale necesare pentru îndeplinirea corespunzătoare a misiunii încredințate, din care prezentăm doar partea care se referă la sistemul de organizare judiciară.

Potrivit notei de fundamentare, paza sediilor instanțelor judecătorești, parchetelor, a sediului Consiliului Superior al Magistraturii și a celorlalte sedii în care își desfășoară activitatea, a sediului central al Direcției Naționale Anticorupție, a bunurilor și valorilor aparținând acestora, supravegherea accesului și menținerea ordinii interioare necesare desfășurării normale a activității în 487 sedii, precum și protecția magistraților, se asigură cu un număr de 4.200 de jandarmi.

În vederea aplicării dispozițiilor actelor normative menționate, și în conformitate cu acestea, între Consiliul Superior al Magistraturii și Ministerul Administrației și Internelor a fost încheiat un protocol, ale cărui prevederi le voi prezenta în amănunt, cu precizarea că se aplică tuturor magistraților, nu numai celor din Consiliul Superior al Magistraturii.

PROTOCOL PRIVIND ASIGURAREA PROTECȚIEI JUDECĂTORILOR ȘI PROCURORILOR ALEȘI MEMBRI AI CONSILIULUI SUPERIOR AL MAGISTRATURII

În conformitate cu prevederile Legii nr. 317/2004 privind Consiliul Superior al Magistraturii, cu modificările și completările ulterioare, Legii nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor, cu modificările și completările ulterioare, Ordonanței de Urgență a Guvernului nr. 63/2003 privind organizarea și funcționarea Ministerului Administrației și Internelor, aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 604/2003, cu modificările și completările ulterioare, și ale Hotărârii Guvernului nr. 719/2005 privind paza sediilor instanțelor judecătorești, parchetelor și Consiliului Superior al Magistraturii, a bunurilor și valorilor aparținând acestora, supravegherea accesului și menținerea ordinii interioare necesare desfășurării normale a activității în aceste sedii, precum și protecția magistraților,

Consiliul Superior al Magistraturii și Ministerul Administrației și Internelor stabilesc de comun acord, prin prezentul Protocol, următoarele:

Capitolul 1

DISPOZIȚII GENERALE

Art.1 (1) - Potrivit prevederilor art. 71 alin. (2) din Legea nr. 317/2004 pri-

vind Consiliul Superior al Magistraturii, cu modificările și completările ulterioare, ale art. 76 din Legea nr. 303/2004 privind statutul judecătorilor și procurorilor, cu modificările și completările ulterioare, ale art. 3 alin. (5) din Legea nr. 333/2003 privind paza obiectivelor, bunurilor, valorilor și protecția persoanelor și ale Hotărârii Guvernului nr. 719/2005 privind paza sediilor instanțelor judecătorești, parchetelor și Consiliului Superior al Magistraturii, a bunurilor și valorilor aparținând acestora, supravegherea accesului și menținerea ordinii interioare necesare desfășurării normale a activității în aceste sedii, precum și protecția magistraților, Ministerul Administrației și Internelor are obligația de a acorda, la cerere, protecție judecătorilor și procurorilor, precum și membrilor de familie ai acestora, în cazurile în care viața, integritatea corporală sau avutul lor sunt supuse unor amenințări, în legătură cu activitatea de serviciu.

(2) - Dispozițiile prezentului Protocol se aplică judecătorilor și procurorilor aleși membri ai Consiliului Superior al Magistraturii, denumiți în continuare magistrați.

Art. 2 (1) - în sensul prezentului Protocol, fac parte din familia magistratului soțul (soția), precum și copiii și părinții acestuia.

Prin avutul magistratului se înțelege locuința și bunurile care se află la domiciliul acestuia, anexele, dependențele și autoturismul.

Protecția poate fi instituită:

- pentru persoana magistratului;
- pentru familia magistratului;
- pentru avutul magistratului.

Protecția poate fi instituită pentru unul, două sau toate cele trei cazuri prevăzute la literele „a - c”.

Art. 3 (1) - Măsurile de protecție a magistraților se pot aplica în următoarele situații:

la cererea magistratului, adresată președintelui Consiliului Superior al Magistraturii;

când președintele Consiliului Superior al Magistraturii apreciază că magistratul trebuie protejat deoarece efectuează urmărirea penală sau supravegherea acesteia, judecă o cauză cu inculpați cunoscuți ca aparținând unor grupări specifice criminalității organizate sau îndeplinesc alte activități specifice funcției;

când președintele Consiliului Superior al Magistraturii primește informații verificate din care rezultă existența unor riscuri deosebite sau amenințări la adresa vieții, integrității corporale sau avutului magistratului.

Cererile de instituire a măsurilor de protecție a magistraților se transmit operativ șefilor inspectoratelor de poliție ale județelor sau directorului general al Direcției Generale de Poliție a Municipiului București ori, după caz, șefilor unităților de poliție locale.

Pentru situațiile de la punctele b și c se va obține, în prealabil, acordul magistratului sau al membrilor familiei sale, după caz.

Nu beneficiază de măsurile de protecție menționate în prezentul Protocol membrii Consiliului Superior al Magistraturii care nu au statut de magistrați.

Capitolul 2

SOLICITAREA PROTECȚIEI JUDECĂTORILOR ȘI PROCURORILOR

Art. 4 - Protecția magistraților se poate solicita prin procedură obișnuită sau prin procedură de urgență.

Art. 5 (1) - Solicitarea protecției prin procedura obișnuită se poate face:

a) de către magistrat, prin cerere scrisă adresată președintelui Consiliului Superior al Magistraturii;

b) de către președintele Consiliului Superior al Magistraturii, atunci când magistratul efectuează urmărirea penală sau supravegherea acesteia, judecă o cauză cu inculpați cunoscuți ca aparținând unor grupări specifice criminalității organizate sau îndeplinesc alte activități specifice funcției și se apreciază că este necesară protecția;

c) de către președintele Consiliului Superior al Magistraturii, atunci când se primesc informații verificate din care rezultă amenințări la adresa vieții, integrității corporale sau avutului magistratului.

(2) Solicitarea scrisă trebuie să cuprindă date privind persoana sau persoanele pentru care se solicită protecție, motivul solicitării, amenințările la care sunt supuse acestea și durata protecției.

Art. 6 - Magistrații pot solicita protecție prin procedură de urgență atunci când există o amenințare iminentă, situație în care aceștia se pot adresa direct șefului structurii speciale de intervenție sau, după caz, șefului poliției locale, pe a cărei rază de competență își are domiciliul.

Art. 7 - Protecția prin procedură de urgență se instituie imediat, urmând ca, în termen de 24 de ore de la instituirea acesteia, să fie analizată cererea magistratului și să se dispună și alte măsuri în raport cu specificul situației.

Art. 8 - Președintele Consiliului Superior al Magistraturii, împreună cu șeful inspectoratului de

poliție al județului (directorul Direcției Generale de Poliție a Municipiului București), analizează, în termen de 24 de ore de la instituirea protecției, fiecare caz de solicitare a acesteia și dispun măsurile care se impun.

Art. 9 - Măsurile de protecție încetează la solicitarea magistratului sau în momentul în care reprezentanții poliției care au aprobat măsura, împreună cu președintele Consiliului Superior al Magistraturii, apreciază că acestea nu se mai justifică.

Capitolul 3

EXECUTAREA PROTECȚIEI JUDECĂTORILOR ȘI PROCURORILOR

Art. 10 (1) - Șeful structurii desemnate pentru protecția magistraților întocmește un plan de măsuri, care va fi aprobat de către șeful inspectoratului de poliție județean (Directorul Direcției Generale de Poliție a Municipiului București).

(2) Planul de măsuri prevăzut la alin.(1) se întocmește cu consultarea președintelui Consiliului Superior al Magistraturii.

Art.11 - Planul de măsuri cuprinde:

- a) persoanele/bunurile pentru care se instituie protecția;
- b) scopul instituirii măsurilor de protecție;
- c) perioada de timp necesară executării protecției;
- d) particularitățile protecției în funcție de amenințările sau riscurile la care este supus magistratul;
- e) efectivele de polițiști alocate pentru executarea protecției;
- f) dotarea efectivelor cu mijloacele logistice necesare;
- g) consemnul particular al postului stabilit în concordanță cu particularitățile existente (legate de familie, trasee curențe de deplasare, domiciliul sau reședința, activități extraprofesionale etc.);
- h) misiunile celorlalte forțe cu care se cooperează;
- i) schema cu dispozitivele de protecție;
- j) documente anexă care se întocmesc de la instituirea protecției și până la încetarea acesteia;
- k) proces-verbal prin care se aduce la cunoștința magistratului instituirea protecției, sarcinile și măsurile prevăzute în planul de protecție;
- l) proces-verbal de întrerupere a protecției;
- m) proces-verbal de încetare a măsurilor de protecție;
- n) chestionare ce urmează a fi completate de magistrat și membrii familiei sale (model anexat prezentului Protocol), necesare pentru întocmirea dosarelor de obiectiv.

Art. 12 (1) - Magistratul cooperează, pe timpul asigurării măsurilor de protecție, cu șeful dispozitivului și cu polițiștii care îi asigură protecția, având următoarele obligații:

- a) să completeze unele chestionare referitoare la activitatea sa zilnică, pentru aprecierea corespunzătoare a situației și aplicarea măsurilor de protecție care se impun;
- b) să se deplaseze între locul de muncă și domiciliu pe traseele stabilite de comun acord cu șeful dispozitivului de protecție;
- c) pentru asigurarea protecției la domiciliu să asigure polițistului care execută protecția condiții pentru a-și putea îndeplini misiunea, astfel încât acesta să poată interveni operativ pentru îndepărtarea eventualelor pericole;
- d) să asigure polițiștilor din serviciu, pe timpul acordării protecției, posibilitatea de a comunica cu celelalte forțe implicate în îndeplinirea misiunilor;
- e) în cazul deplasării cu autoturismul personal ori al instituției unde lucrează, să accepte ca locul de lângă șofer să fie ocupat de polițistul care asigură protecția;
- f) să-și limiteze deplasările la strictul necesar, în timpul perioadei de asigurare a protecției;
- g) în cazul în care dorește ridicarea protecției pe timp limitat (câteva ore), să solicite polițistului care asigură protecția carnetul postului, în care va menționa „între orele...solicitat să se ridice protecția”, data și ora solicitării, sub semnătură proprie;
- h) în cazul deplasării în altă localitate, să comunice în timp util șefului dis-

pozitivului de protecție data plecării, localitatea unde se deplasează, mijlocul de transport și durata deplasării;

i) atunci când se află în altă localitate decât cea de domiciliu și se cazează la unități hoteliere, să depună diligențe, astfel încât, polițiștii care efectuează protecția să poată fi cazați în apropiere și să aibă un sistem eficient și operativ de legătură;

j) să aducă din timp la cunoștința polițiștilor care îi asigură protecția identitatea persoanelor care îl vizitează la serviciu, la domiciliu sau reședință;

k) să manifeste preocupare pentru instalarea unor mijloace tehnice antifracție eficiente, de pază și protecție, la domiciliu și la autoturism;

l) să comunice șefului dispozitivului de protecție zilnic, la întoarcerea la domiciliu, programul preconizat pentru ziua următoare;

m) să depună cerere de prelungire a măsurilor de protecție cu cel puțin 48 de ore înainte de terminarea perioadei aprobate;

n) în cazul în care renunță la protecție, înainte de expirarea termenului prevăzut în cerere, să-l informeze în scris pe președintele Consiliului Superior al Magistraturii.

(2) Obligațiile prevăzute la literele „a - n” revin și membrilor familiilor magistraților, cărora li se instituie protecție.

Art. 13 - Polițiștii care asigură protecția magistraților, a familiilor și a avutului acestora au următoarele obligații:

a) să respecte consemnul general și cel particular stabilit în planul de măsuri pentru asigurarea protecției;

b) să intervină operativ, în cazul producerii unor atacuri ce ar pune în pericol viața, integritatea corporală a magistratului, familia sau avutul acestuia;

c) să rețină și să predea, în vederea conducerii la unitatea de poliție, persoanele care amenință viața, integritatea corporală a magistratului, a membrilor de familie sau pun în pericol avutul acestora;

d) în cazul săvârșirii unor infracțiuni care aduc atingere vieții corporale sau avutului magistratului ori membrilor de familie ai acestuia să ia primele măsuri privind limitarea consecințelor, asigurarea locului faptei, identificarea martorilor și obiectelor corp delict, anunțând operativ structura de poliție competentă teritorial;

e) să cunoască particularitățile locuinței, a dependințelor și anexelor acesteia, ale persoanei pe care o protejează, locurile vulnerabile, precum și amplasarea sistemelor de alarmare și modul lor de funcționare;

f) să prezinte persoanei protejate carnetul postului pentru consemnarea întreruperii pe termen limitat a protecției;

g) să aibă asupra lor armamentul, muniția, precum și celelalte mijloace din dotare (baston de cauciuc, cătușe, spray iritant lacrimogen, mijloace de comunicare);

h) să coopereze cu polițiștii aflați în zonele de siguranță publică unde se află persoana protejată precum și cu jandarmii care asigură paza și ordinea publică la

unitățile de magistratură;

i) să raporteze șefului nemijlocit sau ofițerului de serviciu din cadrul structurii teritoriale de poliție despre producerea unor evenimente deosebite.

Art. 14 - Șeful structurii specializate de poliție care asigură protecția magistraților sau ofițerul aflat la conducerea acesteia are următoarele obligații;

a) să asigure executarea de către subordonați a sarcinilor prevăzute în planul de măsuri și să controleze modul de executare a acestora;

b) să asigure instruirea zilnică a polițiștilor care execută protecția acordând atenție deosebită situațiilor când persoana protejată solicită deplasarea în altă localitate;

c) să analizeze zilnic, programul persoanei căreia i se asigură protecție stabilind de comun acord cu aceasta măsuri în concordanță cu situația operativă;

d) să analizeze periodic, împreună cu beneficiarul, modul de executare a protecției, precum și evoluția situației operative, stabilind încetarea sau continuarea măsurilor de protecție și modificarea planului de măsuri;

e) să asigure raportarea pe cale ierarhică a măsurilor privind instruirea sau încetarea măsurilor de protecție.

Art. 15 - Consiliul Superior al Magistraturii are următoarele obligații, în legătură cu instituirea protecției:

a) să analizeze sau să întocmească cererile de instituire a măsurilor de protecție a magistraților membri aleși ai Consiliului Superior al Magistraturii și să le transmită organelor de poliție competente;

b) să limiteze la strictul necesar deplasarea magistratului protejat, în afara localității de domiciliu, pentru executarea unor sarcini de serviciu;

c) să participe la întocmirea planului de măsuri, să propună noi activități sau prelungirea celor existente, în funcție de solicitarea magistratului sau de evoluția situației operative.

Capitolul 4

OBLIGAȚIILE MINISTERULUI ADMINISTRAȚIEI ȘI INTERNELOR

Art. 16 - Ministerul Administrației și Internelor asigură pregătirea profesională și fizică a polițiștilor desemnați să execute protecția magistraților.

Art. 17 - Ministerul Administrației și Internelor asigură efectivele și dotările necesare desfășurării acestor activități prin structurile specializate de intervenție rapidă organizate la nivel central și teritorial.

Art. 18 - Unitățile de poliție vor acționa în așa fel încât să fie respectate intimitatea și dreptul la imagine a persoanelor protejate și să fie păstrată confidențialitatea datelor cu privire la acestea.

Art. 19 - Structurile însărcinate cu protecția magistraților vor coopera cu unitățile de jandarmi care asigură paza și controlul accesului la sediul Consiliului Superior al Magistraturii și cu serviciile informative care pot obține date și informații referitoare la amenințări sau situații ce pot pune în pericol viața, integritatea corporală sau avutul magistraților.

Art. 20 - Șeful inspectoratului județean de poliție (directorul general al Di-

recției Generale de Poliție a Municipiului București) va asigura, pe durata instituirii măsurilor de protecție, mijloacele necesare realizării prevederilor planurilor de măsuri.

Art. 21 - Polițiștii din structurile desemnate pentru protecția magistraților vor avea dotarea specifică, iar ținuta pentru executarea serviciului va fi civilă sau în uniformă, în funcție de situație.

Capitolul 5

OBLIGAȚIILE CONSILIULUI SUPERIOR AL MAGISTRATURII

Art. 22 - Președintele Consiliului Superior al Magistraturii va lua măsurile necesare pentru aducerea la cunoștința magistraților membri aleși ai Consiliului Superior al Magistraturii a prevederilor prezentului protocol.

Art. 23 - Consiliul Superior al Magistraturii asigură condițiile corespunzătoare de îndeplinire a serviciului de către polițiștii desemnați să execute protecția magistraților, conform prevederilor prezentului Protocol.

Art. 24 - Datele și informațiile referitoare la existența unor riscuri sau amenințări la adresa vieții, integrității corporale sau avutului magistraților vor fi transmise, în mod operativ, structurilor de poliție implicate în activitatea de protecție a magistraților.

Capitolul 6

DISPOZIȚII FINALE

Art. 25 - Consiliul Superior al Magistraturii și Ministerul Administrației și Internelor, prin reprezentanți special desemnați, vor efectua inspecții și controale, în comun, pentru verificarea modului în care se aplică prevederile prezentului Protocol.

Art. 26 - Șefii structurilor Ministerului Administrației și Internelor vor analiza semestrial, modul de organizare și îndeplinire a misiunilor, stabilind măsurile care se impun pentru îmbunătățirea activităților.

Art. 27 - Problemele rezultate din aplicarea prezentului Protocol vor fi soluționate de reprezentanții desemnați de cele două părți semnatare.

Art. 28 - Prevederile prezentului Protocol au caracter obligatoriu pentru părțile semnatare.

Art. 29 (1) - Prezentul Protocol intră în vigoare la data semnării lui și poate fi modificat numai prin acordul celor două părți semnatare.

(2) - Prezentul Protocol s-a încheiat în două exemplare, din care :

- exemplarul nr. 1 la Consiliul Superior al Magistraturii;
- exemplarul nr. 2 la Ministerul Administrației și Internelor.

Dar preocuparea legiuitorului din România nu se limitează doar la aceste modalități de asigurare a protecției magistraților în timpul desfășurării procesului penal.

Astfel, Codul penal al României, în art.175, omorul calificat, la litera f), prevede ca circumstanță agravantă omorul săvârșit în legătură cu îndeplinirea îndatoririlor de serviciu sau publice ale victimei, pedeapsa aplicabilă fiind închisoarea

de la 15 la 25 ani și interzicerea unor drepturi. La prima vedere, putem înțelege că această prevedere este valabilă și în cazul reprezentanților autorităților publice implicați în procesul penal.

Dar în articolul 176, omorul deosebit de grav, alineat 1, litera f), prevede o agravantă specifică acestei categorii de persoane, și anume, omorul săvârșit asupra unui magistrat, polițist, jandarm sau militar, în timpul sau în legătură cu îndeplinirea îndatoririlor de serviciu sau publice ale acestora, și prevede pedeapsa cu detențiunea pe viață sau cu închisoare de la 15 la 25 ani și interzicerea unor drepturi.

Cu precizarea că este o mică diferență cu privire la pedeapsa cu închisoarea aplicabil, această prevedere este asemănătoare celei din Codul penal al Republicii Moldova, articolul 145, litera h), omorul intentionat. Diferența constă în faptul că în Codul penal al Republicii Moldova agravanta se referă și la membrii de familie ai reprezentantului autorității publice sau militarului.

Este necesar totuși să precizăm că în măsura în care legiuitorul a înțeles să asigure în mod special prin această prevedere protecția vieții magistraților, polițiștilor, jandarmilor și militarilor, în egală măsură prevede o agravantă în cazul în care aceștia comit un omor.

Astfel, prin Legea nr. 278/2006 a fost introdus în Codul penal, articolul 176, omorul deosebit de grav, o agravantă care sancționează omorul săvârșit de „către un judecător sau procuror, polițist, jandarm sau militar, în timpul sau în legătură cu îndeplinirea îndatoririlor de serviciu ale acestora”, cu detențiunea pe viață sau închisoarea de la 15 la 25 ani și interzicerea unor drepturi.

Considerăm că aceste prevederi legale privind protecția reprezentanților autorităților statului în timpul sau în legătură cu îndeplinirea îndatoririlor de serviciu sau publice ale acestora sunt de natură să asigure în acest moment desfășurarea în condiții normale a activităților specifice aplicării justiției în România.

Василий ФЛОРЯ,

доктор права, профессор кафедры уголовного права

Академии «Штефан чел Маре» МВД Республики Молдова

ЗАЩИТА СВИДЕТЕЛЕЙ И ДРУГИХ УЧАСТНИКОВ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА. РЕКОМЕНДАЦИИ ООН И НАЦИОНАЛЬНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО (Сравнительное правоведение)

Этот вопрос регламентируется Законом Республики Молдова № 105-XVI от 16 мая 2008 г. «О защите свидетелей и других участников уголовного процесса» (Monitorul Oficial № 112-114/434 от 27 июня 2008 г.).

В Российской Федерации 20 августа 2004 г. был принят Федеральный закон № 119-ФЗ «О государственной защите потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства».

Кроме того, Управлением ООН по наркотикам и преступности в 2008 году изданы «Рекомендуемые виды практики в области защиты свидетелей при производстве по уголовным делам, касающиеся организованной преступности, ставшие итогом трёхлетних региональных совещаний со специалистами более 30 стран, 8 международных организаций и 3 институтов¹.

Рекомендации ООН включают в себя: Введение, 9 глав, 4 приложения и библиографию, всего на 117 страницах.

Глава 2. Защита свидетелей: история происхождения и некоторые подходы.

Глава 3. Ключевые элементы.

Глава 4. Устранение угрозы.

Глава 5. Организация программы защиты свидетелей.

Глава 6. Включение в программу защиты свидетелей.

Глава 7. Обязанности сторон.

Глава 8. Переселение и изменение личных данных.

Глава 9. Задачи на будущее.

Глава 10. Заключение.

В предисловии к Рекомендациям Антонио Мария Коста, директор-исполнитель Управления ООН по наркотикам и преступности, подчеркивает, что «В последние годы отмечается рост транснациональной организованной преступности. Преступные организации становятся все сильнее, а их деятельность более разнообразной.

¹ Брусницин Л.В., Федеральный закон «О государственной защите потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства» в свете рекомендаций ООН. Государство и право, 2011, № 1.

Все чаще они сотрудничают между собой в той или иной форме на системной основе в целях дальнейшей эскалации своей преступной деятельности. Важно обеспечить, чтобы свидетели, являющиеся залогом успешного расследования и уголовного преследования, испытывали доверие к системам уголовного правосудия.

Они должны быть уверены, что получают поддержку и защиту от запугивания и от того вреда, который преступные группы могут попытаться причинить им, чтобы заставить их отказаться от сотрудничества или отомстить.

Необходимо продолжать деятельность, особенно в области трансграничного сотрудничества, в частности в том, что касается изменения личных данных и переселения свидетелей, которым может угрожать опасность.

Во введении, пункт (А) Суть проблемы отмечается в том, что «Порой для защиты бывает достаточно самых простых мер: доставки в суд под охраной полиции, предоставления временного жилья в безопасном месте или использования современных технических средств (например, видеоконференций) при даче показаний.

Но бывают случаи, что безопасность свидетеля можно обеспечить лишь с помощью чрезвычайных мер. В таких случаях единственным выходом может быть переселение свидетеля под другим именем на новое, неразглашаемое место жительства в пределах страны или даже за рубежом.

В пункт (F) введения даются различные определения свидетеля или участника процессуальных мер, программы защиты свидетелей, орган по вопросам защиты свидетеля, подразделение по защите свидетелей.

Программа защиты свидетелей – официально учрежденная секретная программа со строгими критериями отбора участников, предусматривающая переселение и изменение личных данных свидетелей, жизнь которых находится под угрозой со стороны преступной группировки вследствие их сотрудничества с правоохранительными органами.

Орган по вопросам защиты свидетелей – правительственный, полицейский, прокурорский или судебный орган, выполняющий надзорные и координационные функции при осуществлении программы защиты свидетелей и принимающий решения по таким вопросам, как: включение в программу, срок защиты, применяемые меры, оперативные правила и процедуры.

Подразделение по защите свидетелей – секретное подразделение, уполномоченное осуществлять программу защиты свидетелей и отвечающее за физическую безопасность участников программы, их переселение на новое место жительства и изменение их личных данных.

В пункте (B) главы 2 исследуется законодательство и практика защиты свидетелей и потерпевших в разных странах, таких как: Австралия, Китай, Специальный административный район Гонконг, Колумбия, Германия, Италия, Южная Африка. В пункте (C) Защита свидетелей по линии постоянных и специальных международных уголовных судов по Руанде, бывшей Югославии, Специальный суд для Сьерра-Леоне и чрезвычайные палаты судов Камбоджи.

ГЛАВА 3 РЕКОМЕНДАЦИЙ – КЛЮЧЕВЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ – содержит пункт (А). Участники:

1) Свидетель: а) лица, сотрудничающие с органами юстиции; б) потерпевшие – свидетели;

2) Другие участники; п.В. Преступление; 1) организованная преступность: а) Торговля людьми; б) Незаконный ввоз мигрантов; 2)Терроризм; 3) Коррупция; 4) Другие преступления.

Лица, сотрудничающие с органами юстиции. Этим лиц называют по-разному: сотрудничающие свидетели, свидетели обвинения, государственные свидетели, стукачи и пентити (те, кто раскаялся).

В рамках пенитенциарной системы могут приниматься такие меры защиты:

- а) изоляция от общего контингента заключенных;
- б) использование для свидетелей-заключенных вымышленных имён;
- в) особые меры по организации перевозки для дачи показаний в суде;
- г) изоляцию в ходе тюремного заключения в отдельных помещениях

или даже в специальных тюрьмах.

(В) Потерпевшие-свидетели.

Ряд стран внедрили специальные планы оказания свидетелям помощи или поддержки, которые отличаются от программ защиты свидетелей, они включают:

- а) охрану полиции;
- б) временное переселение в безопасное место;
- в) правила доказания, гарантирующие защиту при даче показаний в суде (анонимность, отгораживание экраном, видеоконференция);
- г) умеренную финансовую помощь.

2. Другие участники.

Некоторые страны считают уместным включать в программы защиты свидетелей судьей, прокуроров, тайных агентов, переводчиков, осведомителей, свидетелей-экспертов. Но они включаются в такие программы только в исключительных обстоятельствах и могут претендовать на особую полицейскую охрану, перевод на другое место работы или досрочный выход на пенсию.

Согласно Конвенции ООН против коррупции защита может распространяться на родственников свидетелей и близких им лиц.

Защита может предоставляться и в случае преступлений в семье, когда находящиеся в уязвимом положении свидетели (дети, женщины, пожилые люди) часто подвергаются запугиванию или угрозам с тем, чтобы они не общались о насилии в отношении них со стороны других членов семьи.

ГЛАВА 4. УСТРАНЕНИЕ УГРОЗЫ. Содержит 2 пункта: А. Оказание помощи свидетелям; Б. Альтернативные меры.

А) Помощь свидетелю включает широкий диапазон мер, в том числе оказание финансовой помощи для переезда, размещения и ухода за детьми. Важными партнерами в этом процессе могут оказаться неправительственные организации.

Б) Альтернативные меры. Планы оказания помощи свидетелям применяются в тех случаях, когда нет необходимости изменять место постоянного жительства и личные данные свидетеля.

1. Усиление защиты.

В большинстве случаев жизнь свидетелей не подвергается опасности. В необходимых случаях полиция может ввести в действие программу безопасности, которая предусматривает ряд «усиленных» полицейских мер, таких как:

а) временный переезд в дом родственников или в близлежащий город;

б) личную охрану, регулярное патрулирование вокруг дома свидетеля, сопровождение в суд и из суда, предоставление информации для связи в чрезвычайных ситуациях;

в) изменение телефонной компанией телефонного номера свидетеля или предоставление ему или ей телефонного номера, не указываемого в телефонных справочниках;

г) контроль за почтой и телефонными звонками»

д) установка систем безопасности в доме свидетеля (как, например, усиленные двери, сигнализация или ограждение);

е) предоставление электронных предупреждающих устройств и мобильных телефонов с номерами экстренной связи;

ж) сведение к минимуму открытых контактов с полицейскими в форме;

з) использование тайных помещений для опроса и инструктажа свидетеля.

Одной из широко используемых мер является организация для потерпевшего-свидетеля временного проживания в безопасном месте. В некоторых странах даже построены сверхсекретные объекты для краткосрочной защиты свидетелей на период дачи показаний или до переезда на новое постоянное место жительства.

2. Процессуальные меры защиты. Они включают:

а) использование заявления, сделанного свидетелем до суда, вместо показаний в суде;

б) присутствие сопровождающего лица в качестве психологической поддержки;

в) дачу показаний через закрытую телевизионную сеть или видеоконференцию;

г) искажение голоса и черт лица;

д) удаление обвиняемого или публики из зала суда;

е) анонимные заявления.

3. Самостоятельная защита.

В случае небольшой угрозы свидетелям может быть предложена единовременная выплата с тем, чтобы помочь им в их собственном переселении.

ГЛАВА 5. ОРГАНИЗАЦИЯ ПРОГРАММЫ ЗАЩИТЫ СВИДЕТЕЛЕЙ.
Она включает в себя 7 пунктов: А) Желание или необходимость. Б) Опора на

закон или на политические директивы. В) Ведомственная принадлежность программы. Г) Организационная структура. Д) Кадры. Е) Финансирование. Ж) Принципы деятельности.

(А) Наличие доказанной способности и решимости привлекать к суду крупные криминальные фигуры и объем имеющихся ресурсов.

(Б) Опора на закон или на политические директивы.

В большинстве случаев защита свидетелей осуществляется на основании статутных норм: УПК, закона о полиции, специальных законодательных актов или даже конституции страны.

В законе должно быть закреплено как минимум следующее:

а) возможные меры защиты;
б) условия их применения и критерии включения свидетелей в программу;

в) применяемая процедура;

г) орган, отвечающий за осуществление программы;

д) причины, по которым программа может быть прекращена;

е) права и обязанности сторон;

ж) конфиденциальный характер мероприятий программы.

(В) Ведомственная принадлежность программы.

В странах, где основные задачи по защите свидетелей возложены на полицию (Австралия, Австрия, Англия и др.) соответствующие программы находятся в ведении полицейских органов.

В Колумбии, Нидерландах, США эти программы организационно отделены от полиции и подчинены Министерству юстиции, МВД, государственной прокуратуре или аналогам этих ведомств.

Наконец, в третьей группе стран (к которой принадлежит Италия) программа осуществляется межведомственным органом, состоящим из высокопоставленных представителей правоохранительных, прокурорских, судебных и правительственных структур. Ключевое значение для эффективной защиты свидетелей имеет не столько ведомственная принадлежность программы, сколько следующие факторы:

а) отделение от следственных органов;

б) конфиденциальность процедур и мероприятий;

в) организационная самостоятельность по отношению к обычным подразделениям полиции.

(Г). Организационная структура.

В структурном отношении программы защиты свидетелей могут быть национальными или региональными, а также существовать на обоих этих уровнях. При наличии в одной и той же стране как национальной, так и региональных программ следует четко разграничить обязанности соответствующих учреждений по защите. Однако, процедура принятия решений в идеальном случае должна быть централизованной в масштабах всей страны, что позволяет обеспечить единообразие критериев допуска в программу и применяемых мер. (опыт Австралии и Великобритании).

(Д). Кадры.

К общим требованиям, предъявляемым при подборе и обучении персонала программы, можно отнести следующее:

а) профессиональная квалификация: наличие не менее чем 5-летнего стажа службы и допуска к секретной информации;

б) честность и неподкупность, способность хранить тайну;

в) психологические особенности. Защита свидетелей – трудная работа. В большинстве случаев придется оказывать защиту бывшим преступникам.

г) Штатный контингент. Персонал подразделения может быть как штатным, так и внештатным.

д) Добровольный принцип формирования – особенности службы – долгие отлучки из дома, повышенный уровень риска, режим секретности и т.п. В идеале следует стремиться к подбору персонала обоих полов + энергичная молодежь, более осмотрительные сотрудники и т.д.

е) Сроки службы. Большинство учреждений придерживаются политики ротации личного состава каждые 3-5 лет. Но могут быть и более длительные сроки.

ж) Оклады и пособия. Персоналу некоторых программ выплачиваются лишь обычные полицейские оклады с учетом звания и выслуги лет; в других программах предусматривается особое вознаграждение, например, оплата сверхурочной работы или выплата дополнительных пособий.

з) Профессиональная подготовка. Для таких сотрудников требуется иная и, возможно, более универсальная квалификация, чем у обычных полицейских.

к) Использование внешних подрядчиков в основном для оказания медицинских услуг. Опыт Австралии, Новой Зеландии, Южной Африки.

(Е) Финансирование.

Расходы на программу защиты свидетелей складываются из следующих основных статей:

а) единовременные затраты на организацию программы;

б) расходы на переселение;

в) зарплата сотрудников и сверхурочные;

г) расходы на поездки;

д) пособия для свидетелей;

е) психологические обследования и консультации психологов.

Основная часть расходов приходится на зарплату сотрудников, выплату сверхурочных и поездки.

Программа должна получать из госбюджета адекватное финансирование. Защита подразумевает ответственность за безопасность участников программы в течение всей их жизни. Другой источник финансирования – за счет доходов от реализации изъятого или конфискованного имущества, нажитого преступным путем.

В Италии в 2004 г. бюджет программы составлял 65 миллионов евро на 4000 свидетелей и членов их семей.

В США с 1970 г. по 2005 г. через программу прошло более 7500 свидетелей и 9600 членов их семей и связанных с ними лиц. В 2003 г. на нужды

программы было выделено 59 700 000 долларов США.

(Ж) Принцип деятельности

1. Конфиденциальность.

Все процедуры, связанные с включением свидетелей в программу и с принимаемыми мерами, должны носить строго конфиденциальный характер.

За раскрытие стратегически важной информации о правилах и методах работы, сотрудниках программы, а также местонахождении и новых личных данных свидетелей, часто предусматривается уголовная ответственность (Такой случай имел место в Гонконге.

2. Партнерские связи.

Успех таких программ зависит и от налаживания ими партнерского взаимодействия с государственными учреждениями и частным сектором, и в частности, с учреждениями, ответственными за:

Выдачу удостоверений личности;

Предоставление государственной жилплощади;

Социальное страхование;

Пенитенциарные учреждения (если свидетели находятся в заключении);

Социальную реабилитацию ранее осужденных преступников;

Образование;

Медицинскую, стоматологическую и психологическую помощь;

Банковские и другие финансовые услуги.

Важное значение имеет назначение в каждом из этих органов и организаций тщательно проверенных контактных лиц для связи с защитным подразделением.

3. Нейтралитет.

Меморандум о договоренности, подписываемый участниками в Австралии и Соединенном Королевстве, содержит положение о том, что защита свидетелей отделена от следствия. (О судебном процессе в 2005 г. над Саддамом Хусейном и семерыми его приближенными).

4. Прозрачность и подотчетность.

Прозрачность – это базовый принцип надлежащего управления и программы защиты свидетелей, также должны отчитываться за израсходованные средства. В целях сохранения конфиденциальности для этих программ обычно предусматривается особый порядок аудиторской проверки и отчетности.

В США по поводу деятельности программы неоднократно проводились слушания в Конгрессе.

ГЛАВА 6. ВКЛЮЧЕНИЕ В ПРОГРАММУ ЗАЩИТЫ СВИДЕТЕЛЕЙ.

Она содержит четыре пункта:

А. Ходотайство;

Б. Орган, принимающий решение;

В. Критерии для включения;

Г. Меморандум о договоренности.

(А) Ходатайство.

Инициатива относительно включения в программу защиты может исходить из разных источников, в частности ее может выдвинуть:

- а) свидетель (Южная Африка);
- б) полиция (в Соединенном Королевстве – следователь);
- в) прокурор (Италия);
- г) полиция, прокурор или судья (Словакия, прокурор в Нидерландах).

(Б) Орган, принимающий решение.

В качестве органа по защите свидетелей может выступать:

- а) одно должностное лицо (министр или секретарь юстиции, генеральный прокурор, государственный обвинитель или комиссар полиции);
- б) межведомственный орган (представители министерств, прокуратуры, судов или полиции).

(В) Критерии для включения.

Для включения в программу учитываются:

- а) степень угрозы для жизни соответствующего лица;
- б) личность свидетеля и психологическая пригодность;
- в) опасность, которую свидетель (обычно бывший соратник обвиняемого) может представлять для общества, если он будет переселен под другим именем;
- г) решающее значение для обвинения показаний свидетеля на суде и невозможность получения такой информации из других источников;
- д) значение для дела ликвидации преступных организаций.

Процесс оценки является беспокойным периодом в жизни претендента. При необходимости до принятия окончательного решения может быть предоставлена временная защита.

1. Угроза.

Свидетели должны подвергаться серьезной угрозе для того, чтобы их включили в программу. В большинстве программ оценка угрозы осуществляется подразделением, занимающимся защитой свидетелей самостоятельно или в сотрудничестве с обычной полицией. Следует проводить различие между «угрозой» и риском. Оценка угрозы призвана определить, находится ли жизнь свидетеля в опасности, и должна включать рассмотрение таких вопросов, как:

- а) источник угрозы (группа или лицо);
- б) характер насилия;
- в) уровень организации и тип угрожающей группы (уличная банда, мафия, террористическая ячейка);
- г) возможности группы, информация, которой она располагает, и имеющиеся у нее средства для претворения угрозы в жизнь.

В ходе оценки риска изучаются шансы реализации угрозы и анализируются возможности ее снижения.

2. Пригодность свидетеля.

Часто утверждается, что идеальных свидетелей не существует. Наи-

более проблемная группа – это подростки, являющиеся членами уличных банд, особенно девушки. Их привлекает субкультура банды, они руководствуются принципом «жить быстро и умереть молодым», не соблюдают никаких правил и не имеют никаких жизненных навыков. (Случай Брендзы Пас из Гондураса, выросла в Лос-Анджелесе, США).

3. Ценность и актуальность свидетельских показаний.

Показания, которые дает свидетель, должны иметь важнейшее значение для уголовного преследования.

4. Добровольное участие на основе полного и обоснованного согласия путем подписания между свидетелем и группой, занимающейся защитой, меморандума о договоренности.

Меморандум о договоренности не считается соглашением или договором и не может быть оспорен в суде.

Меморандум о договоренности обычно включает:

а) заявление свидетеля о том, что его или ее включение в программу является абсолютно добровольным;

б) объем и характер предоставляемой защиты и помощи;

в) перечень мер, которые могут быть приняты для обеспечения физической безопасности свидетеля;

г) обязательства сторон по программе и возможные санкции за нарушения, включая исключение из программы;

д) условия, регулирующие прекращение осуществления программы.

Меморандум должны заключать и лица, включаемые вместе со свидетелем в программу (члены семьи, близкие родственники).

В чрезвычайных случаях, до включения в программу, могут быть приняты временные неотложные меры. Которые могут быть дорогостоящими. Обычно они включают:

а) регулярное наблюдение;

б) личную охрану;

в) временное переселение в безопасное место в другой части страны;

г) заключение под стражу в защитных целях;

д) перевод в специальный блок в той же самой тюрьме, если свидетель отбывает тюремное заключение;

е) финансовую поддержку.

Последним условием для включения в программу является подписание меморандума о договоренности.

ГЛАВА 7. ОБЯЗАННОСТИ СТОРОН. Согласованные действия «Защитника – защищаемого»:

а) Для органа по защите:

- организацию защиты жизни свидетеля;

- переселение участников и выдачу новых личных документов;

- предоставление финансовой поддержки в течение ограниченного периода;

- оказание первоначальной помощи в профессиональной подготовке и поиске новой работы;

- консультирование и предоставление других социальных услуг;
- распространение защиты и льгот на лиц, включенных в программу вместе со свидетелем.

б) Для свидетеля:

- обязательство не ставить под угрозу срыва любую защиту или оказываемую помощь;

- выполнение указаний органа по защите относительно оказываемой помощи;

- обязательство не совершать никаких преступлений;

- полное раскрытие информации о своем уголовном прошлом и о финансовых и других юридических обязательствах;

- обязательство давать правдивые показания;

- соблюдение ограничений в отношении раскрытия информации, связанной с расследованием соответствующих преступлений.

А. Орган по защите.

1. Защита жизни свидетеля.

Основное внимание в программах защиты свидетелей уделяется обеспечению их физической безопасности. Когда свидетель широко известен, предоставление защиты может включать неоднократный переезд свидетеля и его ближайших членов семьи в другие места. Программа защиты используется как крайнее средство.

Свидетели проходят обучение по овладению основными приемами самообороны или применения огнестрельного оружия.

При необходимости свидетелей следует переселять не один раз. В исключительных обстоятельствах они могут быть переселены в другую страну.

2. Финансовая поддержка.

Включение в программу зачастую создает финансовые трудности для свидетеля, особенно для тех, кто занимается лицензируемой деятельностью (медицина, право, бухгалтер).

Финансовая поддержка может быть временной или оказываться на всем протяжении осуществления программы. Поощряется и способность участника быстро добиться финансовой независимости на новом месте, устроившись на работу с помощью органа по защите. Может быть также предоставлена помощь в виде кредита с низкими процентами или вообще без процентов для начала новой деятельности. Объем финансовой помощи обычно не должен превышать законные заработки свидетеля до включения в программу. Каждый случай должен рассматриваться индивидуально с учетом принципов разумности и необходимости.

В одних странах пособия освобождаются от налогообложения, а в других облагаются налогом. Финансовая поддержка охраняемым свидетелям не является вознаграждением за помощь в расследовании и дачу свидетельских показаний. Основная цель включения в программу – это сохранение жизни свидетеля, а не существенное повышение его или ее уровня жизни.

3. Лица, близкие свидетелю.

Программа охватывает и членов семьи свидетеля, совместно проживающих с ним лиц и других близких ему лиц. Малолетние дети могут поставить программу под угрозу, раскрыв посторонним конфиденциальные сведения. Если свидетель переселен в другую страну, то, по соображениям безопасности, встречи должны проходить в третьей стране. Большинство подразделений по защите свидетелей предпочитают организовывать телефонную или видеосвязь, а не встречи членов семьи.

4. Ответственность.

Теоретически ближайший родственник лица, находившегося под защитой, может возбудить иск за вред, причиненный в результате небрежного принятия мер. На Филиппинах и в Таиланде закон предусматривает, что при срыве операции, который привел к причинению вреда, инвалидности или смерти, семья свидетеля имеет право на компенсацию.

Б. Свидетель.

1. Сотрудничество.

После включения в программу свидетель должен в полной мере сотрудничать с правоохранительными и судебными органами и строго соблюдать все правила, установленные органом по защите. Свидетели могут быть исключены из программы, если они не соблюдают какое-либо из обязательств, закрепленных в меморандуме. Но такое решение принимается лишь в крайнем случае.

2. Поведение.

Большинство свидетелей, включаемых в программу защиты, имеют уголовное прошлое и активно участвовали в той или иной преступной деятельности. Некоторые свидетели вновь начинают совершать преступления. В США в 1984 г. был создан Фонд компенсации потерпевшим и их семьям в связи с преступлениями, совершенными участниками программы (в пределах 50 000 долларов США на одно дело). Орган по защите предупреждает свидетелей, включенных в программу, что в случае совершения ими преступления, их могут исключить из программы без последующего уведомления.

3. Правдивые свидетельские показания.

Свидетели, которые участвуют в программе, делают это с целью дачи показаний в суде без какого-либо запугивания. Если же свидетель меняет свои показания и проявляет враждебность в ходе судебного процесса, он исключается из программы. В таких случаях свидетель может быть обвинен в лжесвидетельстве.

4. Освобождение от долгов и других юридических обязательств.

От свидетелей обычно требуют в максимально возможной степени выполнить их юридические обязательства (уплата долгов, алименты и т.п.) перед третьими сторонами до включения их в программу.

Предусмотрены и специальные положения для защиты кредиторов и других лиц. Эти положения могут включать право органа по защите свидетелей:

- а) раскрыть кредиторам информацию о имуществе свидетеля;
- б) помогать свидетелю продавать имущество или продавать имуще-

ство от его имени;

в) принимать действия, чтобы меры по защите свидетеля не затрудняли возможность связаться с ним для целей совершения юридических операций;

г) получать от имени свидетеля судебные повестки и уведомления;

д) в исключительных случаях раскрывать истцу имя и место нахождения свидетеля (в США).

В. Прекращение осуществления программы.

В среднем свидетели получают финансовую помощь в течение одного-двух лет. Такая помощь может прекратиться по одной из следующих причин:

а) безопасность поставлена под угрозу в результате действий свидетеля или его (ее) неспособности выполнять обязательства;

б) свидетель нарушает правила, закрепленные в меморандуме о договоренности;

в) свидетель отказывается давать показания в суде;

г) степень угроз для жизни свидетеля понизилась.

Но надлежащая забота и уменьшение риска сохраняется на протяжении всей жизни (например, для связи, периодическая оценка угрозы, полицейская защита и т.п.). Это вызвано тем, что угроза жизни охраняемого свидетеля никогда полностью не исчезает.

1. Исключение из программы.

Серьезные нарушения условий, на которых свидетель был включен в программу, могут привести к принятию санкций и, в конечном счете, к досрочному прекращению программы. При этом может быть подана апелляция или возбужден процесс пересмотра такого решения.

Наиболее серьезным нарушением, которое может привести к досрочному прекращению программы, является возврат к преступной деятельности.

Но если даже свидетель остается в программе, его могут привлечь к уголовной ответственности под новым именем, полученным от группы по защите, а позднее переселить и дать новое имя для обеспечения его (ее) безопасности (Случай Сальваторе Гравано, США – сейчас отбывает 19-ти летний срок тюремного заключения в тюрьме строгого режима).

2. Добровольный выход.

Некоторые свидетели считают, что тяготы изоляции, связанные с дальнейшим пребыванием в программе, не оправдываются больше необходимостью обеспечения их безопасности, и решают добровольно выйти из программы или отказываются от нее. Но и после этого может быть регулярное патрулирование места жительства свидетеля, установка сигнализации и обмен номерами для связи. Некоторые из них после этого погибают.

ГЛАВА 8. ПЕРЕСЕЛЕНИЕ И ИЗМЕНЕНИЕ ЛИЧНЫХ ДАННЫХ.

А. Новые личные данные.

Изменение личных данных – крайняя мера, применяемая лишь тогда, когда угроза жизни свидетеля не может быть нейтрализована другими спо-

собами.

Между прежними и новыми личными данными не должно оставаться никакой связи. Законодательство некоторых стран разрешает применять пластические операции для создания нового облика свидетеля.

1. Личные документы.

В процессе изменения личных данных у свидетеля должна быть изъята вся документация, относящаяся к его прежней личности. После этого свидетелям выдаются другие документы, удостоверяющие их новое имя и биографию. Тип и количество выдаваемых свидетелям документов различны в разных странах. Среди них могут быть:

- а) паспорт;
 - б) удостоверение личности;
 - в) карточка участника системы медицинского страхования;
 - г) номер налогоплательщика;
 - д) сертификат гражданства;
 - е) водительское удостоверение;
 - ж) свидетельство о рождении;
 - з) свидетельство о получении специальности и профессиональной аттестации;
 - и) свидетельство об образовании.
- (а) Составление новой биографии.

По соображениям безопасности иногда представляется нежелательным сохранять за свидетелями некоторые элементы их прежней биографии, такие как опыт работы или данные об образовании, по которым посторонние могут легко проследить их жизненный путь. Нередко свидетелям приходится менять профессию, так как сохранение прежнего рода занятий может разоблачить их новое местонахождение. Нередко бывшим врачам, адвокатам, инженерам приходится заниматься малоквалифицированным трудом.

(б) Социо-культурный контекст.

При переезде защищаемого свидетеля в другой населенный пункт его новые личные данные должны выглядеть убедительно и не вызывать подозрений.

Некоторые подразделения по защите предпочитают вместо переселения свидетеля на новое место жительства с изменением личных данных организовывать физическую охрану и регулярно менять местонахождение защищаемого лица. Единственным приемлемым долговременным решением в таких случаях может быть переселение за рубеж.

(в) Межведомственное сотрудничество.

Госучреждения должны быть обязаны во всех случаях оказывать подразделению по защите запрашиваемую им помощь. Они должны располагать возможностью конфиденциальной выдачи документов, данные о которых известны лишь узкому кругу уполномоченных должностных лиц. Закон должен освобождать этих лиц от уголовной ответственности за фальсификацию документов, так как от них требуется выдача личных документов на основе вымышленных данных.

(г) Судебные заседания.

Если о связи между обвиняемым и свидетелем хорошо известно, то судебное заседание можно сделать закрытым для публики и средств массовой информации (СМИ), создав тем самым условия для безопасного отправления правосудия.

Подразделение по защите свидетелей должно обеспечивать безопасную доставку свидетеля в здание суда и обратно, а также безопасность свидетеля в ходе судебных заседаний.

(д) Дела, предаваемые широкой огласке.

Если ход судебного процесса широко освещается в СМИ, публикуются фотографии свидетелей, то это может лишить всякого смысла включение свидетеля в программу защиты и даже его переселение в другую страну. В Гонконге приставили к свидетелю телохранителя на все время, пока преступники не были осуждены.

2. Восстановление прежних личных данных.

В большинстве случаев свидетели предпочитают продолжать жить под новым именем, поскольку угрожающая им опасность никогда не исчезает полностью. Большинство защищаемых свидетелей и сопровождающих их лиц по окончании программы защиты предпочитают не возвращаться туда, откуда уехали.

Восстановление прежних личных данных может служить одной из санкций, применяемых к свидетелям при нарушении ими условий меморандума о договоренности.

Б. Переселение за рубеж.

Переселение за рубеж рассматривается как одна из самых редких и крайних мер не только из-за его дороговизны, но и ввиду сложного характера международных отношений.

В большинстве случаев бывает достаточно просто переезда свидетеля в другую страну.

Государства-участники могут заключать следующие виды соглашений:

а) региональные или двусторонние соглашения о сотрудничестве в области защиты свидетелей;

б) специальные соглашения или меморандумы о договоренности, заключаемые непосредственно между полицейскими ведомствами, прокуратурами или иными органами юстиции.

1. Условия.

В этих соглашениях чаще всего оговариваются следующие условия:

а) Контакты между уполномоченными учреждениями. Конфиденциальности придается наиважнейшее значение.

б) Раскрытие информации. Направляющий орган должен сообщить принимающему органу всю информацию о свидетеле, кроме данных об основном деле, в связи с которым производится переселение.

в) Взаимность. Некоторые страны дают согласие на переселение свидетелей только при наличии договоренности о взаимном оказании таких

услуг.

г) Соблюдение иммиграционного законодательства.

д) Наличие предыдущих судимостей.

Обязательства.

После принятия решения о переселении между соответствующими ведомствами подписывается подробное соглашение, которое охватывает следующие вопросы:

а) Ответственность. Направляющий орган передает принимающему органу ответственность за безопасность свидетелей.

б) Финансирование. Все расходы по мерам защиты, как правило, берет на себя принимающая сторона. Некоторые страны требуют от направляющей страны полного возмещения затрат.

в) Интеграция. Принимающая страна помогает свидетелям в устройстве на работу, в профессиональной подготовке и обучению языку, предоставляет медицинские услуги и социальные пособия.

3. Другие формы международного сотрудничества.

а) Сотрудничество с третьими странами.

Речь может идти о таких простых вещах, как содействие проезду свидетелей по территории третьего государства или их транзит через его морские порты или аэропорты во избежание нарушения конспирации при прохождении паспортного, таможенного или иммиграционного контроля, предоставление безопасного места для встречи свидетелей с членами их семей.

б) Свидетели, находящиеся в местах лишения свободы.

Среди защищаемых свидетелей велик процент лиц, отбывающих сроки тюремного заключения. Их безопасность обычно обеспечивается специальными службами в рамках пенитенциарной системы, прежде всего, путем изоляции таких лиц от других заключенных. Лишь в особых случаях их могут размещать совместно с другими заключенными, также находящимися под защитой.

Длительная изоляция ведет к возникновению так называемой «проблемы золотой клетки», то есть к развитию серьезных психических расстройств. Для ее смягчения в некоторых странах вводится система обмена заключенными, находящимися под защитой.

В. Последствия переселения и смены личных данных для свидетеля.

Переселение в другой район страны, сопровождающееся разрывом всех контактов и связей с прошлым, с близкими и друзьями, становится для свидетеля нелегким испытанием; переезд же за границу добавляет к этому дополнительные проблемы.

Предпосылками успешной интеграции свидетелей в местах их переселения чаще всего являются:

а) этическая и культурная совместимость;

б) язык;

в) уровень жизни;

г) ощущение физического комфорта;

Имущество, добытое преступным путем, конфискуется. Часть его мо-

жет использоваться для финансирования программы защиты свидетелей, фонда для выплаты компенсации потерпевшим.

ГЛАВА 9. ЗАДАЧИ НА БУДУЩЕЕ.

Программа защиты свидетелей появилась в 1970-ые годы. Назрела необходимость коренных изменений в связи с появлением новых форм преступности, последствиями глобализации и достижениями биометрических технологий.

А. Новые формы преступности.

Потребность в специальных программах защиты свидетелей возникла в ходе борьбы с организованными преступными сообществами и преступлениями мафиозного типа. В последние годы наблюдается рост нового вида преступности – группового криминального поведения.

Действия уличных банд, банд мотоциклистов (на подобие «Ангелов ада») и расистски настроенных группировок скинхедов в прошлом были, прежде всего, проблемой больших городов. Сегодня эти банды заявляют о себе и в таких населенных пунктах, где они ранее не появлялись, вплоть до пригородов и сельской местности. Преступления учащаются и умножаются, ущерб становится более серьезным, а типы применяемого огнестрельного оружия более смертоносными.

Б. «Глобальная деревня».

Научно-технические достижения последних двух десятилетий (интернет) привели к возникновению дополнительных сложностей в деле защиты свидетелей. К сожалению, интернет стал источником ранее неизвестных опасностей для профессиональных борцов с преступностью.

Житель США в 2004 г. основал веб-сайт под названием «Кто стукач?». По словам автора веб-сайта, с его помощью уже разоблачено 4300 осведомителей и 400 тайных агентов благодаря интернету.

В. Биометрические данные.

Биометрикой называется использование цифровых технологий для регистрации и распознавания индивидуальных физиологических или поведенческих особенностей личности. Поскольку отпечатки пальцев привязаны к личным данным конкретного человека, свидетель, посетивший такую страну под своим настоящим именем, может быть лишен возможности вновь въехать в нее после изменения его личных данных. Растет число частных баз данных, которые содержат биометрическую информацию, например, в финансовых учреждениях.

ГЛАВА 10. ЗАКЛЮЧЕНИЕ.

Разные страны пришли к учреждению программы защиты свидетелей разными путями. Но существующие программы такого рода весьма схожи между собой. Их схожие черты:

а) сочетание мер по защите свидетелей с договоренностями о признании вины в обмен на непредъявление части обвинений и получение показаний о сообщниках;

б) практически полное сосредоточение внимания на немногих ключевых свидетелях, готовых перейти на сторону правосудия и оказать помощь

следствию, но при этом рискующих жизнью и нуждающихся в защите;

в) использование переселения и смены идентификационных данных на основе практически одних и тех же критериев (вид преступлений, характер угрозы, соответствие требованиям, добровольность участия в программе) в качестве средства обеспечения безопасности свидетелей.

А. Требования.

К числу важнейших предпосылок учреждения и функционирования программы защиты свидетелей относятся:

а) наличие четкой правовой или директивной основы для разработки методологии и осуществления операций;

б) адекватное финансирование на стабильном уровне в течение ряда лет;

в) строгие требования к квалификации и проверке надежности сотрудников;

г) соблюдение закрытого режима программы;

д) тесная координация с судебными и другими государственными органами, с администрацией пенитенциарных учреждений и др.

е) подотчетность и прозрачность, с учетом особых потребностей программы в области безопасности;

ж) обязанность госорганов оказывать необходимое содействие, обеспечивая при этом защиту сообщаемой им информации;

з) способность оказывать помощь национальным и международным правоохранительным учреждениям.

Б. Критерии допуска в программу.

а) значение показаний, даваемых свидетелем по важному делу;

б) готовность свидетеля к сотрудничеству;

в) готовность свидетеля к участию в программе с учетом его психологического, психического и медицинского состояния.

В. Затраты.

При всей дороговизне программы защиты свидетелей затраты на них являются незначительными в сравнении с вкладом этих программ в повышении эффективности судебного преследования за серьезные преступления.

Г. Управление программой.

Вопросы практического характера имеют второстепенное значение для успеха программы при условии соблюдения следующих принципов:

а) отделение программы от следствия;

б) оперативная самостоятельность по отношению к обычным полицейским подразделениям;

в) секретность и защита информации;

г) недопущение политического и иного влияния на функционирование программы.

Д. Переселение за рубеж.

На практике объем трансграничного сотрудничества, как правило, весьма незначителен. Для улучшения положения дел государствам-

участникам следует:

- а) разработать минимальные согласованные стандарты обоснования решений о переселении за рубеж;
- б) упростить процедуры обращения с ходатайствами и приема защищаемых лиц;
- в) согласовать национальное законодательство и проводимую странами политику, включая использование терминологии;
- г) создать сети учреждений по защите свидетелей в целях установления прямых контактов между соответствующими должностными лицами;
- д) координировать свои стандарты в области подбора и проверки надежности сотрудников, а также их профессиональной подготовки;
- е) разработать общие критерии определения уровня жизни, обеспечиваемого свидетелям при их переселении в другие страны, и размеров выплачиваемых им пособий.

В какой мере законы Республики Молдова и Российской Федерации о защите свидетелей соответствуют рекомендациям ООН?

Литература

1. Рекомендуемые виды практики в области защиты свидетелей при производстве по уголовным делам, касающимся организованной преступности. ООН, Управление по наркотикам и преступности, Нью-Йорк, 2008 год, 117 с.
2. Закон Республики Молдова № 105-XVI от 16 мая 2008 г. «О защите свидетелей и других участников уголовного процесса» (Monitorul Oficial № 112-114/434 от 27 июня 2008 г.).
3. Закон Российской Федерации № 119-ФЗ от 20 августа 2004 г «О государственной защите потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства».
4. Брусницын Л.В., «Федеральный закон «О государственной защите потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства» в свете рекомендаций ООН», в *Государство и право*, 2011, № 1, с.48-59.
5. Брусницын Л.В., «Государственная защита лиц, содействующих уголовному правосудию: состояние и вопросы развития законодательства», в *Государство и право*, 2010, № 5, с.42-53.

Сергей ГИРЬКО,

доктор юридических наук, профессор,
начальник ФГКУ «ВНИИ МВД России»

ПРОБЛЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ЗАЩИТЫ УЧАСТНИКОВ УГОЛОВНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Проблемы обеспечения безопасности участников уголовного судопроизводства в Российской Федерации в настоящее время являются весьма актуальными.

Как показал опрос сотрудников оперативных подразделений полиции, практически 100% респондентов¹ в своей профессиональной деятельности хотя бы раз сталкивались с подкупам и запугиванием свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства. Поэтому почти все они едины во мнении, что в условиях тотального организованного противодействия криминальной среды эффективному решению задач уголовного судопроизводства приоритетное значение приобретает вопрос обеспечения мер государственной защиты свидетелей и других участников уголовного процесса.

В то же время в российском обществе существует позиция, согласно которой граждане пока не готовы рассчитывать на защиту со стороны государственных органов. Так, 85% граждан, опрошенных сотрудниками ФГКУ «ВНИИ МВД России» в рамках проводимых исследований, прямо указали на свою готовность в целях безопасности, несмотря на наказуемость таких деяний, в случае угрозы их жизни или здоровью отказаться от дачи показаний или дать ложные показания в уголовном судопроизводстве².

На сегодняшний день в Российской Федерации в целом сформирована нормативная правовая база в области защиты прав потерпевших, свидетелей и иных лиц, оказывающих содействие в осуществлении уголовного судопроизводства.

В настоящее время законодательство Российской Федерации о государственной защите участников уголовного судопроизводства основывается на Конституции Российской Федерации и состоит преимущественно из норм:

¹ Всего сотрудниками ФГКУ «ВНИИ МВД России» в 2010-2011 гг. было опрошено 235 сотрудников оперативных подразделений ОВД России.

² Всего сотрудниками НИЦ № 4 ФГКУ «ВНИИ МВД России» в 2008-2011 гг. опрошено свыше 300 человек, из которых более 45% проходили по уголовным делам в качестве свидетелей и потерпевших.

- Уголовного кодекса Российской Федерации;
- Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации;
- Уголовно-исполнительного кодекса Российской Федерации;
- специальных федеральных законов:

- от 20 апреля 1995 г. № 45-ФЗ «О государственной защите судей, должностных лиц правоохранительных и контролирующих органов», который устанавливает систему мер государственной защиты жизни, здоровья и имущества судей, должностных лиц правоохранительных и контролирующих органов, сотрудников федеральных органов государственной охраны, осуществляющих функции, выполнение которых может быть сопряжено с посягательствами на их собственную безопасность и безопасность их близких (далее ФЗ №45);

- от 20 августа 2004 г. № 119-ФЗ «О государственной защите потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства», который устанавливает систему мер государственной защиты потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства³ (далее ФЗ № 119);

- от 07 февраля 2011 г. № 3-ФЗ «О полиции»;

- государственной программы «Обеспечение безопасности потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства на 2009-2013 годы»;

- иных нормативных правовых актов Российской Федерации и положений международного законодательства.

В соответствии с российским законодательством меры государственной защиты могут применяться и до возбуждения уголовного дела в отношении заявителя, очевидца или жертвы преступления либо иных лиц, способствующих предупреждению или раскрытию преступления.

Самые последние изменения в законодательстве Российской Федерации о защите участников уголовного судопроизводства внесены уже в текущем году.

Так, 4 марта Президентом Российской Федерации В.В. Путиным, утвержден 23-ФЗ, вступивший в законную силу с 15 марта 2013 г., которым внесены изменения в ч. 1. ст. 144 УПК РФ следующего характера: «При необходимости безопасность участника досудебного производства обеспечивается в порядке, установленном частью девятой статьи 166, в том числе при приеме сообщения о преступлении». Речь в данном случае идет о такой мере, как сохранение в тайне данных о личности участника следственного действия.

³ Отметим, что в нормах ФЗ № 119 установлена система мер государственной защиты в отношении следующих лиц: 1) потерпевший; 2) свидетель; 3) частый обвинитель; 4) подозреваемый, обвиняемый, подсудимый, осужденный, оправданный, а также лицо, в отношении которого уголовное дело либо уголовное преследование было прекращено; 5) эксперт, специалист переводчик, понятой, а также участвующие в уголовном судопроизводстве педагог и психолог; 6) гражданский истец и гражданский ответчик; 7) законные представители, представители потерпевшего, гражданского истца, гражданского ответчика и частного обвинителя.

Примечательно, что ряд предусмотренных в указанных законах мер обладают свойством универсальности, означающим возможность их применения не только, например, в ходе уголовного судопроизводства, но и за его пределами, не только к участникам судопроизводства, но и к их близким; возможно продолжение их реализации и по завершении всех перечисленных видов деятельности государства, например, проживание на новом постоянном месте жительства защищаемого лица, к которому была применена мера безопасности в виде переселения.

Таким образом, в России в равной мере подлежат государственной защите близкие родственники, родственники и близкие лица, на которых оказываются противоправные посягательства в целях воздействия на участников уголовного судопроизводства.

Закрепленные в указанных законах меры безопасности, применяемые в отношении вышеуказанных категорий лиц, представляют собой общепринятые в мировой практике меры, в связи с чем существующее мнение ряда исследователей о целесообразности расширения их перечня вряд ли можно отнести к насущным задачам науки и практики в этой области.

Дискуссионным является лишь ограничение российским законодателем применения такой меры безопасности, как выдача защищаемым лицам оружия, указанной в ст. 10 Модельного закона «О государственной защите потерпевших, свидетелей и других лиц, содействующих уголовному судопроизводству», рекомендованного Межпарламентской ассамблеей государств - участников Содружества независимых государств для учета при разработке соответствующих национальных законов. В России указанная мера может применяться только лишь при реализации положений Федерального закона от 20 апреля 1995 г. № 45-ФЗ «О государственной защите судей, должностных лиц правоохранительных и контролирующих органов» в отношении судей, должностных лиц правоохранительных и контролирующих органов.

Исследование практики свидетельствует о стабильном росте противоправных посягательств на лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве, что неизбежно влечет за собой увеличение количества защищаемых лиц и применяемых к ним мер безопасности, что является одной из главных проблем государственной защиты и обеспечения безопасности участников уголовного судопроизводства в Российской Федерации.

Состояние криминогенной обстановки в России дает основания прогнозировать осложнение проблем в сфере государственной защиты свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства в ближайшие годы. Практика применения мер безопасности свидетельствует об их ежегодном росте.

Так, в отношении защищаемых лиц в рамках Федерального закона от 20 августа 2004 г. ФЗ № 119 «О государственной защите потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства» в 2011 г. применялось 4418 мер безопасности (+134,0 % к АППГ), в 2012 г. – 5632 (+27,5 % к АППГ). Под защитой государства находились в 2011 г. 2434 участника уголовного процесса (+7,1 % к АППГ), в 2012 г. – 2856 (+17,3 % к АППГ).

Расширяется практика государственной защиты судей, должностных лиц правоохранительных и контролирующих органов. Статус защищаемого лица получили в 2011 г. – 987 лиц, в 2012 г. – 1058 (7,2 % к АППГ). В 2011 г. их безопасность обеспечивалась путем применения отдельно или в комплексе 1315 мер безопасности, в 2012 г. – 1553 (18,1 % к АППГ).

Таким образом, действующее законодательство в сфере государственной защиты не позволяет адекватно противодействовать росту преступных посягательств и количеству защищаемых от них лиц. Сегодня можно говорить о наличии в практике обеспечения государственной защиты в Российской Федерации ряда проблем, в числе которых необходимо обратить внимание на следующие.

Во-первых, осуществлением мер безопасности в отношении потерпевших, свидетелей, иных участников уголовного судопроизводства и их близких занимаются ряд ведомств⁴ в зависимости от субъектного состава защищаемых лиц: органы федеральной службы безопасности, таможенные органы Российской Федерации, органы по контролю за оборотом наркотических средств и психотропных веществ по уголовным делам, находящимся в их производстве или отнесенным к их ведению, командование соответствующих воинских частей и вышестоящим командованием (в отношении защищаемых лиц из числа военнослужащих), учреждения и органы уголовно-исполнительной системы Министерства юстиции Российской Федерации (в отношении защищаемых лиц, содержащихся в следственных изоляторах или находящихся в местах отбывания наказания).

В органах внутренних дел Российской Федерации в настоящее время функции по государственной защите судей, должностных лиц правоохранительных и контролирующих органов, их близких возложены на Управление по обеспечению безопасности лиц, подлежащих государственной защите МВД России и его территориальные подразделения⁵. Меры государственной защиты сотрудников органов внутренних дел реализуются подразделениями собственной безопасности МВД России.

С момента создания подразделений по обеспечению безопасности лиц, подлежащих государственной защите, то есть на протяжении четырех лет в обществе идут дискуссии, в какое ведомство структурно должны входить подразделения по обеспечению безопасности лиц, подлежащих государственной защите. Отметим, что единого мнения среди ученых и практиков по данному вопросу не сложилось.

Значительная часть исследователей сходятся во мнении, что для успешного и эффективного решения поставленных задач по безопасности участников уголовного судопроизводства и иных лиц, которые подпадают под программу государственной защиты, лучше создать единый специализированный правоохранительный орган, отвечающий за обеспечение ре-

⁴ В соответствии с Федеральным законом от 20 августа 2004 г. № 119-ФЗ «О государственной защите потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства».

⁵ Ранее до 2008 года существовал отдел, реализующий указанные функции, в структуре подразделений по борьбе с организованной преступностью и терроризмом (ДБОПиТ).

лизации данных мер, подготовку кадров, способных на высоком профессиональном уровне выполнять поставленные перед ними задачи.

По мнению ряда ученых⁶ из-за отсутствия единого органа и эффективной системы подготовки сотрудников нет единого подхода, цельной стратегии и тактики осуществления защиты, а для реализации мер безопасности сотрудникам, обеспечивающим государственную защиту, необходим специальный опыт, психологические знания и подготовка для работы с участниками уголовного судопроизводства и членами их семей.

Во многих странах задачу государственной защиты лиц, содействующих правосудию, успешно осуществляют отдельные специальные государственные органы (подразделения). Так, к примеру, организована работа в США, где реализацией мер государственной защиты занимается специализированное ведомство – Федеральная Служба судебного исполнения США (Маршалльская служба Соединенных Штатов Америки).

Представляется, что осуществление мер безопасности не должно возлагаться на правоохранительные органы, ведущие расследование и оперативно-розыскное сопровождение следственных действий, поскольку государственная защита предоставляется участникам судопроизводства, как со стороны обвинения, так и их процессуальным оппонентам – стороне защиты, что в определенной мере создает двойственное отношение к подзащитным. Также считаем, что в будущем в Российской Федерации государственной защитой могло бы заниматься самостоятельное ведомство (департамент, комитет), не имеющее функций по расследованию преступлений.

Во-вторых, как показывает анализ практики, из восьми основных мер безопасности, предусмотренных ФЗ № 119, четыре, являющиеся наиболее финансово затратными, на протяжении всего срока существования подразделений государственной защиты не применялись вообще либо применялись в единичных случаях. В их числе: переселение на другое место жительства; замена документов; изменение внешности; изменение места работы (службы) или учебы (п. 4 - 7 ст. 6).

Причин, препятствующих реализации данных мер безопасности, по нашим оценкам достаточно много. Наиболее существенными из них являются: отсутствие необходимого опыта такой работы в целом и практических навыков применения таких сложных мер в частности. При этом трудоемкий механизм их финансирования и бухгалтерской отчетности по ним; отсутствие должной комплексной правовой базы, определяющей, в том числе, и порядок выдачи лицам, в отношении которых в установленном порядке принято решение об осуществлении государственной защиты, полного пакета новых личных документов и легитимного внесения заменяемых персональных данных лица во все необходимые существующие в государстве информационные базы и учеты, документы, удостоверяющие личность.

⁶ Подробно см.: Зайцев О.А. Государственная защита участников уголовного процесса. М., 2002.

Изучение практики деятельности подразделений по государственной защите показало, что с учетом тесной взаимосвязи и взаимозависимости применения двух мер безопасности «замена документов» и «переселение на другое место жительства», установленных ст. 10 ФЗ № 119, как правило, без реализации меры безопасности «замены документов» невозможно применение меры безопасности «переселения на другое место жительства». Кроме этого, наше исследование показало, что для осуществления «переселения на другое место жительства» требуется решение целого ряда дополнительных законодательно не урегулированных вопросов, связанных, например, с имущественными, долговыми и кредитными обязательствами защищаемого лица, получением им пенсии и льгот.

Анализ данных проведенного нами опроса показал, что, по мнению сотрудников подразделений государственной защиты, с момента вступления в силу ФЗ № 119 в законную силу и до настоящего времени ряд его положений носит декларативный характер; большинство из закрепленных в нем мер безопасности не применяются, так как до настоящего времени в полном объеме не сформированы правовые режимы их применения, что в конечном итоге ведет к ущемлению жилищных, трудовых, пенсионных и иных прав защищаемых лиц.

В-третьих, в ч. 2. ст. 18 ФЗ № 119 «О государственной защите потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства» закреплено, что суд (судья), начальник органа дознания, руководитель следственного органа или следователь, получив заявление (сообщение) об угрозе убийства лица, указанного в частях 1 - 3 статьи 2 Закона, насилия над ним, уничтожения или повреждения его имущества либо иного опасного противоправного деяния, обязаны проверить это заявление (сообщение) и в течение трех суток (а в случаях, не терпящих отлагательства, немедленно) принять решение о применении мер безопасности в отношении его либо об отказе в их применении. Следователь принимает указанное решение с согласия руководителя следственного органа. О принятом решении выносятся мотивированное постановление (определение), которое в день его вынесения направляется в орган, осуществляющий меры безопасности, для исполнения, а также лицу, в отношении которого вынесено указанное постановление (определение).

Однако анализ практики исполнения государственной функции по обеспечению безопасности лиц, подлежащих государственной защите, свидетельствует о серьезных недостатках в процедуре проведения проверок заявлений о наличии реальности угрозы убийства защищаемого лица, насилия над ним, уничтожения или повреждения его имущества уполномоченными на то органами.

Так, в практике имеют место факты проверки наличия реальной угрозы, вызывающие сложности в комплексной оценке всех обстоятельств угроз, личности угрозоносителя (его психического и физического состояния, наличия или отсутствия судимостей, административных правонарушений в прошлом, образа жизни, выявление корыстных мотивов). В ряде случаев,

напротив, - практиками не оценивается личность лица, заявившего о необходимости применения мер безопасности (его психическое и физическое состояние, наличие или отсутствие вредных привычек, образ жизни, выявление корыстных мотивов). В подобных случаях решения о применении мер безопасности могут выноситься необоснованно или под влиянием спонтанно возникших эмоций. В результате имеют место факты, когда сотрудники подразделений государственной защиты осуществляют меры безопасности в отношении лиц, психически неуравновешенных, больных, в том числе страдающих тяжелыми заболеваниями (например, открытой формой туберкулеза), алкоголиков, наркоманов, лиц, ведущих аморальный и безнравственный образ жизни, и несут ответственность за их жизнь и здоровье.

В-четвертых, наряду с названными существуют и другие проблемы в законодательстве. Так, норма, закрепленная ч. 6 ст. 18 ФЗ № 119 «О государственной защите потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства», диктует необходимость заключения договора об условиях применения мер безопасности, взаимных обязательствах и взаимной ответственности сторон между защищаемым лицом и органом, осуществляющим меры безопасности. В добавление к этому п. 13 Правил применения отдельных мер безопасности в отношении потерпевших, свидетелей и иных участников уголовного судопроизводства⁷ при проведении операции по изменению внешности защищаемого требует заключить трехсторонний договор между ним, органом, осуществляющим защиту, и соответствующим медицинским учреждением. Однако на сегодняшний день унифицированная форма такого договора не разработана, что вызывает неразрешимые сложности в работе практиков, в связи с чем данная норма закона не реализуется и не работает.

Таким образом, вполне очевидно, что одной из основных приоритетных задач, стоящих перед правоохранительными органами Российской Федерации, является задача по оптимизации правового регулирования и совершенствования деятельности подразделений государственной защиты.

В свете становления системы государственной защиты в России, нам видится, что единственно правильным выходом из сложившейся в настоящее время ситуации является принятие правовых и организационных шагов по приведению внутригосударственного законодательства в соответствие со сложившимися и оправдавшими себя международно-правовыми стандартами защиты участников уголовного судопроизводства. Этому будет способствовать и внедрение в практическую деятельность основных элементов построения и принципов деятельности подразделений государственной защиты, о чем свидетельствует опыт работы в данном направлении аналогичных зарубежных служб, давно и успешно функционирующих в странах с наиболее эффективными программами защиты свидетелей.

⁷ Утверждены постановлением Правительства РФ от 27.10.2006 № 630 (в ред. постановления Правительства РФ от 29.10.2010 № 868) // СПС «Консультант Плюс».

Boris GLAVAN,

doctor în drept, conferențiar universitar al Catedrei Activitate specială de investigații a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM

CADRUL JURIDIC NAȚIONAL PRIVIND PROTECȚIA PARTICIPANȚILOR LA PROCESUL PENAL: EVOLUȚIE, CARENȚE, SOLUȚII

Cuvinte-cheie: martor, victimă, securitate, protecție, probleme, participant la procesul penal, persoana protejată, măsuri de protecție, audiere a martorului.

Rezumat

Protecția participanților la procesul penal este un imperativ absolut necesar pentru depășirea rezistenței depuse de forțele criminale împotriva prevenirii și descoperirii infracțiunilor. Ultimele modificări ale legislației naționale au îngustat considerabil cercul participanților la procesul penal care pot beneficia de protecție și, astfel, s-a acutizat problema contracarării unor categorii de infracțiuni. În acest context autorul pune în evidență problema constatată și propune soluții în acest sens.

Summary

The protection of participants in the criminal process is imperative if absolutely necessary to overcome the resistance of the forces against preventing and detecting criminal offences. Recent changes to national legislation have considerably narrowed the circle of participants in the criminal process which can benefit from protection and, thus, has sharpened the issue of combating certain categories of crimes. In this context, the author highlights the problem ascertained and propose solutions accordingly.

Creșterea nivelului criminalității transnaționale, sporirea numerică a crimei organizate, apariția unor noi forme de manifestare a actului infracțional sunt cauzele principale care, în a doua jumătate a sec. XX, au determinat comunitatea internațională să întreprindă acțiuni hotărâtoare și să adopte standarde și reguli unice de contracarare a criminalității. Printre cele mai importante probleme de ordin global a fost și cea cu privire la protecția persoanelor care cooperează cu justiția, soluționarea căreia a necesitat elaborarea, în cadrul Adunării Generale a ONU și Consiliului Europei, unui șir de recomandări și principii fundamentale menite să dirijeze activitatea pe segmentul asigurării securității participanților la procesul penal, fiind vorba despre Recomandarea Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei din 28 iunie 1985 privind poziția victimei în cadrul procesului penal și al procedurii penale și Declarația asupra Principiilor de bază ale justiției privind Victimele Infracțiunilor și ale Abuzului de Putere, adoptată la 29 noiembrie 1985 de Adunarea Generală a ONU.

Anume aceste evenimente au devenit cruciale în dezvoltarea legislației internaționale privind asigurarea de stat a protecției martorilor și victimelor. Organismele internaționale au cerut guvernelor statelor membre să întreprindă toate măsurile necesare pentru a minimiza inconvenientele în privința martorilor și vic-

timelor infracțiunilor, asigurarea securității și protecția vieții lor private, precum și securitatea familiilor acestora împotriva intimidărilor și răzbunărilor.

Pentru realizarea acestui deziderat Parlamentul Republicii Moldova a adoptat un șir de măsuri concrete menite să asigure protecție maximă tuturor persoanelor care acordă ajutor la procesul penal.

Astfel, în legea „Cu privire la poliție” din 1990 era stipulată în calitate de obligație a poliției asigurarea securității personale și patrimoniale a martorilor, a victimelor și a altor persoane, a căror viață, sănătate și avere sunt amenințate de pericol în legătură cu ajutorul acordat de ei organelor de ocrotire a normelor de drept pentru prevenirea și descoperirea crimelor (pct.37 al art.12).

Legea „Privind activitatea operativă de investigații” din 1994 obliga, de asemenea, organele care exercită activitate operativă de investigație „să contribuie la asigurarea securității și la păstrarea bunurilor colaboratorilor, ale membrilor familiilor acestora, ale rudelor, precum și ale participanților la procesul penal, ale membrilor familiilor acestora, ale rudelor contra atentatelor criminale și altor acțiuni ilicite” (lit. f) art.12). Totodată, legea stabilea în calitate de temei al înlăturării măsurilor operative de investigații asigurarea de către organele care exercită activitate operativă de investigații a securității proprii, iar în pct.(2) art.8 dispunea că „în cazul apariției pericolului pentru viața, sănătatea, proprietatea unor persoane aparte, la cererea lor sau cu acordul lor în scris, se permite interceptarea convorbirilor prin telefonul acestora sau prin alte aparate de intercomunicații în baza hotărârii aprobate de conducătorul organului care exercită activitatea operativă de investigații cu autorizarea judecătorului de instrucție”.

O finalitate logică al eforturilor statului în această direcție a fost adoptarea în 1998 a Legii speciale „Privind protecția de stat a părții vătămate, martorilor și a altor persoane care acordă ajutor la procesul penal”. Potrivit legii, statul garantează protecție tuturor participanților la procesul penal, precum și rudelor acestora necondiționat de forma de pericol care îi amenință și indiferent de tipul de infracțiune în legătură cu care este participant la proces penal. În funcție de circumstanțele concrete, pentru asigurarea securității persoanelor protejate puteau fi aplicate două categorii de măsuri de protecție de stat:

1) ordinare:

a) paza personală, paza locuinței și averii;

b) eliberarea mijloacelor speciale de apărare individuală, de legătură și de informare privind pericolul;

c) plasarea temporară în locuri lipsite de pericol;

d) tănuirea datelor despre persoana protejată.

2) extraordinare:

a) schimbarea locului de muncă (serviciu) sau studii;

b) strămutarea în alt loc de trai, cu atribuire obligatorie a locuinței (casă, apartament);

c) schimbarea actelor de identitate prin schimbarea numelui, prenumelui și patronimicului; schimbarea exteriorului;

d) examinarea cauzei în ședință judiciară închisă.

În consonanță cu legea specială indicată, prin adoptarea în 2003 a Codului

de procedură penală, a fost introdusă o procedură specială de audiere a martorului menită să asigure protecție acestuia în cazul în care este pusă în pericol în legătură cu declarațiile pe care le face într-o cauză penală privind o infracțiune gravă, deosebit de gravă sau excepțional de gravă, fiind vorba despre audierea martorului în lipsa prezenței lui fizice în sala de judecată prin intermediul unei teleconferințe cu circuit închis, cu imaginea și vocea distorsionate astfel încât să nu poată fi recunoscut, fiindu-i, totodată, permis să comunice altă informație despre identitatea sa decât cea reală.

Astfel, prin adoptarea măsurilor de protecție indicate anterior, urma ca justiția națională să înregistreze indici înalți la capitolul depășirea eforturilor depuse de contingentul criminal împotriva prevenirii și descoperirii infracțiunilor în general și a criminalității organizate în mod special. Realitatea ce a urmat însă a fost așa precum o cunoaștem cu toții, una nu tocmai optimistă.

Și aici apare întrebarea firească: ce s-a întâmplat de fapt că lucrurile nu s-au mișcat până la nivelul așteptărilor?

Analizând circumstanțele ce au stat la baza adoptării în 2008 a unei noi legi speciale cu privire la protecția participanților la procesul penal, tragem concluzia că principala cauză în nefuncționalitatea sau funcționalitatea defectuoasă a sistemului de securitate a participanților la procesul penal a fost mecanismul deficitar de implementare al bazei juridice adoptate în acest domeniu. Informarea slabă a populației și neîncrederea acesteia în garanțiile de siguranță ale statului, meaneagimentul vicios, finanțarea și dotarea tehnico-materială mizeră, lipsa de experiență în acest domeniu și pregătirea profesională insuficientă a personalului responsabil sunt câteva caracteristici ale respectivului sistem de siguranță a participanților la procesul penal.

Potrivit expertului/jurist al Centrului de Analiză și Prevenire a Corupției (CAPC), Lilia Ioniță, principalele cauze ale nefuncționalității legii speciale Nr.1458-XIII din 1998 care au condus la abrogarea acesteia și la adoptarea în 2008 a unei legi noi privind protecția martorilor și a persoanelor care favorizează procesul penal, a fost lipsa unui suport financiar adecvat, motiv invocat permanent de către organele implicate în acest sistem, și lipsa unui organ unic responsabil de administrarea sistemului de protecție a martorilor[8].

Ce a urmat după adoptarea în 2008 a noii legi cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal este știut tuturor, lucrurile s-au mișcat cu aceeași viteză ca și până la adoptarea legii sau chiar mai rău. Despre faptul că există încă mari restanțe la capitolul protecția participanților la procesul penal vorbesc lucrurile de la sine. De la tribuna Parlamentului deputații comisiilor de anchetă pe diferite cauze penale anunță că martorii și victimele infracțiunilor sunt intimidat și nu vor să se adreseze organelor de drept cu plângere și nici să facă mărturie. Deși au trecut deja aproape cinci ani de la intrarea în vigoare a legii indicate, puțini oameni cunosc despre existența unui organ specializat să protejeze participanții la procesul penal.

În viziunea noastră, lucrurile nu sunt atât de roz precum ne-am dori nu doar din lipsa de publicitate a organului specializat în protecția participanților în proces penal, ci și din cauza sferei de acțiune a noii legi, precum și a curenților din

domeniul investigațiilor speciale.

Este cazul să punctăm asupra faptului că prin Legea nr. 105-XVI din 16.05.2008 a fost îngustat considerabil cercul persoanelor care pot beneficia de protecție din partea statului. Potrivit Legii (art.3), măsurile de protecție pot fi aplicate doar în cazul infracțiunilor grave, deosebit de grave și excepțional de grave. Astfel, participanții la proces în legătură cu infracțiunile ușoare sau mai puțin grave nu pot beneficia de protecție și ar trebui, după cum sugerează expertul Lilia Ioniță în privința cazurilor de corupție, să dea dovadă de curaj și să nu le fie frică de răzbunare când denunță un caz de corupție.

Așadar, stimați martori și potențiale victime, statul vă garantează protecție maximă prin a vă ura mult curaj și puțină frică atunci când mărturișiți sau denunțați o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă.

Susținem pe deplin conceptul funcționării într-un stat democratic a unui organ specializat, responsabil de administrarea sistemului de protecție a participanților la procesul penal. Existența unui astfel de organ cu siguranță implică o viziune unică, o singură strategie și tactică de realizare a măsurilor de securitate.

Totodată însă, nu putem împărtăși ideea discriminării participanților la procesul penal și lipsirea totală de protecție a celor care favorizează descoperirea infracțiunilor ușoare sau mai puțin grave.

Este de menționat faptul că odată cu abrogarea legii nr.45 din 1994 cu privire la activitatea operativă de investigație și adoptarea legii nr.59 din 2012 privind activitatea specială de investigație doar colaboratorii confidențiali, membrii familiilor acestora și rudele lor se mai pot bucura de protecție în limitele activității speciale de investigații, celelalte dispoziții cu privire la protecția participanților la procesul penal au fost abrogate. Conform legislației în vigoare nu doar participanții la procesul penal rămân fără protecție din partea organelor serviciilor operative, ci chiar nici aceste organe nu mai au dreptul să colecteze informații în scopul asigurării securității proprii.

Este regretabil faptul că legiuitorul nu a valorificat la justa sa valoare rolul activității speciale de investigație în procesul de securitate a participanților la procesul penal, dat fiind faptul că protecția martorilor și a victimelor este și trebuie privită ca o condiție absolut necesară pentru depășirea rezistenței depuse de forțele criminale împotriva prevenirii și descoperirii infracțiunilor.

În același context menționăm și faptul că pentru a decide aplicarea măsurilor de protecție trebuie mai întâi obținută informația despre starea de pericol în care se află participanții la procesul penal (art.3 al Legii cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal), însă o astfel de informație poate fi obținută doar în cadrul activității speciale de investigație și nu doar prin realizarea interceptării convorbirilor telefonice, cum era prevăzut în Legea nr.45 din 1994, ci și prin intermediul celorlalte măsuri de investigație, numai că nici în legea precedentă și nici în cea actuală cu privire la activitatea specială de investigație o astfel de sarcină nu este indicată.

Potrivit art.24 din Legea nr.59 „Privind activitatea specială de investigație”, rezultatele măsurilor speciale de investigații pot servi drept temei pentru efectuarea altor măsuri speciale de investigații în scopul prevenirii criminalității și asigu-

rării securității statului, ordinii publice, precum și în calitate de probe dacă au fost efectuate în cadrul unei cauze penale.

În viziunea autorului, acest articol necesită a fi extins, indicându-se că rezultatele activității speciale de investigație pot fi folosite și pentru protecția participanților la procesul penal, inclusiv pentru protecția martorilor și a victimelor.

Totodată, în art.2 al Legii nr.59 „Privind activitatea specială de investigație”, în ordinea sarcinilor indicate propunem să fie inclusă și „protecția participanților la procesul penal”.

Codul de procedură penală al RM, precum și Legea cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal, de asemenea, necesită a fi modificate astfel încât toți participanții la procesul penal să beneficieze de protecție corespunzătoare indiferent de gravitatea infracțiunii în privința căreia depun ori acceptă să depună declarații. În viziunea noastră, accentul ar trebui pus pe starea de pericol care planează asupra participanților la procesul penal și nu asupra categoriilor de infracțiune în privința cărora se fac declarații. Considerăm că acest fapt va contribui nu doar la perfecționarea concepției de securitate, ci și la sporirea calității întregului proces de prevenire și curmare a infracțiunilor.

Bibliografie

1. Legea cu privire la poliție nr. 416-XII din 18.12.90 Legile Republicii Moldova-abrogată //Veștile 12/321, 30.12.1990.
2. Legea privind activitatea operativă de investigații nr. 45-XIII din 12.04.94 Republicat: Monitorul Oficial nr.11-13/38 din 31.01.2003 Monitor nr.5/133 din 1994.
3. Legea privind protecția de stat a părții vătămate, a martorilor și a altor persoane care acordă ajutor la procesul penal nr.1458-XIII din 28.01.98 - abrogat // Monitorul Oficial 26-27/169, 26.03.1998.
4. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14.03.2003 Monitorul Oficial 104-110/447, 07.06.2003.
5. Lege cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal nr. 105-XVI din 16.05.2008 Monitorul Oficial 112-114/434, 27.06.2008.
6. Recomandarea nr. R (85) 11 privind poziția victimei în cadrul procesului penal și al procedurii penale, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei pe 28 iunie 1985, la cea de-a 387-a întâlnire a delegațiilor miniștrilor.
7. Declarația asupra Principiilor de Bază ale Justiției privind victimele infracțiunilor și ale abuzului de putere, adoptată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția nr. 40/34 din 29 noiembrie 1985.
8. <http://capc.md/ro/radio/19.html>

Ирина ГЛОВЮК,

кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры уголовного процесса
Национального университета «Одесская юридическая академия», Одесса, Украина

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОГО СТАТУСА ПОТЕРПЕВШЕГО ПО НОВОМУ УГОЛОВНОМУ ПРОЦЕССУАЛЬНОМУ КОДЕКСУ УКРАИНЫ

Новый УПК Украины, принятый 13.04.2012 г. и вступивший в силу 20.11.2012 г., значительно трансформировал роль потерпевшего в уголовном производстве.

В первую очередь, следует отметить, что потерпевшим в уголовном производстве, в соответствии со ст. 55 УПК, может быть физическое лицо, которому уголовным правонарушением причинен моральный, физический или имущественный вред, а также юридическое лицо, которому уголовным правонарушением причинен имущественный вред. Статус потерпевшего по новому УПК Украины возникает у лица с момента подачи заявления о совершении в отношении его уголовного правонарушения или заявления о привлечении его к производству в качестве потерпевшего, либо с момента признания лица потерпевшим по его письменному согласию; эти нормы свидетельствуют об упрощении приобретения статуса потерпевшего.

Потерпевший наделен системой прав, которые можно классифицировать на несколько групп: права, которые могут быть реализованы на протяжении всего уголовного производства; права, которые могут быть реализованы на протяжении досудебного производства; права, которые могут быть реализованы на протяжении судебного производства; права, которые могут быть реализованы на других стадиях и в особых порядках уголовного производства. Среди этих прав следует особо выделить такие права, как: быть уведомленным о своих правах и обязанностях, предусмотренных УПК; на немедленное принятие и регистрацию заявления об уголовном правонарушении, признание его потерпевшим; получать от уполномоченного органа, в который он подал заявление, документ, подтверждающий его принятие и регистрацию; знать сущность подозрения и обвинения, быть уведомленным об избрании, изменении или отмене в отношении подозреваемого, обвиняемого мер обеспечения уголовного производства и окончании досудебного расследования; подавать доказательства, давать объяснения, показания или отказаться их давать, знакомиться с материалами, непосредственно касаю-

щимися совершенного в отношении его уголовного правонарушения; принимать участие в следственных (розыскных) и иных процессуальных действиях, во время их проведения задавать вопросы, подавать свои замечания и возражения относительно порядка проведения действия, которые заносятся в протокол, а также знакомиться с протоколами следственных (розыскных) и иных процессуальных действий, выполненных при его участии; поддерживать обвинение в суде в случае отказа прокурора от поддержания государственного обвинения.

Ст. 93 УПК предусматривает право потерпевшего собирать доказательства посредством истребования и получения от органов государственной власти, органов местного самоуправления, предприятий, учреждений, организаций, служебных и физических лиц вещей, копий документов, сведений, заключений экспертов, выводов ревизий, актов проверок; инициирования проведения следственных (розыскных) действий, негласных следственных (розыскных) действий и других процессуальных действий, а также путем осуществления других действий, которые способны обеспечить представление суду надлежащих и допустимых доказательств. Однако, к сожалению, законодатель не закрепил право потерпевшего предоставить суду заключение эксперта, поскольку экспертиза проводится экспертом по обращению стороны уголовного производства или по поручению следственного судьи или суда.

Новеллой УПК является то, что потерпевший полностью не отнесен к стороне обвинения, хотя в УПК 1960 г. потерпевший, в соответствии со ст. 261, относился к стороне обвинения, а мнение о реализации этим субъектом функции обвинения (уголовного преследования) активно поддерживается в доктринальных источниках. Так, п. 19 ст. 3 УПК предусматривает, что к стороне обвинения относятся следователь, руководитель органа досудебного расследования, прокурор, а также потерпевший, его представитель и законный представитель в случаях, установленных настоящим Кодексом. Такой случай прямо предусмотрен ч. 4 и ч. 5 ст. 340 УПК: потерпевший, который согласился поддерживать обвинение в суде (при отказе прокурора от поддержания государственного обвинения в суде), пользуется всеми правами стороны обвинения во время судебного разбирательства. В этом случае уголовное производство по соответствующему обвинению приобретает статус частного и осуществляется по процедуре частного обвинения (однако, к сожалению, процедура осуществления частного обвинения УПК четко не регламентирована). Кроме того, ч. 6 этой же статьи закрепляет, что повторная неявка в судебное заседание потерпевшего, который был вызван в установленном Кодексом порядке (в частности, имеется подтверждение получения им повестки или ознакомления с содержанием иным образом), без уважительных причин или без уведомления о причинах неявки, приравнивается к

его отказу от обвинения и влечет прекращение уголовного производства по соответствующим обвинениям.

Ч. 4 ст. 22 УПК указывает на то, что в случаях, предусмотренных УПК, обвинение может поддерживаться потерпевшим, его представителем. Ч. 4 ст. 26 предусматривает, что уголовное производство в форме частного обвинения начинается только на основании заявления потерпевшего. Отказ потерпевшего, а в случаях, предусмотренных Кодексом, его представителя от обвинения является безусловным основанием для прекращения уголовного производства в форме частного обвинения, а п. 7 ч. 1 ст. 284 в качестве основания для прекращения уголовного производства закрепляет отказ потерпевшего, а в случаях, предусмотренных Кодексом, его представителя от обвинения в уголовном производстве в форме частного обвинения.

Таким образом, можно сделать вывод, что в уголовном производстве в форме частного обвинения потерпевший является стороной. Однако, учитывая, что функция обвинения по новому УПК начинается с момента утверждения или составления обвинительного акта прокурором (поскольку, в соответствии с ч. 4 ст. 110 УПК, обвинительный акт является процессуальным решением, которым прокурор выдвигает обвинение в совершении уголовного правонарушения), то, соответственно потерпевший может реализовать права стороны только в судебном производстве. В связи с этим невозможным является применение п. 7 ч. 1 ст. 284 УПК в стадии досудебного расследования, что уже вызывает проблемы в следственно-прокурорской практике.

А.В. ХОЛОСТЕНКО,

кандидат юридических наук, доцент кафедры уголовного процесса факультета подготовки следователей Одесского государственного университета внутренних дел Украины

**ПРОБЛЕМЫ ЗАЩИТЫ ПРАВ, СВОБОД И ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСОВ
УЧАСТНИКОВ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА В УКРАИНЕ**

Задачами уголовного судопроизводства в Украине являются: защита лица, общества и государства от уголовных правонарушений, охрана прав, свобод и законных интересов участников уголовного производства, а так же обеспечение быстрого, полного и независимого расследования и судебного рассмотрения так, чтобы каждый, кто совершил уголовное правонарушение, был привлечен к ответственности в меру своей вины, ни один невиновный не был обвинен или осужден, ни одно лицо не было подвергнуто необоснованному процессуальному принуждению и чтобы в отношении каждого участника уголовного производства была применена надлежащая правовая процедура [2].

Обеспечение безопасности лиц, которые принимают участие в уголовном судопроизводстве, то есть в выявлении, предупреждении, пресечении, раскрытии или расследовании уголовных правонарушений, а так же в судебном рассмотрении уголовных производств, согласно статьи 1 одноименного закона, - это осуществление правоохранительными органами правовых, организационно-технических и иных мероприятий, направленных на защиту жизни, жилища, здоровья и имущества этих лиц от противоправных посягательств, с целью создания необходимых условий для надлежащего отправления правосудия [4].

Лицами, имеющими право на обеспечение безопасности являются:

а) лицо, которое заявило в правоохранительный орган об уголовном правонарушении или в иной форме принимало участие или способствовало выявлению, предупреждению, пресечению или раскрытию уголовных правонарушений;

б) потерпевший и его представитель в уголовном производстве;

в) подозреваемый, обвиняемый, защитники и законные представители;

г) гражданский истец, гражданский ответчик и их представители в

деле о возмещении ущерба, причиненного уголовным правонарушением;

д) свидетель;

е) эксперт, специалист, переводчик и понятой;

ж) члены семей и близкие родственники вышеперечисленных лиц, если путем угроз или иных противоправных действий в отношении них делаются попытки повлиять на участников уголовного судопроизводства [4].

Таким образом, законодатель уделяет внимание защите жизни, жилища, здоровья и имущества участников уголовного процесса, однако, в правовом урегулировании защиты прав, свобод и законных интересов участников уголовного производства имеются некоторые проблемы.

В частности защита лиц, которые имеют право на обеспечение безопасности, в соответствии со статьей 2 вышеупомянутого закона [4], от воздействия должностных и иных лиц, привлекаемых к уголовной ответственности за совершение правонарушений с использованием власти либо служебного положения, или правонарушений в сфере профессиональной деятельности, связанной с предоставлением публичных услуг, а так же их коллег и преступных связей, - с нашей точки зрения является несовершенной.

Так, раздел II уголовного процессуального кодекса Украины предусматривает меры обеспечения уголовного производства. Среди данных мер, способных предотвратить давление на лиц, имеющих право на защиту, можно выделить:

– отстранение от должности;

– задержание;

– меры пресечения [2].

Закон Украины «Об обеспечении безопасности лиц, которые принимают участие в уголовном судопроизводстве», в статье 7 определяет меры обеспечения безопасности, а именно:

а) личная охрана, охрана жилища и имущества;

б) выдача специальных средств индивидуальной защиты и оповещения об опасности;

в) использование технических средств контроля и прослушивания телефонных и иных переговоров, визуальное наблюдение;

г) замена документов и изменение внешности;

д) изменение места работы или учебы;

е) переселение в другое место проживания;

ж) помещение в дошкольное воспитательное учреждение или учреждение органов социальной защиты населения;

з) обеспечение конфиденциальности сведений о лице;

и) закрытое судебное рассмотрение.

С учетом характера и степени безопасности для жизни, здоровья, жилища и имущества лиц, взятых под защиту, могут осуществляться и другие меры безопасности.

Анализ вышеуказанных правовых норм позволяет прийти к выводу о наличии следующих проблем защиты прав, свобод и законных интересов участников уголовного процесса в Украине:

1. Защита участников уголовного процесса предусмотрена только лишь при наличии угрозы жизни, жилищу, здоровью и имуществу данных лиц. В случае давления на участников уголовного судопроизводства путем применения исполнительно-распорядительных, административно-хозяйственных, контрольно-надзорных либо иных функций, связанных с использованием власти или служебного положения, например, направленного на увольнение лица с работы, отчисления из учебного заведения, применения штрафных санкций и т. п., - защита участников уголовного производства законодательно не урегулирована.

2. Такие меры обеспечения уголовного производства, как задержание лица, меры пресечения в виде домашнего ареста или содержания под стражей, применяются в отношении подозреваемого либо обвиняемого, а отстранение от должности может быть применено в отношении лица, которое подозревается либо обвиняется в совершении преступления средней тяжести, тяжкого или особо тяжкого преступления, и независимо от тяжести преступления — в отношении лица, которое является должностным лицом правоохранительного органа. Таким образом, с помощью мер обеспечения уголовного производства, можно обезопасить лиц, подлежащих защите, от действий подозреваемого либо обвиняемого. В обеспечении защиты лиц, права и законные интересы которых подлежат охране, от давления со стороны преступных связей подозреваемого или обвиняемого — имеются проблемы.

На стадии правоприменения мы не редко сталкивались со случаями, когда в отношении лиц, являющихся потерпевшими или заявителями по такой категории преступлений, как взяточничество (ст. 368 Уголовного кодекса Украины) [3], не редки «репрессивные» реакции, внешне законного характера, со стороны сотрудников государственных органов, предприятий, учреждений, организаций, должностным лицам которых сообщалось о подозрении в совершении уголовных правонарушений данной категории. С целью давления либо мести, потерпевшие подвергались крупным штрафам (в случаях содействия ними в изобличении фактов взяточничества в контролирующих органах), отчислению из учебного заведения (в случаях содействия ними в изобличении фактов взяточничества в учебных заведениях), отмене и признанию недействительными разрешительных документов (в случаях содействия ними в изобличении фактов взяточничества в органах государственной власти и местного самоуправления).

С целью разрешения вышеуказанных проблем защиты прав, свобод и законных интересов участников уголовного процесса в Украине, счита-

ем необходимым внесение изменений и дополнений в действующее законодательство, направленных на запрет должностным лицам применения исполнительно-распорядительных, административно-хозяйственных, контрольно-надзорных либо иных полномочий с использованием власти или служебного положения, во избежание давления либо иного воздействия на лиц права и законные интересы которых подлежат защите.

Список использованных источников

1. Конституция Украины: Закон Украины от 28 июня 1996 года № 254к/96-ВР // Ведомости Верховной Рады Украины. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Уголовный процессуальный кодекс Украины: Закон Украины от 13 апреля 2012 года № 4651-VI // Голос Украины. - 2012. - № 90-91.
3. Уголовный кодекс Украины: Закон Украины от 5 апреля 2001 года № 2341-III // Ведомости Верховной Рады Украины. - 2001. - № 25-26. - Ст. 131.
4. Об обеспечении безопасности лиц, которые берут участие в уголовном судопроизводстве: Закон Украины от 23 декабря 1993 года № 3782-XII // Ведомости Верховной Рады Украины. - 1994. - № 11. - Ст. 51.

Iurie LARII,

doctor în drept, conferențiar universitar,
director al Departamentului cercetare științifică
al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,

Roman STARAȘCIUC,

lector superior al Catedrei Drept public
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

PROTECȚA MARTORULUI ÎN STATE CU SISTEME DE DREPT ANGLO-SAXONE (SUA ȘI MAREA BRITANIE)

Modul de elaborare a dreptului în cadrul sistemului de drept anglo-saxon a stârnit și va stârni numeroase discuții în literatura juridică. Un fapt este cert – acest element a influențat însăși structura dreptului, concepția dreptului, sistemul de izvoare, stilul și limbajul actelor juridice etc.

Mecanismul prin care cazurile de speță ajung să formeze un sistem de drept încheiat este stare decisis, „ceea ce a fost deja decis”. Termenul desemnează principiul potrivit căruia hotărârile pronunțate de anumite instanțe produc efecte nu numai cu privire la părțile litigante, ci leagă cu obligații și alte instanțe. Judecătorul este obligat a se pronunța în considerarea a ceea ce, anterior, într-o cauză similară, s-a decis de către o altă instanță.

Elementele și caracteristicile sistemului de drept anglo-saxon – sistemului de „case law” – considerate de autorii continentali ca Jean-Louis Bergeli drept vulnerabilități [4, 247], de către autorii englezi precum W. Geldert [6,13] sunt analizate ca avantaje:

- corectitudinea pe care o oferă pentru rezolvarea fiecărui caz care este esențialmente similar;
- posibilitatea de creștere, de adaptare permanentă a unor reguli noi de drept, adaptate noilor circumstanțe și cerințelor unei societăți în continuă dezvoltare (deci flexibilitatea sistemului anglo-saxon);
- atenție excesivă asupra regulilor de detaliu;
- caracterul practic al normelor.

Cu toate acestea chiar și W. Geldert trece în revistă anumite dezavantaje ale sistemului anglo-saxon: rigiditatea normelor (care odată fixate nu mai pot fi modificate); pericolul unor distincții nelogice (care să ducă la aplicarea normelor în unele situații pentru care nu au fost create), volumul și complexitatea (care îngreunează cunoașterea normelor aplicabile). [5,65]

În sistemul de drept anglo-saxon norma juridică se prezintă cu un grad de generalitate mai redus decât norma de drept din sistemul romano-germanic. Ea

este în realitate o regulă reținută de instanță nu prin interpretarea unui text de lege, ci obținută prin utilizarea unor tehnici de distincții (fiind valabilă pe viitor doar pentru cazurile absolut identice). Orice modificare în încărcătura faptică a speței va face regula inaplicabilă și va impune judecătorul să aplice o altă normă juridică. Prof. P. Arminjon critica arbitrariul judecătorilor englezi, considerând că efectul principiului stare decisis este transformarea judecătorului în legiuitor, acesta având „mână liberă” în a modifica cutuma existentă sau de a stabili noi reguli de drept. [10,400]

După preluarea de către CEDO (Curtea Europeană a Drepturilor Omului) a regulilor de procedură anglo-saxone, după ce mai multe state europene au depus eforturi în preluarea și implementarea în sistemele juridice naționale a instituțiilor de drept tipic anglo-saxone precum curțile cu jurați sau medierea. Datorită realităților vieții contemporane, majoritatea statelor europene au preluat și chiar adaptat la necesitățile naționale instituția protecției martorului.

Am supus studiului această instituție, așa cum se găsește în sistemul de drept al SUA și în Regatul Unit al Marii Britanii – ca state cu sisteme de drept tipic anglo-saxone.

Un loc aparte în procesul judiciar al SUA îl constituie Programul de protecție a martorilor. Programul de protecție a martorilor a fost autorizat prin „Actul de control asupra crimei organizate” din 1970 [8] și a fost modificat prin Legea „măsurilor de control asupra criminalității” din 1984 [9]. Conform datelor statistice, de la înființarea sa, de acest Program au beneficiat peste 8500 de martori și peste 9900 de membri ai familiilor acestora. [11]

Practica procesual penală a SUA demonstrează că doar o mică parte din cauze sunt examinate de către curtea cu jurați. Majoritatea cauzelor penale, peste 90%, sunt examinate în mod sumar, procurorul ajungând la o „înțelegere” cu infractorul. În cadrul „înțelegerii” dintre învinuit și procuror, învinuitul își recunoaște vina și pledează „vinovat” iar procurorul cere în fața judecătorului o anumită clemență sau scădere de pedeapsă. Procedura negocierilor se desfășoară în prezența judecătorului, astfel reușindu-se o rezolvare rapidă a cazului, fiind în același timp mai puțin costisitoare. Deseori, prin „înțelegerea” dintre învinuit și procuror sunt fixate și condiții adiacente, precum cea de a depune mărturie contra celorlalți participanți la infracțiune, sau, includerea în programul federal de protecție a martorilor.

În cadrul sistemului justiției penale al SUA, aducerea la îndeplinire a Programului de protecție a martorilor este plasată sub responsabilitatea unui organ distinct – Serviciul federal de supraveghere sau „Marshalls”. Deși a fost întemeiat oficial ca structură autonomă în cadrul FBI, activitatea prodigioasă a acestuia începe abia după anii celui de-al Doilea Război Mondial. Scopul principal al Serviciului de supraveghere (Marshalls) constă în garantarea accesului la justiție a tuturor cetățenilor și contracararea încercărilor de presiune sau constrângere a martorilor.

Formarea Serviciului a fost determinată de două rațiuni: prima – atragerea societății civile în sprijinul justiției; a doua – necesitatea economică de reducere a cheltuielilor pentru sistemele de penitență existente. Activitatea Serviciului nu

este subordonată nici acuzării și nici apărării, și este axată pe două direcții: supravegherea și protecția prezentință (înainte de desfășurarea judecății), și, supravegherea și protecția post-sentință. Activitatea Serviciului de Marshali are o cvadruplă menire: de a ajuta judecătorul în procesul de realizare a justiției; de a proteja martorii care depun mărturii în proces, de a ajuta persoanele de bună-credință în resocializare și de a proteja societatea de persoanele cu comportament antisocial.

În dreptul american, protecția martorilor se realizează pe două căi: fie prin asigurarea protecției fizice a persoanei (utilizându-se în acest scop case conspirative, pază de corp, echipament de supraveghere și protecție); fie prin schimbul de identitate (cu schimbarea locului de trai, a profesiei, a autovehiculelor etc.). În ambele situații cheltuielile sunt asigurate de stat, iar gradul de confidențialitate și de secretizare a acestor operațiuni este asemănător serviciilor de spionaj. Șeful Programului de protecție a martorilor în anii 2001-2005, Frank Sroski, spunea: „metodele de protecție fizică a martorilor sunt similare cu cele aplicate de către Serviciul secret, responsabil de securitatea Președintelui Statelor Unite ale Americii”. [7,38]

Pentru plasarea martorului în Programul de protecție, acesta trebuie să întrunească una dintre condițiile de eligibilitate:

- să fie un martor esențial pentru investigarea și rezolvarea cazurilor legate de activitate criminală organizată sau escrocherie (incriminate de Codul Penal al SUA la titlul 18, secțiunea 1961 (1));

- să fie un martor esențial pentru investigarea și rezolvarea infracțiunilor de trafic de droguri (descrise în titlul 21, Codul Penal al SUA);

- să fie un martor esențial pentru investigarea și rezolvarea infracțiunilor de obstrucționare a justiției (descrise în titlul 19, Codul Penal al SUA);

- să fie un martor esențial pentru investigarea și rezolvarea cazurilor incriminate de legislația federală sau de legislația statului, și dacă poate demonstra că poate fi supus represaliilor violente sau amenințat cu violența.

Conform legislației SUA, autoritatea care decide includerea martorului în programul de protecție este Procurorul General, care trebuie să obțină și să evalueze toate informațiile disponibile cu privire la caracterul adecvat al unui martor pentru includerea în Program. Aceste informații trebuie să includă amenințări la adresa martorului, cazierul judiciar al martorului, precum și o evaluare psihologică pentru martor și pentru fiecare membru adult al familiei sale (18 ani și peste), care va intra în Program. În plus, Procurorul General este obligat să facă o evaluare scrisă a riscurilor la adresa vieții martorului și membrilor familiei acestuia, dar și riscul pe care l-ar putea prezenta pentru comunitățile noi în care ar putea fi relocalați. Elementele care trebuie să fie luate în calcul includ, dar nu sunt limitate la cazierul judiciar, alte alternative decât programul de protecție care au fost luate în considerare, posibilitatea de a asigura mărturia din alte surse, etc. În cazul în care se stabilește că necesitatea de urmărire penală a cazului este compensată și depășită de pericolul pe care martorul și membrii de familie a acestuia l-ar reprezenta pentru comunitatea relocalate, Procurorul General este obligat să excludă martorul din Programul de protecție. [12]

Înainte de autorizarea Programului, martorii vor trebui să facă plata ori-

cărei datorii cunoscute pentru care există o hotărâre judecătorească valabilă, sau pot face aranjamente satisfăcătoare pentru a plăti datoria; trebuie să satisfacă toate obligațiile restante penale și civile (de exemplu, amenzi, facturi la plata serviciilor, hotărâri de retrocedare), să furnizeze documentele corespunzătoare încredințare a copilului, și să furnizeze documente adecvate în materie de imigrație (dacă este necesar). În plus, ca o condiție de autorizare a martorului în Program, Departamentul Justiție a SUA, poate cere poliției locale să prezinte informații referitor la martor, viața acestuia în comunitate, ancheta socială și istoricul consumului de alcool sau droguri (dacă au fost) precum și alte elemente ce prezintă relevanță pentru cauză sau martor.

Pentru a se exclude situația refuzului de a mai face mărturie, precum și pentru a urgenta procesul de includere în Programul de protecție, martorul va depune mărturie în fața Marelui Juriu în care se va angaja să depună mărturie în proces, fapt despre care se va consemna „angajamentul martorului” de a depune mărturie în cauza dată. [12]

Protecția și relocarea a martorilor și a membrilor de familie sunt scumpe și complicate. În plus, Serviciul de protecție a martorilor este obligat să asigure siguranța și bunăstarea unui martor protejat și membrilor familiei acestuia, după lungi perioade de la momentul depunerii mărturiei. Prin urmare, este important, ca cererea de intrare a unui martor în Programul de protecție să se facă numai după ce procurorul care instrumentează cauza a stabilit că mărturia martorului este credibilă și sigură, semnificativă și esențială pentru succesul urmăririi penale.

De asemenea, sunt eligibili pentru plasarea în Programul de protecție a martorilor informatorii și deținuții-martori. Informatorii pot fi plasați în Program dacă ei întrunesc condițiile enumerate mai sus cu privire la martorii importanți și esențiali. În cazul deținuților-martori, se impune respectarea condițiilor generale, dar și o examinare psihologică și evaluările de risc pentru toți membrii adulți ai familiei acestuia, cu demonstrația că nu există nicio alternativă la plasarea familiei în Program, la acel moment.

De îndată ce începe prizonier cooperant, dacă deținutul se află în arest, procurorul sau agenția de investigație va fi responsabilă pentru notificarea oficialilor de la instituția în care martorul este încarcerat despre necesitățile de securitate sporită, și pentru a se asigura măsurile de precauție adecvate de securitate, chiar înainte de posibila acceptare în Program. Aceste informații ar trebui să includă numele persoanelor și grupurilor din care deținutul trebuie să fie separate și nivelul de pericol pentru martor. Orice cerințe speciale, cum ar fi transportarea, ar trebui de asemenea comunicate. Dacă prizonierul este în custodia federală sau a statului, procurorul sau agenția de investigație este responsabilă de luarea măsurilor adecvate de securitate deținutului, prin contactarea oficial de cel mai înalt nivel de la instituția în care deținutul este încarcerat, și furnizarea de informații descrise mai sus.

Cadrul normativ actual al SUA, stabilește clar și neechivoc procedura pentru fiecare categorie de martori. Sunt elaborate criteriile și cerințele față de interviul preliminar, testarea psihologică și evaluarea martorului, promisiunea martorului de a depune mărturie, față de emiterea autorizației de plasare sub protecție ș.a.

În Marea Britanie are loc convergența dreptului englez cu dreptul continental, grație importanței crescute a normelor comunitare. Sunt modificate și modernizate componentele de sistem, făcute cu scopul optimizării justiției ca serviciu public (DCA – the Department for Constitutional Affairs, a fost reorganizat în martie 2007 ca minister al justiției – the Ministry of Justice; au fost înființate the Legal Services Commission, the Law Commission etc. Acestea li se adaugă structuri nou-create în urma promulgării celei mai importante legi de reformă constituțională din Marea Britanie din ultimele decenii, the Constitutional Reform Act 2005, structuri care funcționează sub autoritatea puterii judecătorești, cum ar fi the Judicial Office for England and Wales).

De asemenea are loc sporirea prerogativelor judecătorilor prin introducerea instituției managementului de caz, evoluția instituției procurorului în procesul penal organizată în prezent ca the Crown Prosecution Service (CPS).

Organul de poliție este primul care poate afla dacă un martor se teme să depună mărturie, și are obligația de a informa procurorul. De regulă, poliția și procurorul trebuie să poarte o discuție despre tipul de protecție oferit martorului, înainte de începerea procesului. Când a fost informat că unui martor îi este teama de a da declarații, procurorii trebuie să ia în considerare gradul de pericol la adresa vieții și integrității martorului și gama de opțiuni disponibile pentru protecția acestora și a membrilor familiilor lor. Datorită specificului național, în Marea Britanie, protecția martorului nu a primit aceeași atenție din partea Legiuitorului ca în SUA.

Pentru moment, protecția martorilor este o instituție preluată de multe state ce au sisteme de drept anglo-saxone și chiar romano-germanice.

Exemplificăm prin Republica Moldova, a cărei legislație procesual penală a suferit îmbunătățiri sub aspectul protecției martorilor comiterii anumitor genuri de infracțiuni fiind adoptate un șir de acte normative:

– Legea nr. 1458 din 28.01.1998 „privind protecția de stat a părții vătămate, a martorilor și altor persoane care acordă ajutor în procesul penal”; [1]

– Legea nr.387 din 08.12.2006 prin care sunt operate modificări ale cadrului normativ existent; [2]

– Hotărârea Guvernului nr.964 din 19.07.2002 „privind crearea unor subdiviziuni speciale de protecție de stat a părții vătămate, a martorilor și altor persoane care acordă ajutor în procesul penal” [3] ș.a.

Referințe bibliografice

1. Legea nr. 1458 din 28.01.1998 „privind protecția de stat a părții vătămate, a martorilor și altor persoane care acordă ajutor în procesul penal”, publicată în Monitorul Oficial Nr. 26-27 din 26.03.1998.
2. Legea nr.387 din 08.12.2006, publicată în Monitorul Oficial Nr. 203-206 din 31.12.2006.
3. Hotărârea Guvernului nr.964 din 19.07.2002 „privind crearea unor subdiviziuni speciale de protecție de stat a părții vătămate, a martorilor și altor persoane care acordă ajutor în procesul penal”, publicată în Monitorul Oficial Nr.

- 106 din 25.07.2002.
4. Jean-Luis Bergeli, *Theorie generale du droit*, deuxième édition, (traducere în rusă sub redacția V.I. Danilenco), ed. Dalloz, Paris 1999.
 5. Mihai Bădescu, *Concepte fundamentale în teoria și filosofia dreptului. Familii și tipuri de drept*, Editura Lumina Lex, București 2002.
 6. W. Geldert, *Elements of English Law*, Oxford University Press, London, New York, Toronto, 1966.
 7. Victor Pușcaș, Dumitru Țurcanu, *Față în față cu justiția americană*, Chișinău 2002.
 8. „Actul de control asupra crimei organizate” din 1970, elaborat de Departamentul Justiției a SUA, pe site-ul electronic: <http://www.justice.gov/>, la data de 12.03.2013.
 9. Legea SUA „privind complexul de control al criminalității” din 1984 (nr. Pub.L. 98-473), anexa cu Actul de reforma din 1984, partea F din capitolul XII, pe site-ul electronic: <http://www.justice.gov/>, la data de 14.03.2013.
 10. P. Arminjon, *Initiation au droite anglois*, 1964.
 11. Date statistice vizualizate pe site-ul electronic: <http://www.usmarshals.gov/witsec/index.html>, la data de 11.03.2013.
 12. „Ghidul de protecție a martorului. Baza legală, proceduri, termene și condiții”, vizualizat pe adresa electronică: <http://www.usmarshals.gov/witsec/index.html>, la data de 14.03.2013.

Александр НИКОЛАЕВ,

кандидат политических наук, научный сотрудник
научно-исследовательской лаборатории по вопросам
транспортной безопасности Одесского государственного
университета внутренних дел, Украина

**НОВЫЙ УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ КОДЕКС УКРАИНЫ:
НЕОБХОДИМОСТЬ РАСШИРЕНИЯ ПОЛНОМОЧИЙ СОТРУДНИКОВ
ОПЕРАТИВНЫХ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ**

С введением в действие нового Уголовного процессуального кодекса требуют комментария изменения, внесенные в ст. 8 Закона об ОРД «Права подразделений, осуществляющих оперативно-розыскную деятельность». Согласно с положениями этой статьи оперативным подразделениям предоставляется право «опрашивать лиц с их согласия, использовать их добровольную помощь; проводить контролируруемую поставку, контрольную и оперативную закупки; проводить операции по захвату преступников, пресечение преступлений; проникать и обследовать публично недоступные места, жилье и другие владения лица; выполнять специальное задание по раскрытию преступной деятельности организованной группы или преступной организации, осуществлять аудио-, видеоконтроль личности; снимать информацию с транспортных информационных телекоммуникационных сетей, электронных информационных систем; осуществлять наблюдение за лицом, предметом и местом, аудиовидеоконтроль места; устанавливать местонахождение радиоэлектронного средства - только в соответствии с положениями соответствующих статей УПК Украины, регламентирующие негласные следственные (розыскные) действия (ст.ст. 260, 261, 262, 263, ч. 1 ст. 264, 267, 269, 270, 271, 272 УПК Украины). Таким образом, оперативные подразделения имеют право проводить предусмотренные названными статьями УПК негласные следственные (розыскные) действия, по письменному поручению следователя или прокурора и только по начатому расследованию, и только по тяжких и особо тяжких преступлениях.

Но значительную часть в структуре преступности занимают преступления средней тяжести и многие из них остаются нераскрытыми. Для выявления и избличения лиц, их совершивших, также должны использоваться все имеющиеся уголовно-процессуальные и оперативно-розыскные средства и методы, если гласными мерами не удастся обнаружить преступника. Представляется, что данное положение закона противоречит уголовной полити-

ке и задачам уголовного производства, закрепленным в ст. 2 УПК Украины.

Негласные следственные (розыскные) действия согласно ст. 300 УПК также нельзя проводить при расследовании уголовных проступков. Но много уголовных проступков совершаются в условиях неочевидности, а лиц, которые их совершили, также необходимо выявлять и разоблачать с помощью всех имеющихся средств и методов. Кроме того, повышенную общественную опасность составляют так называемые серийные уголовные проступки. Очевидно, что и при досудебном расследовании уголовных проступков можно было бы проводить такие негласные следственные (розыскные) действия, не связанные с ограничением прав и интересов граждан, как предусмотренные, например, ст.ст. 268, 269, 270, 274, 275 УПК Украины.

В то же время в сфере ОРД негласные следственные действия проводиться не могут, поскольку в соответствии с Законом об ОРД ее инструментарием является оперативно-розыскные мероприятия. Хотя в новой редакции ч. 1 ст. 8 Закона об ОРД термин «право проведения оперативно-розыскных мероприятий» и не употребляется, но в ч. 2 данной нормы закреплен тезис «принятие решений о проведении оперативно-розыскных мероприятий, представление и рассмотрение соответствующих ходатайств, проведения оперативно-розыскных мероприятий...», то есть законодатель признает существование оперативно-розыскных мероприятий в сфере ОРД, не называя их так в ст. 8. Таким образом, закон дает право оперативным подразделениям осуществлять действия и мероприятия, которые в УПК имеют наименование негласных следственных (розыскных) действий.

Логично считать, что когда новая редакция ст.8 Закона об ОРД предоставляет право оперативным подразделениям проводить негласные следственные действия по поручению следователя и прокурора в сфере досудебного расследования, а в ч. 2 ст. 8 Закона об ОРД параллельно употребляется термин «оперативно-розыскные мероприятия», то украинский законодатель фактически признает, что одни и те же действия именуется негласными следственными (розыскными) действиями в сфере досудебного расследования, а в сфере ОРД при их осуществлении в начале гласного расследования - оперативно-розыскными мероприятиями. Очевидно, положение, когда одно и то же действие имеет два правовых наименования в смежных видах деятельности, нельзя считать нормальным.

Поэтому было бы целесообразным недвусмысленно прописать об этом в Законе об ОРД, поскольку согласно новому УПК доказательства в уголовном деле могут быть добыты только в результате проведения следственных (розыскных) действий и негласных следственных (розыскных) действий. В ходе оперативно-розыскных мероприятий выявляются лишь фактические данные о преступной деятельности лиц, имеющих значение для уголовного дела, и как доказательства они могут использоваться только в результате их признания процедурой проведения следственных действий. Поэтому оперативно-розыскные мероприятия, обеспечивающие фиксацию важных для дела фактических данных (доказательств), оперативные подразделения проводят по процедуре осуществления негласных следственных действий

только когда начато расследование.

В ходе оперативной разработки, когда расследование еще не начато и разработка может длиться до 18 месяцев, следователь к ней не причастен до тех пор, пока не получит от оперативных подразделений материалы, содержащие основания для начала расследования. Поэтому было бы целесообразным внести дополнения и изменения в УПК и Закон об ОРД, позволяющие оперативным подразделениям проводить негласные следственные (розыскные) действия и в ходе оперативной разработки с согласия прокурора, осуществляющего надзор за оперативно-розыскной деятельностью, затем и должен решать вопрос о введении протоколов негласных следственных (розыскных) действий, проведенных в ходе оперативной разработки, в уголовном производстве. Иначе эффективность оперативной разработки может серьезно пострадать, что может быть опасным для государства и общества.

Поскольку негласные следственные действия проводятся по начатому расследованию, то фактически существует наряду с гласным и негласное расследование, началом которого можно было бы считать заведение оперативно-розыскного дела. Правовое признание института негласного расследования позволило бы проводить негласные следственные действия на стадии оперативной разработки, и именовать их оперативно-розыскными мероприятиями не будет необходимости. К оперативно-розыскным мероприятиям следует отнести только те действия работников оперативных подразделений, которые не охватываются перечнем закрепленных в проекте УПК негласных следственных (розыскных) действий.

Такое решение позволит избежать отождествления оперативно-розыскных мероприятий и негласных следственных (розыскных) действий, поэтому правовой статус последних имеет уголовно-процессуальный характер. Таким образом, ст. 8 Закона об ОРД требует дополнительной проработки и уточнения ее редакции, что исключает двусмысленное понимание комментируемых положений Закона об ОРД и Уголовного процессуального кодекса Украины.

В ч. 2 ст. 41 УПК Украины закреплено положение, согласно которому «сотрудники оперативных подразделений не имеют права осуществлять процессуальные действия в уголовном производстве по собственной инициативе или обращаться с ходатайством к следственному судье или прокурору». Под термином «процессуальные действия» следует понимать и негласные следственные действия. Представляется, что данный запрет законодателя является некорректным. Ведь в производстве у следователя может находиться много дел по так называемым нераскрытым уголовным правонарушениям, по которым не установлены лица, которые их совершили. Тот, кто занимался раскрытием преступлений, знает, что можно добросовестно выполнить все требования уголовно-процессуального закона, но лиц, совершивших уголовные преступления, не установить. Выявление и разоблачение таких лиц нередко основывается именно на инициативе, настойчивости оперативных сотрудников и наступательности в проведении следственных действий и оперативно-розыскных мероприятий. Именно

эти качества должностных лиц отмечаются в служебных аттестациях, потому инициатива и настойчивость являются движущей силой всех творческих видов деятельности. В то же время законодатель запрещает инициативу и даже обращение оперативных работников у прокурору или следственному судье по поводу проведения негласных следственных действий. Такой подход не вписывается в здравый смысл данной правовой нормы, поскольку порядок проведения негласных следственных действий оперативными подразделениями определено другими нормами УПК. Несомненно, что редакция ч. 2 ст. 41 УПК Украины в этой части требует совершенствования, так как этот запрет неоправданно сковывает полезную инициативу сотрудников оперативных подразделений в борьбе с уголовными правонарушениями.

Наличие существенных несогласованностей ряда положений Закона об ОРД и нового УПК приводит к выводу, что оптимальным было бы не внесение наспех сформулированных изменений и дополнений в этот закон, а серьезная проработка нового текста Закона Украины «Об оперативно-розыскной деятельности» и его принятие в связи с введением в действие Уголовного процессуального кодекса Украины.

Iurie ODAGIU,

doctor în drept, conferențiar universitar,
prim-prorector al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

Constantin RUSNAC,

lector al Catedrei Științe penale
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, magistrul în drept

POLITICA DE PROTECȚIE A FUNCȚIONARULUI DE POLIȚIE

Săvârșirea infracțiunii este însoțită întotdeauna de o seamă de transformări de natură imaterială. Este vorba de acele schimbări petrecute în plan psihic, în planul conștiinței, conservate în memoria celor care într-o calitate sau alta au participat la săvârșirea infracțiunii sau cei care au suferit un prejudiciu de pe urma infracțiunii.

Astfel de modificări produse în psihicul omului, sub forma unor impresii, nu pot fi cunoscute organelor de urmărire penală decât pe o cale mijlocită, ocolită. Între organul de urmărire penală și sursa informației se interpune purtătorul informației, cel ce a perceput împrejurări legate de infracțiune sau de făptuitor; cunoașterea acestor informații presupune exteriorizarea, comunicarea, adică transpunerea în imagini verbale a impresiilor păstrate în memorie.

Aceasta implică contactul dintre organul de urmărire penală și purtătorul informației, contact care se realizează prin chemarea în fața organelor de urmărire penală a celor care cunosc împrejurări legate de infracțiune, în vederea audierii lor. Martorul și partea vătămată sunt creați de circumstanțele infracțiunii. La baza declarațiilor lor stă, de regulă, perceperea personală a faptelor, evenimentelor care au importanță pentru aflarea adevărului obiectiv în procesul penal. Iată de ce martorul și partea vătămată sunt de neînlocuit în cauzele penale.

Cu totul aproape de noi, independența R.Moldova a reușit trecerea la o societate nouă bazată pe principiile democratice ale statului de drept. Încep să apară noi reglementări juridice, norme de drept procesual penal cerute firesc de angajamente internaționale ale R. Moldova, de aderarea ei la acte internaționale de mare însemnătate, de transformările radicale din interiorul societății. Organele supreme de stat se văd datoare să înlăture grilele de absurd și anormal, să acorde o atenție deosebită stabilirii noilor principii legate de statalitatea țării. În acest scop, se elaborează noi proiecte de legi care se sprijină pe niște repere valorice calitativ noi, pe noi penetrații în viața de toate zilele, pe alegerea altor unghiuri strategice și pe principiile democratice ale statului de drept. Au început să fie elaborate și se elaborează noi reglementări, care au concentrat și concentrează cele mai profunde cerințe sub aspect legal, moral, social și politic al unei societăți cu tendințe vădite de determinare.

Manifestînd interes față de reglementarea dinamică și adecvată, ferită de ficțiunile activității organelor de drept, legislatorul a adoptat un șir de modificări și completări îngrădite sau dezîngădite legal în Codul de procedură penală, care au

ca scop ocrotirea și realizarea relațiilor juridico-sociale pe baza specificului inconfundabil al noilor principii democratice.

În comunicarea dată vreau să atrag atenția asupra modului de implementare în practică a acestor mijloace de apărare socială, în raport cu unele situații care pot apărea în cadrul procesului penal în legătură cu martorii și cu alți participanți în procesul penal, spre exemplu organele judiciare

La pregătirea prezentului articol mi-am pus drept scop să analizez profund problema protecției unor categorii de participanți în procesul penal, să fac o comparație între normele procesual penale ce țin de problemele martorilor în Republica Moldova și legislația altor state în acest domeniu, precum și să încerc a dezvălui unele aspecte care ar putea rezolva, într-un mod sau altul, problemele apărute la această etapă a procesului penal.

Cu fiecare zi ce trece omul își creează careva deprinderi: se duce la muncă, se ocupă de familie, planifică zilele de odihnă și zilele de sărbătoare La un moment dat totul se dărâmă și se schimbă dacă este participant la procesul penal și a fost amenințat. În astfel de situații unii dintre participanți refuză să îndeplinească obligațiile sale civile și uită ce este important pentru instanța judecată, alții dimpotrivă sunt decizi să-și amintească totul. Anume ultimii sunt persoanele cu care conlucrează organele judiciare și organele abilitate să efectueze protecția martorilor și altor participanți la procesul penal.

Practic zi de zi, pe străzi, prin piețe, gări, parcuri, îi vedem pe funcționarii de poliție care asigură ordinea și liniștea publică. Totodată nici prin gând să ne treacă, privindu-i, care sînt atribuțiile acestui serviciu, până când nu ne pomenim față-n față cu omul legii care, din motive mai mult sau mai puțin întemeiate, îi cerem ajutor, sfaturi și să ne protejeze în anumite situații. ș. a.

Necesită protecție nu numai persoanele simple, dar în anumite situații și colaboratorii Organelor Afacerilor Interne, care își exercită serviciul în teren, în contact direct cu strada și cu populația avînd misiunea de a aplica și a veghea respectarea legii și care reprezintă prima linie de apărare a ordinii publice și de luptă împotriva criminalității.

În pofida faptului că Ministerul afacerilor interne a demarat diferite reforme pentru a îmbunătăți situația colaboratorului de poliție, iar obiectivul scontat practic nu este realizat, tot mai mulți polițiști demisionează. Activează numai cei care nu au alte opțiuni sau care înțeleg că: dacă nu ei atunci cine?

Cu toate că poliția este un organ public specializat al statului a cărui activitate este desfășurată exclusiv în baza și pentru executarea legii, în interesul respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și a demnității umane, interesele acesteia nu reprezintă o prioritate pentru stat. În plus, nici cazul corect soluționat de polițist nu dă satisfacție deplină cetățeanului, deoarece, cum remarcă pe bună dreptate Pavel Abraham, „Dacă recurgem la simplificarea abstractă a raporturilor sociale de conflict în care polițistul este chemat să intervină, vom constata că cel puțin 50% din cei care au avut de-a face cu poliția sunt nemulțumiți, deoarece nu li s-a dat dreptate. În măsura în care extrapolăm și introducem în aceste raporturi și relații, ce se nasc ori dezvoltă în raport de mediu, cercul de prieteni, mijloace folosite, vom constata proliferarea unei imagini distorsionate

mai mult ori mai puțin aparente cu privire la serviciul polițienesc”.

Existența problemei apărării polițistului, cum remarcă Octavian Bejan, nu poate fi tăgăduită, ea este chiar mult mai complicată decât o denotă aparențele. De aceea, sterile sunt tratările de bun-simț: e nevoie de o abordare serioasă, riguroasă a problemei, iar vociferările isterice și malițioase sunt contraproductive [1].

Pe parcursul ultimilor ani poliției îi este atrasă o atenție sporită fiind învinuită în multe: începând cu faptul că este un mijloc folosit de partidele politice în luptele sale interne, finisând cu învinuirii ce țin de incompetență și neprofesionalism, dar nimeni nu atrage atenție la decalajul dintre nivelul de asigurare materială, de protecție social-juridică și volumul de lucru cu care se confruntă poliția.

Considerăm greșită politica statului în domeniul protecției colaboratorului de poliție. Aceasta iese în evidență în primul rând datorită erorilor admise în procesul formării și realizării politicii penale. Potrivit opiniei autorului autohton Al. Zosim, anume erorile admise la faza de elaborare a politicii penale sunt cele mai periculoase, deoarece afectează realizarea politicii penale și, astfel au consecințe pentru întreaga societate [4, p.178].

Problema protecției colaboratorului de poliție este una ambiguă ca și situația creată în jurul asigurării securității participanților la procesul penal a căror viață, integritate corporală, libertate ori proprietate sînt amenințate ca urmare a faptului că dețin date pe care au acceptat să le furnizeze organelor judiciare și care constituie probe concludente cu privire la săvârșirea unor infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave.

În acest context atragem atenție asupra următoarelor: pentru săvârșirea infracțiunii prevăzute la art.155 CP al RM (Amenințarea cu omor ori cu vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății) al cărui obiectul juridic nemijlocit îl constituie relațiile sociale a căror existență și desfășurare normală sunt condiționate de ocrotirea sănătății persoanei, legiuitorul a prevăzut pedeapsa cu amendă în mărime de la 200 la 400 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 2 ani. Iar pentru săvârșirea infracțiunii prevăzute la art.349 CP al RM (Amenințarea sau violența săvârșită asupra unei persoane cu funcție de răspundere sau a unei persoane care își îndeplinește datoria obștească) obiect al infracțiunii îl constituind securitatea, viața și sănătatea, precum și proprietatea colaboratorilor poliției, a persoanelor cu funcții de răspundere și rudelor lor apropiate, precum și a cetățenilor și rudelor acestora, când ei participă la acțiuni de prevenire ori curmare a unei infracțiuni sau fapte. Infracțiunea dată se pedepsește cu amendă în mărime de la 300 la 1.000 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de pînă la 180 de ore, sau cu închisoare de până la 2 ani.

Faptul dat ne face să constatăm că legiuitorul a mers pe cale umanizării legislației penale, astfel ca rezultat am obținut că amenințarea cu moartea pe un simplu cetățean practic se pedepsește la fel, iar în unele cazuri mai blând, ca amenințarea cu moartea a unei persoane cu funcție de răspundere sau a unei persoane care își îndeplinește datoria obștească, chiar dacă ultima are un caracter prejudiciabil mai mare. În opinia noastră această reprezintă, doar unele lacune ale politicii penale. Cât de straniu nu ar părea, dar nu poate fi pus pe același cântar

viața și sănătatea unei persoane simple și viața și sănătatea unui colaborator de poliție, care se expune permanent unor riscuri pentru a apăra drepturile și libertățile fundamentale ale persoanei prin activități de menținere, asigurare și restabilire a ordinii și securității publice, prevenire, descoperire și investigare a infracțiunilor și contravențiilor.

Vizavi de politica penală a Republicii Moldova am dori să subliniem opinia autorului Al. Zosim care a specificat că statul nostru își realizează politica penală haotic sub influența straturilor largi ale societății, intereselor personale ale funcționarilor înalți, precum și sub influența organizațiilor internaționale, dar nicidecum în mod bine chibzuit exclusiv în baza realizărilor științei moderne [4, p. 180].

Analizând legea cu privire la protecția martorilor și a altor participanți la procesul penal, alin.1 art.2, constatăm că pe lângă faptul că nu sunt nominalizați așa participanți ai procesul penal ca: specialistul, expertul, interpretul, traducătorul etc. persoana colaboratorului de poliție, la fel este pusă într-o poziție de pat. Din conținutul legii reiese că aceștia vor fi incluși în programul de protecție numai în cazul în care consideră că i-au fost aduse daune morale, fizice, sau materiale, sau dacă posedă informații cu privire la vreo circumstanță care urmează să fie constată în cauză. În alte situații nu va beneficia de protecție.

Situația devine și mai confuză, în domeniul dat, datorită faptului că legislația procesual penală la alin.2 art. 215 CPP a RM face trimitere expres la Legea privind asigurarea protecția de stat a părții vătămate, a martorilor și a altor persoane care acordă ajutor în procesul penal. Astfel, nu e clar legiuitorul face trimitere la o lege care a fost abrogată începând cu data de 27.09.2008, la o lege nouă care nu există sau la legea privind protecția martorilor și altor participanți în procesul penal care este în vigoare, dar căreia nu i s-a modificat titlul.

Într-o altă postură se află polițistul din țările post-sovietice, legiuitorul la prevăzut expres în lege ca subiect care poate să beneficieze de protecție. De exemplu în legea privind asigurarea protecție participanților la procesul penal a Ucrainei (Закон України Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві) la lit.(a) art.2. este folosită sintagma: „persoane care au participat la depistarea, prevenirea, curmarea, cercetarea și descoperirea infracțiunilor” [6]. În Republica Belarusă o legea ce ar proteja martorii și partea vătămată nu există, în schimb există legea privind protecția de stat a judecătorilor, funcționarilor organelor de drept și de control, colaboratorilor pazei de stat (Закон О государственной защите судей, должностных лиц правоохранительных и контролирующих органов, сотрудников органа государственной охраны) [5]. În Federația Rusă există atât legea cu privire la protecția părții vătămate, martorului și altor participanți la procesul penal cât și legea privind protecția de stat a judecătorilor, funcționarilor organelor de drept și de control (Закон О государственной защите судей, должностных лиц правоохранительных и контролирующих органов) [7].

Faptul dat ne face sa constatăm că legiuitorul din țările date atrage o atenție sporită protecție colaboratorului de poliție în strategia de combatere a criminalității.

Tabloul protecție polițistului este un sumbru. Întradevăr, polițiștii reprezintă o grupă socială care necesită protecție, numai că la noi în țară este văzută

partea cea negativă a activității polițistului, de aceea nu se bucură de o simpatie mare în rândul cetățenilor. Iar organizațiile care sunt chemate să protejeze polițistul de cele mai multe ori sunt fictive și nu au nici un aport la protecția acestuia, dar se află la îndemâna unora pentru ași satisface interesele personale.

Polițistul necesită a fi protejat nu numai în cazul când este victimă sau martor, el necesită ajutor și în cazul în care este învinuit pe nedrept sau când asupra lui se face o presiune informațională, deoarece cum remarcă R. Nurgaliev o infracțiunea săvârșită de polițist nu poate fi justificată cu nimica, chiar și o singură infracțiune săvârșită se plasează ca o povară grea pe umerii tuturor angajaților ce își execută cu fidelitate obligațiile de serviciu [8].

Reieșind din interpretările expuse mai sus considerăm că pentru a asigura protecția unui polițist este nevoie de revizuit politică penală, iar cadrul normativ din domeniul protecției participanților la procesul penal de supus unei expertizare profunde. La fel, necesită a fi prevăzute careva mecanisme de protecție a colaboratorilor ce au în gestiune dosare de o rezonanță mare și care poate fi obiectul unor presiuni venite atât din partea a conducerii cât și a mass-mediei.

Bibliografie

1. O. Bejan, „Cuvînt în apărarea polițistului”, în Anuarul științific *Studii criminologice și juridice privind criminalitatea*, Chișinău, 2001.
2. <http://criminology.md/new/index.php/ro/biblioteca/articole/140-21>
3. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, Legea nr. 122-XV din 14 martie 2003, în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 28.12.2012, nr. 273-279
4. Legea cu privire la protecția martorilor și a altor participanți la procesul penal nr.105 din 16.05.2008. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.04.11 nr.110-112
5. Al. Zosim, „Aspecte ale prevenirii erorilor în procesul elaborării și realizării politicii penale”, în materiale conferinței științifico-practice internaționale din 12-13 iunie 2012 *Criminalitatea în spațiul uniunii europene și al comunității statelor independente: evoluție, tendințe, probleme de prevenire și combatere*, Chișinău, 2012, 400 p.
6. Закон Республики Беларусь «О государственной защите судей, должностных лиц правоохранительных и контролирующих органов, сотрудников органа государственной охраны», 13 декабря 1999 г. N 340-3 Принят Палатой представителей 10 ноября 1999 года одобрен Советом Республики 30 ноября 1999 года
7. Федеральный закон Российской Федерации «О государственной защите судей, должностных лиц правоохранительных и контролирующих органов» от 20 апреля 1995 г. N 45-ФЗ (с изменениями от 21 июля 1998 г., 6 января 1999 г., 29 февраля 2000 г., 18 июня, 29 ноября 2001 г.)
8. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, N 11, ст.51) (Вводиться в дію Постановою ВР N 3926-XII (3926-12) від 04.02.94, ВВР, 1994, N 18, ст.105)
9. http://top.rbc.ru/spb_sz/19/04/2012/647163.shtml

И.В. ОДНОЛЬКО,

кандидат юридических наук,

старший преподаватель кафедры уголовного права и криминологии

Днепропетровского государственного университета внутренних дел Украины

**МЕХАНИЗМ И МОТИВАЦИЯ ПРЕСТУПНОГО ПОВЕДЕНИЯ
НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНЕГО**

На протяжении многих лет для Украины характерны были те или иные явления в среде несовершеннолетних, которые имели место в определенный возрастной период становления несовершеннолетнего как личности. Отечественный законодатель с учетом современных тенденций распространения преступности среди несовершеннолетних, следственной, прокурорской и судебной практики привлечения лиц указанной возрастной категории к уголовной ответственности за совершенные деяния, обоснованно определил возрастной предел для несовершеннолетних, с которого может наступать уголовная ответственность.

Исследования зарубежными и отечественными учеными механизма и мотивации противоправного поведения несовершеннолетнего характеризуются глубиной и полнотой. Среди них можно отметить труды Ю.Н. Антоняна, А.Н. Джужи, А.И. Долговой, К.Е. Игошева, А.Ф. Зелинского, А.Н. Костенка, В.Н. Кудрявцева, И.П. Лановенка, В.В. Лунеева, А.Л. Мартенка, А.С. Савченка, С.А. Тарарухина, А.П. Тузова [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9].

Сегодня в Украине отсутствуют концептуальные исследования механизма индивидуального преступного поведения несовершеннолетнего. Поэтому возникает насущная необходимость в дальнейшей разработке научных исследований по данной тематике, что приведет, по нашему мнению, к правильной установке детерминант преступного поведения и более эффективному осуществлению профилактики.

Как определял А.Ф. Зелинский, механизмом преступного поведения следует признавать внешние и внутренние факторы детерминации преступлений. Внешними факторами детерминации конкретная жизненная ситуация, предмет преступного посягательства, условия совершения общественно опасного деяния, внутренними - мотивация (целостный внутренний процесс формирования, развития и реализации мотива преступления; процесс субъективной - психической или внутренней детерминации общественно опасного деяния) [1, с. 37].

А.Л. Мартенко предлагает под механизмом совершения преступления рассматривать «связь и взаимодействие внешних факторов объективной

действительности и внутренней, психической активности личности, которая детерминирует принятия решения и контролирует его выполнение».

В свою очередь А.Н. Джужа, В.И. Василевич и А. М. Кирилук, отделяя механизм преступного поведения от детерминантов, отмечают, что исследование такого механизма должно базироваться на сочетании трех основных составляющих, а именно: общесоциальном (макросоциальном), групповом (микросоциальном) и индивидуальном уровнях. Механизм преступного поведения они предлагают определять по следующей схеме:

1) искаженная система ценностей приводит в действие механизмы, которые разрушают систему социальных институтов, нарушающие общественные отношения в сфере правопорядка;

2) в связи с существованием неэффективности, деформации социальных норм, регулирующих процессы борьбы с преступностью, нестабильность, ослабленность их применения, что приводит к безнаказанности и безответственности, вступает в действие механизм деформации и искажения системы социальных ценностей в сознании определенной части населения и функционирования государственных и общественных организаций, осуществляющих противодействие преступности;

3) осуществление социального контроля создают механизмы социальной напряженности и конфликтов, негативно влияют на сознание, нормативно-правовую базу, приводят к разрушению общественных отношений;

4) деформированы социальные отношения могут быть действенными механизмами искажения системы ценностных ориентаций населения, увеличение конфликтов, завуалированности нормотворческой деятельности, потери социального контроля над преступностью [10, с. 66].

Психологический механизм преступного поведения заключается в личных взглядах и потребностях несовершеннолетнего и зависит от характера таких лиц с группой тех, с кем общается. Своевременное выявление таких объединений несовершеннолетних может помешать совершению под групповым психологическим воздействием антиобщественных проступков [11, с. 65]. В.Н. Кудрявцев особенностью механизма преступного поведения определяет его значение не только в теории, но и на практике, потому что, во-первых, раскрывает качества личности преступника, и те стороны внешней среды, которые образуют причины и условия, способствующие совершению преступлений, во-вторых, способствует определению мер предупреждения преступления [2, с. 160].

Механизм преступного поведения, по определению отечественных криминологов, имеет определенную специфику в зависимости от субъективных свойств и разграничении преступлений на умышленные и неосторожные. В первом случае предполагается наличие таких элементов, как: потребности и интересы; мотивация преступления, планирование преступных действий непосредственное совершение преступления с реализацией преступного умысла или наступлением общественно опасных последствий;

дальнейшая противоправная деятельность. Для неосторожных преступлений характерны отсутствие умысла и планирование преступных действий для получения преступного результата, но имеют место некоторые мотивационные элементы, направленные на нарушение иных правовых норм (преступная халатность и самоуверенность), приводящие к преступным последствиям [12, с. 68].

С учетом научных положений детской и юношеской психологии, педагогики и психиатрии, механизмом влияния индивидуально-психологических особенностей несовершеннолетних на формирование их противоправного поведения, определения их свойств, как важных вспомогательных средств доказательной базы для органов, осуществляющих процессуальную деятельность по производству по делам несовершеннолетних, Н.А. Карпенко предлагает ряд научных положений [13, с. 6-7].

Установление совокупности причин и условий преступности несовершеннолетних, социально-демографических, морально-психологических и уголовно-правовых признаков личности преступника, способствуют улучшению расследования данной категории дел, а это, в свою очередь, является действенным предупредительным мероприятием.

При исследовании особенностей механизма индивидуального преступного поведения несовершеннолетнего необходимо учитывать его мотивацию, образ жизни, потому что мотивация, раскрывает сущность не только механизма преступного поведения, но и внутреннюю, субъективную сторону, и является неотъемлемой составляющей этого механизма.

Мы разделяем научную позицию ученых А.Ф. Зелинского, К.Е. Игошева, Н.Ф. Кузнецовой, В.В. Лунеев, О.В. Савченка, которые разграничивают мотив и мотивацию как различные по содержанию понятийные категории [1, с. 67; 14, с.211, 4, с. 219; 7, с. 117; 8, с. 7-13].

Так, А.В. Савченко предлагает мотивацию рассматривать в двух аспектах: 1) как систему факторов, детерминирующих поведение (в частности, потребности, мотивы, цели, намерения) 2) характеристику процесса, который стимулирует и поддерживает активное поведение на определенном уровне. Также автором подчеркивается, что мотивацию следует отделять от мотивирования - рациональное объяснение лицом, совершившим преступление, причин своих общественно опасных действий или бездействия путем освещения тех принятых для нее обстоятельств, которые побудили ее к совершению общественно опасного деяния [8, с. 10]. С учетом таких подходов, следует поддержать позицию ученого, для мотивации преступления характерны особые, специфические разновидности мотивации поведения и деятельности человека, которая подлежит правовой оценке - это внутренний процесс формирования, развития и реализации мотива преступления; процесс внутренней (субъективной) детерминации общественно опасного деяния.

Однако, считаем целесообразным акцентировать внимание на мотивации как совокупности определенных мотивов, побудивших лицо к со-

вершению преступлений. Учитывая вышеупомянутое, следует предложить несколько иное определение мотивации преступного поведения несовершеннолетнего при совершении преступлений, конкретизируя именно особую возрастную границу лица - несовершеннолетний возраст, который составляет от 14 до 18 лет.

А.А. Бодылев отмечает, что мотивация представляет собой многомерное образование, включающее в себя такие ее различные компоненты, как идеалы и ценностные ориентации, потребности, интересы, отдельные мотивы, цели и намерения, эмоции, аффекты. С учетом этого, место мотивации в психическом развитии зависит от общего подхода, который реализуется при построении периодизации возрастного развития [15, с. 23]. В противоположность этому, более аргументированным является суждение В.В. Лунеева, который мотивацию предлагает рассматривать как структурную модель, что характеризуется четким выделением элементов или этапов развития и проявления мотивации преступления, которые в своей совокупности составляют «внутреннее содержание генезиса преступного поведения». Это, непосредственно, формирование и актуализация потребности; возникновения, становления четко определенного мотива, выбор цели, путей, средств и способов достижения преступной цели; прогнозирование возможных действий, желательных и нежелательных результатов, принятие решения действовать, анализ последствий и разработка средств противодействия существующему закону [16, с. 4].

На основе изучения 243 обвинительных заключений уголовных дел, с учетом мотивационной сферы поведения несовершеннолетних, которые совершали преступления, предлагаем такой подход к формулированию мотивов общеуголовного и специального характера.

1. Обще-уголовных: корыстные, насильственные и агрессивные.
2. Специальные: сочетание корыстного мотива с насильственным, хулиганский с корыстным, мести с корыстным или насильственным.

Применение методов анализа личности способствовало выявлению отклонений в мотивационной сфере несовершеннолетних, которые совершают преступления: направленность мотивационной сферы имеет противоположное направление по сравнению с общесуществующим у обычных подростков (удовлетворение, благодарности, награды, похвалы) считают необходимым предвидеть результаты своей деятельности, анализируют последствия своих действий, берут на себя ответственность за свои поступки.

Рассмотрев мотивацию преступного поведения несовершеннолетнего при совершении преступлений, мы пришли к выводу, что факторами, влияющими на мотивацию преступного поведения несовершеннолетнего, могут служить следующие:

– Социальные: неблагополучность семей, в которых воспитываются дети (алкоголизм и наркомания родителей, инфекционные и венерические заболевания, тяжелое материальное положение в семье, эмоциональное напряжение в окружающей среде, неполная семья и т.п.); негативное влияние

СМИ на сознание несовершеннолетнего, распространение молодежной криминальной субкультуры;

– Генетико-биологические: наследственные психологические или наркологические заболевания;

– Территориальные: местность, где традиционно употребляют наркотики, как культурный обряд;

– Политико-экономические: отсутствие действенной молодежной политики в государстве, несоответствие принятых государственных комплексных целевых программ борьбы с преступностью и противодействия распространению негативных явлений среди молодежи реалиям;

– Психологические: влияние взрослых авторитетных лиц на сознание несовершеннолетнего (чаще на основе угроз, шантажа), попытка забыть жизненные невзгоды, которые проявляются в эмоциональном напряжении, аномальные черты характера (повышенная или пониженная самооценка, неустойчивость характера и т.д.), заостренная агрессия по отношению к родителям и преподавателей.

При решении вопросов квалификации преступлений, совершаемых несовершеннолетними, следует, в первую очередь, акцентировать внимание на мотиве и цели, что, по нашему мнению, будет способствовать повышению качества проведения досудебного и судебного следствия, а в дальнейшем - позволит разработать действенные механизмы противодействия преступности.

Исследования и анализ личности несовершеннолетнего, мотивационной сферы его поведения, позволили сделать следующий вывод, что механизму формирования личности несовершеннолетнего, совершающего преступления, присущи деформация морального и правового сознания, социальная дезадаптация, наличие криминогенной субкультуры, антиобщественная направленность, что в дальнейшем проявляются в противоправной поведении .

Список литературных источников

1. Зелинский А.Ф Криминология: Курс лекций. – Харьков: Прапор, 1996.;
2. Криминология: Учебник / Под ред. В.Н. Кудрявцева, В.Е. Эминова. – 2 -е изд., перераб и доп. – М.: Юристъ, 2002. – 686 с.;
3. Тузов А.П., Васильев В.М. Борьба с преступностью несовершеннолетних – важная стратегическая задача ОВД. – 2004. – № 3. – С. 80-81;
4. Лунеев В.В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции / В.В. Лунев. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2005;
5. Номоконов В.А. Преступное поведение: детерминизм и ответственность. – Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 1989;
6. Антонян Ю. Н. О понятии профилактики преступлений // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1997. – Вып. 26. – С. 26-27;

7. Игошев К.Е. Типология личности преступника и мотивация преступного поведения. – Горьк. высш. шк. МВД СССР, 1974. – 214 с.
8. Савченко А.В. Мотив і мотивація злочину: Автореф. дис. ... кандидата юрид. наук / Національна академія внутрішніх справ України. – К., 1999. – 18 с;
9. Тарарухін С.А. Вибрані твори. Частина I: Юридична психологія. Мотивація злочинної поведінки. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2004. – 212 с.
10. Джужа О., Василевич В., Кирилюк А. Щодо механізму злочинної поведінки // Право України. – 2005. – № 6. – С. 66.
11. Заросинський Ю., Заросинський О. Причини і умови злочинності неповнолітніх потребує теоретичного і практичного розроблення // Право України. – 2004. – № 3. – С.65.
12. Личность преступника: (Монография) / Кудрявцев В.Н., Миньковский Г.М., Сахаров А.Б. – М.: «Юрид.лит.», 1975. – С. 68.
13. Карпенко М.О. Особливості провадження в справах про злочини неповнолітніх: Автореферат дис. ... кандидата юрид. наук / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Х., 2004. – С. 6-7.
14. Кузнецова Н.Ф. Проблемы криминологической детерминации / Под ред. В.Н. Кудрявцева. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – С. 211.
15. Мотивация личности: (Феноменология. Закономерности и механизмы) / Сб. науч. трудов АПН СССР (Редкол. А.А. Бодылев (отв.ред.) и др.). – М.: АПН СССР, 1982. – С. 23.
16. Лунеев В.В. Системный подход к изучению мотивации преступного поведения // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1980. – Вып. 33. – С. 4.

Simona PINTEA,

comisar șef, șef al Catedrei pregătire juridică și criminalistică
a Școlii de agenți de poliție „Septemiu Mureșanu” din Cluj Napoca, România

Laurențiu STOICA,

comisar-șef de poliție, director al Școlii de agenți
de poliție „Septemiu Mureșanu” din Cluj Napoca, România,

Gabriel-Virgil RUSU,

doctor în istorie, doctor în drept, director adjunct
al Școlii de agenți de poliție „Septemiu Mureșanu” din Cluj Napoca, România

PROTECȚIA VICTIMELOR INFRAȚIUNILOR ÎN ROMÂNIA

„Oricare dintre noi ar putea fi victima unei infrațțiuni sau a violenței. Din păcate, acesta este cazul pentru multe milioane de persoane în fiecare an. Nu putem desface răul făcut, dar putem minimaliza impactul infraționalității, îi putem ajuta pe oameni să își revină și ne putem asigura că aceștia sunt tratați în mod corespunzător și că primesc dreptatea pe care o merită”.

„Victimele nu ar trebui să sufere de două ori – mai ales dacă decid să își exercite dreptul de liberă circulație în interiorul UE. De asemenea, trebuie să găsim o modalitate legală viabilă de a gestiona ordinele europene de protecție emise într-un stat membru, astfel încât victimele să poată obține recunoașterea acestora într-o altă țară. Comisia va acționa pentru a se face dreptate dincolo de frontiere...”

Vicepreședintele Comisiei Europene, Viviane Reding, comisarul european pentru justiție, drepturi fundamentale și cetățenie.

1.1. Protecția și autoprotecția împotriva victimizării

Criminalitatea reprezintă un prejudiciu pentru societate și, în aceeași măsură, constituie o încălcare a drepturilor individuale ale victimelor. Ca atare, victimele criminalității ar trebui să fie recunoscute și tratate cu respect, atenție și profesionalism, fără a fi discriminate în vreun fel pe baza oricărui motiv cum ar fi rasa, culoarea, originea etnică sau socială, trăsăturile genetice, limba, religia sau credința, opiniile politice sau de oricare altă natură, apartenența la o minoritate națională, bunurile de care dispune, nașterea, handicapul, vârsta, genul, identitatea de gen și modalitatea de exprimare a genului, orientarea sexuală, statutul acestora din punctul de vedere al reședinței sau sănătatea¹.

¹ I. T. Butoi, T. Butoi, *Tratat universitar de psihologie judiciară: teorie și practică*, Ed. Pinguin Book, București, 2006, p. 67-70;

În toate contactele cu o autoritate competentă în contextul procedurilor penale și cu orice serviciu care intră în contact cu victimele, precum un serviciu de sprijinire a victimelor sau de justiție reparatorie, ar trebui să se țină seama de situația personală și de necesitățile imediate, vârsta, genul, eventuala dizabilitate și de maturitatea victimelor criminalității, respectându-se totodată pe deplin integritatea lor fizică, mentală și morală.

Victimele criminalității ar trebui să fie protejate împotriva victimizării secundare și repetate, precum și împotriva intimidării și a răzbunării, să primească sprijin adecvat pentru a se facilita recuperarea lor și să beneficieze de un acces suficient la justiție.

Cu toate acestea, se poate aprecia și că nici o victimă nu poate fi absolută integral de o anumită răspundere legată de actul infracțional, vina rezultând din ignorarea unor posibile pericole. Din diverse motive, cum ar fi teama de urmări, relații de rudenie, rușine, victima refuză demascarea infractorului, îngreunând activitatea anchetatorului, ajungând chiar, uneori, să se autovictimizeze.

Pentru evitarea riscului de victimizare, cetățenii beneficiază de un sistem de norme juridico-penale de protecție socială, măsurile constând, în principal, în acțiuni de pază, anticipare și prevenire a infracțiunilor, îmbinate, desigur, cu măsuri de autoprotecție. Cu toate acestea, măsurile de autoprotecție sunt, uneori, insuficiente în raport cu riscul victimal². Motivele sunt multiple și diverse, cele mai multe fiind de natură psihologică și psihosocială, astfel³:

- consumul de alcool – determină dezinhibarea conduitei și limitează posibilitatea de anticipare a consecințelor unor acțiuni;
- supraestimarea imaginii de sine și a posibilităților proprii fizice și mentale – conduc la subevaluarea pericolului;
- neglijența și indiferența – determină ignorarea, de cele mai multe ori involuntară, a pericolelor de victimizare;
- credulitatea sau nivelul de influențare – permit infractorului stimularea și atragerea unei persoane în acțiuni victimizante;
- stările de izolare, frustrare, complexare ce pot fi exploatate de infractori;
- nivelul modest sau redus al capacităților psihointelectuale – limitează foarte mult posibilitatea acestor persoane de a înțelege și decodifica intențiile potențialului infractor.

Ca urmare, se poate aprecia că măsurile care se pot lua pentru prevenirea și limitarea sau chiar eliminarea fenomenului victimal și a efectelor sale se pot clasifica în două categorii:

- măsuri de protecție socială; și
- măsuri de autoprotecție.

² N. Mitrofan, V. Zdrengea, T. Butoi, *Psihologie judiciară*, Casa de Editură și Presă Șansa, București, 1994, p.103 -105.

³ Asemenea persoane nu dau importanță, de exemplu, măsurilor de asigurare, nu manifestă grijă în raport cu sine sau cu alții, lasă copiii nesupravegheați etc.

Măsurile de protecție socială revin organelor și autorităților statului, în special organelor judiciare responsabile cu prevenirea infracțiunilor, cu prinderea, judecarea și sancționarea infractorilor, cu mențiunea că existența organelor judiciare și aplicarea corectă și promptă a normelor penale au și rol de prevenție prin inhibarea eventualului comportament delictual.

De asemenea, alte forme de protecție a victimelor sunt indisponibilizarea bunurilor infractorului, confiscarea unor bunuri sustrate de la victimă etc. pentru a garanta posibilitatea recuperării integrale a prejudiciului.

Protecția socială împotriva victimizării este și responsabilitatea legiuitorului și executivului. Activitatea organelor judiciare depinde de actele normative ale Parlamentului, atât în ceea ce privește buna funcționare a lor, cât și în ceea ce privește eficiența legii în prevenirea și combaterea fenomenului criminogen. Dacă legiuitorul este responsabil cu stabilirea politicii penale, executivul are rolul de a pune în mișcare acele mecanisme administrative care să o transpună în realitate.

În funcție de diferitele domenii pot fi identificate și alte autorități de stat cu răspundere în protejarea victimelor, a victimelor minore, a victimelor abuzului în familie, a persoanelor cu handicap etc., autorități care pot dispune măsuri de:

- internare în instituții spitalicești sau de ocrotire;
- asigurare a unui ajutor financiar până la încadrarea în muncă;
- asigurare a reconversiei profesionale;
- consiliere;
- asigurare a pazei etc.

Măsurile de autoprotecție sunt cele care revin în sarcina persoanelor particulare, care trebuie să fie mai mult rezultatul unor influențe organizate, și mai puțin instinctuale.

Asemenea măsuri pot fi:

- asigurarea intrărilor în locuințe și imobile;
- evitarea locurilor periculoase;
- evitarea companiilor îndoielnice;
- evitarea reclamei și a publicității cu privire la situația materială deținută;
- evitarea introducerii persoanelor străine în casă, mai ales pentru cei singuri (pericolul este nu doar de moment, ci și de lungă durată prin faptul că străinul poate afla valorile deținute, locul unde acestea sunt depozitate etc., ceea ce poate trezi intenția delictuoasă pentru viitor);

- ignorarea pietonilor sau a străinilor care încearcă să angajeze o conversație, mai ales noaptea sau în locuri retrase etc.

Toate aceste măsuri de autoprotecție trebuie însă să aibă la bază o intensă activitate de prevenire din partea organelor judiciare responsabile, care să urmărească:

- educarea moral-juridică a cetățenilor în spiritul cunoașterii și respectării legilor;

- prevenirea antiinfracțională a populației pentru a cunoaște normele de conviețuire socială, cerințele comportamentelor generale de evitare a situațiilor ori circumstanțelor în care ar putea deveni victime;

– consilierea și îndrumarea individuală a cetățenilor privind conduita necesară a fi urmată în anumite situații, concret determinate, pentru a împiedica evoluția negativă a unor stări de lucruri;

– identificarea din timp a unor victime potențiale și promovarea unor măsuri de protecție și autoprotecție a acestora.

Alături de măsurile de protecție socială și de cele de autoprotecție, literatura de specialitate⁴ a identificat și alte strategii de evitare a victimizării, între care amintim:

– tacticile de depășire a situațiilor de risc – folosite pentru a minimiza pericolul de victimizare, când expunerea la risc nu poate fi evitată (ex. serviciul în tura de noapte). De exemplu, plimbarea în compania altora, în grup iar nu singur, evitarea implicării neînarmate în anumite evenimente periculoase etc.;

– prevenirea crimei prin proiectarea mediului înconjurător – accentuează importanța creării unui „spațiu de apărare” prin „îngreunarea atingerii țintelor”, respectiv prin îmbunătățirea sistemelor de închidere și asigurare a intrărilor și ieșirilor, înălțarea gardurilor și menținerea supravegherii, a pazei.

Aceste tipuri de acțiuni de reducere a riscului pot fi individuale, colective, în colaborare cu alte persoane, sau mixte.

Toate aceste tactici și strategii nu pot fi însă evaluate cu ușurință din perspectiva eficacității lor, deoarece este dificil de prevăzut situația exactă, particulară în care s-ar putea preveni acțiunile victimizante, și asta pentru că există modalități numeroase și foarte variate prin care un infractor poate comite aceeași faptă.

Ca o concluzie, trebuie remarcat faptul că anumite strategii de reducere a riscului pot fi eficiente până la un nivel clar observabil, dar fără a putea fi și prompt cuantificabil.

1.2. Unele măsuri pentru asigurarea protecției victimelor infracțiunilor.

Protecția victimelor infracțiunilor, în special protecția victimelor infracțiunilor săvârșite cu violență, constituie o preocupare a organismelor europene și a statelor Europei, fundamentată pe rațiuni de echitate și solidaritate socială.

Astfel, la nivelul Consiliului Europei, această preocupare s-a concretizat în adoptarea Convenției europene privind compensarea victimelor infracțiunilor violente (Strasbourg, 24 noiembrie 1983) și a Recomandării nr. R(85)11 privind poziția victimei în cadrul dreptului penal și al procedurii penale, în Comunicarea Comisiei Europene „Victimele infracțiunilor în Uniunea Europeană – reflecții privind standarde și acțiune” (14 iulie 1999), în Decizia – Cadru a Consiliului European privind poziția victimelor în procedura penală (15 martie 2001), în Cartea verde „Compensarea victimelor infracțiunilor” a Comisiei Europene (28 septembrie 2001) și, mai recent, în adoptarea Directivei 2011/99/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind ordinul european de protecție și a Directivei 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din

⁴ W. Skogan, M. Maxfield, *Coping with crime: Individual and neighborhood reactions*, citați de N. Mitrofan, V. Zdrengea, T. Butoi, *Psihologie judiciară*, Casa de editură și presă Șansa, București, 1994, p. 105.

25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului.

În ceea ce privește adoptarea Directivei 2011/99/UE⁵ a Parlamentului European și a Consiliului privind ordinul european de protecție⁶, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene seria L 338 din data de 21 decembrie 2011, trebuie precizat că s-a avut în vedere necesitatea ca, într-un spațiu comun de justiție fără frontiere interne, protecția acordată unei persoane fizice într-un stat membru să fie asigurată și de statul membru în care se mută sau în care s-a mutat persoana respectivă. Cu alte cuvinte, victimele acțiunilor criminale care se bucură de protecție într-un stat membru se vor putea bucura de aceeași protecție și dacă se mută în alt stat membru.

Această directivă ia în considerare diferitele tradiții juridice ale statelor membre, precum și faptul că o protecție eficace poate fi asigurată prin intermediul ordinilor de protecție emise de o altă autoritate decât o instanță penală, cu mențiunea că nu creează obligații de modificare a sistemelor naționale pentru adoptarea măsurilor de protecție și nici obligații de introducere sau de modificare a sistemului de drept penal pentru executarea ordinului european de protecție.

În același domeniu al politicilor europene în materia protecției victimelor infracțiunilor se înscrie, ca element de noutate, și Directiva 2012/29/UE⁷ a Parlamentului European și a Consiliului de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului care se aplică în privința infracțiunilor săvârșite în Uniune și procedurilor penale care se desfășoară în Uniune.

Scopul acestei directive, așa cum este prevăzut, de altfel, chiar în conținutul său, este acela de a garanta faptul că victimele criminalității beneficiază de informații, de sprijin și protecție adecvate și că sunt în măsură să participe în procedurile penale.

Alături de o serie de reglementări care vizează garanții pentru victimele traficului de persoane, ale terorismului, ale criminalității organizate, ale violenței în cadrul relațiilor apropiate, ale violenței sexuale sau exploatării, ale violenței bazate pe gen, ale infracțiunilor inspirate de ură, pentru victimele cu dizabilități și pentru victimele-copii, precum și drepturi ale acestora vizând participarea activă la procedurile penale, dreptul la informare, dreptul la serviciile de interpretariat și traducere și de acces la serviciile de justiție reparatorie⁸, inclusiv, de exemplu, la

⁵ A se vedea www.eur-lex.europa.eu

⁶ Conform art. 2 pct. 1 din Directiva 2011/99/UE, ordin european de protecție înseamnă o decizie, adoptată de o autoritate judiciară sau echivalentă a unui stat membru în legătură cu o măsură de protecție, pe baza căreia o autoritate judiciară sau echivalentă a altui stat membru adoptă măsura sau măsurile corespunzătoare în temeiul propriei legislații naționale în vederea continuării asigurării protecției persoanei protejate.

⁷ A se vedea www.eur-lex.europa.eu

⁸ Conform art. 2 alin. (1) lit. (d) din Directiva 2012/29/UE, prin „justiție reparatorie” se înțelege orice proces prin care victima și autorul infracțiunii pot, în cazul în care consimt liber, să participe activ la soluționarea problemelor generate de infracțiune cu ajutorul unei terțe părți imparțiale.

medierea dintre victimă și autorul infracțiunii, conferința familială și cercurile de verdict, se regăsesc și dispoziții referitoare la pregătirea inițială și continuă a funcționarilor publici care își desfășoară activitatea în domeniul de referință.

Astfel, se reglementează faptul că orice funcționar implicat în cadrul procedurilor penale care este susceptibil de a intra în contact personal cu o victimă ar trebui să poată primi și să primească o formare inițială și continuă corespunzătoare, la un nivel adecvat contactului cu victima respectivă, astfel încât să poată identifica victimele și nevoile acestora și să le trateze într-un mod respectuos, atent, profesionist și nediscriminatoriu.

În acest context, statele membre ar trebui să asigure astfel de formări pentru personalul polițienesc și personalul instanțelor, formare care ar trebui promovată și pentru avocați, procurori și judecători, precum și pentru practicienii care oferă sprijin pentru victime sau servicii de justiție reparatorie.

Obligația respectivă ar trebui să includă formare cu privire la servicii specifice de sprijinire a victimelor spre care ar trebui direcționată victima sau cursuri specializate în cazul în care munca lor privește îndeosebi victimele cu nevoi speciale, precum și formare psihologică adecvată, după caz, iar acolo unde este cazul, această formare ar trebui să fie sensibilă la aspectele legate de gen.

La nivel național, ținând seama de nevoile de protecție a victimelor infracțiunilor, precum și de principiile și standardele documentelor europene, în România a fost adoptată Legea nr. 211/2004⁹ privind unele măsuri pentru asigurarea protecției victimelor infracțiunilor.

2.1. Categoriile de măsuri.

Legea instituie patru categorii de măsuri care se adresează în mod direct nevoilor victimei, și anume:

- informarea victimelor infracțiunilor cu privire la drepturile lor;
- consilierea psihologică;
- asistența juridică gratuită;
- compensarea financiară de către stat a victimelor unor infracțiuni, fiecare dintre aceste măsuri fiind dezvoltate în dispozițiile unor capitole distincte din lege.

Acestor măsuri, care privesc acțiuni directe de protecție a victimelor, li se adaugă obligația generală a Ministerului Justiției prin Institutul Național al Magistraturii și a Ministerului Afacerilor Interne de a asigura specializarea personalului care, în exercitarea atribuțiilor prevăzute de lege, stabilește legături directe cu victimele infracțiunilor, pentru a putea identifica nevoile victimei, în special ale copiilor victime.

Înainte de analiza măsurilor, a condițiilor și a obligațiilor organelor de urmărire penală în cazul asigurării protecției victimelor infracțiunilor, trebuie clarificată noțiunea de victimă a infracțiunii.

⁹ Legea nr. 211/2004 a fost publicată în Monitorul Oficial nr. 505 din 4 iunie 2004 și a fost modificată și completată prin OUG nr. 113 din 17 octombrie 2007, publicată în Monitorul Oficial nr. 729 din 26 octombrie 2007.

Astfel, deși nici Codul de procedură penală și nici Legea nr. 211/2004 nu definesc această noțiune, din interpretarea art. 15 C. proc. pen., rezultă că victimă nu poate fi decât persoana vătămată, partea vătămată sau partea civilă.

Persoana vătămată este persoana care a suferit prin fapta penală o vătămare fizică, morală sau materială. Dacă participă la procesul penal, persoana vătămată devine parte vătămată, iar dacă exercită acțiunea civilă în cadrul procesului penal, dobândește calitatea de parte civilă.

2.2. *Obligațiile organelor de urmărire penală în cazul alicării măsurilor pentru asigurarea protecției victimelor infracțiunilor.*

Prima măsură pentru asigurarea protecției victimelor infracțiunilor privește informarea acestora, pornind de la ideea că o informare corectă și completă a victimei constituie prima condiție pentru realizarea drepturilor și pentru ameliorarea situației sale.

Informarea se asigură victimelor oricărui infracțiuni și se realizează în două modalități:

- în mod direct; sau
- prin intermediul unei linii telefonice disponibile permanent¹⁰ (numărul de telefon unic la nivel național este 0800 800 886) .

Organele de urmărire penală cu atribuții în aducerea la îndeplinire a dispozițiilor Legii 211/2004 sunt:

- procurorul;
- ofițerii și agenții de poliție, care, așa cum am arătat mai sus, trebuie specializați, prin grija Ministerului Justiției, Institutului Național al Magistraturii și Ministerului Administrației și Internelor.

Ca urmare, organele de urmărire penală, respectiv, procurorul, ofițerii și agenții de poliție, au obligația, conform art. 4 alin. (1) din Legea nr. 211/2004, de a încunoștința victimele infracțiunilor cu privire la:

- a) serviciile și organizațiile care asigură consiliere psihologică sau orice alte forme de asistență a victimei, în funcție de necesitățile acesteia;
- b) organul de urmărire penală la care pot face plângere;

¹⁰ Conform art. 5 din lege, Ministerul Justiției și Ministerul Administrației și Internelor, cu sprijinul Ministerului Comunicațiilor și Tehnologiei Informației, asigură funcționarea unei *linii telefonice disponibile permanent* pentru informarea victimelor infracțiunilor. Prin intermediul liniei telefonice, ce poate fi accesată în mod gratuit, prin *apelarea* unui număr de *telefon unic* la nivel *național*, se asigură comunicarea *informațiilor* prevăzute la art. 4 alin. (1) din lege. Personalul care asigură comunicarea informațiilor prin intermediul liniei telefonice prevăzute la alin. (1) are obligația de a anunța unitățile de poliție dacă din convorbirea telefonică rezultă că victima este în pericol, acestea urmând a proceda conform dispozițiilor procedural penale.

Informațiile prevăzute la art. 4 alin. (1) se publică pe paginile de Internet ale Ministerului Justiției și ale Ministerului Administrației și Internelor. Instanțele judecătorești, parchetele de pe lângă instanțele judecătorești și unitățile de poliție pot publica pe pagina de Internet informațiile prevăzute la art. 4 alin. (1).

- c) dreptul la asistență juridică și instituția unde se pot adresa pentru exercitarea acestui drept;
- d) condițiile și procedura pentru acordarea asistenței juridice gratuite;
- e) drepturile procesuale ale persoanei vătămate, ale părții vătămate și ale părții civile;
- f) condițiile și procedura pentru a beneficia de dispozițiile art. 861, art. 862, art. 864 și art. 865 din Codul de procedură penală, precum și de dispozițiile Legii nr. 682/2002 privind protecția martorilor;
- g) condițiile și procedura pentru acordarea compensațiilor financiare de către stat.

Aceste informații sunt aduse la cunoștința victimei de către procurorul, ofițerul sau agentul de poliție la care victima se prezintă, în scris sau verbal, într-o limbă pe care aceasta o înțelege.

Îndeplinirea acestor obligații se consemnează într-un proces-verbal care se înregistrează la instituția din care face parte procurorul, ofițerul sau agentul de poliție la care victima se prezintă, iar numărul de înregistrare trebuie adus la cunoștința victimei (art. 4 alin. (2 – 3)).

Din punct de vedere procedural, procesul-verbal trebuie să conțină:

- denumirea instituției din care face parte persoana care are obligația încunoștințării;
- data la care a fost întocmit;
- numele, prenumele și calitatea persoanei care l-a încheiat;
- numele, prenumele și alte date de identificare ale persoanei încunoștințate;
- descrierea informațiilor ce au fost aduse la cunoștința acesteia;
- obiecțiile și solicitările victimei.

Procesul-verbal trebuie semnat pe fiecare pagină și la sfârșit de cel care îl încheie, precum și de persoana care a fost informată, iar dacă aceasta nu poate sau refuză să semneze, se face mențiune despre aceasta.

Pornind de la dispozițiile art. 4 alin. (1) din Legea nr. 211/2004, în continuare vor fi analizate principalele obligații ale organelor de urmărire penală cu privire la măsurile de protecție a victimelor infracțiunilor¹¹, atunci când acestea se prezintă la organul respectiv.

2.2.a. Consilierea psihologică a victimelor infracțiunilor (art. 7-13 din lege)

Cu privire la această măsură de protecție, Legea nr. 211/2004 nu prevede expres obligația organelor de urmărire penală de a aduce la cunoștința victimelor infracțiunilor în ce constă dreptul de a beneficia de consiliere psihologică. Obligația acestora este, potrivit art. 4 alin. (1) lit. (a) din lege, doar de a informa victimele cu privire la serviciile și organizațiile care asigură consiliere psihologică sau orice altă formă de asistență a victimei, în funcție de necesitățile acesteia. Un astfel de serviciu este Serviciul de Protecție a Victimelor și Reintegrare Socială a

11 E. Cazan, „Atribuțiile organelor de urmărire penală în cazul aplicării măsurilor pentru asigurarea protecției victimelor infracțiunilor”, în Revista „Dreptul”, nr. 11/2006, p. 212 – 222.

Infractorilor¹², care funcționează pe lângă tribunale. În cadrul acestor servicii, consilierea psihologică se asigură, în mod gratuit, pentru o perioadă de cel mult 3 luni, iar în cazul victimelor care nu a împlinit vârsta de 18 ani, pe o perioadă de cel mult 6 luni.

Servicii pentru consilierea psihologică a victimelor infracțiunilor și pentru asigurarea altor forme de asistență a acestora pot fi constituite și de organizațiile neguvernamentale, independent sau printr-un parteneriat cu autoritățile administrației publice¹³.

Victimele trebuie să fie încunoștințate și despre faptul că această măsură de protecție este asigurată în unele cazuri gratuit și de faptul că este necesară adresarea unei cereri în acest sens serviciului specializat.

Astfel, consilierea psihologică asigurată de serviciile de protecție a victimelor și reintegrare socială a infractorilor se acordă gratuit, la cerere, pentru victimele următoarelor infracțiuni:

- tentativă la infracțiunile de omor, omor calificat și omor deosebit de grav, prevăzute la art. 174-176 din Codul penal;

- lovire sau alte violențe și vătămare corporală, săvârșite asupra membrilor familiei, prevăzute la art. 180 alin. (11) și (21) și art. 181 alin. (11) din Codul penal;

- vătămare corporală gravă, prevăzută la art. 182 din Codul penal și infracțiuni intenționate care au avut ca urmare vătămarea corporală gravă a victimei;

- viol, act sexual cu un minor, perversiune sexuală și corupție sexuală, prevăzute la art. 197, 198, art. 201 alin. (2 - 5) și la art. 202 din Codul penal, rele tratamente aplicate minorului, prevăzută la art. 306 din Codul penal.

Consilierea psihologică se acordă și victimelor infracțiunilor prevăzute în Legea nr. 678/2001¹⁴ privind prevenirea și combaterea traficului de persoane, cu modificările și completările ulterioare.

De asemenea, victimele mai trebuie informate și cu privire la faptul că cererea¹⁵ pentru acordarea consilierii psihologice gratuite poate fi depusă numai după sesizarea organelor de urmărire penală cu privire la săvârșirea infracțiunii.

¹² Reglementat prin OG nr. 92/2000 privind organizarea și funcționarea serviciilor de reintegrare socială a infractorilor și de Supraveghere a executării sancțiunilor neprivative de libertate, publicată în „Monitorul oficial al României”, partea I, nr. 423 din 1 septembrie 2000, aprobată prin Legea nr. 129/2002, publicată în „Monitorul oficial al României”, partea I, nr. 190 din 20 martie 2002. Prin Legea nr. 211/2004 denumirea de „servicii de reintegrare socială a infractorilor și de supraveghere a executării sancțiunilor neprivative de libertate” a fost înlocuită cu aceea de „servicii de protecție a victimelor și reintegrare socială a infractorilor”.

¹³ În acest scop, conform art. 12 din Legea 211/2004, organizațiile neguvernamentale pot beneficia, în condițiile legii, de subvenții din bugetul de stat.

¹⁴ Victimele traficului de persoane și ale violenței în familie beneficiază și de măsurile de protecție și de asistență prevăzute de Legea nr. 678/2001, cu modificările ulterioare, sau, după caz, de Legea nr. 217/2003 pentru prevenirea și combaterea violenței în familie, cu modificările și completările ulterioare.

¹⁵ Conținutul cererii este reglementat de art. 10 alin. (3) din lege.

2.2.b. Organele de urmărire penală la care victimele pot face plângere

Întrucât activitatea de urmărire penală se poate declanșa numai dacă organul de urmărire penală a fost încunoștințat de comiterea unei infracțiuni, această sarcină îi revine, în primul rând, victimei acelei infracțiuni. De altfel, Legea nr. 211/2004 condiționează dreptul victimei de a beneficia de măsurile de protecție pe care le prevede, de sesizarea organelor de urmărire penală despre săvârșirea infracțiunii.

În momentul în care victima se prezintă la ofițerul sau agentul de poliție, acesta este obligat să primească sesizarea și să desfășoare activitățile specifice, ocazionate de primirea plângerii.

De asemenea, în situația în care ofițerii sau agenții de poliție din cadrul structurilor de poliție de investigații criminale, poliție transporturi, poliție ordine publică identifică o victimă a traficului de persoane, acestea îi sunt aduse la cunoștință drepturile stabilite de art. 4 alin. (1) din Legea nr. 211/2004, urmând ca în conformitate cu dispozițiile Ordinului MAI nr. 335/2007 pentru aprobarea Mecanismului national de identificare și referire a victimelor traficului de persoane¹⁶, să sesizeze structurile specializate ale poliției cu atribuții în domeniul traficului de persoane, respectiv direcția, brigăzile și serviciile de combatere a criminalității organizate, poliția judiciară, poliția de frontieră, birouri și servicii DIICOT, după caz, în vederea referirii¹⁷ victimei către instituția sau organizația responsabilă pentru coordonarea activităților de acordare a asistenței și monitorizare a acestora.

2.2.c. Asistența juridică a victimelor unor infracțiuni (art. 14-20 din lege)

Organele de urmărire penală la care se prezintă victima au obligația să o încunoștințeze cu privire la dreptul de a beneficia de asistență juridică, asistență care, în anumite cazuri, este gratuită, precum și cu privire la instituția unde se poate adresa pentru exercitarea acestui drept.

Astfel, după informarea victimei că are dreptul să fie asistată de un apărător ales pe parcursul procesului penal, aceasta poate fi îndrumată să se adreseze baroului care funcționează în circumscripția în care domiciliază victima sau în care s-a depus sesizarea, în vederea alegerii unui apărător.

Legea nr. 211/2004 prevede anumite cazuri în care asistența juridică se acordă în mod gratuit, astfel că organele de urmărire penală au obligația să informeze victima cu privire la condițiile și procedura acordării acesteia.

Astfel, asistența juridică gratuită se acordă:

– victimelor directe ale infracțiunilor grave săvârșite cu violență (persoana asupra căreia a fost săvârșită o tentativă la infracțiunile de omor, omor calificat și omor deosebit de grav, prevăzute la art. 174-176 din Codul penal, o infracțiune de vătămare corporală gravă, prevăzută la art. 182 din Codul penal, infracțiuni

¹⁶ Ordinul MAI nr. 335/2007 a fost publicat în M. Of. nr. 849 din 17 decembrie 2008.

¹⁷ Conform pct. D – Definiții operaționale din Ordinul MAI nr. 335/2007 pentru aprobarea Mecanismului national de identificare și referire a victimelor traficului de persoane, conceptul de referire a victimei traficului de persoane se referă la încredințarea acesteia către furnizorii de servicii de protecție și asistență.

intenționate care au avut ca urmare vătămarea corporală gravă a victimei, infracțiunea de viol, act sexual cu un minor și perversiune sexuală, prevăzute la art. 197, art. 198 și art. 201 alin. (2-5) din Codul penal);

– victimelor indirecte ale unor infracțiuni grave (soțul, copilul sau persoana aflată în întreținerea persoanelor decedate prin săvârșirea infracțiunilor de omor, omor calificat și omor deosebit de grav, prevăzute la art. 174-176 din Codul penal, precum și a infracțiunilor intenționate care au avut ca urmare moartea persoanei);

– victimelor altor infracțiuni decât cele menționate, indiferent de natura infracțiunii, dacă venitul lunar pe membru de familie al victimei este cel mult egal cu salariul de bază minim brut pe țară stabilit pentru anul în care victima a formulat cererea de asistență juridică gratuită¹⁸.

În toate situațiile, acordarea asistenței juridice gratuite este condiționată de:

– săvârșirea infracțiunii pe teritoriul României sau, în cazul infracțiunilor săvârșite în afara teritoriului României, de calitatea victimei de cetățean român sau străin care locuiește legal în România;

– desfășurarea procesului penal în România;

– sesizarea organelor de urmărire penală cu privire la săvârșirea infracțiunii, în termen de 60 de zile de la data săvârșirii infracțiunii¹⁹. Prin sesizarea organelor de urmărire penală în termen, victima acordă un sprijin în constatarea la timp a infracțiunilor.

În cazul victimelor indirecte (prevăzute la art. 14 alin. (1) lit. (b) din lege) termenul de 60 de zile se calculează de la data la care victima a luat cunoștință de săvârșirea infracțiunii.

Victimele care nu au împlinit vârsta de 18 ani și cele puse sub interdicție nu au obligația de a sesiza organele de urmărire penală cu privire la săvârșirea infracțiunii. Reprezentantul legal al minorului sau al persoanei puse sub interdicție poate sesiza organele de urmărire penală cu privire la săvârșirea infracțiunii.

Organele de urmărire penală trebuie să informeze victima că este necesară formularea unei cereri care se depune la tribunalul în a cărui circumscripție domiciliază victima²⁰. De asemenea, victima trebuie informată că cererea²¹ pentru acordarea asistenței juridice gratuite trebuie să cuprindă, conform art. 17 alin. (2) din lege:

¹⁸ Conform HG nr. 1193/2010 pentru stabilirea salariului minim brut pe țară garantat în plată, pentru anul 2011 valoarea acestuia este de 670 lei.

¹⁹ Dacă victima s-a aflat în imposibilitatea, fizică sau psihică, de a sesiza organele de urmărire penală, termenul de 60 de zile se calculează de la data la care a încetat starea de imposibilitate.

²⁰ Conform dispozițiilor art. 17 alin. (1) din lege, cererea se soluționează de doi judecători din cadrul Comisiei pentru acordarea de compensații financiare victimelor unor infracțiuni, prin încheiere, în termen de 15 zile de la data depunerii.

²¹ Art. 20 din lege prevede că cererea pentru acordarea asistenței juridice gratuite și cererea pentru acordarea sumei necesare punerii în executare a hotărârii judecătorești prin care au fost acordate despăgubiri civile victimei infracțiunii pot fi formulate de reprezentantul legal al minorului sau al persoanei puse sub interdicție și de organizațiile neguvernamentale care își desfășoară activitatea în domeniul protecției victimelor, dacă sunt semnate de victimă, cuprind datele prevăzute la art. 17 alin. (2) și sunt anexate documentele justificative. Cererea pentru acordarea asistenței juridice gratuite și cererea pentru acordarea sumei necesare punerii în executare a hotărârii judecătorești prin care au fost acordate despăgubiri civile victimei infracțiunii sunt scutite de taxa de timbru.

- a) numele, prenumele, cetățenia, data și locul nașterii, domiciliul sau reședința victimei;
- b) data, locul și circumstanțele săvârșirii infracțiunii;
- c) dacă este cazul, data sesizării și organul de urmărire penală;
- d) calitatea de soț, copil sau persoană aflată în întreținerea persoanei decedate, în cazul victimelor prevăzute la lit. (b);
- e) dacă este cazul, venitul lunar pe membru de familie al victimei;
- f) numele, prenumele și forma de exercitare a profesiei de avocat de către apărătorul ales sau mențiunea că victima nu și-a ales un apărător.

La această cerere se anexează, în copie, documentele justificative pentru datele înscrise în cerere și orice alte documente deținute de victimă, utile pentru soluționarea cererii.

Aceste dispoziții legale se aplică în mod corespunzător și pentru acordarea sumei necesare punerii în executare a hotărârii judecătorești prin care au fost acordate despăgubiri civile victimei infracțiunii.

2.2.d. Drepturile procesuale

Orice parte care participă la procesul penal are anumite drepturi, dar și obligații, în funcție de calitatea în care participă. Astfel, persoana vătămată are dreptul să participe la procesul penal în calitate de parte vătămată și se poate constitui parte civilă, dacă exercită acțiunea civilă în procesul penal.

Persoana vătămată, în principiu, nu beneficiază de prea multe drepturi procesuale dacă nu participă ca și parte vătămată la procesul penal. Astfel, conform art. 76 C. proc. pen., organele de urmărire penală au obligația să cheme, pentru a fi ascultată, persoana care a suferit o vătămare prin infracțiune. Corelativ, în literatura de specialitate²² se apreciază că există și un drept al persoanei vătămate la a fi ascultată cu privire la săvârșirea infracțiunii.

Așadar, organelor de urmărire penală le revine obligația ca, în momentul în care victima unei infracțiuni se prezintă la acestea, să-i aducă la cunoștință că are dreptul să participe la procesul penal, în calitate de parte vătămată, calitate ce îi conferă și alte drepturi: de a formula cereri, de a ridica excepții, de a pune concluzii, de a folosi căile de atac, de a fi reprezentată etc. În cazul în care victima nu-și manifestă voința de a participa în calitate de parte vătămată sau parte civilă în procesul penal, aceasta poate fi ascultată ca martor (art. 82 C. proc. pen.).

De asemenea, victima trebuie încunoștințată cu privire la dreptul prevăzut de art. 15 C. proc. pen. de a exercita acțiunea civilă în cadrul procesului penal, dacă a suferit o pagubă materială sau morală, drept care poate fi folosit în tot cursul urmăririi penale, iar, în fața instanței de judecată, până la citirea actului de sesizare.

Constituirea de parte civilă dă dreptul victimei de a participa la procesul penal în scopul recuperării pagubei suferite, fără a fi înlăturat dreptul acesteia de a participa în calitate de parte vătămată în cadrul aceluiași proces penal.

²² E. Cazan, *op. cit.*, p. 216.

În cursul procesului penal, partea civilă are dreptul să indice probele și mijloacele de probă pe care le consideră necesare în vederea constatării infracțiunii și a stabilirii întinderii prejudiciului, precum și a recuperării acestuia, poate să facă cereri, memorii, plângeri, să ridice excepții în măsura în care acestea au legătură cu pretențiile civile, și poate participa la efectuarea unor acte procedurale în situațiile prevăzute de lege.

Totodată, victimei i se aduc la cunoștință și dispozițiile art. 771 C. proc. pen., respectiv faptul că, în situația în care participă la proces în calitate de parte vătămată sau parte civilă și în cazul în care îi poate fi periclitată viața, integritatea corporală sau libertatea sa ori a rudelor apropiate, se poate încuviința ca aceasta să fie ascultată fără a fi prezentă fizic la locul unde se află organul care efectuează urmărirea penală, sau, după caz, în locul în care se desfășoară ședința de judecată, prin intermediul unei rețele video și audio, declarația urmând a fi înregistrată prin mijloace tehnice video și audio și redată integral în formă scrisă. La luarea declarației poate participa un consilier de probațiune, care are obligația de a păstra secretul profesional cu privire la datele de care a luat la cunoștință în timpul audierii.

2.2.e. Condițiile și procedura pentru a beneficia de prevederile legale privind protecția martorilor

Textele legale la care se face referire în cuprinsul art. 4 alin. (1) lit. (f) din Legea nr. 211/2004, respectiv art. 861, art. 862, art. 864 și art. 865 din Codul de procedură penală, precum și dispozițiile Legii nr. 682/2002 privind protecția martorilor, se referă doar la persoanele care au cunoștință despre vreo faptă sau despre vreo împrejurare de natură să servească la aflarea adevărului în procesul penal (art. 78 alin. (1) C. proc. pen.).

În literatura de specialitate²³ se apreciază că legiuitorul a avut în vedere situația în care victima declară că nu dorește să participe la proces în calitate de parte vătămată, caz în care aceasta poate fi ascultată ca martor. În această situație, organele de urmărire penală au obligația să încunoștințeze victima despre faptul că, dacă există probe sau indicii temeinice că prin declararea identității reale sau a localității de domiciliu ori de reședință ar fi periclitată viața, integritatea corporală sau libertatea acesteia sau a altei persoane, i se poate încuviința să nu declare aceste date, atribuindu-se o altă identitate sub care urmează să apară în fața organului judiciar. În acest sens, victima poate face o cerere motivată.

De asemenea, victimei i se poate supraveghea domiciliul sau reședința sau i se poate asigura o reședință temporară supravegheată și poate fi însoțită de organele poliției la sediul parchetului sau al instanței și înapoi la domiciliu sau reședință, prin dispoziția procurorului sau a instanței de judecată.

Legea nr. 682/2002 privind protecția martorilor prevede mai multe condiții pe care trebuie să le îndeplinească martorul pentru a putea beneficia de asigurarea protecției, astfel:

²³ E. Cazan, *op. cit.*, p. 217.

– prin declarațiile sale victima care este ascultată ca martor trebuie să furnizeze informații și date cu caracter determinant în aflarea adevărului cu privire la infracțiuni grave (în sensul prevăzut de art. 2 alin. (1) lit. (h) din aceeași lege) sau să contribuie la prevenirea producerii ori la recuperarea unor prejudicii deosebite ce ar putea fi cauzate prin săvârșirea unor astfel de infracțiuni;

– să se afle într-o stare de pericol, ea sau membrii familiei sale ori persoanele apropiate acesteia, în sensul că viața, integritatea corporală sau libertatea le este amenințată, ca urmare a informațiilor și datelor furnizate ori pe care a fost de acord să le furnizeze organelor judiciare sau a declarațiilor sale;

– să existe o propunere motivată din partea organelor abilitate.

Această lege prevede și anumite obligații ale martorului protejat (art. 11 din Legea nr. 682/2002) iar măsurile de protecție de care acesta poate beneficia sunt, în principal, conform art. 12 alin. (2) din aceeași lege:

a) protecția datelor de identitate ale martorului protejat;

b) protecția declarației acestuia;

c) ascultarea martorului protejat de către organele judiciare, sub o altă identitate decât cea reală sau prin modalități speciale de distorsionare a imaginii și vocii;

d) protecția martorului aflat în stare de reținere, arestare preventivă sau în executarea unei pedepse privative de libertate, în colaborare cu organele care administrează locurile de deținere;

e) măsuri sporite de siguranță la domiciliu, precum și de protejare a deplasării martorului la și de la organele judiciare;

f) schimbarea domiciliului;

g) schimbarea identității;

h) schimbarea înfățișării.

Legea prevede și măsuri de asistență a martorului, respectiv reinserta în alt mediu social, recalificarea profesională, schimbarea sau asigurarea locului de muncă și asigurarea unui venit până la găsirea unui loc de muncă (art. 12 alin. (3)).

Așadar, organelor de urmărire penală le revine obligația de a informa victima cu privire la aceste aspecte și de a explica modalitatea în care poate beneficia de protecția prevăzută în dispozițiile legale sus-menționate.

2.2.f. Acordarea de către stat a compensațiilor financiare victimelor unor infracțiuni

Mecanismul cel mai important de protecție a victimelor prevăzut în lege privește compensarea financiară de către stat a victimelor unor infracțiuni.

Sistemul de compensare financiară de către stat a victimelor infracțiunilor săvârșite cu violență are ca fundament principiul echității și al solidarității sociale și realitatea că, în prezent, ori de câte ori făptuitorul rămâne necunoscut, este insolubil sau dispărut, „costurile” infracțiunii sunt suportate exclusiv de victimă.

Potrivit art. 21 din Legea nr. 211/2004²⁴, numai anumite categorii de victime pot beneficia de compensații financiare din partea statului, respectiv:

– victimele directe ale infracțiunilor grave săvârșite cu violență (persoanele asupra cărora a fost săvârșită o tentativă la infracțiunile de omor, omor calificat și omor deosebit de grav, prevăzute la art. 174-176 din Codul penal, o infracțiune de vătămare corporală gravă, prevăzută la art. 182 din Codul penal, o infracțiune intenționată care a avut ca urmare vătămarea corporală gravă a victimei, o infracțiune de viol, act sexual cu un minor și perversiune sexuală, prevăzute la art. 197, 198 și art. 201 alin. (2-5) din Codul penal, o infracțiune privind traficul de persoane, o infracțiune de terorism, precum și orice altă infracțiune intenționată comisă cu violență;

– victimele indirecte ale infracțiunilor de omor și ale infracțiunilor intenționate care au avut ca urmare moartea persoanei (soțul, copiii și persoanele aflate în întreținerea persoanelor decedate prin săvârșirea infracțiunilor prevăzute mai sus).

Legea stabilește mai multe categorii de condiții pentru acordarea compensării financiare a victimelor directe și indirecte ale infracțiunilor menționate, astfel:

a) O primă categorie de condiții privește locul săvârșirii infracțiunii și cetățenia victimei.

Astfel, compensația financiară se acordă victimelor prevăzute la art. 21 alin. (1) dacă infracțiunea a fost săvârșită pe teritoriul României și victima este:

- cetățean român;
- cetățean străin ori apatrid care locuiește legal în România;
- cetățean al unui stat membru al Uniunii Europene, aflat legal pe teritoriul României la data comiterii infracțiunii;
- cetățean străin sau apatrid cu reședința pe teritoriul unui stat membru al Uniunii Europene, aflat legal pe teritoriul României la data comiterii infracțiunii.

În cazul victimelor care nu se încadrează în categoriile de persoane prevăzute la alin. (1) și (2), compensația financiară se acordă în baza convențiilor internaționale la care România este parte.

b) Cea de-a doua categorie de condiții privește sesizarea organelor de urmărire penală cu privire la săvârșirea infracțiunii, în anumite termene prevăzute în lege, având în vedere faptul că rațiuni de echitate impun compensarea financiară a victimelor care își aduc o minimă contribuție pentru constatarea la timp a infracțiunilor.

Astfel, sesizarea organelor de urmărire penală cu privire la săvârșirea infracțiunii se realizează în termen de 60 de zile de la data săvârșirii infracțiunii. În cazul victimelor indirecte, termenul de 60 de zile se calculează de la data la care victima a luat cunoștință de săvârșirea infracțiunii. Dacă victima s-a aflat în impo-

²⁴ Art. 21 a fost modificat de pct. 1 al art. I din OUG nr. 113 din 17 octombrie 2007, publicată în Monitorul Oficial nr. 729 din 26 octombrie 2007, forma inițială limitându-se la tentativă la infracțiunile de omor, omor calificat și omor deosebit de grav, prevăzute la art. 174-176 din Codul penal, o infracțiune de vătămare corporală gravă, prevăzută la art. 182 din Codul penal, o infracțiune intenționată care a avut ca urmare vătămarea corporală gravă a victimei, o infracțiune de viol, act sexual cu un minor și perversiune sexuală, prevăzute la art. 197, art. 198 și art. 201 alin. (2-5) din Codul penal.

sibilitatea, fizică sau psihică, de a sesiza organele de urmărire penală, termenul de 60 de zile se calculează de la data la care a încetat starea de imposibilitate.

Victimele care nu au împlinit vârsta de 18 ani și cele puse sub interdicție nu au obligația de a sesiza organele de urmărire penală sau instanța de judecată cu privire la săvârșirea infracțiunii. Reprezentantul legal al minorului sau al persoanei puse sub interdicție poate sesiza organele de urmărire penală cu privire la săvârșirea infracțiunii.

c) Cea de-a treia categorie de condiții diferă după cum făptuitorul este sau nu cunoscut și relevă caracterul subsidiar al sistemului de compensare financiară în raport cu repararea prejudiciului victimei de către făptuitor sau de către o societate de asigurare.

În cazul în care făptuitorul este cunoscut, compensarea financiară se acordă dacă:

- victima a introdus cererea de compensare financiară în termen de un an de la data la care s-a finalizat procedura judiciară²⁵;
- victima s-a constituit ca parte civilă în cadrul procesului penal, cu excepția cazului prevăzut la art. 24 lit. a) pct. 3 (neînceperea urmăririi penale în cazurile prevăzute de art. 10 lit. c), d), e) și g) C. proc. pen.) și a situației în care victima nu a împlinit vârsta de 18 ani sau este pusă sub interdicție;
- făptuitorul este insolubil sau dispărut;
- victima nu a obținut repararea integrală a prejudiciului suferit de la o societate de asigurare.

În acest context, se impune precizarea că acordarea compensării financiare nu este condiționată de existența unei hotărâri definitive de condamnare, ea putând fi acordată și în unele cazuri în care:

- s-a pronunțat achitarea sau încetarea procesului penal;
- s-a dispus scoaterea de sub urmărire penală, încetarea urmăririi penale sau neînceperea urmăririi penale.

Este, de exemplu, situația în care a intervenit amnistia sau prescripția ori fapta a fost săvârșită de o persoană iresponsabilă sau aflată în stare de beție completă involuntară.

În cazul în care făptuitorul este necunoscut, compensarea financiară se acordă dacă:

²⁵ În acest sens, art. 24 lit. (a) din lege prevede că victima trebuie să formuleze o cerere în termen de un an de la, după caz:

1. data rămânerii definitive a hotărârii prin care instanța penală a pronunțat condamnarea sau achitarea în cazurile prevăzute de art. 10 alin. (1) lit. d) și e) C. proc. pen. și a acordat despăgubiri civile ori a pronunțat achitarea în cazul prevăzut la art. 10 alin. (1) lit. c) din C. proc. pen. sau încetarea procesului penal în cazurile prevăzute de art. 10 alin. (G) și i) din C. proc. pen.
2. data la care procurorul a dispus scoaterea de sub urmărire penală în cazurile prevăzute la art. 10 alin. (1) lit. c), d) și e) C. proc. pen. sau a dispus încetarea urmăririi penale în cazul prevăzut de art. 10 alin. (1) lit. d) C. proc. pen.
3. data la care s-a dispus neînceperea urmăririi penale în cazurile prevăzute de art. 10 lit. c), d), e) și g) C. proc. pen.

– victima a introdus cererea de compensare financiară în termen de 3 ani de la data săvârșirii infracțiunii,
– nu a obținut repararea integrală a prejudiciului suferit de la o societate de asigurare.

Conform art. 22 din lege, compensația financiară nu se acordă dacă:

a) se stabilește că fapta nu există sau nu este prevăzută de legea penală ori că fapta a fost săvârșită în stare de legitimă apărare împotriva atacului victimei în condițiile art. 44 din Codul penal;

b) victima este condamnată definitiv pentru participarea la un grup infracțional organizat;

c) victima este condamnată definitiv pentru una dintre infracțiunile prevăzute la art. 21 alin. (1);

d) instanța reține în favoarea făptuitorului circumstanța atenuantă a depășirii limitelor legitimei apărări împotriva atacului victimei, prevăzută la art. 73 lit. a) din Codul penal, sau circumstanța atenuantă a provocării prevăzută la art. 73 lit. b) din Codul penal.

În ceea ce privește prejudiciile suferite de victimă prin săvârșirea infracțiunii care sunt reparate prin compensarea financiară, legea le circumscrie la următoarele categorii:

a) în cazul victimelor directe, se compensează:

– cheltuielile de spitalizare și alte categorii de cheltuieli medicale suportate de victimă;

– prejudiciile materiale rezultate din distrugerea, degradarea sau aducerea în stare de neîntrebuințare a bunurilor victimei prin săvârșirea infracțiunii;

– câștigurile de care victima este lipsită din cauza săvârșirii infracțiunii;

b) în cazul victimelor indirecte, se compensează:

– cheltuielile de înmormântare;

– întreținerea de care victima este lipsită din cauza săvârșirii infracțiunii.

Legea reglementează, în detaliu, procedura de acordare a compensării financiare și posibilitatea acordării unui avans din compensarea financiară pentru victimele infracțiunilor aflate într-o situație financiară precară.

Plafonat la echivalentul a 10 salarii de bază minime brute pe țară, avansul din compensarea financiară are rolul de a răspunde nevoilor acestei categorii de victime, în special atunci când procedurile judiciare se desfășoară într-o perioadă mai îndelungată de timp.

Victima trebuie să fie informată de către organele de urmărire penală că cererea de compensație financiară se depune la tribunalul în a cărui circumscripție domiciliază aceasta.

Cererea se soluționează de doi judecători din cadrul Comisiei pentru acordarea de compensații financiare victimelor infracțiunilor, constituită în fiecare tribunal (art. 28 din lege).

Această cerere trebuie să conțină:

– date privind numele, prenumele, cetățenia, data și locul nașterii, domiciliul sau reședința victimei;

- data, locul și împrejurările săvârșirii infracțiunii care a cauzat prejudiciul;
- categoriile de prejudicii suferite prin săvârșirea infracțiunii, care se încadrează în dispozițiile legii;
- dacă este cazul, organul de urmărire penală și data sesizării acestuia;
- dacă este cazul, numărul și data hotărârii judecătorești sau a actului organului de urmărire penală, prevăzute la art. 24 alin. (1) lit. a);
- calitatea de soț, copil sau persoană aflată în întreținerea persoanei decedate, în cazul victimelor prevăzute la art. 21 alin. (1) lit. b);
- antecedentele penale;
- sumele plătite cu titlu de despăgubiri de către făptuitor sau indemnizația obținută de victimă de la o societate de asigurare pentru prejudiciile cauzate prin săvârșirea infracțiunii și, respectiv, cuantumul compensației financiare solicitate (art. 29 alin. (1) din lege).

La cererea de compensație financiară victima trebuie să anexeze, în copie, documentele justificative pentru datele înscrise în cerere și orice alte documente deținute de victimă, utile pentru soluționarea cererii. Art. 34 din Legea nr. 211/2004 prevede că cererea de compensație financiară și cererea privind acordarea unui avans din aceasta pot fi formulate de către reprezentantul legal al minorului sau al persoanei puse sub interdicție.

Cererea de compensație financiară și cererea privind acordarea unui avans din aceasta pot fi formulate și de către organizațiile nonguvernamentale care își desfășoară activitatea în domeniul protecției victimelor, dacă sunt semnate de victimă, cuprind datele prevăzute de lege și sunt anexate documentele necesare. În cazul în care avansul este solicitat printr-o cerere separată, în cerere se menționează și stadiul procedurii judiciare. Cererea de compensație financiară și cererea privind acordarea unui avans din aceasta sunt scutite de taxa de timbru. Compensația financiară pentru prejudiciile materiale rezultate din distrugerea, degradarea sau aducerea în stare de neîntrebuințare a bunurilor victimei ori din deposedarea acesteia prin săvârșirea infracțiunii se acordă în limita unei sume echivalente cu 10 salarii de bază minime brute pe țară stabilite pentru anul în care victima a formulat cererea de compensație financiară.

Pentru a evita dubla despăgubire a victimei, sumele de bani plătite de făptuitor cu titlu de despăgubiri civile și indemnizația obținută de victimă de la o societate de asigurare pentru prejudiciile cauzate prin săvârșirea infracțiunii se scad din cuantumul compensației financiare acordate de stat victimei. De asemenea, statul se subrogă în drepturile victimei care a beneficiat de compensare financiară pentru recuperarea sumelor plătite acesteia.

Conform art. 30 din lege, victima poate solicita Comisiei pentru acordarea de compensații financiare victimelor infracțiunilor un avans din compensația financiară²⁶, în limita unei sume echivalente cu 10 salarii de bază minime brute pe

²⁶ Cererea victimei privind acordarea unui avans din compensația financiară se soluționează în termen de 30 de zile de la data solicitării, de doi judecători din cadrul Comisiei pentru acordarea de compensații financiare victimelor infracțiunilor. În cazul respingerii cererii de compensație financiară, victima este obligată la restituirea avansului, cu excepția cazului în care cererea de compensație financiară a fost respinsă numai pentru motivul că făptuitorul nu este insolubil sau dispărut.

țară stabilite pentru anul în care victima a solicitat avansul.

Avansul se poate solicita:

- prin cererea de compensație financiară; sau
- printr-o cerere separată, care poate fi formulată oricând după sesizarea organelor de urmărire penală și cel mai târziu în termen de 30 de zile de la data depunerii cererii de compensație.

Cererea trebuie să cuprindă aceleași date enumerate mai sus, iar în cazul în care avansul este solicitat printr-o cerere separată, în aceasta se menționează și stadiul procedurii judiciare.

Avansul se acordă dacă victima se află într-o situație financiară precară.

Victima care a beneficiat de un avans din compensația financiară este obligată la restituirea acestuia dacă nu a depus cererea pentru compensație financiară în termenele prevăzute de lege.

Victima are dreptul:

- să fie citată, conform art. 31 din lege, la soluționarea cererii de acordare a compensației financiare sau a cererii de acordare a unui avans din compensația financiară;
- să fie audiată;
- să primească o comunicare a hotărârii prin care s-a soluționat cererea;
- să atace cu recurs această hotărâre la curtea de apel, în termen de 15 zile de la comunicare.

Organele de urmărire penală urmează a fi informate de către Comisia pentru acordarea de compensații financiare victimelor infracțiunilor cu privire la cererea de compensație financiară ori cu privire la cererea prin care victima a solicitat un avans din compensația financiară.

Plata compensației financiare sau a avansului din aceasta pentru victimele infracțiunilor se asigură de compartimentele financiare ale tribunalelor, în termen de 15 zile de la data rămânerii definitive a hotărârii prin care a fost acordată compensația financiară sau un avans din aceasta.

2.3. Solicitarea compensației financiare în situații transfrontaliere²⁷

După aderarea României la Uniunea Europeană și având în vedere că țara noastră nu dispunea de o reglementare în ceea ce privește modalitatea de obținere de compensații financiare de către persoanele care au fost victime ale unor infracțiuni pe teritoriul altui stat decât cel de reședință, acestea trebuind să urmeze procedura standard ce putea implica deplasarea în statul pe al cărui teritoriu a fost comisă infracțiunea și eforturi considerabile din partea acestor persoane, era necesară o aliniere a legislației române la standardele europene și transpunerea completă și corectă a normelor comunitare la nivelul legislației interne.

²⁷ Pentru detalii, a se vedea Cap. V¹ din Legea nr. 211/2004 cu modificările și completările ulterioare.

Pentru aceasta, Legea nr. 211/2004 a fost modificată și completată prin OUG nr. 113/2007²⁸ în sensul reglementării posibilității și condițiilor de solicitare, respectiv acordare a compensației financiare în situații transfrontaliere.

Astfel, conform dispozițiilor art. 343, cetățeanul român, apatridul sau străinul care locuiește legal în România, victimă a unei infracțiuni intenționate comise cu violență pe teritoriul unui alt stat membru al Uniunii Europene, poate solicita, cu sprijinul autorității de asistență din România, o compensație financiară din partea statului pe al cărui teritoriu a fost comisă infracțiunea, în condițiile prevăzute de legea aceluia stat.

Cererea pentru acordarea compensației financiare din partea statului pe al cărui teritoriu a fost comisă infracțiunea, însoțită de documentele justificative necesare, se poate depune²⁹ la Ministerul Justiției, instituție care, în maximum 5 zile lucrătoare de la primire, va transmite cererile și documentele justificative depuse către autoritatea de decizie a statului pe al cărui teritoriu a fost comisă infracțiunea.

Ministerul Justiției furnizează solicitantului:

- informațiile necesare privind posibilitățile de a cere o compensație financiară din partea statului pe al cărui teritoriu a fost comisă infracțiunea;
- formularele de cerere necesare, precum și informații și indicații despre modul de completare a formularului de cerere și despre documentele justificative necesare;

- date și informații generale pentru a-l ajuta să răspundă la orice cerere de informații suplimentare formulată de către autoritatea de decizie din statul membru al Uniunii Europene pe teritoriul căruia a fost comisă infracțiunea.

Conform dispozițiilor art. 347 din lege, aceste informații pot fi solicitate:

- prin audiență la sediul Ministerului Justiției sau prin telefon;
- prin poștă, cu confirmare de primire, fax sau e-mail și se transmit în termen de maximum 20 de zile calendaristice de la data înregistrării cererii la Ministerul Justiției.

De asemenea, Ministerul Justiției va publica pe pagina oficială de internet formularele de cerere și alte informații relevante pentru obținerea compensațiilor financiare pentru victimele infracțiunilor în situații transfrontaliere.

În ceea ce privește preocuparea Comunității Europene în domeniul asigurării protecției victimelor, mai trebuie precizat pachetul cuprinzător de norme și măsuri practice legiferat sprijină victimele pe tot parcursul procesului judiciar și după acesta, pentru că victimele trebuie protejate atât de autorul infracțiunii, cât și de alte traume în cursul procedurii, asigurându-se că drepturile lor sunt respectate în timpul proceselor și oferindu-le sprijinul de care au nevoie pentru a-și reveni și a obține despăgubiri.

²⁸ OUG nr. 113/2007 a fost publicată în Monitorul Oficial nr. 729 din 26 octombrie 2007.

²⁹ Conform dispozițiilor art. 34³ alin. (2) din Legea nr. 211/2004, astfel cum a fost modificată și completată de OUG nr. 113/2007, poate fi trimisă Ministerului Justiției și prin scrisoare cu confirmare de primire.

Pachetul se referă la nevoile victimelor în cinci domenii:

– Recunoaștere – victimele sunt tratate cu demnitate și respect? Sunt acestea interogate cu considerație și primesc răspunsuri prompte la întrebări?

– Protecție – victimele sunt protejate de răzbunare și de o victimizare suplimentară atât înainte, cât și după comiterea infracțiunii a căror victime sunt? Cum se evită contactul cu autorul infracțiunii? Se pierde protecția la trecerea frontierei?

– Sprijin – victimele beneficiază de o asistență fizică și psihologică pe termen lung după comiterea infracțiunii a căror victimă sunt? Victimele beneficiază de o asistență practică după comiterea infracțiunii în vederea depunerii unei cereri de despăgubire sau pentru organizarea funeraliilor?

– Accesul la justiție – cum își pot cunoaște victimele drepturile și cum pot participa la procesul judiciar?

– Despăgubirea – victimele trebuie să solicite personal despăgubiri și să asigure executarea hotărârii de către autorului infracțiunii?

Toate acestea pentru că infracționalitatea poate afecta pe oricine și pentru că aproximativ 75 de milioane de persoane, în fiecare an, pot fi victime ale infracționalității în întreaga Uniune Europeană.

Asemenea [evenimente](#) pot avea consecințe fizice, emoționale și financiare devastatoare pentru victime și familiile acestora. Iar atunci când aceste [evenimente](#) au loc în străinătate, diferențele culturale, lingvistice și legislative pot crea probleme considerabile. Cui se adresează victimele pentru ajutor? Care sunt drepturile acestora?

Cu toate că măsurile UE în diferite domenii ale politicilor în materie de justiție au abordat în ultimul deceniu o parte din nevoile victimelor, impactul acestora variază foarte mult de la un stat membru la altul. De exemplu, sumele acordate pentru despăgubiri și procedurile de depunere a unei cereri de despăgubire diferă între statele membre³⁰.

Victimele sunt copleșite de proceduri adesea complicate și îndelungate înainte de a putea primi ajutoare financiare sau de a-și exercita drepturile.

Experiența traumatizantă a acestora poate fi agravată de o anchetă sau de un proces dificil, de invadarea vieții lor private sau de un tratament lipsit de respect în ceea ce privește cazul lor. Oriunde s-ar afla în UE – acasă sau în străinătate – victimele au dreptul de a fi tratate cu respect, de a primi sprijin, protecție, despăgubiri și de a avea acces la justiție.

Bibliografie

1. I. T. Butoi, T. Butoi, *Tratat universitar de psihologie judiciară: teorie și practică*, Ed. Pinguin Book, București, 2006.
2. N. Mitrofan, V. Zdrenghia, T. Butoi, *Psihologie judiciară*, Casa de Editură și Presă Șansa, București, 1994.

³⁰http://ec.europa.eu/justice_home/news/consulting_public/news_consulting_0053_en.htm

3. E. Cazan, „Atribuțiile organelor de urmărire penală în cazul aplicării măsurilor pentru asigurarea protecției victimelor infracțiunilor”, în revista *Dreptul*, nr. 11/2006.
4. Codul de procedură penală.
5. Codul penal.
6. Legea nr. 211/2004 privind unele măsuri pentru asigurarea protecției victimelor infracțiunilor, publicată în M.O. al României nr. 505 din 4 iunie 2004, modificată și completată prin OUG nr. 113/2007 publicată în M.O. al României nr. 729 din 26 octombrie 2007.
7. Legea nr. 678/2001 privind prevenirea și combaterea traficului de persoane, cu modificările și completările ulterioare, publicată în M.O. al României nr. 783 din 11 decembrie 2001.
8. Legea nr. 682/2002 privind protecția martorilor, publicată în M.O. al României nr. 964 din 28 decembrie 2002.
9. Ordinul MAI nr. 335/2007, publicat în M.O. nr. 849 din 17 decembrie 2008.
10. www.just.ro;
11. http://ec.europa.eu/justice_home;
12. www.eur-lex.europa.eu.

Александр ПОДОБНЫЙ,

кандидат юридических наук, доцент, начальник кафедры
оперативно-розыскной деятельности Одесского государственного
университета внутренних дел Украины, подполковник милиции

**ОБЕСПЕЧЕНИЕ БЕЗОПАСНОСТИ УЧАСТНИКОВ УГОЛОВНОГО
СУДОПРОИЗВОДСТВА ПО ДЕЛАМ О КОРЫСТНО-НАСИЛЬСТВЕННОЙ
ОРГАНИЗОВАННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ**

В Украине задача обеспечения безопасности участников уголовного судопроизводства еще с 1993 года решается на правовой основе, заложенной Законами «Об обеспечении безопасности лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве», и «О государственной защите сотрудников суда и правоохранительных органов» [1-2]. Определенные коррективы в указанные документы были внесены Законом Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины в связи с принятием Уголовного процессуального кодекса Украины» [3]. Хотя исследованию проблемы обеспечения безопасности участников уголовного судопроизводства значительное внимание уделили В. И. Бояров, Л. В. Брусницин, В. В. Войников, О. В. Гогусь, Г. А. Душейко, В. С. Зеленецкий, Н. С. Карпов, Н. В. Куркин, О. В. Левченко, Е. Д. Лукьянчиков, М. В. Новикова, Т. И. Панасюк, А. А. Тимошенко, О. В. Усенко, С. П. Щерба и др., мы должны констатировать, что, невзирая на отдельное обобщение практики правоприменения в отмеченном направлении [4], опыт соответствующей деятельности оперативных подразделений еще на достаточном уровне в научной литературе не систематизирован, а соответствующая практика в условиях действия УПК (2012 г.) фактически остается за пределами надлежащего обоснования.

Обеспечение безопасности лиц, принимающих участие в уголовном судопроизводстве, то есть в выявлении, предупреждении, пресечении или расследовании уголовных правонарушений, а также в судебном рассмотрении уголовных производств, – это осуществление правоохранительными органами правовых, организационно-технических и других мероприятий, направленных на защиту жизни, жилья, здоровья и имущества этих лиц от противоправных посягательств, с целью создания необходимых условий для надлежащего отправления правосудия [2].

В соответствии со ст. 2 указанного закона на обеспечение безопасности имеют право такие лица, принимающие участие в уголовном судопроизводстве: а) лицо, заявившее в правоохранительный орган об уголовном правонарушении или в иной форме участвовавшее (способствовавшее) вы-

явлению, предупреждению, прекращению или раскрытию уголовных правонарушений; б) потерпевший и его представитель в уголовном производстве; в) подозреваемый, обвиняемый, защитники и законные представители; г) гражданский истец, гражданский ответчик и их представители по делу о возмещении вреда, причиненного уголовным правонарушением; д) свидетель; е) эксперт, специалист, переводчик и понятой; ж) члены семей и близкие родственники лиц, перечисленных в пунктах «а»-«е» настоящей статьи, если путем угроз или других противоправных действий относительно них осуществляются попытки повлиять на участников уголовного судопроизводства.

Статья 3 анализируемого закона определяет порядок, в соответствии с которым к органам, обеспечивающим безопасность лиц, принимающих участие в уголовном судопроизводстве, относятся государственные органы, которые: а) принимают решение о применении мер безопасности; б) осуществляют меры безопасности. Решение о применении мер безопасности принимается следователем, прокурором, судом, у которых находятся производства по уголовным правонарушениям, в расследовании или судебном разбирательстве которых участвовали или участвуют указанные лица, а также органы (подразделения), осуществляющие ОРД в отношении лиц, участвовавших или способствовавших выявлению, предупреждению, пресечению преступлений, в том числе на конфиденциальной основе. Решение о применении мер безопасности может быть принято следственным судьей в случаях, предусмотренных ст. 206 УПК Украины (2012 г.) [5]. Осуществление мер безопасности возлагается по подследственности на органы внутренних дел или службы безопасности, в составе которых с этой целью создаются специальные подразделения [2].

Статьей 7 Закона Украины «Об обеспечении безопасности лиц, принимающих участие в уголовном судопроизводстве», и ст. 5 Закона Украины «О государственной защите сотрудников суда и правоохранительных органов» определяются виды мероприятий обеспечения безопасности. Сравнительный анализ отмеченных статей позволил прийти к выводу о том, что, если не учитывать такого архаичного по своей сущности «специального мероприятия обеспечения безопасности» в соответствии со вторым из указанных законов, как «установление телефона по месту жительства», а также мероприятия, применяемого в отношении лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве, – закрытое судебное разбирательство, – то в соответствии с указанными законами существует еще восемь почти одинаково сформулированных в этих источниках мер безопасности, а именно: 1) личная охрана, охрана жилья и имущества; 2) выдача специальных средств индивидуальной защиты и извещения об опасности; 3) использование технических средств контроля и прослушивания телефонных и других переговоров, визуальное наблюдение; 4) замена документов и изменение внешности; 5) изменение места работы или учебы; 6) переселение в другое место проживания; 7) помещение в дошкольное воспитательное учреждение или учреждение органов социальной защиты населения; 8) обеспечение конфиденциальности

сведений о лице.

Анализ практики обеспечения безопасности лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве по преступлениям о корыстно-насильственной организованной преступной деятельности, позволил прийти к выводу о том, что наиболее действенными и применяемыми являются меры безопасности, отмеченные в п.п. 1-3. В то же время, их действенность обеспечивается при условиях комплексного применения, в том числе в сочетании с мероприятиями обеспечения конфиденциальности сведений о лице, что, в частности, осуществляется в рамках закрытого судебного заседания.

Если в оперативно-розыскном обеспечении уголовного судопроизводства по делам о корыстно-насильственной организованной преступности на сотрудников соответствующих оперативных подразделений, входящих в состав следственной группы, возлагается обязанность организации и осуществления таких мероприятий безопасности как личная охрана, охрана жилья и имущества участников уголовного судопроизводства, выдача им специальных средств индивидуальной защиты и оповещения об опасности, а также использование технических средств контроля и прослушивания телефонных и иных переговоров, визуального наблюдения, то указанные мероприятия обеспечения безопасности в современных правовых условиях, с нашей точки зрения, должны реализовываться именно путем квалифицированного проведения соответствующих негласных следственных (розыскных) действий, предусмотренных УПК Украины (2012 г.). К этим действиям в соответствии с законодательством [5], в частности, относятся: наблюдение за лицом, вещью либо местом (ст. 269), аудио- видеоконтроль места (ст. 270), аудио- видеоконтроль лица (ст. 260), установления местонахождения радиоэлектронного средства (ст. 268), снятия информации с транспортных телекоммуникационных сетей (ст. 263), снятие информации с электронных информационных систем (ст. 264).

Осуществление указанных мер безопасности в соответствии с правовой процедурой, определенной для негласных следственных (розыскных) действий, позволит при условиях фиксации фактических данных о противоправной деятельности участников корыстно-насильственных организованных преступных группировок, направленной на посягательство на участников уголовного судопроизводства, сотрудников суда, правоохранительных органов или членов их семей, сразу вводить их в уголовное производство в качестве доказательств соответствующей организованной преступной деятельности.

Более того, отмеченные меры безопасности, реализованные в соответствии с правовой процедурой негласных следственных (розыскных) действий, по делам о корыстно-насильственной организованной преступности должны применяться в комплексе с мероприятиями обеспечения конфиденциальности данных о лице. Такие мероприятия в соответствии со ст. 15 комментируемого закона могут осуществляться путем: а) ограничения сведений о лице в материалах проверки (заявлениях, объяснениях и тому подобное), а также протоколах следственных действий и других материа-

лах уголовного производства, замены фамилии, имени, отчества в этих документах псевдонимами по постановлению органа, осуществляющего ОРД, следователя, прокурора или по постановлению следственного судьи, суда об изменении анкетных данных; эти постановления к материалам дела не приобщаются, а хранятся отдельно в органе, ведущем уголовное производство; б) проведение опознания лица вне визуального и аудионаблюдения опознаваемого с соблюдением требований уголовного процессуального законодательства; в) не объявление любым способом действительных анкетных данных о лицах, взятых под защиту и подлежащих вызову в судебное заседание; г) вызов в суд этого лица исключительно через орган, осуществляющий меры безопасности; д) наложение временного запрета на выдачу сведений о лице, взятом под защиту, адресными бюро, паспортными службами, подразделениями госавтоинспекции, справочными службами АТС и другими государственными информационно-справочными службами [2].

Законом Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины в связи с принятием Уголовного процессуального кодекса Украины» [3] существенно изменено содержание ст. 16 «Закрытое судебное заседание». Часть 1 действующей редакции предусматривает, что в случаях, когда этого требуют интересы безопасности лиц, взятых под защиту, по мотивированному постановлению суда может проводиться лишь «закрытое судебное заседание», когда в прошлой редакции шла речь о «закрытом судебном разбирательстве». Также кардинально изменена ч. 2 комментируемой статьи: «В случае и в порядке, предусмотренном Уголовным процессуальным кодексом Украины, с целью обеспечения безопасности участника уголовного производства, суд может принять решение о проведении допроса участника уголовного производства с использованием видеоконференции при трансляции из другого помещения, в том числе способом, делающим невозможной идентификацию лица, дающего показания» [3]. В то же время, в прошлой редакции было зафиксировано законоположение, в соответствии с которым для обеспечения безопасности свидетеля или потерпевшего суд имел возможность вынести мотивированное решение о проведении допроса этих лиц при отсутствии подсудимого. При этих же основаниях допускался также допрос одного подсудимого в отсутствие других. После возвращения подсудимого в зал судебного заседания суд обязывался ознакомить его с показаниями, данными за время его отсутствия, и предоставить ему возможность дать объяснение по поводу этих показаний. Более того, ч. 3 комментируемой статьи устанавливала порядок, в соответствии с которым суд в исключительных случаях имел возможность освобождать потерпевших и свидетелей, в отношении которых осуществляются меры безопасности, от обязанности появляться в судебное заседание при наличии письменного подтверждения показаний, данных ими ранее [2]. Материалы проведенного исследования дают основания утверждать, что меры безопасности, предусматривавшиеся ч.ч. 2 и 3 комментируемой статьи в предыдущей редакции, предоставляли более действенный инструментальный защиты.

Таким образом, в качестве вывода мы должны подчеркнуть, что бо-

лее логичным было бы оставить в новом УПК Украины указанные возможности осуществления закрытого судебного разбирательства с одновременным предоставлением альтернативы в виде проведения допроса участника уголовного судопроизводства с использованием видеоконференции. Возможность освобождения лиц, в отношении которых осуществляются меры безопасности, от обязанности появляться в судебное заседание при наличии письменного подтверждения показаний, данных ими ранее, с нашей точки зрения, можно бы было реализовать, используя правовой механизм, предложенный ст. 255 УПК (2012 г.) «Допрос свидетеля, потерпевшего во время досудебного расследования в судебном заседании».

Література:

1. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів [Електронний ресурс]: закон України від 23. 12. 1993 р. № 3781-ХІІ в редакції від 11. 06. 2009 р. № [1254-17](#). – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
2. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві [Електронний ресурс]: закон України від 23 грудня 1993 р. № 3782-ХІІ: за станом на 13.04.2012 р. № 4652-VI. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України [Електронний ресурс]: закон України від 13 квітня 2013 р. № 4652-VI. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
4. Про застосування законодавства, що передбачає державний захист суддів, працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у судочинстві: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 червня 1999 р. № 10 // Вісник Верховного Суду України. – 1999. – № 3.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: закон України від 13.04.2012 : за станом на 10. 06. 2012 р. № 4651а-17. – Електрон. дан. (6 файлів). – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

Антон СИЗОНЕНКО,

кандидат юридических наук, начальник учебно-научного института подготовки следователей и криминалистов Национальной академии внутренних дел Украины, полковник милиции

**ОТДЕЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ
УЧАСТНИКОВ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА В УКРАИНЕ**

Наша страна переживает особенно важный период своей истории. Юридическая наука, правоохранительные органы упорно работают над созданием благоприятного правового климата для обеспечения успешной реализации провозглашенного Президентом Украины реформаторского курса по трансформации общественного порядка и экономики государства.

Конституцией Украины человек, его жизнь, здоровье, честь и достоинство, неприкосновенность и безопасность признаются наивысшей социальной ценностью. Соответственно, безопасность участников уголовного судопроизводства является одним из приоритетов государственной политики.

Это нашло свое отображение в законах Украины «О милиции», «Об обеспечении безопасности лиц, которые принимают участие в уголовном судопроизводстве», «О государственной защите работников суда и правоохранительных органов».

В частности, Закон Украины «Об обеспечении безопасности лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве» в своих положениях регламентирует защиту лиц, содействующих правосудию, от противоправного воздействия со стороны заинтересованных лиц, тем самым обеспечивая реализацию конституционных прав и свобод.

В Украине действует специальное подразделение судебной милиции «Грифон», на которое в основном возложена обязанность обеспечения безопасности участников уголовного судопроизводства.

Уголовно-процессуальное законодательство Украины также направлено главным образом на то, чтобы обеспечить расследование совершенных преступлений и привлечения к ответственности виновных лиц.

Невозможно мириться с тем, что интересы лиц, пострадавших от преступления, а также лиц, которые в силу выполнения гражданского или профессионального долга способствуют судопроизводству, защищены менее решительно. Нежелательна диспропорция объема прав потерпевшего и подозреваемого, менее выраженная гарантированность реализации потерпевшим и другими участниками уголовного процесса, которые способствуют уголовному судопроизводству и в силу этого подвергаются противоправно-

му влиянию на свои права.

Поэтому научные и правовые проблемы обеспечения безопасности лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве, имеют большое значение и обуславливаются следующим:

- существует тенденция неправомерного влияния на лиц, принимающих участие в уголовном судопроизводстве, с целью изменения показаний, как на досудебном расследовании, так и в суде, отказа от дачи показаний, умолчания фактов совершения преступлений и т.п.;

- в любом случае, при применении мер безопасности возникает вопрос о привлечении к ответственности лиц, от которых исходит угроза жизни, здоровью и имуществу лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве.

Таким образом, задачами обеспечения безопасности участников уголовного процесса являются:

- стабильное функционирование системы уголовного судопроизводства;
- противодействие преступности, особенно в организованных формах;
- гарантии безопасности:
 - потерпевших, свидетелей;
 - подозреваемых, обвиняемых, подсудимых;
 - обеспечение возможности беспрепятственного исполнения своих функций стороной обвинения.

Анализ действующего законодательства о государственном обеспечении безопасности субъектов уголовного судопроизводства свидетельствует, что созданная в Украине нормативная база для регулирования данных отношений хотя и охватывает весь их спектр, но требует определенного совершенствования и развития. Это вызвано принятием нового Уголовного процессуального кодекса Украины и тем, что механизм государственного обеспечения безопасности также находится на стадии становления.

Даже при наличии самого эффективного уголовного и уголовно-процессуального законодательства в результате пассивного отношения большинства граждан к выполнению общественного долга, связанного с участием в уголовном судопроизводстве, значительная часть лиц, совершивших противоправные деяния, будет необоснованно (и неизбежно) освобождаться от наказания.

Эффективность мер безопасности в большой степени будет зависеть и от надлежащего поведения лица, которое подлежит защите. Достаточно длительная правоприменительная практика в исследуемой области за рубежом позволила отработать и законодательно закрепить требования, соблюдение которых субъектом, находящимся под защитой, является условием обеспечения не только безопасности данного субъекта, но и других лиц, подлежащих защите. В США, например, лицо, в отношении которого осуществляются меры безопасности, обязано принимать необходимые меры во избежание раскрытия другими лицами фактов, касающихся защиты, выполнять все

обоснованные просьбы должностных лиц, осуществляющих защиту, регулярно информировать этих лиц о своей деятельности и местонахождении. Возложение на субъекта, подлежащего защите, этих и ряда других обязанностей в качестве условия защиты, фиксируется в специальном документе (в США это «соглашение»). Данное общее правило не исключает в случаях явной угрозы безопасности лица применить необходимые защитные меры и до подписания такого соглашения.

Таким образом, применение мер безопасности должно обеспечивать предупреждение противоправного воздействия на лиц, способствующих судопроизводству и, в качестве исключения, прекращение его. Правомочный субъект обязан принять решение об осуществлении мер безопасности независимо от наличия ходатайства об этом лица, подлежащего защите. В качестве обязательных элементов применения мер безопасности следует предусмотреть заключение с лицом, подлежащим защите, «соглашения», в котором должны быть предусмотрены и разъяснены его права, обязанности и ответственность. Причем содержание прав, обязанностей, вид и мера ответственности могут варьироваться в зависимости от того, какие конкретные меры применяются. А также необходимо внедрить возможность обжалования лицом, подлежащим защите, решений об отказе в осуществлении мер защиты или об их отмене. Основанием отмены мер безопасности должно стать устранение угрозы опасности лицу, а равно невыполнение лицом, находящимся под защитой, обязанностей, возложенных на него в связи с защитой.

Конечно, кроме детальной тщательной проработки механизма обеспечения безопасности участников уголовного судопроизводства нужно не забывать о необходимости постоянного повышения статуса правоохранительной системы в обществе и правового воспитания граждан.

Владимир СЛИПЧЕНКО,

кандидат юридических наук, доцент, начальник кафедры уголовного процесса Днепропетровского государственного университета внутренних дел Украины, подполковник милиции

ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ ОСНОВАНИЯ ПРИМЕНЕНИЯ МЕР БЕЗОПАСНОСТИ К УЧАСТНИКАМ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА В УКРАИНЕ И РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

Эффективное выполнение задач уголовного судопроизводства, определенных в ст. 2 КПК Украины [1] и ч. 2 ст. 1 УПК Республики Молдова [2] (далее – УПК Молдовы), зависит от полноты и своевременности проведения следственных действий, отработки и проверки всевозможных версий совершения преступления, возмещения ущерба потерпевшему, установления всех обстоятельств, подлежащих доказыванию, и др. По справедливому утверждению ученых и практиков, применение мер безопасности к участникам уголовного производства также повышает эффективность уголовного процесса, способствует полному, своевременному раскрытию [3] и расследованию преступления.

Отдельные вопросы института применения мер безопасности к участникам уголовного производства уже становились предметом научных исследований в трудах таких известных ученых, как В.П. Бахин, Л.В. Брусницын, Т.С. Волчецкая, О.А. Зайцев, В.С. Зеленецкий, О.В. Каплина, Н.С. Карпов, Н.В. Куркин, С.В. Маркелов, Н.А. Погорецкий, С.Н. Стахивский, В.М. Тертышник, В.Я. Шпакидзе, однако указанное не решает всех существующих проблем практики применения данного института.

Изучение международного опыта и отечественной практики указывает на то, что, независимо от наличия или отсутствия досудебных стадий в уголовном процессе, факты угроз совершения убийства, насилия, уничтожения или повреждения имущества либо другие незаконные методы воздействия на конкретных субъектов уголовного производства в большинстве случаев имеют свое место по тяжким и особо тяжким преступлениям (ч. 1 ст. 16 УК Молдовы предусмотрено и «чрезвычайно тяжкое преступление») [4], совершаемые организованными группами и преступными организациями, имеющими региональный, национальный или транснациональный характер своей противоправной деятельности (например, киберпреступность, торговля людьми, наркотическими средствами, оружием и т.д.).

Учитывая, что темпы годового прироста тяжких и особо тяжких преступлений, совершенных представителями организованных групп и преступных организаций, по утверждению ученых составляют не менее 10% [5], вышеизложенное свидетельствует о чрезвычайной актуальности темы

нашего исследования и не вызывает сомнений в необходимости его проведения на монографическом уровне.

Прежде чем рассмотреть и сравнить процессуальный порядок применения мер безопасности к участникам уголовного производства, необходимо отметить, что кроме Уголовно-процессуальных кодексов Украины и Молдовы, указанный вид правоотношений также урегулирован специальными законами. Например, в Украине к таким законам относится Закон «Об обеспечении безопасности лиц, принимающих участие в уголовном судопроизводстве» № 3782-ХІІ от 23.12.1993 г. [6] и Закон «О государственной защите работников суда и правоохранительных органов» № 3781-ХІІ от 23.12.1993 г. [7] (с соответствующими изменениями и дополнениями). В Республике Молдова указанный вид Закона имеет название «О защите свидетелей и других участников уголовного процесса» №105-ХІVІ от 16.05.2008 г. [8] и заменил собой Закон «О государственной защите потерпевших, свидетелей и других лиц, содействующих уголовному процессу» № 1458-ХІІІ от 28.01.1998 г. [9]. Учитывая предмет и границы нашего исследования, мы не будем рассматривать особенности применения мер безопасности к работникам суда и правоохранительных органов.

Для более полного представления о функционировании института применения мер безопасности в сравниваемых государствах предлагаем провести его системный анализ на основании следующих критериев: 1) степень урегулирования в УПК; 2) перечень лиц, к которым могут быть применены меры безопасности; 3) существующие виды мер безопасности; 4) основания применения и прекращения мер безопасности.

1. Степень урегулирования в УПК. В отличие от УПК Украины, УПК Молдовы содержит главу II «Меры защиты», которая включает в себя ст. 215 «Обязанность органа уголовного преследования и судебной инстанции принимать меры по обеспечению безопасности участников процесса и других лиц» и ст. 215-1 «Меры защиты, применяемые к жертвам насилия в семье», остальные положения, регламентирующие порядок, условия и особенности применения мер безопасности, размещены в ст.ст. 6, 18, 127, 131, 132-4, 132-5, 187, 285, 333, 371 указанного кодекса и, в отличие от УПК Украины (статьи 27, 42, 56, 65, 66, 68, 69, 71, 206, 221, 225, 228, 232, 252, 256, 273, 303, 317, 352), по нашему мнению, более полно и четко урегулировали указанные правоотношения. Приведём отдельные примеры. Так, по УПК Молдовы факт применения мер безопасности:

– не является прямым основанием для проведения закрытого судебного заседания или всего слушания (ст. 18), в отличие от положений ст. 27 УПК Украины. Однако такое решение вправе принять судья, вынеся мотивированное определение на основании п. 26 ст. 6 и ч. 2 ст. 18 УПК Молдовы;

– является основанием для проведения специальных розыскных мероприятий (ст. 132-4), что есть аналогом негласных следственных (розыскных) действий (далее – НСРД), предусмотренных главой 21 УПК Украины. Однако, регламентируя институт НСРД, украинский законодатель считает

применение мер безопасности не основанием для их проведения [10], а поводом для засекречивания сведений о лицах их проводивших (ч. 1 ст. 252 и ст. 256 УПК Украины), а в случае необходимости раскрытия сведений, о лице проводившем конкретное НСРД – поводом для применения к этим лицам соответствующих мер безопасности (ст. 273 УПК Украины);

– возлагает обязанность на администрацию учреждений по содержанию задержанных или арестованных лиц обеспечить их безопасность, оказание им необходимой защиты и помощи (ст. 187). Указанная обязанность должностных лиц учреждений исполнения наказания и следственных изоляторов возникает в украинском законодательстве лишь на основании ст. 3, ст. 19 Закона «Об обеспечении безопасности лиц, принимающих участие в уголовном судопроизводстве» [6]. В свою очередь, ст. 9 и ст. 13 Закона Республики Молдова «О защите свидетелей и других участников уголовного процесса» [8] уже дополнительно регламентируют обязанности и функции указанных должностных лиц;

– содержит диспозитивную норму, согласно которой прокурор при прекращении уголовного преследования в случае необходимости одновременно распоряжается о применении мер безопасности (п. 3 ч. 6 ст. 285). Указанный перечень обязанностей должностных лиц правоохранительных органов Украины возникает только на основании ст. 20 Закона «Об обеспечении безопасности лиц, принимающих участие в уголовном судопроизводстве» [6]. Но такая обязанность, согласно п. 3 ч. 6 ст. 206 УПК Украины, существует у судьи, которому во время какого-либо судебного заседания стало известно о существовании угрозы [11].

Характерной особенностью УПК Украины является прямое указание в случаях существования угрозы для жизни или здоровья лица, принимающего участие в уголовном процессе, применять особый порядок проведения и фиксации отдельных видов следственных/процессуальных действий, не нарушая при этом общих требований процессуальной формы, а именно:

– возможность допроса потерпевшего, свидетеля во время досудебного расследования в судебном заседании (ст. 225 УПК Украины). В данном случае исчезает необходимость повторного допроса указанного лица уже на стадии судебного рассмотрения, как требует того принцип непосредственности исследования показаний (ст. 23 УПК Украины), но благодаря участию в допросе следственного судьи соблюдаются требования ч. 4 ст. 95 УПК Украины – проверка ранее данных показаний судом;

– предъявление лица для опознания в условиях, исключающих визуальное наблюдение им опознающего (ч. 4 ст. 228 УПК Украины), не внося при этом информацию об указанном лице в протокол следственного действия, обеспечивая хранение их отдельно в запечатанном виде (ч. 4 ст. 228 УПК Украины);

– проведение допроса, опознания в режиме видеоконференции во время досудебного расследования (п. 2 ч. 1 ст. 232 УПК Украины). Проведение указанного следственного действия обеспечивается с помощью трансляции с другого помещения как одного территориального правоохрани-

тельного органа, так и разных, так называемое дистанционное досудебное расследование;

– ознакомление с материалами досудебного расследования до его окончания по ходатайству сторон происходит с обязательным изъятием тех материалов, которые связаны с применением мер безопасности (ч. 1 ст. 221 КПК Украины);

– открытие материалов производства по окончании досудебного расследования может происходить с изъятием тех сведений, которые сторона обвинения не планирует оглашать в судебном заседании (ч. 5 ст. 290 КПК Украины). В данном случае сам факт изъятия определенных материалов/ведомостей должен быть четко зафиксирован/отображен. Указанная обязанность существует и у судьи, который на основании ч. 3 ст. 317 УПК Украины вправе не предоставлять для ознакомления материалы производства, связанные с применением мер безопасности.

Кроме того, следует отметить, что бездеятельность следователя или прокурора, связанная с неприменением мер безопасности, может быть обжалована следственному судье в порядке судебного контроля на основании п. 6 ч. 1 ст. 303 УПК Украины. Указанное является дополнительной гарантией надлежащего функционирования института обеспечения мер безопасности к участникам уголовного производства.

В свою очередь для обеспечения безопасности проведения отдельных видов следственных действий УПК Молдовы допускает привлечение специальных подразделений Министерства внутренних дел, Таможенной службы, Национального центра по борьбе с коррупцией (например, при обыске и выемке ч. 5 ст. 127 и ч. 4 ст. 131). При этом личность лиц, привлеченных органами уголовного преследования для обеспечения безопасности, может быть скрыта и/или замаскирована, о чем делается отметка в протоколе (ч. 5 ст. 127).

2. Перечень лиц, к которым могут применяться меры безопасности. УПК Молдовы в ч. 1 ст. 215 указывает, что меры безопасности могут применяться к потерпевшему, свидетелям, другим участникам процесса и членам их семей или близким родственникам. Кроме того, ст. 2 Закона Республики Молдова «О защите свидетелей и других участников уголовного процесса» [8] детализирует перечень указанных лиц, отнеся к ним, кроме указанных выше, пострадавшего, подозреваемого, обвиняемого, подсудимого, осужденного, а также лицо, не имеющее процессуального статуса, но согласившееся предоставить информацию о подготовке тяжких, особо тяжких или чрезвычайно тяжких преступлениях. В тоже время следует отметить, что УПК Украины не содержит общей нормы, где был бы указан перечень лиц, к которым могут применяться меры безопасности. Данное право субъектов уголовного судопроизводства закреплено в отдельных нормах УПК Украины, регламентирующих их процессуальный статус, например, подозреваемого, обвиняемого (п. 12 ч.2 ст. 42), потерпевшего (п. 5 ч. 1 ст. 56), свидетеля (п. 9 та п. 10 ч. 2 ст. 65 и п. 8 ч. 1 ст. 66), переводчика (п. 4 ч. 2 ст. 68), эксперта (п. 7 ч. 3 ст. 69), специалиста (п. 6 ч. 4 ст. 71). Указанный перечень

субъектов дополняет ст. 2 Закона Украины «Об обеспечении безопасности лиц, принимающих участие в уголовном судопроизводстве», отнеся к ним также заявителя о преступлении, представителя потерпевшего, защитника, законного представителя, гражданского истца и гражданского ответчика, их представителей, понятого, а также членов семьи указанных лиц [6].

3. Рассмотрим также перечень видов мер безопасности в Украине и Республике Молдова. На основании ст. 7 Закона Украины № 3782-ХІІ [6] применяются следующие меры обеспечения безопасности: личная охрана, охрана жилища и имущества; выдача специальных средств личной защиты и оповещения об опасности; использование технических средств контроля и прослушивания телефонных и иных переговоров, визуального наблюдения; замена документов или изменение внешности; смена места работы или учебы; переселение в другое место жительства; помещение в дошкольное воспитательное учреждение или учреждения органов социальной защиты населения; обеспечение конфиденциальности сведений о лице; закрытое судебное рассмотрение (заседание). Кроме того, ч. 2 ст. 7 Закона Украины № 3782-ХІІ [6] разрешает применение и других мер безопасности на усмотрение уполномоченного органа, учитывая характер и степень опасности для жизни, здоровья, жилища и имущества лица, взятого под защиту.

Сравнивая указанный выше перечень мер безопасности с главой IV Закона Республики Молдова №105-ХVI [8], следует отметить, что согласно указанному Закону, защита свидетелей и других участников уголовного процесса может осуществляться путем применения: неотложных мер (ст. 13); мер защиты (ст. 14); мер по оказанию помощи (ст. 22). Данный комплекс мер безопасности является гораздо шире мер, предусмотренных украинским законодательством.

К неотложным мерам, которые, согласно ч. 3 ст. 13 указанного Закона, в случае возникновения необходимости имеет право применять орган уголовного преследования, прокурор (осуществляющий уголовное преследование), администрация места заключения или уполномоченный орган по защите свидетелей, относятся: обеспечение личной охраны, охраны жилища, места нахождения или имущества лица; прослушивание переговоров лица в соответствии с требованиями УПК; наблюдение за лицом посредством аудио- и видеосредств в соответствии с требованиями УПК; временное помещение лица в безопасное место; охрана передвижения или ограничение передвижения лица; предоставление специальных активных и пассивных средств для личной защиты; установка охранной сигнализации в местах заключения. Кроме того администрация места заключения наделена правом дополнительно применять: помещение лица в место, специально оборудованное для этих целей; перевод лица в другое место заключения; транспортировка лица с применением усиленных мер защиты [8].

На основании п. 5 ч. 1 ст. 2 и ст. 14 рассматриваемого Закона Республики Молдова исключительно уполномоченный орган по защите свидетелей в рамках осуществления программы защиты конкретного лица имеет право на применение таких мер защиты, как: защита идентификационных

данных; применение специальных способов допроса; изменение места жительства, места работы или учебы; изменение личности, изменение внешности; установка системы охранной сигнализации в жилище или месте нахождения лица; изменение номера телефона; обеспечение охраны имущества. Указанные меры защиты могут применяться самостоятельно или совместно с другими мерами, включая неотложные меры и/или меры по оказанию помощи.

Дополнительным видом осуществления мер безопасности, согласно ст. 22 Закона Республики Молдова №105-XVI [8], являются меры по оказанию помощи. Применение указанных мер может быть включено в соглашение о защите. К таким мерам относятся: интеграция в другую социальную среду; профессиональная переквалификация; обеспечение достойного дохода до предоставления места работы; содействие в получении новой профессии; медицинская помощь; юридическая помощь; психологическая и социальная помощь.

Также следует иметь в виду, что для повышения эффективности обеспечения безопасности участников уголовного процесса как в Республике Молдова, так и в Украине указанные выше меры могут применяться самостоятельно или в комплексе с другими мерами защиты (например, программа защиты [12]).

4. Сравнивая основания и возможные поводы для применения мер безопасности, следует иметь в виду, что, согласно ч. 1 ст. 20 Закона Украины № 3782-XII [6], основанием являются данные, которые свидетельствуют о существовании реальной угрозы жизни, здоровья, жилища и имущества. Указанный Закон отдельно в ч. 2 ст. 20 наводит исчерпывающий перечень возможных поводов, к которым относятся: заявление участника уголовного судопроизводства, члена его семьи или близкого родственника [13]; обращение руководителя соответствующего государственного органа; получение оперативной или другого вида информации о наличии угрозы жизни, здоровью, жилищу и имуществу соответствующих лиц.

К основаниям для применения мер безопасности Закон Республики Молдова №105-XVI в ст. 3 относит: наличие состояния опасности, определенное в п. 2 ч. 1 ст. 2; дача или согласие на дачу показаний о тяжких, особо тяжких или чрезвычайно тяжких преступлениях либо предоставление информации или согласие на предоставление информации до начала уголовного процесса; показания лица, являющиеся убедительными доказательствами в раскрытии преступления или в объективном судебном разбирательстве уголовного дела [8]. Каких-либо отдельных или обязательных поводов для применения мер безопасности законодательство Молдовы не содержит.

Более широко, чем в Законе Украины № 3782-XII [6], Закон Республики Молдова №105-XVI [8] регламентирует перечень оснований для отмены/прекращения программы защиты (ст. 29), а именно: 1) письменное заявление защищаемого лица; 2) отказ защищаемого лица от дачи показаний во время процесса; 3) дача лицом ложных показаний во время уголовного процесса, что подтверждается окончательным судебным решением об осужде-

нии лица за дачу ложных показаний; 4) несоблюдение защищаемым лицом обязанностей, предусмотренных соглашением о защите; 5) исчезновение обстоятельств, которые определили включение лица в программу защиты; 6) смерть защищаемого лица. Статья 21 Закона Украины «Об обеспечении безопасности лиц, принимающих участие в уголовном судопроизводстве» [6], содержит только три основания для отмены/прекращения мер безопасности, а именно: окончание срока конкретной меры безопасности; устранение угрозы жизни, здоровью, жилищу или имуществу лиц, взятых под защиту; систематическое неисполнение лицом, взятым под защиту, законных требований органа, обеспечивающего безопасность, в случае письменного уведомления лица о возможности их отмены.

Кроме того, часть вторая анализируемой статьи Закона Украины содержит и самостоятельные поводы для отмены мер обеспечения безопасности, к которым относится: непосредственное заявление участника уголовного производства; получение достоверной информации об устранении угрозы жизни, здоровью, жилищу или имуществу указанных лиц [6]. В связи с чем, по нашему мнению, перечень оснований для отмены/прекращения указанных мер в Законе Республики Молдова [8] необоснованно расширен и ставит процессуальное поведение лица, а именно характер и правдивость его показаний, в зависимость от продолжения применения к нему мер безопасности. Это в свою очередь не соответствует основоположным стандартам и фундаментальным принципам уголовного судопроизводства.

Подводя итог вышеизложенному, следует отметить, что все процессуальные основания, свидетельствующие о необходимости применения мер безопасности к участникам уголовного судопроизводства, по нашему мнению, независимо от уровня правового урегулирования наличия поводов и дополнительных оснований целесообразно разделить на три самостоятельные группы, а именно:

а) поступление в адрес органа досудебного расследования, прокуратуры, суда заявления или ходатайства от конкретного участника уголовного процесса о наличии угрозы и необходимости принятия в отношении него мер безопасности;

б) получение официальных сведений о возникновении угрозы в отношении жизни, здоровья или имущества конкретного участника уголовного производства (например, от оперативного работника, во время проведения следственных действий, и т.д.);

в) собственная инициатива следователя, прокурора или судьи (суда), который на свое усмотрение вправе инициировать применение мер безопасности в отношении конкретного участника уголовного производства или его близких и родственников, исходя из реальности угрозы и имеющихся процессуальных оснований.

Приведённая выше сравнительная характеристика законодательства двух государств свидетельствует о наличии как целого ряда общих, так и индивидуальных особенностей нормативного регулирования института обеспечения мер безопасности к участникам уголовного производства и

подтверждает необходимость проведения более фундаментального, комплексного исследования. Подчеркивает необходимость исследования по таким отдельным направлениям, как определение системы процессуальных гарантий, степень реальности угрозы, продолжительность применения мер безопасности и оснований для их прекращения или возобновления, а также особенности их применения на досудебных и судебных стадиях.

Используемая литература:

1. Уголовный процессуальный кодекс Украины: принят Верховным Советом Украины от 13.04.2012 г. № 4651-VI // [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова от 14.03.2003 г. Nr. 122 // [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=326970&lang=2>
3. Следует отметить, что УПК Украины от 13.04.2012 г. № 4651-VI к задачам уголовного производства, определенным в ст. 2 УПК Украины, не отнес такой термин, как «раскрытие преступления», а речь идет только о «... скором, полном и не упреждённом расследовании...», в то время как УПК Украины 1960 г. одной из задач предусматривал «... скорое и полное раскрытие преступления...». УПК Молдовы также не содержит среди задач уголовного судопроизводства (ч. 2 ст. 1), термин «раскрытия преступления», однако системный анализ кодекса указал на широкое использование данного понятия в тексте (целых 16 раз), а именно в п. 10 ст. 6, ч. 6 ст. 52, ч. 4 ст. 55, ч. 2 ст. 56, п. 9 ч. 2 ст. 57, ч. 4 ст. 90, ч.1 ст. 132-2, ч. 1 ст. 136, ч. 3 и ч. 4 ст. 137, ч. 1 ст. 158, ч. 5 ст. 214, ч. 1 и ч. 3 ст. 257, ч. 1 ст. 513 и п. 2 ч. 10 ст. 540-2.
4. Статья 12 УК Украины указывает на то, что в зависимости от степени тяжести все преступления делятся на 4 вида, а именно: не тяжкое (лишение свободы на срок не более 2-х лет или штраф до 3-х тысяч необлагаемых минимумов доходов граждан (один такой минимум равняется 17 гривнам)); средней тяжести (... не более 5-ти лет или штраф до 10-ти тысяч необлагаемых минимумов доходов граждан); тяжкое (... не более 10-ти лет или штраф до 25-ти тысяч необлагаемых минимумов доходов граждан); особо тяжкое (... более 10-ти лет лишения свободы или штраф более 25-ти тысяч необлагаемых минимумов доходов граждан). В тоже время ст. 16 УК Молдовы предусматривает 5 видов преступлений: незначительное преступление (за которое предусмотрено максимальное наказание в виде лишения свободы на срок до 2-х лет включительно); средней тяжести (... до 5-ти лет включительно); тяжкое (... до 12 лет включительно); особо тяжкое (... свыше 12 лет); чрезвычайно тяжкое преступление (предусматривает наказание в виде пожизненного заключения). Как видно из анализа УК Молдовы, такой критерий для квалификации преступления, как «финансовая санкция – штраф» не используется, однако широко применяется как один из видов наказания согласно ст. 62 УК Молдовы. Кроме того, УПК Украины от 13.04.2012 г. № 4651-VI

- ввел новое родовое понятие «уголовное правонарушение», которое по видовому признаку, а именно уровню общественной опасности делится на два вида: «преступления» и «уголовные проступки». На момент вступления УПК в законную силу и до сегодняшнего дня Закон Украины «Об уголовных проступках» не был разработан и принят, в связи с чем работники правоохранительных органов руководствуются лишь УК Украины, не осуществляя производство в отношении уголовных проступков.
5. Криминология: учебник для вузов / Под. ред. В.Д. Малкова. – Изд. 2-е. – М. : Юстицинформ // Информационный образовательный интернет портал. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://lawtoday.ru/razdel/biblo/krimnalogiya/068.php>.
 6. Об обеспечении безопасности лиц, принимающих участие в уголовном судопроизводстве: Закон Украины № 3782-ХІІ от 23.12.1993 // Официальный веб-сайт Верховного Совета Украины. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>
 7. О государственной защите работников суда и правоохранительных органов: Закон Украины № 3781-ХІІ от 23.12.1993 г. // Официальный веб-сайт Верховного Совета Украины. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>.
 8. О защите свидетелей и других участников уголовного процесса: Закон Республики Молдова №105-ХVІ от 16.05.2008 г. // [Электронный ресурс] Режим доступа: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?Rgn=23563.
 9. Управление защиты свидетелей: история // [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.mai.gov.md/node/1290>.
 10. Согласно ч. 2 ст. 246 УПК Украины, основанием проведения НСРД является совершение тяжкого и особо тяжкого преступления, а лишь в исключительных случаях, независимо от тяжести совершенного преступления могут проводиться: снятие информации с электронных информационных систем, доступ к которой не ограничен её собственником (владельцем или держателем) и не связан с преодолением системы логической защиты (ч. 2 ст. 264 УПК Украины), а также установление местонахождения радиоэлектронного устройства, что происходит без расшифровки текста сообщений (ст. 268 УПК Украины). Исключительно прокурор наделяется правом разрешения проведения такого вида НСРД, как контроль за совершением преступления (ч. 4 ст. 246 УПК Украины). Без получения судебного разрешения в исключительных случаях возможно проведение таких НСРД, как наблюдение за лицом, предметом или местом (ст. 269 УПК Украины) и установление местонахождения радиоэлектронного устройства (ст. 268 УПК Украины) согласно ст. 250 указанного кодекса.
 11. УПК Украины от 13.04.2012 г. № 4651-VI изменил название и статус судьи на досудебной стадии уголовного производства (п. 18 ст. 3 УПК Украины). Начиная с 20.11.2012 г., функцию судебного контроля выполняет новый субъект уголовно-процессуальных отношений – «следственный судья» суда первой инстанции, который наделен правом: давать разре-

шение на применение мер обеспечения уголовного производства, включая избрание абсолютно всех мер пресечения; разрешать проведение отдельных видов следственных действий (например, обыска, осмотра жилища, временного доступа к вещам и документам и тд.; продлевать процессуальные сроки, исходя из границ своей компетенции; рассматривать жалобы на действие или бездействие следователя или прокурора. Также следует иметь в виду, что правом разрешения проведения негласных следственных (розыскных) действий, согласно гл. 21 КПК Украины, наделен не следственный судья суда первой инстанции, а лишь глава апелляционного суда или определенный им судья указанного суда (ст. 247 УПК Украины).

12. Согласно п. 4 ч. 1 ст. 2 Закона Республики Молдова №105-XVI, под «программой защиты» следует понимать комплекс мер защиты, применяемых уполномоченным органом по защите свидетелей, с согласия защищаемого лица, в целях охраны его жизни, телесной целостности и здоровья, в соответствии с положениями указанного Закона и с учетом личности свидетеля, информации, которой он обладает, и существующей или возможной опасности.
13. Интересным является тот факт, что Закон Республики Молдова №105-XVI разделяет два такие понятия, как «близкие родственники» и «члены семьи». Так, к близким родственникам относятся дети, родители, приемные родители, приемные дети, братья и сестры, дедушки и бабушки, внуки, а к членам семьи - прямые родственники, свойственники, опекуны, попечитель, лицо, находящееся под опекой или попечительством, жених, невеста, лица, живущие в гражданском браке. Закон Украины № 3782-XII не содержит толкования указанных терминов, а использует общее понятие «члены их семей и близкие родственники», в то время как п. 1 ч. 1 ст. 3 УПК Украины раскрывает понятие не «члены их семей и близкие родственники», а «близкие родственники и члены их семей», к которым относит мужа, жену, отца, мать, отчима, мачеху, сына, дочь, пасынка, падчерицу, родного брата, родную сестру, деда, бабу, прадеда, прабабку, внука, внучку, правнука, правнучку, усыновителя и усыновленного, опекуна и попечителя, лицо, которое находится под опекой или попечительством, а также лица, которые совместно проживают, связаны общим бытом и имеют взаимные права и обязанности, в том числе лица, проживающие вместе, но не находящиеся в браке.

Сергей СМОКОВ,

кандидат юридических наук, доцент,

профессор кафедры Уголовного процесса

Одесского государственного университета внутренних дел Украины

ЦЕЛЬ И ОСНОВАНИЯ ПРИМЕНЕНИЯ МЕР ПРЕСЕЧЕНИЯ В НОВОМ УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССУАЛЬНОМ КОДЕКСЕ УКРАИНЫ

Задачи уголовного судопроизводства, решаемые государственными органами и должностными лицами, которые ведут процесс, часто не совпадают с интересами отдельных лиц, что приводит к их противодействию. И потому законом дано право правоохранительным органам и суду применять, принуждение с целью обеспечения уголовного судопроизводства. Отдельно законодатель среди мер принуждения в новом уголовном процессуальном кодексе Украины, который вступил в действие 20 ноября 2012 года, выделяет главу №18 «Меры пресечения» целью применения которых согласно ст. 177 УПК Украины является обеспечение подозреваемым, обвиняемым возложенных на него процессуальных обязанностей. Меры пресечения отличаются двумя особенностями:

– во-первых, их применение связано с ограничением конституционных прав и свобод человека;

– во-вторых, они применяются тогда, когда лицо еще не признано виновным в совершении уголовного правонарушения и когда согласно принципу презумпции невиновности оно считается не виновным в совершении уголовного правонарушения; (под правонарушением в новом УПК Украины имеются ввиду проступки и преступления).

Эти особенности правовой природы мер пресечения возглавляют на органы досудебного расследования, прокурора, следственного судью и суды чрезвычайную ответственность за правильный выбор меры пресечения в каждой конкретной ситуации и требуют взвешенности при принятии решения по этому вопросу.

В начале прошлого десятилетия ряд стран в прошлом бывшие республики Советского Союза приняли свои уголовно-процессуальные кодексы, где к основаниям применения мер пресечения отнесли.

Согласно ст. 127 УПК Эстонии: возможность уклонения от уголовного производства или исполнения приговора суда, продолжения совершения преступлений или уничтожения, изменения или фальсификации доказательств, суровость наказания, личность подозреваемого или обвиняемого, состояние его здоровья, семейное положение и иные обстоятельства.

УПК Российской Федерации в ст.97 называет следующие основания применения мер пресечения: наличие достаточных оснований полагать, что

обвиняемый, подозреваемый 1. скроется от дознания, предварительного следствия или суда; 2. может продолжать заниматься преступной деятельностью; 3. может угрожать свидетелю, иным участникам уголовного судопроизводства, уничтожить доказательства, либо иным путем воспрепятствовать производству по уголовному делу.

УПК Республики Молдова вступивший в действие в 2003 году к основаниям применения мер пресечения в ст.176 относит достаточные разумные основания полагать, что подозреваемый, обвиняемый, подсудимый может скрыться от органа уголовного преследования или судебной инстанции, воспрепятствовать установлению истины в уголовном процессе, совершить другие преступления, а также они могут применяться судебной инстанцией для обеспечения исполнения приговора.

Все выше названные уголовно-процессуальные кодексы к основаниям применения мер пресечения относят, то что украинский законодатель в более расширенном виде относит к целям применения мер пресечения, а к основаниям в ч.2 ст. 177 УПК Украины относит: наличие обоснованного подозрения в совершении лицом уголовного правонарушения, а также риски. Эти риски во многом схожи с теми основаниями применения мер пресечения, которые приводятся в выше названными нами УПК.

Попробуем рассмотреть их более детально. В ч.1 ст.177 УПК Украины законодатель целями применения мер пресечения называет предотвращение попыток:

- скрываться от органов досудебного расследования или суда;
- уничтожить, спрятать либо испортить какие-либо вещи или документы, которые имеют важные значения для установления обстоятельств уголовного правонарушения;
- незаконно влиять на потерпевшего, свидетеля другого подозреваемого обвиняемого, эксперта, специалистов в этом же уголовном производстве.
- препятствовать уголовному производству иным образом;
- совершить другое уголовное правонарушение или продолжить уголовное правонарушение в котором подозревается, обвиняется.

Применение мер пресечения с какой то другой целью, например что бы добиться от подозреваемого лица определенных свидетельств относительно его причастности к уголовному правонарушению, или изболечение в совершении уголовного правонарушения других лиц или в качестве наказания за уголовное правонарушение, в совершении которого подозревается лицо, не допускается. Меры пресечения применяются только к подозреваемому, обвиняемому или осужденному.

Применение этих мер пресечения к лицам, относительно которых имеются заявления, жалобы, сообщения или оперативно-розыскные данные о совершении ими уголовного правонарушения, но они согласно ст.276 УПК Украины не являются подозреваемыми или обвиняемыми, как и к другим участникам уголовного производства (свидетелям, потерпевшим, не допускается. Не является исключением и применение временной меры

пресечения в виде задержания, поскольку, согласно п.1 ч.1 ст.276 УПК, задержанное по подозрению в совершении уголовного правонарушения лицо одновременно с задержанием уведомляется о подозрении.

Решая вопрос о наличии обоснованного подозрения в совершении лицом, относительно которого применяется мера пресечения, уголовного правонарушения следователь, прокурор, следственный судья должны убедиться, что подозрение в совершении лицом уголовного правонарушения является обоснованным, т. е. в распоряжении следователя, прокурора, следственного судьи имеются полученные в законном порядке достаточные данные, которые указывают на наличие признаков уголовного правонарушения (такими данными могут быть заявления, сообщения об уголовных правонарушениях, документы, протоколы негласных (розыскных) следственных действий, протоколы следственных (розыскных) действий, заключения экспертиз и т.п.).

О том, что лицо может скрываться от органов досудебного расследования или суда, могут свидетельствовать данные относительно того, что оно не будет являться по вызову, выедет из постоянного местожительства, в том числе и за границу, не имеет постоянного местожительства, в прошлом совершало попытки скрываться от органов досудебного расследования или суда (ч. 1 п. 1 ст. 177 УПК).

Данными о том, что лицо может незаконно влиять на потерпевшего, свидетеля, других подозреваемых, обвиняемого, эксперта, специалиста в этом же уголовном производстве, могут быть сведения, свидетельствующие о том что это лицо совершает попытки заставить вышеупомянутых лиц дать ложные показания или заключения, уничтожить предметы, документы, которые могут быть вещественными доказательствами, иным образом фальсифицировать доказательства, затягивать досудебное расследование или судебное рассмотрение дела.

На наличие данных о том, что лицо может совершить другие уголовные правонарушения, могут указывать его предыдущие судимости за совершение аналогичных уголовных правонарушений, тесные связи с антиобщественными элементами, заявления, сообщение о том что лицо задумало или готовит новое уголовное правонарушение.

Закон требует доказывания того, что если лицу не будет избрана мера пресечения, то оно будет уклоняться от следствия или суда или от исполнения процессуальных решений, будет препятствовать установлению истины по уголовному производству или будет продолжать преступную деятельность. В законе речь идет о наличии рисков, которые дают основания считать, что это лицо может нарушить процессуальные обязанности или проявить неправильное процессуальное поведение, т.е. речь идет об обоснованном подозрении в этом. Такое подозрение должно основываться не только на сведениях об уголовном правонарушении, в совершении которого подозревается или обвиняется лицо, но и на фактических данных, которые с достаточной достоверностью позволяют прогнозировать поведение лица с точки зрения выполнения им в бедующем процессуальных обязанностей.

Михаил Михайлович ЦЫМБАЛЮК,

доктор юридических наук, профессор,

ректор Львовского государственного университета внутренних дел,

академик Академии наук Высшего образования Украины, заслуженный юрист Украины,

Алексей Владимирович АВРАМЕНКО,

кандидат юридических наук, доцент, начальник факультета по подготовке

следователей Львовского государственного университета внутренних дел Украины

УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ СРЕДСТВА ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ СУБЪЕКТОВ УГОЛОВНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА

Статья 3 Конституции Украины указывает, что человек, его жизнь и здоровье, честь и достоинство, неприкосновенность и безопасность определены как наивысшие социальные ценности в государстве. Соответственно, обеспечение фундаментальных прав и свобод человека – это одна из важнейших государственных задач.

Фундаментальными правами человека, согласно Основному Закону Украины, являются право на жизнь (ст. 27), право на уважение достоинства (ст. 28), право на свободу и личную неприкосновенность (ст. 29), право на неприкосновенность жилища (ст. 30), право собственности (ст. 41).

В соответствии со ст. 22 Конституции Украины, эти права и свободы неотчуждаемы; они составляют основу правового статуса личности, действуют непосредственно, определяют смысл, содержание и применение законов, деятельность законодательной и исполнительной власти и обеспечиваются правосудием. В свою очередь, ст. 2 Уголовного процессуального кодекса Украины указывает, что задача уголовного судопроизводства состоит в охране прав, свобод и законных интересов участников уголовного производства.

Приведенные конституционные установки предопределяют ряд принципиальных положений, относящихся к сфере противодействия преступности в целом, и в частности к обеспечению безопасности личности в процессе уголовного судопроизводства.

Во-первых, неотчуждаемость прав и свобод личности предполагает, что как бы ни строились отношения того или иного лица с государством, они имеют конституционный статус. Исходя из этого, следует признать, что вышеперечисленные фундаментальные (конституционные) права и свободы человека являются обязательным элементом уголовного процессуального статуса индивидуума в сфере противодействия преступности. В ходе уголовного судопроизводства этот аспект касается обвиняемого, подозреваемого,

потерпевшего, свидетеля, эксперта, переводчика и других; при выявлении преступлений – лиц, участвующих в оперативно-розыскной деятельности ввиду возможности привлечения их к уголовному судопроизводству и использования информации как источника доказательств.

Во-вторых, установленное Конституцией Украины прямое действие ее норм, непосредственно действующий характер фундаментальных прав и свобод человека, определяющий их сущность (по отношению как к законотворческой деятельности, так и к правоприменению), обуславливают содержание правоотношений гражданина и государства. В свою очередь, это предопределяет направленность развития современного уголовного процессуального и иного отраслевого законодательства в сфере противодействия преступности и делает необходимой разработку правового механизма, обеспечивающего не только те или иные отраслевые, но и непосредственно конституционные права человека и гражданина.

В-третьих, гарантирование конституционных прав и свобод человека и гражданина распространяется также на сферу государственной деятельности. Наиболее тяжкие – запрещенные уголовным законом – посягательства на права лиц (участников уголовного производства) сопряжены с опасностью криминального воздействия. Соотношение конституционного и отраслевого статусов определяет соотношение также их элементов, т.е. наличие конституционной гарантии фундаментальных прав, свобод человека и гражданина, а также их вхождение в отраслевой статус предполагают необходимость создания соответствующих юридических отраслевых гарантий этих прав и свобод, а именно – системы мер безопасности лиц, действующих в интересах правосудия.

Реформа уголовной юстиции в Украине влияет на восприятие отдельных понятий, применяемых в науке и законодательстве. Термин «защита» в науке уголовного судопроизводства традиционно употреблялся для обозначения одной из основных процессуальных функций, т.е. сферы деятельности субъектов уголовного судопроизводства, которая обусловлена их ролью и назначением в процессе, и, как правило, ассоциировался с отдельными участниками процесса, обеспечивался принципами законности, состязательности, диспозитивности, гарантирования права на защиту.

Однако процессуальной наукой данная терминология стала использоваться гораздо шире, в значении максимального ограждения от любого рода посягательств, противоправных действий, в том числе устранения причин и условий, содействующих этой деятельности. В связи с этим стал также достаточно популярен термин «меры защиты», употребляемый и в нормативных актах, и в исследованиях большинства ученых, причем в одном синонимическом ряду с понятием «меры безопасности».

В последний год тема обеспечения безопасности участников уголовного процесса и иных лиц приобретает особую актуальность в связи с принятием и вступлением в действие нового Уголовного процессуального кодекса Украины, где наряду с принципами законности, состязательности, равенства перед законом и судом, презумпции невиновности и другими

фундаментальными категориями, определяющими сущность уголовного процесса, введен принцип верховенства права, согласно которому человек, его права и свободы являются наивысшей ценностью и определяют сущность и направленность деятельности государства.

Надо отметить, что в отдельных нормативных актах в большинстве случаев употребляется терминология: обеспечение безопасности лиц, которые участвуют в уголовном судопроизводстве; средства обеспечения безопасности; личная охрана; охрана жилья и имущества и т.п., которая не в полном объеме соответствует уголовному процессуальному законодательству Украины. Хотя, согласно принципу законности, законы и другие нормативно-правовые акты Украины, положения которых касаются уголовного производства, должны соответствовать КПК Украины.

Статья 1 Закона Украины «Об обеспечении безопасности лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве» определяет понятие «обеспечение безопасности» в уголовном судопроизводстве, процессе выявления, предупреждения, пресечения, раскрытия или расследования уголовных правонарушений, а также в процессе судебного уголовного разбирательства – как осуществление правоохранительными органами правовых, организационно-технических и других мероприятий, направленных на защиту жизни, здоровья и имущества этих лиц от противоправных посягательств, с целью создания необходимых условий для надлежащего осуществления правосудия.

Однако такое определение можно подвергнуть критике, ведь понятие «раскрытие уголовных правонарушений» в КПК Украины и в Законе Украины «Об оперативно-розыскной деятельности» не применяется, в отличие от КПК 1960 года, где быстрое и полное раскрытие преступлений являлось задачей уголовного судопроизводства. Использование категории «правоохранительные органы» также не в полном объеме отвечает современным реалиям, ведь не все правоохранительные органы, предусмотренные законодательством, наделены компетенцией осуществлять уголовное производство. В категорию «правоохранительные органы» не входит суд, однако именно он, в частности, в уголовном производстве на стадии судебного разбирательства является органом, который будет принимать решение о проведении мероприятий обеспечения безопасности.

Отсюда вывод о том, что обеспечение безопасности лиц, которые участвуют в уголовном судопроизводстве, – это деятельность компетентных государственных органов, направленная на создание условий, при которых их жизни и здоровью не угрожает опасность, либо устранение этих опасностей. Следовательно, это понятие не охватывает деятельность, направленную на защиту их имущества, прав и интересов.

В то же время в уголовном судопроизводстве при воздействии на участников процесса и иных связанных с ними лиц ставится под угрозу не только жизнь и здоровье, но и имущество, права и охраняемые законом интересы этих лиц. Считается, что по отношению к этим объектам противоправных посягательств мы не можем говорить об обеспечении безопасности имущества, прав и интересов, так как термин «безопасность» больше касает-

ся ситуаций, когда речь идет о защите человека от опасности. Поэтому в законах и научных исследованиях вполне обоснованно следует использовать термин «защита».

Термин «обеспечение безопасности», в свою очередь, предполагает создание тех комфортных условий для участников уголовного производства, которые стимулировали бы их для более активного участия в процессе обеспечения права и устранения опасностей в условиях выполнения процессуальных обязанностей участника судопроизводства. На основании вышеизложенного определяем термин «обеспечение безопасности» как деятельность государственных органов, должностных лиц на основании и в соответствии с законом, направленная на:

- профилактику противоправных воздействий на участников уголовного процесса и лиц, связанных с ними определенной родственной (семейной) связью;
- обеспечение личной безопасности участников уголовного процесса и связанных с ними лиц в связи с угрозой или посягательствами на этих лиц или непосредственно посягательством на их личную безопасность;
- защиту их имущественных и связанных с ними неимущественных прав и интересов.

Принимая во внимание разнообразие мер обеспечения безопасности участников уголовного процесса, обратим внимание на уголовно-процессуальные средства, которые заключаются в установлении на законодательном уровне порядка осуществления процессуальных действий, мер обеспечения уголовного производства, при которых обеспечивается максимальная защита объектов безопасности и имущественных прав заинтересованных лиц.

К сожалению, в УПК Украины четко не определены уголовно-процессуальные средства и действия по обеспечению безопасности участников уголовного процесса, а также защите их имущественных прав.

Следователь-судья, суд может принять решение об уголовном производстве в закрытом судебном заседании в течении всего судебного производства или его отдельной части ввиду необходимости обеспечения безопасности лиц, которые принимают участие в уголовном судопроизводстве. Также подозреваемый, обвиняемый, потерпевший и их близкие родственники, члены семьи имеют право на обеспечение безопасности и защиту жилья и/или имущества. Однако свидетель, переводчик, эксперт, специалист, в соответствии с конструкцией «заявлять ходатайство об обеспечении безопасности в случаях, предусмотренных законом», обеспечены этим правом без учета близких родственников или членов семьи, а также жилья и/или имущества.

Статьей 206 КПК Украины «Общие обязанности судьи относительно защиты прав человека» определено, что при наличии заявления потенциальной жертвы относительно посягательства на ее безопасность следует принять необходимые меры для обеспечения её безопасности. При этом для стороны обвинения – прокурора, следователя – такая обязанность не

предусмотрена.

Однако статьей 221 КПК Украины следователю, прокурору запрещено предоставлять для ознакомления материалы досудебного расследования о применении мероприятий безопасности относительно лиц, которые принимают участие в уголовном судопроизводстве.

Кроме этого, в КПК Украины предусмотрен допрос свидетеля или потерпевшего во время досудебного расследования в судебном заседании в связи с угрозой опасности для их жизни и здоровья. Однако подозреваемый такого права не имеет. И это несмотря на то, что подозреваемый как потенциальный обвиняемый обязан присутствовать в зале судебного заседания во время слушания и для реализации требований об обеспечении судебного контроля относительно защиты прав человека (ст. 206 КПК Украины) он должен быть наделен таким правом. Кроме того, таким правом процедуры допроса должен быть наделен также эксперт, поскольку его показания тоже являются источником доказательств в уголовном производстве (ч. 1 ст. 95 КПК Украины).

С целью обеспечения безопасности лица, которое привлекается для опознания подозреваемых, эта процедура может происходить в условиях вневизуального и аудио-контакта, т.е. когда лица, предъявленные для опознания, не видят и не слышат лица, которое их опознает (ч. 4 ст. 228 КПК Украины).

При предъявлении лица для опознания лицу, относительно которого, согласно КПК Украины, применяются мероприятия безопасности, сведения о лице, взятом под защиту, в протокол не вносятся и сохраняются отдельно.

Однако не до конца понятным, а значит нуждающимся в дополнительном исследовании, является отсутствие такого требования к другим протоколам следственных (сыскных) действий, в частности тех, которые являются источниками доказательств в уголовном производстве.

Учитывая вышеизложенное, считаем перспективным:

– усовершенствовать нормативно-правовую базу, которая регламентирует обеспечение безопасности субъектов уголовного производства и защиту их имущественных прав (привести ее в соответствие с КПК Украины 2012 года);

– разработать прикладные методики обеспечения безопасности участников уголовного производства посредством методических рекомендаций по применению законодательства и тактических приемов, которые применяются на стадии досудебного расследования;

– с учетом положительного опыта других государств провести научные исследования правовой регламентации и тактического обеспечения безопасности участников уголовного производства и защиты их имущественных прав.

Veaceslav URSU,

doctor în drept, conferențiar universitar,

decan al Facultății Științe Polițienești a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

INSTITUȚIA REABILITĂRII ÎN LEGISLAȚIA REPUBLICII MOLDOVA

Rezumat

Prin noțiunea de reabilitare se înțelege reintegrarea socială completă a unui fost condamnat, prin înlăturarea pentru viitor a tuturor incapacităților și interdicțiilor ce decurg în general dintr-o hotărâre a unui organ judiciar și prin repunerea lui, în plan moral și social, în situația pe care o avea înainte de condamnare sau liberare de răspundere penală.

După natura sa juridică, reabilitarea constituie o formă a răspunderii statului în fața cetățeanului. Această interpretare se bazează pe ideea despre conținutul raportului juridico-penal dintre stat și individ, în conformitate cu care individul, nu are doar obligația de a respecta interdicțiile penale, dar are, de asemenea, dreptul de a solicita statului respectarea limitelor puterii sale repressive. Statul, în conformitate cu aceasta, nu numai că are dreptul de a pedepsi persoana pentru încălcarea interdicțiilor juridico-penale, dar are și obligația de a respecta limitele puterii sale repressive.

Summary

In the term of rehabilitation is understood the complete social reintegration of a former convicted by removing all future incapacities and prohibitions arising mainly from a decision of a judicial body and through his reinstatement, in moral and social plan, in the event that he has prior conviction or release from criminal liability.

After its legal nature, rehabilitation is a form of the State responsibility in front of the citizen. This interpretation is based on the idea about the content of legal-criminal report between the State and individual, in accordance with which the individual, not only has the obligation to observe the criminal prohibitions, but also has the right to require compliance with the limits of his repressive power. The State, in line with this, not only has the right to punish the person for violation of legal-criminal prohibitions, but also has the obligation to comply with the limits of its repressive power.

Legislația penală a RM în vigoare a RM servește, drept bază de a examina instituția reabilitării în calitate de fenomen juridic. În același timp, practica aplicării prevederilor legale în materia vizată și analiza detaliată a acestora ne demonstrează faptul că este timpul să se determine esența juridică a instituției reabilitării, apartenența sa ramurală, adică este necesar ca la nivel teoretic să fie clarificate un șir de întrebări juridice de esență, de care vor depinde nu doar dezvoltarea doctrinei juridice ci și dezvoltarea și perfecționarea legislației cu privire la reabilitare, precum și practica aplicării acesteia, inclusiv rezolvarea chestiunilor ce țin de aspectele procesuale, care în legislația procesual-penală a RM sunt reflectate parțial.

Conform DEX-ului limbii române, prin „reabilitare” se înțelege „acțiunea de a (se) reabilita și rezultatul ei; act juridic prin care cineva este repus în drepturile personale pierdute (în urma unei condamnări); a repune în drepturile de care

a fost lipsit; a-și recăpăta prestigiul știrbit, buna reputație.

Dicționarul de drept penal definește reabilitarea drept „cauză generală de încetare a consecințelor juridice (decăderi, interdicții, incapacități) ce decurg dintr-o condamnare, dând posibilitate foștilor condamnați să se integreze și pe plan juridic în societate [6, p. 340].

Similar definesc noțiunea de reabilitare autorii comentariului Codului penal al RM, care prin „reabilitarea unui fost condamnat” înțeleg „reintegrarea socială completă a acestuia, prin înlăturarea pentru viitor a tuturor incapacităților și interdicțiilor ce decurg în general dintr-o hotărâre a unui organ judiciar și prin repunerea lui, în plan moral și social, în situația pe care o avea înainte de condamnare sau liberare de răspundere penală [7, p. 232].

Conform alin.(2) art.112 CP al RM, reabilitarea anulează toate incapacitățile și decăderile din drepturi legate de antecedentele penale. În conformitate cu art. 110 CP al RM, antecedentele penale reprezintă o stare juridică a persoanei, ce apare din momentul rămânerii definitive a sentinței de condamnare, generând consecințe de drept nefavorabile pentru condamnat până la momentul stingerii acestora sau reabilitării.

Prin urmare, reabilitarea poate fi de drept și judecătorească.

Reabilitarea de drept – reabilitarea care operează automat, ope legis, sau stingerea antecedentelor penale, în virtutea legii, atunci când sunt îndeplinite condițiile prevăzute de aceasta (art.111 CP al RM). Conform alin.(3) art.111 CP al RM, stingerea antecedentelor penale anulează toate incapacitățile și decăderile din drepturi legate de acestea, prevedere similară celei enunțate și la alin.(2) art. 112 CP al RM invocate de către noi în textul anterior.

Reabilitarea judecătorească – reabilitarea pronunțată de instanța de judecată la cererea celui interesat, în cazurile în care nu operează reabilitarea de drept. Și în acest caz, legea penală prevede un șir de condiții pe care trebuie să le îndeplinească solicitantul reabilitării.

Analizând prevederile legii penale a RM (art. 110-112 CP al RM), consacrate instituției reabilitării deducem că aceasta vizează doar persoanele care au săvârșit infracțiuni prevăzute de CP al RM, au fost recunoscute vinovate de săvârșirea infracțiunilor imputate, au fost trase la răspundere penală, iar ulterior li s-a aplicat o pedeapsă penală, printr-o hotărâre de judecată rămasă definitivă, iar în cazul reabilitării judecătorești – care au executat pedeapsa aplicată (art. 64, 66 CPP al RM).

Pornind însă de la esența și conținutul termenului reabilitare lista subiecților care ar urma să beneficieze de dreptul respectiv poate fi completată. Aici ne referim la alți participanți la procesul penal care într-o ipostază sau alta au intrat în contact cu organele de aplicare a dreptului (de exemplu, art. 306, persoanele nevinovate care au fost trase cu bună știință la răspundere penală, au fost reținute sau arestate ilegal (art. 308 CP al RM), persoanele care au avut de pățimit în urma unei denunțări false (art. 311), declarații, concluzii false etc. (art. 312), divulgării datelor privind măsurile de securitate aplicate față de participanții la procesul penal, acțiunii care au provocat urmări grave (art. 316 CP al RM) ș.a.m.d.

În acest context, este necesar de amintit și Legea RM nr. 1225 – XII din

08.12.1992 privind reabilitarea victimelor represiunilor politice. Scopul legii menționate este reintegrarea în drepturile politice, sociale, civile și patrimoniale ale victimelor represiunilor politice.

Codul de procedură penală al RM conține un șir de prevederi care vizează instituția juridică pe care o supunem analizei în prezenta comunicare. Astfel, art. 64 CPP alin.(2) pct. 23 – bănuitul are dreptul să fie reabilitat în cazul în care bănuiala nu a fost confirmată, art. 66 CPP alin. (3) – în cazul în care învinuirea nu a fost confirmată, învinuitul sau după caz, inculpatul are dreptul la reabilitare.

Art. 284 alin.(1) CPP al RM prevede că scoaterea persoanei de sub urmărirea penală este actul de reabilitare și finalizarea în privința persoanei a oricăror acțiuni de urmărire penală în legătură cu fapta anterior imputată, alin.(2) prevede că scoaterea persoanei de sub urmărirea penală are loc când aceasta este bănuită sau învinuită și se constată că:

- fapta nu a fost săvârșită de bănuit sau învinuit;
- există vreuna din circumstanțele prevăzute la art. 275 pct. 1-3, inclusiv dacă fapta constituie o contravenție;
- există cel puțin una din cauzele prevăzute la art. 35 CP al RM.

În conformitate cu prevederile alin. (3) art. 284 CPP al RM, autoritatea care are competența să scoată persoana de sub urmărire penală este procurorul care operează acest act, fie la propunerea organului de urmărire penală sau din oficiu. La terminarea urmăririi penale, conform art. 291 CPP al RM, procurorul printr-o ordonanță motivată dispune încetarea urmăririi penale, clasarea cauzei penale sau scoaterea persoanei de sub urmărire, în ultimul caz operându-se reabilitarea persoanei.

În același timp, bănuitul sau învinuitul, în temeiul art. 313 CP al RM sunt în drept de a ataca judecătorul de instrucție ordonanța privind scoaterea persoanei de sub urmărirea penală în decurs de 10 zile.

Art. 320 CP al RM alin. (5) prevede că dacă în procesul judecării cauzei ansamblul de probe cercetate de instanța de judecată nu confirmă învinuirea adusă inculpatului, procurorul este obligat să renunțe integral sau parțial la învinuire. Aceasta se va face printr-o ordonanță motivată având drept finalitate adoptarea de către instanța de judecată a unei sentințe de achitare sau de încetare a procesului penal. Actele procesuale în cauză vor constitui temei pentru reabilitarea persoanei (art. 390, 391 CP al RM).

Conform art. 332 CPP al RM, procesul penal poate fi încetat și în ședința de judecată, constatându-se temeiurile prevăzute la art. 275 p. 5 - 9, 285 alin. (1) p. 1, 2, 4, 5, precum și în cazurile prevăzute la art. 53-60 CP al RM.

Reabilitarea inculpatului, condamnatului mai este posibilă în căile ordinare de atac: apelul și recursul.

Odată rămase definitive hotărârile instanțelor de judecată devin executorii.

În conformitate cu prevederile art.469 CPP al RM, instanțele de judecată urmează să soluționeze mai multe chestiuni, inclusiv de reabilitare judecătorească (pct.5, art.469, alin.(1) CPP). Chestiunile privind reabilitarea judecătorească se soluționează de către instanța de judecată de la locul de trai al persoanei care solicită reabilitarea (alin.(2) art.470 CPP al RM), de către judecătorii de drept comun

(alin.(1) art.471 CPP RM). Temei pentru aceasta va constitui cererea condamnării (alin.(1) art.112 CP al RM, al.2 art.471 CPP al RM). Observăm cu ușurință faptul că beneficiarii ai reabilitării pot fi nu doar condamnații printr-o sentință definitivă, ci și alți participanți la procesului penal. După cum am menționat anterior, legea procesual -penală nu conține prevederi exacte care ar reglementa o procedură concretă de reabilitare a persoanelor menționate.

Prin urmare, în calitate de trăsături ale instituției vizate pot fi enumerate:

a) anularea tuturor incapacităților și decăderilor din drepturi, adică a consecințelor juridice nefavorabile legate de condamnarea sau tragerea la răspundere penală a persoanei;

b) recuperarea statutului și reputației anterioare a persoanei.

Indiferent de tipul sau forma reabilitării, instituția în cauză este de natură juridico-penală, deoarece decurge din conținutul raportului juridico-penal.

După natura sa juridică, reabilitarea constituie o formă a răspunderii statului în fața cetățeanului. Această interpretare se bazează pe ideea despre conținutul raportului juridico-penal dintre stat și individ, în conformitate cu care individul (ca subiect al acestui raport) nu are doar obligația de a respecta interdicțiile penale, dar are, de asemenea, dreptul de a solicita statului respectarea limitelor puterii sale represive.

Statul, în conformitate cu aceasta, nu numai că are dreptul de a pedepsi persoana pentru încălcarea interdicțiilor juridico-penale, dar are și obligația de a respecta limitele puterii sale represive. Obligația în cauză este onorată anume prin intermediul reabilitării.

În acest context am propune chiar includerea prevederilor referitoare la reabilitarea ca formă a responsabilității statului față de cetățeanul care a fost condamnat și supus represiunilor, în textul Constituției Republicii Moldova, iar noțiunea de reabilitare sub formele pe care le îmbracă - în textul Codului Penal al Republicii Moldova.

Analizând prevederile legislației penale și procesual-penale referitoare la instituția reabilitării atât a celei de drept, cât și a celei judecătorești, putem identifica un șir de probleme, a căror soluționare ni se prezintă actuală și oportună. În special, până la momentul actual nu este soluționată problema ce vizează noțiunea și conținutul antecedentelor penale.

Codul penal al RM definește noțiunea de antecedente penale la art.110, care prevede că antecedentele penale reprezintă starea juridică a persoanei ce generează consecințe de drept nefavorabile pentru condamnat.

Ni se pare că antecedentele penale reprezintă o consecință a condamnării, iar conținutul acestora ar consta din decăderile din drepturi, îngrădirile și incapacitățile ce-i sunt impuse condamnatului.

O altă problemă care ar fi necesară să fie soluționată ar fi cea a rolului și locului consecințelor de drept nefavorabile pe care le generează antecedentele penale. Legea penală arată la art. 34 CP al RM că recidiva se consideră comiterea cu intenție a uneia sau a mai multor infracțiuni de către o persoană cu antecedente penale pentru o infracțiune săvârșită cu intenție.

În același timp, antecedentele penale produc efecte juridice în cazul apli-

cării pedepsei penale. Spre exemplu, art.82 CP al RM, stabilește regulile aplicării pedepsei pentru recidivă de infracțiuni, iar conform art.77 alin.(1) lit.a), săvârșirea infracțiunii de către o persoană care anterior a fost condamnată pentru săvârșirea infracțiunilor constituie circumstanță agravantă, de care se ține cont în procesul individualizării pedepsei (art.75 CP RM).

Un șir de articole a părții speciale din CP RM prevăd în calitate de circumstanță agravantă săvârșirea faptei incriminate de către o persoană care anterior a mai comis o infracțiune similară (de exemplu, lit.o) alin.(2) art.145 CP al RM).

Nu există răspuns nici la întrebarea care vizează argumentarea teoretică și practică a prevederilor cuprinse la alin.(1) art.111 CP al RM, ce consideră ca neavând antecedente penale persoanele specificate la literele a),b),c),d).

Acestea dar și alte chestiuni ce țin de instituția antecedentelor penale se răsfrâng negativ asupra practicii judiciare, fapt ce poate duce la încălcarea prevederilor legii penale.

În practica judiciară sînt comise erori legate de aplicarea prevederilor ce se referă la instituția antecedentelor penale. Printre cele mai răspândite pot fi invocate, spre exemplu, evidența (recunoașterea) antecedentelor penale stinse sau scoase în cazul constatării stării de recidivă, la aplicarea pedepsei pentru recidivă, calcularea greșită a termenelor de stingere a antecedentelor penale etc.

Ordinul MAI Nr.253 din 31.07.2012 cu privire la aprobarea Instrucțiunii privind eliberarea certificatelor de cazier judiciar și altor certificate de către Direcția informații și evidențe operative, la art.19 prevede că verificarea după fișierul nominal se efectuează în scopul obținerii informației necesare despre persoana care solicită certificat de cazier judiciar referitor la reținerea acesteia, ca fiind suspectată de comiterea infracțiunilor, punerea ei sub învinuire, arestare, condamnare, revizuire a sentințelor, locul și timpul executării pedepsei, eliberare, deces în locurile de detenție, evadare din instituții penitenciare, de sub arest, anunțare în căutare, grațiere, amnistie, reabilitare judecătorească și altele.

În procesul verificării și adoptării deciziei de eliberare a certificatului de cazier judiciar se iau în considerare datele deținute în privința persoanei parvenite de la organele de resort atât de pe teritoriul Republicii Moldova, cât și al altor state.

Referindu-ne la practica existentă, constatăm iarăși un șir de probleme a căror soluționarea este pusă în sarcina organelor de resort (obligație prevăzută expres în actele normative în vigoare). Însă starea reală a lucrurilor este alta.

De multe ori informația din fișierul nominal nu corespunde realității, deoarece persoanele responsabile de actualizarea informației din fișierul nominal nu-și exercită conștiincios atribuțiile, drept urmare sînt încălcate drepturile legale ale cetățenilor. Aceștia, deseori, sunt nevoiți personal să solicite de la instanțele judecătorești acte confirmatorii despre faptul reabilitării judecătorești sau alte acțiuni procesuale realizate în privința sa (drept exemplu, scoaterea de sub învinuire, clăsarea cauzei penale și altele), ca ulterior să le prezinte organelor de resort.

Antecedentele penale ca instituție a dreptului penal au o mare importanță pentru practica de aplicare a dreptului. În special, de prezența sau lipsa acestora se va ține cont la:

- alegerea categoriei de penitenciar în care se execută pedeapsa închisorii

(art.72 alin.(4) Cp al RM);

- individualizarea pedepsei (art.72 alin.(4) CP al RM).
- săvârșirea unei infracțiuni de către o persoană care anterior a fost condamnată pentru comiterea unor infracțiuni este recunoscută drept circumstanță agravantă la stabilirea pedepsei (alin.(1). lit. a) art. 77 CP al RM, art.78 CP al RM).
- aplicarea pedepsei (art.79 alin.(4) CP al RM) – prevederile alin.(1), nu se aplică persoanelor în caz de recidivă de infracțiuni; art. 81, art.82 CP al RM.
- liberarea de pedeapsa penală (alin.(4) art.90 CP al RM), în cazul recidivei, condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei nu se aplică.

În același timp alin.8 art.80 CP al RM prevede că dacă, după expirarea a cel puțin jumătate din termenul de probă, condamnatul cu suspendarea condiționată a executării pedepsei a avut o comportare corectă și exemplară, a reparat integral dauna, instanța de judecată, poate pronunța o încheiere cu privire la anularea condamnării și stingerea antecedentelor penale.

Cu titlu de recomandări, venim cu următoarele propuneri:

Este necesar de a elabora o definiție a noțiunii de reabilitare care ar îngloba esența juridică a instituției în cauză, trăsăturile sale specifice și ca aceasta să se regăsească în textul legii penale și procesual - penale.

De elaborat o listă a persoanelor care pot beneficia de reabilitare la diferite etape ale procesului penal cu indicarea condițiilor pe care acestea trebuie să le întrunească.

De identificat autoritatea concretă care ar opera reabilitarea persoanelor indicate în lege, precum și de a prevedea o procedură specială în CPP RM dedicată reabilitării.

Pornind de la noțiunea de reabilitare ca instituție juridică se impune necesitatea ca în cazierul judiciar eliberat solicitanților acestuia să se excludă informația despre condamnările anterioare ale persoanei, antecedentele penale, în cazul în care persoana a fost reabilitată.

Bibliografie

1. Constituția Republicii Moldova adoptată la 29 iulie 1994, Monitorul Oficial al R. Moldova nr.1 din 12.08.1994.
2. Codul penal al Republicii Moldova adoptat la 18 aprilie 2002, Republicat: Monitorul Oficial al R. Moldova nr.72-74/195 din 14.04.2009.
3. Codul de procedură penală al Republicii Moldova adoptat 14 martie 2003, Monitorul Oficial al R. Moldova nr.104-110/447 din 07.06.2003.
4. Legea RM nr. 1225 – XII din 08.12.1992 privind reabilitarea victimelor repressiunilor politice.
5. Ordinul MAI Nr.253 din 31.07.2012 cu privire la aprobarea Instrucțiunii privind eliberarea certificatelor de cazier judiciar și altor certificate de către Direcția informații și evidențe operative.
6. Alexandru Boroi, Mirela Gorunescu, Mihaela Popescu, *Dicționar de drept penal*, Editura All Beck, București, 2004.
7. Codul penal al RM. Comentariu (sub redacția lui Alexei Barbăneagră, Chișinău, 2009).

Costica VOICU,

doctor în drept, profesor universitar, Academia de Poliție „A.I. Cuza” București, România

Viorel CROITORIU,

Oficiul national pentru protectia martorilor, doctorand

INSTITUTIA MARTORULUI PROTEJAT ÎN LEGISLATIA ROMÂNIEI

Motto:

„Martorii sunt pietrele de temelie
ale sistemelor de justiție penală de succes”
Codul european de etică al poliției

În realizarea justiției penale *probele* ocupă un rol important, iar întreaga evoluție a dreptului procesual – penal s-a desăvârșit în jurul transformărilor pe care le-a suferit sistemul probelor de-a lungul timpului.

În decursul *istoriei dreptului și procesului penal*, admiterea probei cu martori a intervenit în mod treptat cu mari dificultăți, necesitatea probei testimoniale în procesul penal s-a cristalizat pe măsură ce comunitățile umane au conștientizat ideea unui proces penal echitabil¹. Pentru a scoate la lumină adevărul cu privire la o învinuire concretă, fie a demonstra vinovăția sau nevinovăția celui pus sub învinuire, se apelează în mod normal la probe. Adevărul ce se scoate cu ajutorul probelor nu duce la descoperirea fidelă a realității, ci numai la certitudinea lui.

Dacă în dreptul procesului modern legea reglementează conținutul și mecanismul probatoriu, în decursul timpului sistemul a parcurs mai multe faze:

Astfel, în *orânduirea primitivă* soluționarea conflictelor dintre persoane era rezolvată, de obicei, pe calea răzbunării între rudele părților între care a izbucnit inițial conflictul. În această fază primitivă nu exista o reglementare a probelor, aprecierea celor care judecau asupra probelor era suverană și absolută, fără a mai fi nevoie de a menționa care au fost elementele care au servit la formarea convingerii asupra vinovăției sau nevinovăției celui judecat.

După această epocă, sistemul probelor ajunge în *faza religioasă* în care prin intervenția divinității se ajungea la stabilirea vinovăției sau nevinovăției. Sistemul probator în acest context se obținea pe calea duelului judiciar, ordaliilor care reprezentau anumite forme de jurământ, astfel încât judecata lui Dumnezeu arăta de partea cui este dreptatea. Un asemenea sistem probator a fost folosit în *dreptul feudal* – ordaliile care, prin diferite încercări la care era supus martorul sau una

¹ Ioan Doltu, *Martorul în procesul penal*, Ed. Lumina Lex, București, 2004, p. 54 .

dintre părți, se afla dacă divinitatea intervine miraculos și dovedește nevinovăția cuiva, fără a ține seama de legile naturii.

În *faza legală*, pentru fiecare faptă se cereau anumite probe. În această fază, mărturisirea se putea obține prin tortură, aflarea corpului delict la o anumită persoană nu mai necesita alte probe. Spre deosebire de acestea, martorii devin din ce în ce mai importanți. În această fază legală, procedura judecătii se exercita de către un dregător, vornic sau ban, care putea pronunța amenzi, pedepse corporale sau chiar condamnarea la moarte. Judecarea cauzelor se putea face și de către jurători, care erau oameni de aceeași categorie socială cu cei împlicinați, această procedură se numea „a lua lege”. Partea care pierdea putea să ceară un număr dublu de jurători, putându-se merge de la 6 la 12, apoi 24 și chiar 40 de jurători. Acești jurători erau convocați printr-un „răvaș” care cuprindea, în afară de numele lor, pricina pe care urmau să o cerceteze, ziua, locul de adunare, precum și numele dregătorului însărcinat cu supravegherea procesului.

Instituția jurătorilor a fost răspândită până la apariția legilor scrise; în procesul penal prin jurământul lor se susținea o parte din proces. Jurământul se depunea pe Evanghelie, avea caracter solemn, atât din punct de vedere religios, cât și juridic, era depus în fața celui împuternicit de a supraveghea proba, iar conținutul era identic cu al părții care jura în același timp².

Pe lângă instituția jurătorilor, în această perioadă s-a mai folosit ca probă și „jurământul cu brazda” în procesele de ordin patrimonial, în cele mai multe cazuri menținându-se această probă chiar până la sfârșitul sec. al-XIX-lea. Tot în această perioadă apar nomocanoanele bizantine, legi scrise, culegeri de drept civil și drept penal.

Cea mai veche copie după nomocanonul intitulat „Syntagma” a lui Matei Vlastares (Bizanț 1335) apare la Târgoviște în anul 1452, Neamț 1474 și Iași 1495. Apariția mărturiei mincinoase în unele „pravile” nu se putea face fără intervenția martorilor. Martorii au fost folosiți în vechiul drept ca după prestarea unui jurământ chiar în biserică, să depună mărturie despre ceea ce au cunoscut cu propriile lor simțuri în anumite împrejurări.

După apariția și dezvoltarea legilor scrise în *faza modernă*, probele sunt guvernate de libertatea de a folosi orice probă sau mijloc de probă care să conducă la aflarea adevărului prin mijloace științifice pe care știința le oferă în acest domeniu.

În a doua jumătate a sec. al-XVIII-lea, sistemele de drept ale statelor Europei și ale Statelor Unite ale Americii au consacrat declarațiile martorilor ca un mijloc de probă de drept comun.

În consecință, față de obligația martorului de a depune mărturie, statul are obligația corelativă de a-l proteja, în temeiul art. 2 și art. 8 din **Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale**³, texte care

² Petre Buneci, Ioana Theodora Butoi, *Martorul pe tărâmul justiției*, Ed. Pinguin Book, București, 2004, p. 15.

³ Adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950. A intrat în vigoare la 3 septembrie 1953. România a ratificat Convenția prin Legea nr. 30 din 18 mai 1994, publicată în Monitorul Oficial nr. 135 din 31 mai 1994.

oferă garanții în privința dreptului la viață și la respectarea vieții private.

Recrudescența unor fenomene antisociale grave, precum criminalitatea organizată, terorismul, traficul de droguri și traficul de persoane în societatea modernă a modificat condițiile în care cetățenii pot respecta obligația procesuală de a depune mărturie.

Față de gravitatea faptelor și a unor aspecte din complexitatea fenomenelor despre care au luat cunoștință, în tot sau în parte, martorii, membrii familiilor acestora sau apropiații pot fi expuși celor mai diverse pericole, amenințări, intimidări ori șantaje.

În acest context, martorii se expun deseori la amenințări și intimidări din partea infractorilor, ceea ce impune responsabilitatea statului de a asigura securitatea martorilor și a le garanta posibilitatea de a depune mărturie în cauze penale în care depozițiile lor sunt determinante în aflarea adevărului.

Oferirea unei protecții corespunzătoare martorilor poate juca un rol esențial pentru aducerea delincvenților în fața instanței, întrucât reușita fiecărei faze a procesului penal depinde deseori de cooperarea martorilor. Delincvenții încearcă adesea să împiedice martorii să depună mărturie, recurgând inclusiv la amenințări. Toate persoanele au o obligație civică de a depune mărturie ca martor și statele au obligația de a proteja martorii împotriva oricăror interferențe.

Protecția martorilor reprezintă procesul în virtutea căruia sunt dispuse măsuri procedurale și neprocedurale specifice de protecție a martorilor care depun mărturie în cadrul procesului penal, în vederea asigurării în mod eficient a siguranței acestora – și, uneori, a rudelor acestora – înainte, în timpul și după depozitia acestora.

Convenția Națiunilor Unite împotriva crimei organizate transfrontaliere⁴ (Convenția COT) a recomandat statelor părți să ia măsuri adecvate pentru a proteja martorii în cadrul procedurilor penale de amenințări, intimidări, corupție sau vătămări corporale, și să consolideze cooperarea internațională în acest sens.

Astfel, potrivit articolului 24 al **Convenției ONU împotriva crimei organizate transfrontaliere**, fiecare stat în parte ia, în limita mijloacelor sale, măsuri excepționale pentru a asigura o protecție eficace împotriva eventualelor acte de represalii sau de intimidare a martorilor ce pot consta în stabilirea, pentru protecția fizică a acestor persoane, a unor proceduri privind îndeosebi, după nevoie și în măsura posibilităților, de a li se oferi un nou domiciliu și de a li se permite, în caz de nevoie, ca informațiile privind identitatea lor și locul unde se află să nu fie dezvăluite sau ca dezvăluirea lor să fie limitată.

Datorită amenințărilor și violențelor la care au fost supuse unele persoane care au acceptat să depună ca martor în cauze penale, s-a impus adoptarea unei legislații naționale care să asigure protecția acestor persoane. Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 43/2002 – actualizată în 2011 – reglementează pentru prima dată în legislația română **protecția martorilor**. Astfel, se prevede că

⁴ Publicată în Monitorul Oficial nr. 964, Partea I, din 28 decembrie 2002 Modificare și completare OUG nr. 157/2005.

procurorii Parchetului Național Anticorupție (Departamentul Național Anticorupție în prezent), pentru buna desfășurare a urmăririi penale, pot dispune măsuri specifice de protecție a martorilor, experților și victimelor. Această protecție legală se referă nu numai la martori, ci și la experți și victimele infracțiunii.

O reglementare specială a protecției martorului, ca și organismului creat a pune în practică această protecție în România, s-a făcut prin *Legea nr. 682 din 19 decembrie 2002 privind protecția martorilor*, act normativ ce reglementează asigurarea protecției și asistenței martorilor, a căror viață, integritate corporală sau libertate este amenințată ca urmare a deținerii de către aceștia a unor informații ori date cu privire la săvârșirea unor infracțiuni grave, pe care le-au furnizat sau au fost de acord să le furnizeze organelor judiciare și care au un rol determinant în descoperirea infractorilor și în soluționarea unor cauze.

Legea nr. 218 din 23 aprilie 2002 privind organizarea și funcționarea Poliției Române, publicată în Monitorul Oficial nr. 305 din 9 mai 2002, prevede în cadrul capitolului 3, la art. 26, atribuțiile Poliției Române printre care și aceea de asigurare a protecției martorului, informatorului și a victimei, în condițiile legii.

Programul de protecție a martorilor, reprezintă activitățile specifice desfășurate de Oficiul Național pentru Protecția Martorilor, unitate operativă subordonată Inspectoratului General al Poliției Române în cadrul căruia funcționează, având competența teritorială generală, cu sprijinul autorităților administrației publice centrale și locale, în scopul apărării vieții, integrității corporale și sănătății persoanelor care au dobândit calitatea de martor protejat.

Legea instituie un sistem de măsuri în vederea asigurării protecției și asistenței martorilor și face distincție între măsurile de protecție care sunt prevăzute la articolul 12 alin. (2) și măsurile de asistență, prevăzute la articolul 12 alin. (3).

Astfel, **măsurile de protecție** ce pot fi prevăzute, singure sau cumulativ, în cadrul schemei de sprijin sunt: protecția datelor de identitate a martorului protejat; protecția declarației acestuia; ascultarea martorului protejat de către organele judiciare, sub o altă identitate decât cea reală sau prin modalități speciale de distorsionare a imaginii și vocii; protecția martorului aflat în stare de reținere, arestare preventivă sau în executarea unei pedepse privative de libertate, în colaborare cu organele care administrează locurile de deținere; măsuri sporite de siguranță la domiciliu, precum și de protejare a deplasării martorului la și de la organele judiciare; schimbarea domiciliului; schimbarea identității; schimbarea înfățișării.

Măsurile de asistență ce pot fi prevăzute, după caz, în cadrul schemei de sprijin sunt: reinsertia în alt mediu social; recalificarea profesională; schimbarea sau asigurarea locului de muncă; asigurarea unui venit până la găsirea unui loc de muncă.

Titlul legii prin care este enunțat și scopul actului normativ este „Legea privind protecția martorilor” și nu „Legea privind protecția și asistența martorilor”, motiv pentru care asistența este concepută de legiuitor ca parte componentă a sistemului de protecție. De aceea, măsurile de asistență pot fi calificate măsuri care completează măsurile de protecție, cu același scop, și anume obținerea protecției extraprocedurale a martorilor amenințați.

Această lege este, fără îndoială, complexă și modernă, care se înscrie în procesul, mai general, de armonizare a legislației naționale cu legislațiile europene asemănătoare celei românești și de adaptare a acesteia la exigențele statului de drept⁵, valorificând tendințele altor state cu tradiție, în organizarea și implementarea unor programe speciale de protecție a martorilor⁶.

Astfel, inspirată după modelul american⁷, legea specială în domeniu dispune chiar în art. 1 **scopul** „să asigure protecția și asistența martorilor a căror viață, integritate corporală sau libertate este amenințată, ca urmare a deținerii unor informații ori date cu privire la săvârșirea unor infracțiuni grave pe care le-au furnizat sau au fost de acord să le furnizeze organelor judiciare, care au un rol determinant la descoperirea infractorilor și la soluționarea cauzelor”, plecând de la amploarea intimidării martorilor în societatea noastră și de la impactul enorm pe care aceasta îl are asupra soluționării unor cauze penale importante.

Așadar, prioritatea legii este aceea de a preveni presiunile, amenințările și riscurile represaliilor la care este expus martorul și, prin aceasta, de a veghea la garantarea contribuției acestuia la opera de justiție, de a face în așa fel încât mărturia să fie obținută în condițiile în care fiabilitatea să nu poată fi suspectată ca o cerință a însăși calității procesului. Acestea, sunt de altfel, cele două aspecte care trebuie incluse în noțiunea de *protecție a martorului*, în sensul legii: prevenirea riscurilor unei agresiuni, pe de o parte, și garantarea calității procesului, pe de altă parte⁸.

Legea privind protecția martorilor instituie un sistem de măsuri în vederea asigurării protecției și asistenței martorilor a căror viață, integritate corporală sau libertate este amenințată datorită deținerii de către aceștia a unor informații sau date cu privire la săvârșirea unor infracțiuni grave, pe care le-au furnizat sau au fost de acord să le furnizeze organelor judiciare și care au rol determinant în descoperirea infractorilor și soluționarea unor cauze.

Legea prevede, în *Capitolul I*, sensul pe care îl au anumiți termeni și expresii, cum sunt termenul martor, care este nu numai persoana care are calitatea de martor potrivit Codului de procedură penală, ci și persoana care nu are o calitate procesuală în cauza respectivă sau persoana care este inculpată într-o altă cauză sau care se află în executarea unei pedepse privative de libertate. Toate aceste persoane pot dobândi calitatea de martor în sensul legii, dacă prin informațiile și datele cu caracter determinant pe care le oferă organelor judiciare contribuie la aflarea adevărului în cauze privind infracțiuni grave sau la prevenirea producerii unor prejudicii deosebite cauzate prin săvârșirea unor astfel de infracțiuni ori la

⁵ Demersul este autorizat de Organizația Națiunilor Unite, cu ocazia celui de-al 8-lea Congres pentru prevenirea crimei și tratamentul delincvenței.

⁶ Este vorba de legislațiile corespunzătoare din Italia, Statele Unite ale Americii, Canada și Germania.

⁷ American Bar Association, *Reducing victim/Witness intimidation*, Washington D.C. 1983, p. 326; Peter Finn, K.M. Healey, *Preventing gang and drug – related witness intimidation*, U.S. Department of Justice, 1996, p. 5 și următoarele.

⁸ În același sens, a se vedea, M. Lemonde, „La protection des temoins devant les tribunaux francais”, în *Revue de science criminelle et de droit penal compare*, nr. 4/1996, p. 816.

recuperarea acestora. De asemenea, „starea de pericol” este definită ca fiind situația în care se află martorul, membrii de familie ori persoanele apropiate acestora a căror viață, integritate corporală sau libertate este amenințată.

Capitolul II din lege conține prevederi referitoare la procedura de includere în Programul de Protecție a Martorilor a persoanelor care au calitatea de martor, în sensul legii și care se află în pericol, precum și dispoziții referitoare la **Oficiul Național pentru Protecția Martorilor** (ONPM), care funcționează la nivel de direcție în cadrul Ministerului Afacerilor Interne, în subordinea Inspectoratului General al Poliției.

Structura **Oficiului Național pentru Protecția Martorilor** este în conformitate cu cerințele europene în domeniu, realizându-se o specializare de profil în funcție de necesitățile și situațiile ce pot apărea pe parcursul derulării unui **Program de protecție**.

Atribuțiile principale ale Oficiului sunt următoarele:

- primește propunerile de includere în Program, ordonanța dispusă de procuror sau încheierea dată de instanța de judecată;
- verifică oportunitatea includerii în Program față de cererile formulate de persoane fizice, făcând propuneri în acest sens organelor de urmărire penală sau instanțelor de judecată;
- ia toate măsurile necesare în vederea includerii Programului și urmărește realizarea acestuia în cele mai bune condiții, precum și de încetare a Programului în condițiile prevăzute de lege;
- desemnează o persoană de legătură între martorul protejat și Oficiu, precum și o altă persoană nominalizată în Protocolul de protecție care să asigure această legătură în situații critice;
- încheie Protocolul de protecție cu fiecare martor protejat și întocmește documentele de includere, precum și schema de sprijin a acestuia;
- organizează o bază de date proprie, în care include, stochează și prelucrează propunerile de includere în Program;
- asigură confidențialitatea deplină a informațiilor și datelor gestionate;
- gestionează cu aprobarea Inspectoratului General al Poliției Române, fondurile bănești necesare includerii și derulării Programului primite de la bugetul de stat, precum și din Programele de finanțare externă;
- coordonează, îndrumă, sprijină și controlează modul în care unitățile de Poliție centrale, teritoriale, execută măsurile stabilite conform protocolului și schemei de sprijin;
- la cererea martorilor protejați asigură consilierea psihologică;
- inițiază sau participă la elaborarea proiectelor de acte normative, precum și a instrucțiunilor, dispozițiilor și ordinelor care privesc protecția martorilor;
- cooperează cu unitățile de învățământ ale Ministerului Afacerilor Interne și Inspectoratului General al Poliției Române.

Legea conține, de asemenea, prevederi referitoare la Protocolul de protecție ce reprezintă o înțelegere confidențială care se încheie între Oficiul Național pentru Protecția Martorilor și martor, membrul de familie sau persoana apropiată

acestui, cu obligațiile ce revin fiecăruia, persoanele de legătură între martorul protejat și Oficiu, precum și situațiile în care protecția și asistența încetează.

Într-un ultim capitol, destinat dispozițiilor finale, se prevede, printre altele, că Ministerul Afacerilor Interne va prezenta rapoarte anuale Parlamentului cu privire la modul de îndeplinire a Programului de Protecție a Martorilor, precum și posibilitatea cooperării directe și nemijlocite cu structurile similare din alte state și cu organismele internaționale care au atribuții în acest domeniu, în condițiile respectării convențiilor internaționale la care România este parte.

Totodată, ultimul capitol al legii conține prevederi referitoare la introducerea unor cauze de impunitate și de reducere a pedepsei, care se constituie într-un instrument eficient pentru combaterea infracțiunilor grave (în special a celor săvârșite în formă organizată) prin determinarea persoanelor care dețin informații decisive cu privire la săvârșirea unor astfel de infracțiuni să furnizeze aceste informații organelor judiciare.

Pentru includerea unei persoane în Programul de protecție, trebuie să fie îndeplinite cumulativ următoarele condiții:

– persoana are calitatea de martor sau are celelalte calități prevăzute la art. 2 al Legii nr.682/2002;

– persoana se află în stare de pericol;

– să existe o propunere motivată din partea organelor abilitate; în faza de urmărire din partea organului de cercetare penală (adresată procurorului care supraveghează cauza) a procurorului (adresată șefului ierarhic), iar în faza de judecată o propunere a judecătorului. Propunerea de includere în Program trebuie însoțită de acordul scris al persoanei pentru care se cere includerea și de o evaluare realizată de Oficiul Național pentru Protecția Martorilor cu privire la posibilitatea de includere a persoanei în cauză art. 6 din Legea nr. 682/2002.

Martorul protejat va ține legătura cu Oficiul Național pentru Protecția Martorilor printr-o persoană de legătură desemnată de către acesta. Dacă martorul protejat constată că există posibilitatea deconspirării domiciliului sau a identității sale din cauza neîndeplinirii sau îndeplinirii defectuoase a atribuțiilor persoanei de legătură, are posibilitatea de a contacta o altă persoană aleasă de Protocolul de protecție, art. 13 din Legea nr. 682/2002.

Protecția martorului aflat în stare de pericol și a martorului protejat este asigurată de unitățile de poliție, respectiv de Oficiul Național pentru Protecția Martorilor; dacă aceștia execută o pedeapsă privativă de libertate, este asigurată de organele care administrează locul de deținere sau de Oficiul Național pentru Protecția Martorilor. Programul de protecție încetează în una din situațiile următoare:

– la cererea scrisă a martorului;

– dacă în cursul procesului penal martorul depune mărturie mincinoasă;

– dacă martorul comite cu intenție o infracțiune;

– dacă a comunicat date false privind situația sa, nu respectă obligațiile asumate prin semnarea programului.

Încetarea programului este dispusă de către procuror prin ordonanță sau

de judecător prin încheiere. Când încetarea programului de protecție a fost determinată de decesul martorului protejat, programul va continua pentru membrii familiei sau pentru persoana apropiată acestuia.

Legea privind Protecția martorilor, chiar dacă nu afectează în mod direct cadrul dispozițiilor inserate în **Codul de procedură penală**, vizează toate formele de protecție a martorilor cunoscute în procedurile penale contemporane, respective atât protecția în fața autorităților judiciare penale în procesele penale, cât și protecția polițienească, extraprocedurală. În acest fel, ea se aplică atât audierilor realizate de organele de cercetare penală, cât și celor realizate de procurori, în cursul urmăririi penale.

Comparativ cu Legea nr. 682/2002, prevederile Codului de procedură penală au un domeniu mai larg de aplicare în privința măsurilor referitoare la protecția martorilor în proces. O asemenea diferențiere este normală, având în vedere că legea specială instituie un program de protecție a martorilor, pe când Codul de procedură penală se rezumă la simple dispoziții procedurale. Ea relevă, de altfel, caracterul excepțional al reglementării conținute de legea specială, care este aplicabilă numai în anumite cazuri, mai grave, dar și nevoia de a se asigura accesul la măsurile de protecție, îndeosebi cu caracter procedural, a oricărei persoane care are calitatea de martor în proces și se află în pericol, adică nu numai a celor care fac parte dintr-un program de protecție, pentru care trebuie îndeplinite anumite condiții.

Astfel, mai întâi, dispozițiile procedurale de protecție a martorilor sunt aplicabile în cazul tuturor infracțiunilor, indiferent de natura și de gravitatea acestora, spre deosebire de alte sisteme. De pildă, în sistemul francez, Codul de procedură penală limitează, în articolul 706-58, recurgerea la procedura anonimului la infracțiuni de o anumită gravitate (inițial, la infracțiuni pedepsibile cu cel puțin cinci ani închisoare, iar ulterior, sub imperiul art. 38 din Legea nr. 2000-1138 din 9 septembrie 2002, la infracțiuni pentru care pedeapsa prevăzută de lege este de cel puțin trei ani închisoare). Această din urmă reglementare a fost însă criticată în doctrina franceză⁹, susținându-se că lărgeste prea mult cazurile de deschidere a acestei proceduri.

Ca o compensație, Codul de procedură penală are în vedere doar noțiunea de martor definită de art. 78 C. pr. pen., la care se adaugă alte două categorii: investigatorii sub acoperire și experții. Totodată, aceste reguli sunt aplicabile și interpreților. De asemenea, măsurile de protecție prevăzute în Codul de procedură penală privesc doar procesul penal în curs de desfășurare, afectând în mod nemijlocit procedura ascultării martorului care beneficiază de protecție și fiind condiționate de derularea acesteia. Aceasta înseamnă că, spre deosebire de Legea nr. 682/2002, Codul de procedură penală instituie, practic, un caz distinct de încetare a protecției, care nu coincide întotdeauna cu dispariția pericolului care a determinat luarea măsurilor de protecție, și anume acela al finalizării procedurilor.

⁹ Jacques Le Calvez, „Les dangers du „X” en procedure penale: opinion contre le temoin anonyme”, în *Le Dalloz* (Recueil) din 14 noiembrie 2002, nr. 40-7093, p. 3025.

Or, prevederile Legii nr. 682/2002 se întind dincolo de orice procedura, până în momentul dispariției efective a pericolului pentru viața, integritatea corporală sau libertatea martorului protejat, pe care îl leagă fie de informațiile și datele furnizate ori pe care a fost de acord să le furnizeze organelor judiciare, fie de declarațiile sale.

În plus, este clar că prin domeniul, uneori mai larg, alteori mai limitat de aplicare, introducerea în cuprinsul Codului de procedură penală a unor măsuri de protecție a martorilor cerute chiar de scopul procesului penal este de natură să sporească eficiența protecției, chiar dacă unele din aceste măsuri se regăsesc și în legea specială. Totodată, întrucât, în general, măsurile de protecție prevăzute de Legea nr. 682/2002 au un caracter prea vag, fiind menținute la un anumit nivel de generalitate, Codul de procedură penală oferă ocazia explicării și detalierii acestora, raportându-le direct la prevederile penale și ridicându-le la un nivel calitativ superior.

În acest fel, Codul de procedură penală nu se limitează, așa cum am văzut, doar la simpla enunțare a protecției datelor de identitate a martorului ori a posibilității ascultării martorului de către organele judiciare, sub o altă identitate decât cea reală sau prin modalități speciale de distorsionare a imaginii și vocii cum procedează Legea nr. 682/2002, ci stabilește proceduri penale speciale de prezentare a unei audieri efectuate, în prealabil, prin înregistrări audio-video, sau de ascultare a martorului de la distanță, în direct, prin intermediul unei rețele de televiziune cu imaginea și vocea distorsionate, astfel încât să nu poată fi recunoscut, ori de atribuire a unei alte identități sub care urmează să apară în fața organului judiciar. De asemenea, sunt definite măsurile de protejare a martorului la și de la organele judiciare și este instituită o procedură special de audiere a martorilor sub 16 ani în anumite cauze.

Legea apărută în perioada procesului de integrare europeană și-a propus să contribuie la implementarea acquis-ului comunitar, printre recomandările avute în vedere la redactare numărându-se Recomandarea R (97)13 a Consiliului Europei privind intimidarea martorilor și drepturile apărării, Rezoluția Consiliului Europei privind intimidarea martorilor și drepturile apărării, Rezoluția Consiliului Uniunii Europene din 20 decembrie 1996 privind cooperarea în procesul judiciar în lupta împotriva crimei organizate, precum și Rezoluția Consiliului Uniunii Europene din 23 noiembrie 1995 privind protecția martorilor în lupta criminalității internaționale organizate.

De asemenea, legea a urmărit alinierea legislației naționale la nivelul legislației europene, asemănătoare celei românești, și care se află într-un stadiu mai avansat de adaptare a legislației procesuale penale la exigențele statului de drept.

Bibliografia

1. Ioan Doltu, *Martorul în procesul penal*, Ed. Lumina Lex, București, 2004, p. 54.
2. Petre Buneci, Ioana Theodora Butoi, *Martorul pe tărâmul justiției*, Ed. Pinguin Book, București, 2004, p. 15.
3. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, ratificată prin Legea nr. 30 din 18 mai 1994, publicată în Monitorul Oficial nr. 135 din 31 mai 1994.
4. Convenția Națiunilor Unite împotriva crimei organizate transfrontaliere, publicată în Monitorul Oficial nr. 964, Partea I, din 28 decembrie 2002 Modificare și completare OUG nr. 157/2005.
5. American Bar Association, *Reducing victim/Witness intimidation*, Washington D.C. 1983, p. 326; Peter Finn, K.M. Healey, *Preventing gang and drug – related witness intimidation*, U.S. Department of Justice, 1996, p. 5.
6. M. Lemonde, „La protection des temoins devant les tribunaux francais”, în *Revue de science criminelle et de droit penal compare*, nr. 4/1996, p. 816.
7. Jacques Le Calvez, „Les dangers du „X” en procedure penale: opinion contre le temoin anonyme”, în *Le Dalloz (Recueil)* din 14 noiembrie 2002, nr. 40-7093, p. 3025.

Анатолий ВОЛОЩУК,

доктор юридических наук, доцент, заслуженный юрист Украины,
ректор Одесского государственного университета внутренних дел Украины

ПРОБЛЕМЫ БЕЗОПАСНОСТИ НЕКОТОРЫХ СУБЪЕКТОВ НЕГЛАСНЫХ СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ В СВЕТЕ ПРИМЕНЕНИЯ НОВОГО УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССУАЛЬНОГО КОДЕКСА УКРАИНЫ

20 ноября 2012 вступил в силу новый Уголовный процессуальный кодекс Украины. Новое законодательство вводит соревновательную модель уголовного производства европейского типа, обеспечивает процессуальное равенство участников процесса, придает им действенные механизмы для отстаивания своих интересов и повышает эффективность работы органов уголовной юстиции.

Основой уголовного производства стала состязательность и равенство его участников, а объем процессуальных прав защиты расширенный и приравнен к правам обвинения.

Новый кодекс существенно упрощает процедуру вступления в производство защитника: отныне для этого не нужно отдельное решение о его допуске к защите человека. Введен также полный запрет доступа к материалам, содержащим адвокатскую тайну. Следует отметить упрощение процедуры признания лица потерпевшим от преступления - согласно положениям нового УПК, человек не будет вынужден ждать решения следователя, а автоматически после подачи заявления о преступлении приобретает статус потерпевшего и получает возможность пользоваться своими правами.

В судах уже введена должность следственного судьи, который будет осуществлять судебный контроль за соблюдением прав и свобод лиц на стадии расследования. Объем такого судебного контроля значительно расширен, и теперь только с разрешения следственного судьи смогут проводиться процессуальные действия, которые ограничивают конституционные права человека. Речь идет о наложении ареста на имущество, принудительный привод лица, избрание меры пресечения, отстранение от должности, проведение обыска и т.д. В то же время прокурор и следователь лишаются соответствующих полномочий.

Согласно новому законодательству правоохранительные органы смогут получить доступ к вещам или документам физического или юридического лица, изъять их и наложить на них арест только с разрешения суда - при условии, что будет доказана необходимость конкретных документов или

вещей для установления важных обстоятельств уголовного производства. При этом соответствующий вопрос по общему правилу рассматривается в судебном заседании в условиях состязательности с участием заинтересованного лица. Кроме того, отныне проведения любого обыска, в том числе в помещениях, которые не являются жильем или владением лица, может иметь место только с разрешения суда.

Одним из важных нововведений кодекса стало изменение порядка использования показаний в уголовном производстве. Согласно новому УПК, доказательствами могут быть исключительно показания, предоставленные суду, а это делает невозможным принуждение правоохранителями лиц к даче показаний.

Новый кодекс существенно совершенствует систему мер, при этом возможность содержания человека под стражей максимально сужается. Так, лицо, не совершившее преступление, связанное с применением насилия, или такое, в результате которого погиб человек, сможет защищать себя, находясь до приговора суда на свободе. Уменьшению количества лиц, содержащихся под стражей, способствует также возможность применения новых альтернативных мер, в том числе домашнего ареста.

Необходимо отметить отмену института дополнительного расследования, который был существенным фактором волокиты при осуществлении уголовного судопроизводства и скрытой альтернативой постановления оправдательного приговора. Согласно новому кодексу судебное разбирательство может завершиться лишь обвинительным или оправдательным приговором.

Кроме того, в Украине создан национальный превентивный механизм, согласно которому правозащитные организации получили право без ограничений осуществлять общественный контроль за соблюдением прав и свобод лиц, содержащихся в следственных изоляторах, исправительных учреждениях, психиатрических больницах, школах-интернатах и других учреждениях закрытого типа.

В связи с принятием Уголовно-процессуального кодекса Украины и внедрением института негласных следственных (розыскных) действий внесен также ряд дополнений и изменений в Закон Украины «Об оперативно-розыскной деятельности». Однако внесением этих изменений в Закон об ОРД приведение его в соответствие с Уголовно-процессуальным кодексом нельзя считать законченным.

Требуют научного уточнения взгляды относительно субъектов негласных следственных (розыскных) действий и субъектов оперативно-розыскных мероприятий. Исходя из положений главы 21 Уголовного процессуального кодекса, полноправными субъектами негласных (розыскных) действий является следователь и прокурор. Субъектами же оперативно-розыскных мероприятий в соответствии с Законом Украины «Об оперативно-розыскной деятельности» эти участники уголовного судопроизводства не являются. Поскольку, согласно ст. 246 УПК, проведение негласных следственных (розыскных) действий следователь и прокурор вправе поручать уполномо-

ным оперативным подразделениям государственных органов, осуществляющих ОРД, то, следовательно, и сотрудники оперативных подразделений являются субъектами негласных следственных (розыскных) действий, когда проводят их по соответствующему поручению. Что касается действий других лиц (негласных сотрудников, специалистов, экспертов, переводчиков, понятых и др.), которые привлекаются для проведения негласных следственных (розыскных), то они относятся к категории участников проведения негласных следственных (розыскных) действий. Согласно ст. 246 УПК следователь и прокурор вправе поручать проведение негласных следственных (розыскных) действий только уполномоченным оперативным подразделениям. В этой связи возникает вопрос: относятся к их числу оперативно-технические и оперативно-розыскные подразделения? Нам представляется, что эти вспомогательные подразделения не могут выступать как уполномоченные субъекты проведения негласных следственных (розыскных) действий, поскольку для выполнения таковых их привлекает основной субъект – отраслевое оперативное подразделение. Оперативно-технические и оперативно-розыскные подразделения и их сотрудники, следовательно, относятся к категории участников проведения негласных следственных (розыскных) действий, как и участников оперативно-розыскных мероприятий. Тактика деятельности оперативно-технических и оперативно-розыскных подразделений составляет государственную тайну и введение в уголовное производство результатов их участия в проведении негласных следственных (розыскных) действий должно осуществляться от имени соответствующего отраслевого оперативного подразделения - субъекта ОРД (например, в ОВД это: подразделения уголовного розыска, подразделения противодействия экономической преступности, подразделения борьбы с незаконным оборотом наркотиков и др.).

Наблюдается также несогласованность норм УПК Украины и Закона об ОРД в части регламентации субъектов оперативно-розыскной деятельности. Так ст. 41 КПК впервые закрепила легитимное функционирование оперативных подразделений в системе уголовной юстиции, следственные (розыскные) действия и негласные следственные действия по письменному поручению следователя вправе осуществлять оперативные подразделения шести государственных органов: органов внутренних дел, Службы безопасности, Государственной налоговой службы, Государственной пенитенциарной службы, Государственной пограничной службы и Государственной таможенной службы. Сейчас налоговая и таможенная службы объединены в одном ведомстве – Министерстве налогов и сборов Украины. Таким образом, оперативные подразделения только этих государственных органов имеют право осуществлять в уголовном производстве предусмотренные УПК два вида следственных действий.

Однако в Законе об ОРД (ст. 5) к числу государственных органов, уполномоченных осуществлять ОРД и имеющих оперативные подразделения, помимо названных в УПК, принадлежат еще три органа (Управление Государственной охраны, Служба внешней разведки и разведывательный орган

Министерства обороны Украины), о которых в ст. 41 УПК не упоминается, и они явно не имеют права получать поручения следователя осуществлять следственные действия в уголовном производстве. Поэтому названные несогласованности комментируемых норм двух важнейших правовых актов также подлежат устранению.

Большое количество субъектов и участников проведения негласных следственных (розыскных) действий всегда несет угрозу нарушения принципа конфиденциальности проведения негласных следственных (розыскных) действий. Не требует доказывания мысль о том, что в случае разглашения сведений о фактах и методах проведения негласных следственных (розыскных) действий уголовному производству не только наносится существенный вред противодействием заинтересованных лиц, но такие факты, как известно, приводят к серьезным нарушениям прав и интересов участников уголовного производства и граждан, причинения физического вреда и даже к их гибели. По этой причине в 1990-2002 годах в Украине имели место факты расшифровки и гибели от рук участников организованных преступных формирований внедренных в них оперативных сотрудников. Совершенно очевидно, что нужно ставить вопрос об установлении уголовной ответственности участников проведения негласных следственных (розыскных) действий за разглашение фактов и методов их проведения. Декларативные положения ст. 259 УПК, которая закрепляет обязанности прокурора обеспечить сохранность информации, полученной в ходе проведения негласных следственных (розыскных) действий, явно недостаточно. Необходимы гарантии, установленные в уголовном законодательстве.

С.И. ЯКОВЕНКО,

доктор психологических наук, профессор кафедры юридической психологии и педагогики Одесского государственного университета внутренних дел Украины

ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ОЦЕНКИ И КОМПЕНСАЦИИ МОРАЛЬНОГО ВРЕДА, ПРИЧИНЕННОГО ПОТЕРПЕВШЕМУ В РЕЗУЛЬТАТЕ ПРАВОНАРУШЕНИЯ

Трансформация карательных органов в правоохранительные предусматривает большее внимание к восстановлению нарушенных прав потерпевшего, компенсации имущественного и неимущественного вреда. И хотя значимость этой задачи признана еще на рубеже XIX - XX ст., реально её судебное решение мы можем констатировать в 60-х годах прошлого столетия [1, 2, 4].

Разные аспекты процесса компенсации морального вреда потерпевшему в уголовном судопроизводстве были предметом исследования И.В. Афанасьева, Д.А. Белова, С.А.Беляцкина, А.А. Власова, С.М. Воробьева, Г.Г. Горшенкова, З.З.Зинатуллин, С.В. Кравцова, Ф.М.Кудина, Ю.Д. Лившиц, А.Г. Мазалова, С.В. Марченко, В.В. Нагаева, С.В. Наричного, В.Т. Нора, Е.М.Попкова, Ф.С.Сафуанова, Т.В.Тарабриной, О.А.Тарнавского, А.В.Тимошенко, Л.К.Трунова, А.М.Эрделевский, П.С. Яни и др.

В законодательстве статус потерпевшего трактуется так: согласно ч. 1 ст. 42 УПК РФ и аналогичного п. 1 ст. 55 КПК Украины потерпевшим признается физическое лицо, которому преступлением причинен физический, имущественный, моральный вред, а также юридическое лицо в случае причинения вреда его имуществу и деловой репутации.

Согласно ч. 3 ст. 23 Гражданского Кодекса Украины размер денежного возмещения морального вреда определяется судом в зависимости от характера правонарушения, глубины физических и душевных страданий¹, ухудшения способностей пострадавшего или лишения его возможности их реализации, степени вины лица, которое нанесло моральный ущерб, если вина является основанием для возмещения, а также с учетом других обстоятельств, которые имеют существенное значение.

¹ *Курсивом* в тексте выделены юридические термины, которые с точки зрения психологической науки устарели и не являются корректными.

Таким образом, оценка размера причиненного морального вреда законодателем поставлена в зависимость от следующих критериев:

1. Характер правонарушения. Следует предположить, что сумма компенсации зависит от характера ущерба. Считается, что моральный вред от причинения телесных повреждений будет выше, чем вред, причиненный в результате нанесения обиды, что может быть предметом дискуссии.

2. Степень физических и *нравственных страданий* зависит от индивидуальных психических свойств потерпевшего. Данный пункт также напрямую связан с характером правонарушения. Это, пожалуй, один из самых субъективных факторов. Продолжительность страданий во времени и их интенсивность (глубина) в основном зависят от личных свойств потерпевшего. Логично, что потерпевший с *тонкой душевной организацией*, испытывает «*сильных*» и длительных страданий от унижения его чести и достоинства, в отличие от лица не развитой эмоционально-нравственной сферой, которую интересуют сугубо материальные блага.

Психическое состояние потерпевшего может быть рассмотрено в контексте устоявшихся в психологии понятий стресса, фрустрации, конфликта, кризиса, посттравматического расстройства психики, стойкого изменения психики, психической травмы, для чего может потребоваться психологическая экспертиза

3. Ухудшение функциональных возможностей пострадавшего в случае, например, изнасилования (формирование комплекса жертвы изнасилования), совершение развратных действий в отношении малолетнего, что может существенно затруднить интимную жизнь потерпевших на долгое время, а может быть и на всю жизнь.

4. Степень вины лица, нанесшего моральный ущерб или ущерб психическому состоянию здоровью потерпевшего, наличие умысла унижить, причинить именно душевные страдания.

5. Учет вины потерпевшего. В соответствии со ст. 1193 ГК Украины размер возмещения может быть уменьшен, если грубая неосторожность потерпевшего содействовала возникновению или увеличению ущерба. Имеют место попытки переложить вину на потерпевшего как лица, провоцирующее правонарушение [3].

6. Принцип разумности и справедливости. Значение этих понятий настолько многозначно, а невозможность «измерения» страданий столь очевидна, что использовать данные принципы в контексте возмещения морального вреда вряд ли возможно. Справедливость в данном случае может заключаться, прежде всего, в том, что суд принял во внимание все указанные в ст. 23 ГК Украины факторы.

Размер компенсации при аналогичных обстоятельствах (прецедентах) не должен существенно отличаться, и, наоборот, большим страданием

должен соответствовать больший размер компенсации. Если по большинству рассмотренных дел суды присуждают одинаково низкие суммы компенсации, то утверждение о несправедливости размера возмещения будут логически несостоятельны. Абсолютные размеры любых денежных выплат в большей степени зависят от состояния экономики, уровня благосостояния истца и ответчика.

7. Другие обстоятельства, заслуживающие внимания. К ним, в частности, можно отнести имущественное положение и возраст сторон. Например, в некоторых странах, в частности, в Австралии, размер компенсации за моральные страдания, присуждаемой малолетним детям, может быть значительно ниже, чем взрослым, потому что «дети менее восприимчивы к морального вреда». С точки зрения автора, тут проблема в способности ребенка описать свои страдания при не развитой речи и ограниченном словарном запасе [7].

На данный момент в украинском законодательстве отсутствует четкая позиция относительно того, каким образом должен рассчитываться размер возмещения морального вреда. Минимальный размер компенсации за моральный ущерб, предусматривается Законом Украины «О порядке возмещения ущерба, причиненного гражданину незаконными действиями органов дознания, досудебного следствия, прокуратуры и суда», в соответствии со ст. 13 которого возмещение морального вреда за время пребывания под следствием и судом производится исходя из размера, равного не менее одной минимальной зарплаты за каждый месяц пребывания под следствием или судом. Законом Украины «Об общеобязательном государственном страховании от несчастного случая на производстве и профессионального заболевания, повлекших утрату трудоспособности» предусмотрен максимальный размер страховой выплаты за моральный ущерб в 200 размеров минимальных зарплат.

Стремление к законодательному закреплению минимальных и максимальных размеров денежного возмещения морального ущерба присутствует в тех сферах, где подобные суммы выплачиваются за счет государственных средств. В других (частных) случаях суммы компенсации определяются на «усмотрение суда» исходя из требований «разумности и справедливости».

Российский ученый О.Эрделевский [6] разработал формулу расчета размеров возмещения морального вреда:

$$D = d \cdot x \cdot f \cdot v \cdot x_i \cdot x_c \cdot x (1 - fs),$$

где D – размер компенсации действительного морального вреда;

d – размер компенсации «презюмированного» вреда (термин введенный автором для обозначения страдания, которые может испытывать «средний» человек при совершении в отношении него неправомысленных действий).

Размер компенсации такого морального ущерба устанавливает-

ся равный 720-кратному размеру минимальной заработной платы (МЗП), установленной законодательством на момент вынесения решения по делу. Размер возмещения может увеличиваться в соответствии с отягчающих обстоятельств. Так, похищение человека с причинением физических страданий оценивается в 1 относительную единицу (720 МПЗ), причинение легкого вреда здоровью - 0,03 относительной единицы (24 МПЗ = 720 x 0,03).

f_v – степень вины лица, причинившего вред (определяется в размерах от 0 до 1): $f_v = 0,25$ - при простой неосторожности, $f_v = 0,5$ - при наличии грубой неосторожности, $f_v = 0,75$ - при наличии косвенного умысла, $f_v = 1$ - при наличии прямого умысла. В других случаях судья самостоятельно определяет размер коэффициента.

Если ответственность лица, причинившего вред наступает независимо от его вины, то формула приобретает такой вид: $D = dx$ и $x \times x (1-fs)$.

i - коэффициент индивидуальных особенностей потерпевшего (определяется в размерах от 0,5 до 1). Коэффициент, равный единице, используют, если речь идет о «среднестатистическом» лице. При болезненной реакции коэффициент должен быть больше единицы, если же правонарушения существенно не повлияло на внутреннее состояние пострадавшего, то коэффициент должен быть меньше единицы.

s - коэффициент учета фактических обстоятельств причинения вреда, заслуживающие внимания (определяется в пределах от 0 до 2). Этот показатель касается обстоятельств объективного характера: ухудшение способностей пострадавшего или лишения его возможности их реализации, иной вред, нанесенный здоровью человека.

f_s – степень вины потерпевшего (в пределах от 0 до 1). В случае, если будет доказана вина потерпевшего в виде прямого умысла, значение f_s будет приближаться к 1. В случае уменьшения коэффициента от 1 до 0 сумма возмещения будет увеличиваться. Вина потерпевшего учитывается при наличии грубой неосторожности.

Вопрос возмещения морального вреда и особенно определения ее размера восстает очень остро. Отсутствует единая методика и единые механизмы определения компенсации. Поэтому на законодательном уровне следует конкретизировать порядок оценки нравственных страданий потерпевшего и присуждения ему компенсации, а также нормативно установить механизм определения ее размера на основании экспертизы [5].

В ст. 242 КПК Украины к компетентности экспертов следует отнести вопросы определение психического состояния потерпевшего. В ст. 505. (Обстоятельства, подлежащие установлению в ходе досудебного расследования в уголовном производстве по применению принудительных мер медицинского характера) – вид и размер неимущественного ущерба, причиненного общественно опасным деянием или уголовным правонарушением.

Литература:

1. Беляцкий С.А. Возмещение морального (неимущественного) вреда. – СПб., 1913. – 48 с.
2. Горшенков Г.Г. Моральный вред и его компенсация по российскому законодательству: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Новгород, 1990. – 18 с.
3. Гончарова Н.І. Віктимна поведінка і віктимна провокація // Професійне становлення особистості– Одеса: ОДУВС, 2013. – С. 114-116.
4. Зейц А. Возмещение морального вреда по советскому праву // Еженедельник советской юстиции. 1927. N 47. С. 14-65.
5. Холопова Е.Н. Правовые основы судебно-психологической экспертизы по факту морального вреда в уголовном судопроизводстве. – Калининград, 2003. – 94 с.
6. Эрделевский А.М. Компенсация морального вреда: анализ и комментарий законодательства и судебной практики. 2-е изд., испр. и доп. – М., 2000. – 175 с.
7. Яковенко С.І. Здатність потерпілих дітей розповісти про завдану їм правопорушником немайнову шкоду // Професійне становлення особистості. – Одеса: ОДУВС, 2013. – С. 158-160.

Александр ЗЕЛИЧЕНКО, PhD,
директор Центрально-Азиатского Центра наркополитики

«ЗА» И «ПРОТИВ» ЛЕГАЛИЗАЦИИ АФГАНСКИХ НАРКОПОСЕВОВ

В решении афганской наркопроблемы с завидным упорством раздаются предложения легализовать посевы опийного мака. Идея эта преподносится чуть ли не как альтернатива наркоэкспансии, панацея, в том числе и для стран наркотранзита, какой, к сожалению, является и Кыргызстан.

...На Афганистан приходится 63% общей площади в мире, используемой для культивирования опийного мака. В 2010 году на его долю пришлось 74% общемирового производства опиума. Один грамм героина стоит здесь менее 4 долларов США, тогда как в Западной и Центральной Европе потребители платят от 40 до 100 баксов за грамм. В самих Соединенных Штатах и Северной Европе эта сумма повышается уже до 170-200 долларов, а в Австралии цена грамма «геры» достигает рекордных 230-370 долларов. Афганские фермеры при этом заработали в 2010 году около 440 миллионов долларов США, тогда как самую большую прибыль получили организованные преступные группировки в основных странах потребления.

По мнению специалистов, 65 процентов зелья “Made in Afghanistan” поступает на черные рынки через Иран - в Турцию, и далее, в том числе и по реанимированному “Балканскому маршруту”, а в последние годы преимущественно морским путем - в Европу. Оставшиеся тридцать пять процентов предназначены главным образом для России, идут к потребителям по “Северному маршруту” - через Центральную Азию.

Интенсивность наркопоставок, их цинизм, регулярность и количество перебрасываемого при этом наркотика позволяют употребить здесь термин “наркоагрессия», обуславливающий ряд угроз национальной безопасности странам Центральноазиатского субрегиона, которые можно классифицировать следующим образом:

- Угрозы в международной сфере -
- Транснациональная преступность;

- Международный терроризм.
 - Угрозы в сфере государственного управления -
- Рост коррупции.
 - Угрозы в экономической сфере -
- Ослабление единого экономического пространства;
- Нанесение ущерба экономической безопасности;
- Рост теневой экономики.
 - Угрозы в социальной сфере -
- Рост смертности населения;
- Рост сопутствующих заболеваний, в том числе смертельных ВИЧ/СПИДа, гепатита С;
- Рост социального расслоения общества;
- Демографический спад.
 - Угрозы в информационной сфере -
- Наркотики как субкультура.

Характерно, что и сам Афганистан в полной мере испытал на себе весь негатив собственной наркоагрессии и обусловленных ею угроз. Приведу только один пример. Считается, что внутренней интервенции героина сами афганцы сопротивлялись достаточно долго. В 70-80 годах прошлого века внутривенников здесь зарегистрировано не было. Думаю, что непрерывно воюющей стране просто было не до их выявления. Сегодня только официально значатся семь тысяч потребителей внутривенных наркотиков, большинство - в Кабуле (опять же наверняка потому, что работа по их выявлению здесь поставлена лучше). Среди них уже обнаружены ВИЧ-инфицированные. В условиях наркоэпидемии это грозит скорым взрывом смертельной болезни, к чему, кстати, необходимо готовиться и странам-соседям: волна эпидемии, как когда-то наркоцунами, вполне способна добраться и до наших берегов.

В этой связи необходимо отметить, что озабоченное проблемой наркопроизводства правительство Карзая ведет с ним борьбу. Ее основу составила так называемая «антинаркотиковая стратегия Карзая», включающая следующие элементы:

- Создание государственных институтов борьбы с наркотизмом;
- Проведение широкой информационно-профилактической кампании;
- Поиск альтернативных средств к существованию;
- Проведение запретов и правоохрана;
- Осуществление уголовного судопроизводства;
- Искоренение посевов;
- Сокращение спроса и лечение наркозависимых;
- Региональное сотрудничество.

В стране кроме прочих силовых структур специально создано Министерство по борьбе с наркотиками. Наряду с органами правоохраны, уничтожением плантаций занимаются и губернаторы на местах. Подчас их вклад в борьбу с наркотиками становится главным мерилом лояльности, способности управлять провинцией. Там, где посеы сокращены, на зависть

остальным, за счет спецфонда развивается инфраструктура, строятся дороги, больницы.

Главное место в борьбе с наркопосевами специалисты отводят не силовым акциям, а мерам экономическим. Занимающиеся в Кабуле опиийными проблемами экономисты Всемирного банка рассказывали, что наркопроизводство - процесс перетекающий: как только удается взять под контроль наркопосевы в каких-то частях страны, они тут же вырастают в других. Специалисты уверены, что если каким-то чудом Афганистан, наконец, покончит с посевами, мак тут же расцветет в соседних, или в традиционных странах-производителях. Так, например, с 2010 года расширение масштабов культивирования наблюдается в «Золотом треугольнике», а именно в Мьянме. Там также повысилась урожайность опия.

Играя на разнице в ценах, что, как выше указывалось, в странах-потребителях порой превосходят афганские в 50-70 раз, мафия и получает свои сверхприбыли. Именно благодаря высочайшей рентабельности бороться с посевами мерами экономическими сложно. Для этого надо, чтобы легальный сектор превосходил опиийный по доходности в разы! Сделать это в отсталой, с разрушенной инфраструктурой, стране, невозможно. И все-таки, кроме чисто силовых мер, «антинаркотического джихада», здесь как-то решились на смелый эксперимент: существенно сократив импорт злаковых, стимулировали местных земледельцев выращивать зерновые культуры. Инициировался и так называемый «шафрановый проект» - местным жителям предлагалось выращивать этот ценный цветок вместо мака. По доходности шафран не уступает опию - один килограмм стоит 750 долларов. «Важно, чтобы фермеры получили ясный сигнал: государство никогда не смирится с наркопосевами!» - считают американцы.

Как уже отмечалось, берущее начало в Афганистане, наркопотребление уже давно всерьез угрожает генофонду целых народов, является главным источником распространения ВИЧ/СПИДа. По оценкам Программы ООН по наркотикам и преступности (UNODC) опиаты в мире употребляют от 12 до 21 миллиона человек, три четверти из них – героин. В 2009 году примерно 12-14 миллионов героиновых наркоманов в мире потребили 375 тонн этого зелья. Ключевыми потребительскими рынками афганского героина остаются Европа и Азия, его оборот в мире достигает 65 миллиардов долларов. Доходы наркомафии, кроме того, активно используются террористами всех мастей. Ими оплачиваются наемники, закупается оружие и боеприпасы, осуществляются подкупы и коррупция.

И потому, как справедливо полагают английские специалисты, не стоит жалеть денег на создание действенного механизма противодействия терроризму - разведку и обмен информацией. «Не смотря на то, что соседи Афганистана представляют собой «политический коктейль», нам в какой-то мере все же удалось решить задачу приграничного взаимодействия» - заявляют они. И приводят примеры удачных контролируемых поставок, выявления фактов отмывания наркомиллионов, перекачивания их в горячие точки, совместных операций против международных наркокартелей. В их

проведении участвовали и силовики - кыргызстанцы, чьи имена пока еще огласке не подлежат.

Казалось бы, мысль совершенно ясна: наркопосевы - вне закона, бороться с ними необходимо всеми законными методами административно-правового и экономического характера. Однако, в нарушение статус-кво, предложение об их легализации, тем не менее, с завидной настойчивостью поднимается вновь и вновь, тиражируется Интернетом и печатью, в том числе и нашей республики. Сравнительно недавно, например, известный политический «долгожитель» со свойственной ему помпой предложил интересный способ получения инвестиций - пугать международные организации возможностью возродить «Алые маки Иссык-Куля». Насмерть перепуганные такой перспективой, те, дескать, раскошелятся. Ну что тут скажешь?!

...Кажется, чего проще - разрешить Афганистану производить опий по ооновскому мандату для медицинских целей, как это сегодня делает, например, Индия. Фактически же тем самым предлагается признать победу наркобаронов и террористов, под чьим давлением мировое сообщество повернуло вспять. Против такого подхода, кстати, выступает само афганское правительство. Оно справедливо считает, что ничего хорошего афганскому народу затея эта не принесет. Реалии таковы, что шарахаться от категоричных запретов к легализации, пусть даже под мандатом ООН, нельзя. Это окончательно развратит страну, бесповоротно подорвет ее имидж, лишит стимула развивать экономику, в том числе сельхозпроизводство.

Но не только это заставляет меня выступать резко против. Известно, что многие годы Киргизия легально сеяла высокоморфийный опийный мак, давая в последние годы 16 процентов его мирового производства. С 1974 года, выполняя взятые перед ООН обязательства, республика прекратила посевы. И через двадцать пять лет, в начале 1990-х, определяя материальную базу обретенного суверенитета, Кыргызстан обратился к возможности возродить легальные наркопосевы. К тому зывали «красные профессора» - академики старой школы и ретивое чиновничество. Не желая считаться с реалиями, они с пеной у рта доказывали, что только так можно поднять экономику. Опий преподносился как панацея от всех невзгод, мерило благополучия, залог будущих бизнес-успехов. «У нас, аборигенов, опийный иммунитет», - вещало нарколобби. «Мы выращивали мак десятилетиями, пользовали его от всех болезней, и наркоманов не было». А на всяких там моралистов - плевать!

...Когда в 91-м задумывался «Деловой проект «Галеновые препараты Кыргызстана», предварительно создали рабочую группу. И изучили проблему комплексно - от экономической целесообразности до современных способов снижения потерь. Работали столь глубоко, что отыскивали даже следы элитных маковых семян, что перед распадом Союза были тайно вывезены из республики...

Её вывод был категоричен - «выгоднее сажать картошку». Покупки опия для медицинских нужд, во-первых, жестко котируются, а уже тогда наблюдалось его перепроизводство. Кыргызстану оставалось бы лишь тор-

говать по демпинговым ценам, что, во-вторых, неминуемо привело бы к конфликту со странами-производителями, обструкции со стороны мирового сообщества в лице ведущих стран мира и ООН, немало вкладывающих в республику.

Чтобы обеспечить надежный уровень охраны по всей технологической цепочке поле - завод - аптека необходимо было вложить столько, что сажать картофель становилось воистину дешевле. И выгоднее. Но даже применение высоких технологий не обеспечивает стопроцентной сохранности урожая. Если же выращивать и собирать его дедовскими методами, мы очень быстро превратились бы в зону особого внимания международной наркомафии. И «Баткенское нарковторжение – 2000», когда республике пытались диктовать условия вооруженные наркотеррористы, показалось бы нам безобидной «Зарницей», чем-то вроде бойскаутских игр...

Кроме того, давно созданы и практикуются синтетические аналгетики, обладающие сильнейшим болеутоляющим эффектом и не вызывающие привыкания. В результате например, Индия, производящая легальный опиум в размерах, во много раз уступающих нелегальным афганским, испытывает проблемы со сбытом. Афганские же аграрии с их подходом, узнав о легализации, уж точно доведут урожаи до 20 000 тонн. Известны же случаи, что, получив компенсацию за каждый уничтоженный гектар, в расчете на добавочные деньги феллахи на следующий год удесятирили посевы! Как вы думаете, куда пойдут невостребованные тонны наркосырья?! Не легализуем ли мы тем самым наркоагрессию?!

Ну и последнее. Где гарантии, что за легализацией в Афганистане, чтоб воздействовать на международное сообщество и добиться разрешения и для себя, наркопроизводство не начнут и некоторые страны-соседи, также находящиеся в бедственном положении?

Все эти аргументы, в том числе и на международной арене, мною, участником той самой первой экспертной группы начала девяностых, приводились неоднократно. И, к счастью, предложение о легализации афганских «алых маков» всякий раз подвергалось обструкции.

Но чьей-то злой волей поднимается вновь и вновь. Сегодня ж, в преддверии вывода войск НАТОвской коалиции из Афганистана и отсутствия конкретных предложений по решению проблемы наркопроизводства, идея легализации как «панацеи» вновь обещает стать популярной.

Anatolie ANDRONACHE,

șef adjunct al Catedrei Științe penale
a Academiei „Ștefan Cel Mare” a MAI, master în drept,

Corneliu BURBULEA,

lector superior al Catedrei Științe penale
a Academiei „Ștefan Cel Mare” a MAI, master în drept

POSSIBILITATEA PARTICIPĂRII MARTORULUI SUB PSEUDONIM ÎN PROCESUL PENAL

În ultimii ani, criminalitatea organizată transnațională s-a dezvoltat. Organizațiile criminale au devenit mult mai puternice și mai bine organizate, fiind implicate din ce în ce mai mult în diferite forme de cooperare. În procesul de investigare și prevenire a criminalității, în special a celei organizate, a devenit important ca martorii să aibă încredere deplină în sistemul judiciar.

Astfel, martorii au nevoie de încredere pentru a putea sprijini autoritățile implicate în procesul de combatere și prevenire a crimei organizate. Ei trebuie să aibă certitudinea că vor fi protejați împotriva acțiunilor de intimidare și hărțuire la care ar putea fi supuși de către organizațiile criminale.

Necesitatea abordării dintr-un alt punct de vedere al martorilor, care de multe ori sunt supuși unor amenințări și intimidări atât la adresa lor cât și a membrilor de familie, făcând imposibilă aducerea vinovaților în fața justiției, a apărut odată cu dezvoltarea fenomenului de criminalitate organizată.

Pe măsură ce societatea a evoluat au apărut probleme noi, iar concepțiile cu privire la drepturile de protecție a martorilor și colaboratorilor justiției au suferit importante corective. A apărut necesitatea de a lua măsuri pentru apărarea acestora din partea statului, în baza unor prezumții că acesta acționează ca exponent și reprezentant al bunei desfășurări a actului de justiție.

S-a ajuns la concluzia că măsurile clasice procedurale de protecție a martorilor nu mai sunt eficiente, fiind necesare noi forme de protecție, adaptate la noile condiții de agresivitate a infractorilor, care să se interpună între martor și infractor și care să facă posibilă folosirea declarațiilor martorului în acuzarea autorilor de infracțiuni. Astfel au apărut noi instrumente de lucru, menite să asigure o protecție sporită a martorilor, cum ar fi audierea sub o pseudonim, utilizarea dispozitivelor ce previn identificarea fizică a martorilor, schimbarea identității, utilizarea video-conferinței, măsuri sporite de protecție și relocarea la alte adrese sau chiar relocarea pe teritoriul altui stat, acordarea anumitor facilități economice și juridice.

Plecând de la internaționalizarea activităților grupurilor de crimă organizată și a rețelelor acestora s-a impus adoptarea unor măsuri regionale și internațio-

nale a forțelor implicate în combaterea acestui flagel. În această direcție protecția martorilor constituie o preocupare a organismelor europene și a statelor Europei, fundamentată pe rolul pe care martorii îl au în desfășurarea procedurilor judiciare, riscul supunerii la intimidări pe care martorii îl au, mai ales în zone de criminalitate ridicată, când apar în proceduri judiciare și nu în ultimul rând necesitatea tragerii la răspundere a inculpaților [1].

Datoria de a depune mărturie implică acum responsabilitatea statelor de a garanta martorilor posibilitatea de a depune mărturie fără a fi supuși vreunui risc din partea vreunei persoane.

Uniunea Europeană s-a arătat de la început interesată în stabilirea unor măsuri de protecție vis-a-vis de martorii și colaboratorii justiției, de victimele-martor și de martorii minori, apreciind că numai adoptând măsuri care să încurajeze martorii să participe la procese pot fi atinse țintele propuse în lupta împotriva criminalității organizate.

Apreciindu-se că toate eforturile depuse pentru combaterea mării criminalități, terorismului și infracțiunilor grave nu ar fi suficient de eficiente fără aportul martorilor și colaboratorilor justiției la această luptă, au fost elaborate o serie de recomandări care să asigure un cadru de siguranță sporit martorilor, fiind stabilite măsuri procedurale și extraprocedurale, care, aplicate, sunt menite să ducă la o mai bună înfăptuire a justiției [2].

Stabilindu-se că nu de puține ori martorii sunt supuși unor forme de amenințare sau intimidare pentru a nu participa la activitățile procedurale care sunt necesare condamnării inculpaților, în mod special în cazuri privind săvârșirea unor crime majore și având la bază obligativitatea statului de a asigura drepturile martorului inclusiv cele referitoare la protecție, a apărut necesitatea înființării unor structuri specializate care să aplice în practică măsurile de protecție a martorilor.

Intimidarea martorilor, directă sau indirectă, poate lua diferite forme, dar ea vizează aproape întotdeauna eliminarea probelor împotriva făptuitorilor în vederea achitării lor din lipsă de probe și, în mod excepțional, furnizarea de probe împotriva făptuitorilor în vederea condamnării lor [5].

Audierea martorului de către judecătorul de instrucție în condiții speciale, prevăzute de art.110 CPP RM, se efectuează dacă există motive temeinice de a considera că viața, integritatea corporală sau libertatea martorului ori a unei rude apropiate a lui sunt în pericol în legătura cu declarațiile pe care acesta le face într-o cauză penală privind o infracțiune gravă, deosebit de gravă sau excepțional de gravă și dacă există mijloacele tehnice respective. În asemenea situație judecătorul de instrucție poate admite ca martorul respectiv să fie audiat fără a fi prezent fizic la locul unde se afla organul de urmărire penală sau în sala în care se desfășoară ședința de judecată, prin intermediul teleconferinței cu circuit închis.

Din sensul prevederii legale menționate rezulta că pentru audierea martorului în asemenea circumstanțe urmează a fi stabilite următoarele condiții strict necesare:

- pericolul asupra vieții, integrității corporale sau a libertății martorului ori a unei rude apropiate a lui sînt în legătură cu declarațiile pe care acesta le face;

- declarațiile martorului urmează a fi date într-o cauza penală privind o infracțiune gravă, deosebit de gravă sau excepțional de gravă;
- existența mijloacelor tehnice respective[4].

Audierea martorului în asemenea condiții se face în baza unei încheieri motivate a judecătorului de instrucție la cererea argumentată a procurorului, a avocatului, a martorului respectiv sau a oricărei persoane interesate.

Cererea înaintată judecătorului de instrucție urmează a fi argumentată și confirmată prin anumite date privitoare la pericolul persistent. Dacă cererea este înaintată judecătorului de instrucție de către avocat, martorul respectiv sau oricare persoană interesată, despre pericolul declarat urmează a fi înștiințate organele respective pentru a lua măsuri de protecție a persoanelor aflate în pericol.

Martorului audiat în condițiile menționate i se permite să comunice o altă informație despre identitatea sa decât cea reală. Informația despre identitatea reală a martorului se verifică în baza documentelor de identitate ale acestuia de către judecătorul de instrucție, care asistă martorul, până a face conexiunea rețelei de televiziune cu circuit închis. Identitatea reală a martorului se consemnează de către judecătorul de instrucție într-un proces-verbal separat care se semnează de către martor și judecătorul de instrucție și se păstrează la sediul instanței respective în plic sigilat, în condiții de maximă siguranță a confidențialității.

Încheierea privind audierea martorului cu aplicarea față de el a măsurilor de protecție nu trebuie să fie făcută public în partea ce cuprinde informații cu privire la persoana protejată deoarece din conținutul acestora persoanele cointeresate pot stabili personalitatea martorului sub pseudonim.

E necesar de asigurat că plicurile sigilate cu actele procesuale ce conțin date cu privire la personalitatea martorilor sub pseudonim la remiterea cauzei în instanța de judecată, sunt primite numai de către judecător sau de către președintele judecătoriei, și se păstrează separat. Accesul la acest pachet de acte nu este permis funcționarilor instanței ce nu au tangență la cauza gestionată. Este rațional ca pachetul de acte ce conțin date personale secretizate să fie păstrat separat de materialele cauzei aflate în gestiune. Aceasta permite prevenirea de conspirării datelor cu privire la martorul sub pseudonim sau distrugerea acestora în momentul studierii materialelor cauzei penale de către inculpat, sau de către alți participanți ai procesului penal care apără interesele inculpatului.

În cazul audierii martorului sub pseudonim, procurorul care conduce sau, după caz, efectuează urmărirea penală va avea grija ca martorul să aibă o legendă, adică să fie pregătit să expună alte date de identitate cât mai apropiate de datele lui reale.

Pentru a evita careva confuzii în timpul audierii, martorului sub pseudonim se recomandă să i se dea o filă ce conține pseudonimul atribuit acestuia, noul tip de semnătură, și recomandările generale de care va ține cont la audiere. Pentru comoditate se recomandă ca datele pe această filă să fie imprimare cu un font mai mare, iar o copie a acesteia să fie pusă la dispoziția judecătorului.

Cu toate că prevederile doctrinei procesuale penale interzic adresarea întrebărilor sugestive, susținem opinia savanților ruși O.N. Tisen, I.V. Tcaciov, care fac o excepție în sensul audierii martorului sub pseudonim. În vederea evitării

confuziei la stabilirea identității acestuia se recomandă ca judecătorul să adreseze următoarea întrebare: „Numele prenumele dvs. este Ivanov Ivan Ivanovici.”[6].

Există pericolul ca persoana sub pseudonim să fie de conspirată în cazul în care persoana dată nu va fi pregătită în mod corespunzător pentru audierea în condiții speciale. E necesar de explicat martorului respectiv că înainte de a oferi răspunsuri la întrebări, poate lua o pauză pentru a înțelege mai bine sensul întrebării și pentru a da posibilitate judecătorului de instrucție să reacționeze la întrebările provocatoare cu privire la tentativele de a stabili identitatea martorului sub protecție.

Martorul poate fi audiat prin intermediul videoconferinței cu circuit închis, cu imaginea și vocea distorsionate, astfel, încât să nu poată fi recunoscut.

La Curtea de Apel Chișinău a fost instalat un sistem de videoconferință care va permite victimelor și martorilor expuși diverselor riscuri să facă declarații prin intermediul unei rețele video-audio dintr-un loc securizat. Sisteme similare de videoconferință au fost instalate și în sediile a trei Procuraturi cu suportul financiar al Ambasadei SUA la Chișinău, acestea acoperind trei zone geografice: Nord, Centru și Sud.

Regulile de audiere ale martorului în aceste condiții sunt cele generale prevăzute de art. art.105, 108, 109. Jurământul este depus de către martor după ce a fost conexată rețeaua și acest jurământ este anexat ulterior la procesul verbal al ședinței de judecată la care este anexată și declarația martorului. Procesul verbal al ședinței de audiere a martorului, în asemenea condiții și declarațiile acestuia se întocmesc de grefier în sala de ședință unde se afla judecătorul de instrucție, procurorul, partea vătămată, avocatul, bănuitul, învinuitul.

Declarațiile martorului, audiat în condițiile prevăzute de art.110, se înregistrează prin mijloace tehnice video și se consemnează integral în procesul-verbal al ședinței. Casetele video pe care a fost înregistrată declarația martorului, sigilate cu sigiliul instanței, se păstrează în original la instanță împreună cu copia procesului-verbal al declarației.

Declarațiile martorului, audiat în asemenea condiții, pot fi utilizate ca mijloc de probă numai în măsura în care ele sunt confirmate de alte probe. Nici o condamnare nu se poate baza numai sau într-o măsură considerabilă pe declarațiile martorului pe care învinuitul, inculpatul nu a putut să îl confrunte din cauza absentei sau a anonimatului martorului (jurisprudența Curții Europene pentru Drepturile Omului, cazul Birutis și alții contra Lituaniei, 28 martie 2002, § 29).

În condițiile menționate pot fi audiați ca martori și persoanele care acordă informație cu caracter operativ.

O importanță majoră pentru recunoașterea depozițiilor martorului sub pseudonim ca probă admisibilă este faptul respectării principiului contradictorialității în procesul penal. Părțile participante la judecarea cauzei au drepturi egale, fiind investite de legea procesual penală cu posibilități egale pentru susținerea pozițiilor lor. Afectarea acestui drept reprezintă o încălcare a prevederilor legislației procesual-penale.

Bibliografie:

1. Andrian-Augustin Bărascu, *Protecția martorilor instrumente de combatere a mării criminalității*.
2. Adrian-Augustin Bărascu, George Țical, *Managementul protecției martorilor. Curs universitar*, Editura Etna, 2007.
3. Codul de procedură penală a Republicii Moldova.
4. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova Cu privire la practica asigurării controlului judecătoresc de către judecătorul de instrucție în procesul urmăririi penale nr.7 din 04.07.2005.
5. Raportul explicativ al Convenției civile privind corupția. Seria Tratatelor Europene nr. 174.
6. Ткачев И. В., Овчиникова В. И., Комин В. В., Тиссен О. М., «Процессуальный порядок допроса свидетеля в условиях, исключающих визуальное наблюдение», în *Российская юстиция*, nr.5, 2003.

Anatolie ANDRONACHE,

șef adjunct al Catedrei Științe penale
a Academiei „Ștefan Cel Mare” a MAI, master în drept,

Constantin RUSNAC,

lector al Catedrei Științe penale
a Academiei „Ștefan Cel Mare” a MAI, master în drept

PROBLEMATICA PROTECȚIEI MARTORULUI ÎN SITUAȚIA AFLĂRII LUI ÎN DETENȚIE

Orice cetățean are dreptul și obligația de a depune declarații dacă posedă informații cu privire la vreo circumstanță care urmează să fie constatată în cauză. Sinceritatea martorului influențează asupra cercetării sub toate aspectele, completă și obiectivă, a circumstanțelor cauzei, în vederea evidențierii atât a circumstanțelor care dovedesc vinovăția bănuیتului, învinuitului, inculpatului, cât și a celor care îl dezvinovătesc, precum și circumstanțele care îi atenuează sau agravează răspunderea.

Autorul A. Bărăscu specifică pe măsură ce societatea a evoluat au apărut probleme noi, iar concepțiile cu privire la drepturile la protecție a martorilor și colaboratorilor justiției au suferit importante corective. Astfel, măsurile clasice procedurale de protecție a martorilor nu mai sunt eficiente, fiind necesare noi forme de protecție, adaptate la noile condiții de agresivitate a infractorilor, care să se interpună între martor și infractor și care să facă posibilă folosirea declarațiilor martorului în acuzarea autorilor de infracțiuni. Astfel au apărut noi instrumente de lucru menite să asigure o protecție sporită a martorilor, cum ar fi audierea sub o altă identitate, utilizarea dispozitivelor ce previn identificarea fizică a martorilor, schimbarea identității, utilizarea video-conferinței, măsuri sporite de protecție și relocarea la alte adrese sau chiar relocarea pe teritoriul altui stat, acordarea anumitor facilități economice și juridice [2].

Foarte des se afirmă că martori ideali nu există – iar pentru a sigura o protecție eficientă este necesar un tratament diferențiat. Conform datelor Organizației Națiunilor Unite [6, p.64]. cea mai problematică grupă de martori o formează minorii, care sunt membri a grupărilor criminale de stradă, în special domnișoarele. Aceștia sunt atrași de cultura criminală și se conduc de principiul „trăiește rapid și mori tânăr, în viața de zi cu zi nu se conduc de nici regulă și nu au nici o deprindere.

Majoritatea martorilor incluși în programul de protecție au antecedente penale și au avut un rol activ în viața infracțională. Valoarea acestora pentru organele de drept care lupta cu criminalitatea este proporțională valorii informaționale pe care o dețin.

Printre persoanele care au statutul de martor pe cauză penală, există și persoane care se află în locurile de detențiune. Practica ne demonstrează, că în cazurile când fapta ilegală s-a săvârșit în penitenciar identificarea martorilor cu atât mai mult obținerea declarațiilor de la ei este un obiectiv greu de realizat. Unii dintre ei îl compătimesc pe făptuitor și refuză să de-a declarații, alții refuză să de-a declarații veridice fiindu-le frică de făptuitor, alții refuză să de-a declarații până nu vor transferați în altă cameră sau al penitenciar, alții sunt indiferenți față de infracțiunea săvârșită și nu doresc să participe la procesul de investigare a infracțiunii, refuzând să dea declarații sub pretextul: „că ei nu au văzut nimica”, „dormeau, nu au atras atenție la cele ce s-a întâmplat”, „au fost ocupați cu alte lucruri” etc. Principiile morale ale condamnatului exclud orice formă de conlucrarea cu administrația penitenciarului, iar respectarea acestor reprezintă un garant al securității personale.

Securitatea martorului din locurile de detenție, care regulă este asigurată de către administrația locului de detențiune care este abilitată cu atribuția de a aplica măsurile urgente și măsurile de asistență prevăzute de legea cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal, cu informarea imediată sau cel mult 24 de ore a procurorului și a organului abilitat. Iar măsurile de protecție în privința condamnatului se dispun de organul abilitat și se execută de administrația locului de detenție în comun cu Departamentul Instituțiilor Penitenciare al Ministerului Justiției.

Ca măsură inițială și urgentă aplicată de administrația locului de detențiune în vederea protejării martorului este plasarea într-un loc special amenajat în acest scop, astfel izolându-l de alți condamnați. Conform recomandărilor Organizației Națiunilor Unite privind practicile în sfera protecției martorului pe dosare penale ce au tangență cu crima organizată numai în situații excepționale acești martori pot fi plasați cu alți condamnați, care, la fel, se află sub protecție. Însă nu se face nici o explicație cu privire la faptul că aceștia sunt martori pe una și aceeași cauză penală sau pe cauze penale diferite [6, p.88].

O izolare îndelungată a condamnatului generează „problema coliviei de aur”, care se manifestă prin dereglări grave de psihic. În unele țări pentru a evita această problemă sau pentru ai diminua efectele se încheie acorduri de reciprocitate în urma cărora organul abilitat cu protecția martorului poate trimite persoana protejată în țara respectivă sau să accepte o persoană străină pe teritoriul sau. O astfel de cooperare în vederea protecției martorilor reglementează și cadrul normativ autohton.

La efectuarea unei astfel de cooperare internațională există două impedimente, unul de ordin practic și al doilea de ordin juridic. În primul rând puține țări au un astfel loc special amenajat în acest scop, iar în al doilea rând pentru a plasa o persoană în penitenciar este necesar decizia instanței de judecată națională sau internațională.

O altă problemă există atunci când condamnatul a fost martor a unor acțiuni ilegale săvârșite de un colaborator al administrația penitenciarului. În acest caz măsurile urgente prevăzute de legea cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal aplicate, în privința persoanei protejate, de către ad-

ministrația locului de detenție pot fi ineficiente. Iar starea de pericol pentru martor poate fi generată atât de colaboratorul ce a săvârșit infracțiunea cât și de unii colegi ai acestuia. Astfel plasarea într-un loc, special amenajat pentru protecție sau transferarea la un alt loc de detenție din țară nu va exclude posibilitatea influenței asupra martorului.

Considerăm că în situația dată administrația locului de detenție trebuie să întreprindă acțiuni prompte în vederea excluderii contactului între martor și cel ce a săvârșit infracțiunea, inclusiv a colegilor acestuia cu care se află în relații prietenești.

Programa de protecție a martorului este criticată datorită faptului că ea oferă martorului carte-blancă, adică posibilitatea să se eschiveze de la plata pensiei de întreținere etc. Considerăm că aceasta reprezintă o problemă cu martorii incluși în programa de protecție, alții decât condamnații, deoarece pentru achitarea pensiilor de întreținere și altor datorii financiare martorul poate să se folosească de măsurile de asistență garantate de organul abilitat cu protecția lui.

Cadrul normativ autohton cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal nu reglementează recompense financiare, în comparație cu alte țări, pentru declarațiile depuse și aportul adus la investigarea cauzei penale. În acest context autorul I.L. Trunov subliniază că în condițiile unei economii de piață instituția protecției statale este mai efectivă dacă prevede stimulări financiare. Ca de exemplu legea Statelor Unite ale Americii cu privire la protecția victimei și martorului (Victim and Witness Protection Act of 1982) prevede că fără o conlucrare între organele de drept și judecătoreie în lucru cu martorul, este imposibil funcționarea justiției la randamentul maxim. În corespundere cu această lege personale ce au ajutat la investigarea infracțiunii, identificarea infractorului sau au contribuit activ la aflarea adevărului are posibilitatea de a primi o recompensă financiară în mărime de $\frac{1}{4}$ din proprietatea celui pe care l-a demascat, dar nu mai mult de 250 000 mii dolari [5, p.25].

Ar fi straniu ca un condamnat care are statutul de martor pe o cauză penală să primească pentru declarațiile sale recompense financiare. În opinia noastră programa de protecție trebuie să se ghideze de principiile a căror scop este protejarea vieții, integrității corporale, libertății sau a proprietății și nu de ridicare a nivelului de trai a martorului. Persoanele care acceptă să intre în programul de protecție, în marea majoritatea de cazuri, au avut tangență cu crima organizată, de aceea scopul lor este nu de îmbogățire, dar de protejare a vieții.

În opinia noastră dacă martorii ce se află în locuri de detențiune ar beneficia atât de protecție cât și de alte stimulări de diferit gen, ne vom confrunta cu diferite probleme. Ca de exemplu, cu situația existentă în România, descrisă de Anghelescu-Stancu A. Când cei aflați în închisoare pentru a beneficia de înjumătățirea pedepsei scriu sute de cereri pentru a intra în programul de protecție, declarând că cunosc multe și mărunte despre cetățeanul X sau Y, urmărind astfel un singur scop: ieșirea cât mai rapidă din închisoare [1].

Cel mai mare pericol pentru martorul condamnat se creează atunci când el necesită a fi transportat din locul special amenajat în instanța de judecată și înapoi, pentru darea declarațiilor. În vederea asigurării securității martorului or-

ganul abilitat cu protecția acestuia trebuie în conlucrare cu organele de poliție să întocmească un plan de protecție. Însă dacă există totuși motive temeinice de a considera că viața, integritatea corporală sau libertatea martorului ori a unei rude apropiate a lui sînt în pericol în legătură cu declarațiile pe care acesta le face într-o cauză penală privind o infracțiune gravă, deosebit de gravă sau excepțional de gravă și dacă există mijloacele tehnice respective, judecătorul de instrucție sau, după caz, instanța poate admite ca martorul respectiv să fie audiat fără a fi prezent fizic la locul unde se află organul de urmărire penală sau în sala în care se desfășoară ședința de judecată, prin intermediul mijloacelor tehnice prevăzute în prezentul articol.

O altă problemă ce ține de protecția martorului, inclusiv a celui condamnat, este protecția psihologică a acestuia de informația pe care o deține. Persoana care a fost martor ocular a unui act terorist, catastrofă, a unor acțiuni cu caracter violent devine un martor vulnerabil, deoarece de fiecare dată, în timpul audierii, trebuie să-și amintească acele circumstanțe. Considerăm că legislația procesuală penală autohtonă a reușit să soluționeze această problemă prin dispoziția alin.3 art.109 CPP al RM care prevede că pentru a reduce sau a exclude supunerea martorului unui vădit pericol sau pentru a reduce revictimizarea martorului, procurorul poate solicita audierea acestuia de către judecătorul de instrucție, cu asigurarea posibilității bănuیتului, învinuitului, apărătorului acestuia, părții vătămăte și procurorului de a pune întrebări martorului audiat.

Bibliografie

1. Anghelescu-Stancu Adina „Secretele protecției martorilor: casa, masa, bani, arme, restricții”<http://www.luju.ro/institutii/politia-romana/secretele-protectiei-martorilor-casa-masa-bani-arme-restrictii?pdf>.
2. Băărăscu Adrian-Augustin, „Protecția martorilor instrument de combatere a mării criminalități” (http://www.google.md/url?q=https://www3.cepol.europa.eu/dspace/bitstream/123456789/6625/1/witness%2520protection%2520%2520-%2520a%2520tool%2520to%2520combat%2520huge%2520crime.doc&s-a=U&ei=wG4HUYemNKPG0QX2i4D4Cw&ved=0CBMQFjAAOBQ&usg=AFQjCNHR1f3j1yP3MD8VK3dJgzt_O2lbyw).
3. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, Legea nr. 122-XV din 14 martie 2003, în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 28.12.2012, nr. 273-279.
4. Legea cu privire la protecția martorilor și a altor participanți ls procesul penal nr.105 din 16.05.2008. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.04.11 nr.110-112.
5. Трунов И.Л., «Проблемы государственной защиты свидетелей», în *Адвокатская Палата*, № 7, июль 2011, 48 с.
6. Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности Вена «Рекомендуемые виды практики в области защиты свидетелей при производстве по уголовным делам, касающимся организованной преступности», Организация Объединенных Наций Нью-Йорк, 2008.

Serghei BACINSCHI,

lector metodist al Facultății Științe polițienești

a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept, doctorand

RĂSPUNDEREA PENALĂ PENTRU ACCESUL ILEGAL LA INFORMAȚIA COMPUTERIZATĂ PROTEJATĂ DE LEGE

Information revolution in the second half of the last century was the engine that modern society has led to remarkable progress. Accessibility and widespread penetration of information and communication technologies but also the negative aspects: on the one hand, allows a type of crime that would not have been possible without information systems, on the other hand offers greater opportunities to commit traditional crimes.

Revoluția informațională din a doua jumătate a secolului trecut a fost motorul care a dus societatea actuală la un progres remarcabil. Accesibilitatea și penetrarea pe scară largă a tehnologiilor informației și comunicației prezintă însă și aspecte negative: pe de o parte, permit un tip de criminalitate ce nu ar fi fost posibil fără sisteme informatice, pe de altă parte, oferă posibilități sporite de comitere a unor crime tradiționale.

Intercondiționarea crescândă expune sistemele informatice la un număr însemnat de amenințări și vulnerabilități; mai mult, posibilitatea de a acționa de la mare distanță și de a elimina complet evidențele privind momentul sau modul de comitere a infracțiunilor informatice (nu vor exista martori, impresiuni digitale sau ADN), dificultățile legate de detectare și problemele jurisdicționale fac să crească pericolul acestor infracțiuni.

Fapta de acces ilegal la informația computerizată este incriminată în art. 259 CP RM [1] ce stabilește răspunderea penală pentru accesul ilegal la informația computerizată, adică la informația din calculatoare, de pe suportii materiali de informație, din sistemul sau rețeaua informatică, al unei persoane care nu este autorizată în temeiul legii sau al unui contract, depășește limitele autorizării ori nu are permisiunea persoanei competente să folosească, să administreze sau să controleze un sistem informatic ori să desfășoare cercetări științifice sau să efectueze orice altă operațiune într-un sistem informatic, dacă este însoțit de distrugerea, deteriorarea, modificarea, blocarea sau copierea informației, de dereglarea funcționării calculatoarelor, a sistemului sau a rețelei informatice și dacă a cauzat daune în proporții mari.

În acest articol nu ne propunem să facem o analiză juridico-penală a infracțiunii prevăzute la art.259 CP RM, ci ne vom referi la agravanta prevăzută la alin.2 lit.(g).

Articolul 259 alin.(2) lit.(g) definește ca circumstanță agravantă situația în care informația este protejată de lege. Pornind de la faptul că alineatul respectiv are un caracter de blanchetă este necesar de a face trimitere la un act normativ. În acest sens ne referim în special la Legea cu privire la accesul la informație [3] care definește mai pe larg accesul la informație, tipurile de informații precum și informațiile oficiale cu accesibilitate limitată, anume pe acestea din urmă mă voi axa în continuare.

Astfel, art.7 din lege stabilește că exercitarea dreptului de acces la informație poate fi supusă doar restricțiilor reglementate prin lege organică și care corespund necesităților:

- a) respectării drepturilor și reputației altei persoane;
- b) protecției securității naționale, ordinii publice, ocrotirii sănătății sau protecției moralei societății.

La fel legea definește situațiile când accesul la informațiile oficiale nu poate fi îngădit, cu excepția:

- a) informațiilor atribuite la secret de stat, reglementate prin lege organică, a căror divulgare neautorizată sau pierdere poate aduce atingere intereselor și/sau securității Republicii Moldova;

- b) informațiilor confidențiale din domeniul afacerilor, prezentate instituțiilor publice cu titlu de confidențialitate, reglementate de legislația privind secretul comercial, și care țin de producție, tehnologie, administrare, finanțe, de altă activitate a vieții economice, a căror divulgare (transmitere, scurgere) poate atinge interesele întreprinzătorilor;

- c) informațiilor cu caracter personal, a căror divulgare este considerată drept o imixtiune în viața privată a persoanei, protejată de legislația privind protecția datelor cu caracter personal;

- d) informațiilor ce țin de activitatea operativă și de urmărire penală a organelor de resort, dar numai în cazurile în care divulgarea acestor informații ar putea prejudicia urmărirea penală, interveni în desfășurarea unui proces de judecată, lipsi persoana de dreptul la o judecare corectă și imparțială a cazului său, ori ar pune în pericol viața sau securitatea fizică a oricărei persoane aspecte reglementate de legislație;

- e) informațiilor ce reflectă rezultatele finale sau intermediare ale unor investigații științifice și tehnice și a căror divulgare privează autorii investigațiilor de prioritatea de publicare sau influențează negativ exercitarea altor drepturi protejate prin lege.

La art.7 alin.(2) lit.(a) din Legea cu privire la accesul la informație drept excepție a îngădirii accesului la informație apare informația care este atribuită la secret de stat, reglementate prin lege organică, a căror divulgare neautorizată sau pierdere poate aduce atingere intereselor și/sau securității Republicii Moldova.

Astfel, potrivit Legii cu privire la secretul de stat [4], prin secret de stat se înțelege informații protejate de stat în domeniul apărării naționale, economiei, științei și tehnicii, relațiilor externe, securității statului, asigurării ordinii de drept și activității autorităților publice, a căror divulgare neautorizată sau pierdere este de natură să aducă atingere intereselor și/sau securității Republicii Moldova. Aici

mai găsim și definiția de purtători materiali de informații atribuite la secret de stat, prin care înțelegem că aceștia sunt obiecte materiale, inclusiv cîmpuri fizice, în care informațiile atribuite la secret de stat sînt expuse în formă de texte, semne, simboluri, imagini, semnale, soluții tehnice, procese etc.

Sistemul național de protecție a secretului de stat include totalitatea organelor de protecție a secretului de stat, a metodelor și mijloacelor de protejare a informațiilor și a purtătorilor materiali de informații atribuite la secret de stat, precum și totalitatea măsurilor întreprinse în acest domeniu.

Prin purtători materiali de informații înțelegem informația prelucrată cu ajutorul computerului (calculatorului) care este stocată în computer, pe suporturile materiale de informație (CD, DVD, cardul de memorie, memoria flash [USB stick], dischetă etc.) sau este traficată în sistemul informatic sau în rețeaua informatică.

Sistemul național de protecție a secretului de stat vizează protecția sistemelor informaționale și de telecomunicații ca fiind un ansamblu de activități menite să asigure securitatea informațiilor atribuite la secret de stat prin aplicarea metodelor și mijloacelor criptografice și tehnice de protecție a informațiilor, precum și a procedurilor tehnico-organizatorice. Pentru a securiza la maxim informațiile ce sunt atribuite la secret de stat organele abilitate trebuie să utilizeze cele mai sofisticate metode de criptare și tehnici de protecție a informației pentru a nu facilita accesul la acestea.

Sistemul național de protecție a secretului de stat este destinat să asigure securitatea sistemelor de telecomunicații, a sistemelor informaționale și a rețelilor de transmitere a secretului de stat.

Articolul 7 alin.(2) lit.(b) din Legea cu privire la accesul la informație drept excepție a îngădirii accesului la informație apare informația confidențială din domeniul afacerilor, prezentate instituțiilor publice cu titlu de confidențialitate, reglementate de legislația privind secretul comercial, și care țin de producție, tehnologie, administrare, finanțe, de altă activitate a vieții economice, a căror divulgare (transmitere, scurgere) poate atinge interesele întreprinzătorilor. În acest sens legislația privind secretul comercial este Legea cu privire la secretul comercial [5] care dă noțiunea de secret comercial ca fiind informațiile ce nu constituie secret de stat, care țin de producție, tehnologie, administrare, de activitatea financiară și de altă activitate a agentului economic, a căror divulgare (transmitere, scurgere) poate să aducă atingere intereselor lui. Informațiile ce constituie secret comercial sînt proprietate a agentului antreprenorialului sau se află în posesia, folosința sau la dispoziția acestuia în limitele stabilite de el în conformitate cu legislația.

Modul de apărare a secretului comercial se stabilește de către subiectul activității de întreprinzător sau de către conducătorul numit de acesta, care îl aduce la cunoștința lucrătorilor care au acces la informațiile ce constituie secret comercial. Mai importante sînt prevederile legii care au efect dublu: de a preîntâmpina divulgarea secretului comercial și de a reglementa răspunderea juridică pentru fapte ce constituie încălcări ale drepturilor legitime în domeniile protecției secretului comercial și accesului la informație. Legea cu privire la secretul comercial consacră principiile și subiecții răspunderii, tipurile de răspundere și principalele fapte ce

constituie încălcări ale legislației în domeniu.

Astfel, conform art. 14 și 15 ale legii, divulgarea informațiilor ce constituie secret comercial unor terțe persoane poate condiționa, după caz, angajarea răspunderii disciplinare, materiale, administrative, penale și/sau civile. Cu toate că majoritatea normelor referitoare la răspunderea juridică, din Legea cu privire la secretul comercial, sunt norme de blanchetă, adică fac trimitere la alte acte legislative, ele joacă un rol important în formarea unei idei corecte asupra obligațiilor ce rezultă din aplicarea acestei legi

Informațiile ce constituie secret comercial trebuie să corespundă următoarelor cerințe:

- să aibă valoare reală sau potențială pentru agentul antreprenorialului;
- să nu fie, conform legislației, notorii sau accesibile;
- să aibă mențiunea ce ar corespunde cu desfășurarea de către agenții antreprenorialului a măsurilor respective necesare pentru păstrarea confidențialității lor prin aplicarea sistemului de clasificare a informațiilor date, elaborarea regulamentelor interne de secretizare, marcarea corespunzătoare a documentelor și altor purtători de informație, organizarea lucrărilor secrete de secretariat;
- să nu constituie secret de stat și să nu fie protejate de dreptul de autor, de drepturile conexe și de brevetul de invenție;
- să nu conțină informații despre activitatea negativă a persoanelor fizice și juridice care ar putea atinge interesele statului.

Obiecte ale secretului comercial (know-how) sunt interesele economice și informațiile tănuite intenționat despre diferitele aspecte și domenii ale activității economice de producție, de administrare, tehnico-științifice, financiare a agentului economic, a căror protecție este condiționată de interesele concurenței și posibila periclitate a securității economice a agentului economic.

Este indubitabil faptul că în era tehnologiilor informaționale, practic toate informațiile ce constituie un secret comercial sunt stocate în variantă electronică pe suporturi materiale de informație, iar întreprinderile conțin rețele de calculatoare interconectate și care au acces la rețeaua globală internet. Anume de aici apare pericolul accesului ilegal la informația secretă din partea companiilor concurente sau a persoanelor ce au anumite interese pentru a avea anumite beneficii în urma divulgării acestor informații.

O altă îngrădire a accesului la informație protejată de lege o găsim în Legea cu privire la accesul la informație art.7 alin.(2) lit.(c), și anume la informațiile cu caracter personal, a căror divulgare este considerată drept o imixtiune în viața privată a persoanei, protejată de legislația privind protecția datelor cu caracter personal. La acest alineat vom face trimitere la Legea privind protecția datelor cu caracter personal [6].

În sensul legii găsim o serie de definiții și anume: datele cu caracter personal – orice informație referitoare la o persoană fizică identificată sau identificabilă (subiect al datelor cu caracter personal). Persoana identificabilă este persoana care poate fi identificată, direct sau indirect, prin referire la un număr de identificare sau la unul ori mai multe elemente specifice identității sale fizice, fiziologice, psihice, economice, culturale sau sociale; prelucrarea datelor cu caracter personal – ori-

ce operațiune sau serie de operațiuni care se efectuează asupra datelor cu caracter personal prin mijloace automatizate sau neautomatizate, cum ar fi colectarea, înregistrarea, organizarea, stocarea, păstrarea, restabilirea, adaptarea ori modificarea, extragerea, consultarea, utilizarea, dezvăluirea prin transmitere, diseminare sau în orice alt mod, alăturarea ori combinarea, blocarea, ștergerea sau distrugerea; sistem de evidență a datelor cu caracter personal – orice serie structurată de date cu caracter personal accesibile conform unor criterii specifice, fie că este centralizată, descentralizată ori repartizată după criterii funcționale sau geografice; operator – persoana fizică sau persoana juridică de drept public sau de drept privat, inclusiv autoritatea publică, orice altă instituție ori organizație care, în mod individual sau împreună cu altele, stabilește scopurile și mijloacele de prelucrare a datelor cu caracter personal prevăzute în mod expres de legislația în vigoare.

Este evident că sintagma mijloace automatizate se referă la informațiile computerizate ale datelor cu caracter personal stocate într-o bază de date, accesul la care este restricționat și este protejat de lege. Operatorii și terții care au acces la datele cu caracter personal sunt obligați să asigure confidențialitatea acestor date, cu excepția cazurilor:

- prelucrarea se referă la date făcute publice în mod voluntar și manifest de către subiectul datelor cu caracter personal;
- datele cu caracter personal au fost depersonalizate.

Aici mai putem invoca și prevederile art.30 alin.(1) din Legea privind protecția datelor cu caracter personal care stipulează că la prelucrarea datelor cu caracter personal, operatorul este obligat să ia măsurile organizatorice și tehnice necesare pentru protecția datelor cu caracter personal împotriva distrugerii, modificării, blocării, copierii, răspândirii, precum și împotriva altor acțiuni ilicite, măsuri menite să asigure un nivel de securitate adecvat în ceea ce privește riscurile prezentate de prelucrare și caracterul datelor prelucrate. Aceste prevederi se referă nemijlocit la asigurarea securității datelor și se încadrează în prevederile art.259 CP RM.

Controlul asupra conformității prelucrării datelor cu caracter personal cu cerințele legii se efectuează de către Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal, care acționează în condiții de imparțialitate și independență care în activitatea sa se bazează pe Legea cu privire la protecția datelor cu caracter personal, Convenția Consiliului Europei pentru protecția persoanelor referitoare la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal din 1981 (Republica Moldova a ratificat Convenția dată prin Hotărârea Parlamentului nr.483-XIV din 02.07.1999) și Protocolul adițional la Convenție din 2001 [7].

Articolul 7 alin.(2) lit.e) se referă la informațiile ce reflectă rezultatele finale sau intermediare ale unor investigații științifice și tehnice și a căror divulgare privează autorii investigațiilor de prioritatea de publicare sau influențează negativ exercitarea altor drepturi protejate prin lege.

În conformitate cu Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova [8], drept cercetare științifică se consideră activitatea de cercetare fundamentală și de cercetare aplicată având drept componente principale investigația științifică, tehnologia științifică, produsul științific și serviciul științific.

În calitate de organ care protejează proprietatea intelectuală și asigură informațional sfera științei și inovării este Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală (în continuare – Agenția de Stat) organizează și efectuează protecția juridică a proprietății intelectuale sub formă de proprietate industrială de drepturi de autor și de drepturi conexe pe teritoriul Republicii Moldova, are statut de întreprindere de stat și își desfășoară activitatea pe principiile autogestunii și autofinanțării, este persoană juridică, este independentă în adoptarea de hotărâri privind protecția juridică a obiectelor de proprietate intelectuală, eliberează, în numele statului, titluri de protecție și reprezintă Republica Moldova în Organizația Mondială pentru Proprietate Intelectuală, în alte organizații internaționale și organizații interstatale pentru protecția proprietății intelectuale, întreține relații de cooperare cu ele în domeniu.

Orice accesare ilegală a informațiilor ce țin de cercetări științifice sau tehnice este considerată drept infracțiune care privează cercetătorul de dreptul de publicare primară și, eventual, ratarea veniturilor ce ar fi rezultat în consecință. Problema calculării veniturilor ratate, pentru stabilirea proporțiilor mai din art.259 CP RM, este una dificilă și anevoioasă care presupune acțiune civilă pentru stabilirea veniturilor presupuse și daunelor morale, care deseori sunt la accepțiunea judecătorului, fapt care duce la tergiversarea urmăririi penale.

La informațiile protejate de lege mai sunt atribuite și cele ce țin de activitatea operativă și de urmărire penală a organelor de resort, dar numai în cazurile în care divulgarea acestor informații ar putea prejudicia urmărirea penală, interveni în desfășurarea unui proces de judecată, lipsi persoana de dreptul la o judecare corectă și imparțială a cazului său, ori ar pune în pericol viața sau securitatea fizică a oricărei persoane aspecte reglementate de legislație (art.7 alin.(2) lit.d) din Legea cu privire la accesul la informație).

Articolul 212 alin.(3) CPP RM spune că divulgarea datelor urmăririi penale de către persoana care efectuează urmărirea penală sau de către persoana abilitată cu controlul asupra activității de urmărire penală, dacă această acțiune a cauzat daune morale sau materiale martorului, părții vătămate și reprezentanților acestora sau a prejudiciat procesul de urmărire penală, are ca urmare răspunderea penală prevăzută la art.315 din Codul penal [2].

La rândul său art.315 CP RM „Divulgarea datelor urmăririi penale” are două componente de infracțiune, și anume:

– divulgarea datelor urmăririi penale contrar interdicției persoanelor care efectuează urmărirea penală;

– divulgarea intenționată a datelor urmăririi penale de către persoana care efectuează urmărirea penală sau de către persoana abilitată cu controlul asupra desfășurării urmăririi penale, dacă această acțiune a cauzat daune morale sau materiale bănuitului, învinuitului, martorului, părții vătămate sau reprezentanților acestora ori dacă l-a făcut pe vinovat să se eschiveze de la răspundere.

Articolul 316 alin.(1) CP RM stipulează că divulgarea datelor privind măsurile de securitate aplicate față de judecător, executorul judecătoresc, partea vătămată, martor sau alți participanți la procesul penal, precum și față de rudele apropiate ale acestora, dacă fapta a fost săvârșită de către o persoană căreia aceste

date i-au fost încredințate în virtutea atribuțiilor de serviciu.

Analiza acestor articole (212 CPP RM, 315 și 316 CP RM) ne face să ajungem la concluzia că în toate cazurile în care informația ce ține de confidențialitatea urmăririi penale și divulgarea datelor din cadrul acesteia sunt pasibile de răspundere penală doar acele persoane care instrumentează cauza penală, sau care contrar interdicției persoanelor care efectuează urmărirea penală au divulgat aceste informații. În ambele cazuri persoana responsabilă de efectuarea urmăririi penale fie a prezumat că aceste date vor fi divulgate, din momentul ce a pus o interdicție, fie ea însăși le-a divulgat prejudiciind astfel urmărirea penală.

În viziunea mea, reglementările respective nu pot fi încadrate în componența de bază a art.259 CP RM deoarece o condiție obligatorie a componenței este cauzarea de daune în proporții mari. Astfel se face imposibilă stabilirea proporțiilor mari în cazul accesului ilegal la informația computerizată pentru a fi aplicată atât componența de bază a art.259 CP, cât și agravantele. Mai mult ca atât, persoana care accesează ilegal informația nu a fost pusă sub interdicția de a divulga datele urmăririi penale respectiv aceasta va fi trasă la răspundere penală în baza art.259 CP RM.

Aici ar fi cazul de a exclude sintagma proporții mari astfel va fi posibilă încadrarea juridică a infracțiunii de acces ilegal la informația computerizată din moment ce acesta a adus daune atât morale, cât și materiale.

Referindu-ne la activitatea specială de investigații, facem trimitere la legea nr.59 din 29.03.2012 [9.], și anume la art.5 protecția datelor cu caracter personal în procesul exercitării activității speciale de investigații.

Persoanele care au acces la datele cu caracter personal ale persoanei supuse măsurii speciale de investigații sunt obligate să păstreze confidențialitatea datelor respective.

Accesul la dosarul special sau la materialele din dosar al altor persoane decât cele care investighează dosarul special este interzis, cu excepția conducătorului subdiviziunii specializate a organului respectiv, în limitele competenței, și a procurorului care a autorizat măsura specială de investigații sau a solicitat autorizarea acesteia de către judecătorul de instrucție, precum și cu excepția judecătorului de instrucție care a autorizat măsura specială de investigații.

La rândul său, art.25 din legea cu privire la activitatea specială de investigații vorbește despre confidențialitatea datelor cu privire la măsurile speciale de investigații: alin.(1). Toate datele acumulate în timpul efectuării măsurii speciale de investigații constituie informație oficială cu accesibilitate limitată sau secret de stat; alin. (2). Orice divulgare a datelor specificate la alin.(1) atrage răspunderea prevăzută de lege.

Ofițerii de investigații, în limitele dosarului special, au acces gratuit la datele sistemelor informaționale, cu excepțiile prevăzute de legile respective.

Ofițerul de investigații răspunde disciplinar, contravențional sau penal pentru faptele ilegale săvârșite în timpul efectuării măsurii speciale de investigații.

În cazul nostru persoana care accesează ilegal informația computerizată, obținută drept rezultat al acțiunilor speciale de investigații, sau accesează ilegal datele sistemelor informaționale va fi trasă la răspundere penală în baza art.259

alin.(2) lit.g) CP RM și în acest caz apare problema stabilirii proporțiilor mari care, după cum am menționat, trebuie exclusă.

Astfel, la etapa actuală de dezvoltare a sistemelor informaționale se impun măsuri de sporire a securității rețelelor de calculatoare atât din mediul privat, cât și public pentru a exclude la maxim posibilitatea accesului ilegal la informația computerizată protejată de lege.

Bibliografie

1. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18.04.2002, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.72-74/195 din 14.04.2009.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14.03.2003, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.104-110/447 din 07.06.2003.
3. Legea cu privire la accesul la informație Nr.982-XIV din 11.05.2000, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.88-90/664 din 28.07.2000.
4. Legea cu privire la secretul de stat nr. 245-XVI din 27.11.2008, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.45-46/123 din 27.02.2009.
5. Legea cu privire la secretul comercial nr. 171-XIII din 06.07.94, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.13/126 din 10.11.1994.
6. Legea privind protecția datelor cu caracter personal nr. 133 din 08.07.2011, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.170-175/492 din 14.10.2011.
7. Convenția Consiliului Europei pentru protecția persoanelor referitoare la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal din 1981 (Republica Moldova a ratificat Convenția dată prin Hotărârea Parlamentului nr.483-XIV din 02.07.1999) și Protocolul adițional la Convenție din 2001.
8. Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova nr. 259-XV din 15.07.2004, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.125-129/663 din 30.07.2004.
9. Legea privind activitatea specială de investigații nr.59 din 29.03.2012, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.113-118/373 din 08.06.2012.

Marcel BOȘCANEANU,

lector metodist al Facultății Științe polițienești

a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept, doctorand

PROTECȚIA MARTORILOR – ELEMENT DE BAZĂ ÎN COMBATERICA CRIMINALITĂȚII LA NIVEL NAȚIONAL ȘI INTERNAȚIONAL

Rezumat

Martorii au nevoie de încredere pentru a putea sprijini autoritățile implicate în procesul de combatere și prevenire a crimei organizate. Ei trebuie să aibă certitudinea că vor fi protejați împotriva acțiunilor de intimidare și hărțuire la care ar putea fi supuși de către organizațiile criminale.

Summary

Witnesses need to be able to support authorities engaged in the combating and prevention of organized crime. They must have the certainty that they will be protected against acts of intimidation and harassment to which it may be subjected to by criminal organizations.

Aflarea adevărului într-o cauză penală necesită utilizarea unor metode de investigație speciale precum și metode eficiente pentru protejarea martorilor [1, p. 20-22].

De multă vreme, martorilor li s-a garantat o poziție în cadrul procedurilor penale, însă măsuri speciale de protecție a martorilor de la intimidare și violență de către inculpații sau alte persoane din afara procedurilor au apărut numai la gândul că există nevoia de măsuri împotriva formelor contemporane de criminalitate, marcată de o creștere a numărului de acte de crimă organizată, de nevoia de a adecva restructurarea dreptului penal și a dreptului procesual-penal. Mijloacele clasice de a lupta împotriva criminalității sunt nepotrivite ca răspuns la noile sale forme. Crima organizată se caracterizează prin folosirea sau prin disponibilitatea de a folosi violența și intimidarea împotriva martorilor, dar în ciuda evoluțiilor tehnico-științifice, mărturia martorilor este încă de neînlocuit ca mijloc de furnizare de dovezi. Ținând seama de aceste fapte, nevoia pentru o mai bună protecție a martorilor a rezultat din necesitatea de a descoperi, a acuza și a judeca infracțiunile cu un nivel ridicat de eficiență. În afară de conștientizarea nevoii de metode mai eficiente pentru a lupta împotriva formelor contemporane de infracțiuni, a mai existat un factor care a contribuit la dezvoltarea protecției martorilor – o grijă crescândă pentru victimele în special vulnerabile ale unor infracțiuni.

Necesitatea abordării dintr-un alt punct de vedere al protecției martorilor, care de multe ori erau supuși unor amenințări și intimidări atât la adresa lor, cât și a membrilor de familie, făcând imposibilă aducerea vinovaților în fața justiției, a

apărut odată cu dezvoltarea fenomenului de criminalitate organizată.

Pe măsură ce societatea a evoluat au apărut probleme noi, iar concepțiile cu privire la drepturile la protecție a martorilor au suferit importante schimbări. A apărut necesitatea de a lua măsuri pentru apărarea acestor drepturi din partea statelor, în baza unor prezumții că statul acționează ca exponent și reprezentant al bunei desfășurări a actului de justiție.

Instituția juridică a protecției martorilor a fost creată inițial în Statele Unite ale Americii, s-a extins ulterior în Anglia, Canada și în alte state, ca urmare a succesului înregistrat în descoperirea și controlul fenomenului infracțional, în lupta împotriva crimei organizate, în special a mafiei. Astăzi, peste 40 de state europene și noneuropene au înființate structuri specializate de protecție a martorilor. Plecând de la internaționalizarea activităților grupurilor de crimă organizată și a rețelelor s-a impus adoptarea unor măsuri regionale și internaționale a forțelor implicate în combaterea acestui flagel [2, p. 22].

Din analiza criteriilor recomandate de Consiliul Europei privind obținerea calității de martor protejat printr-un program de protecție, se desprinde concluzia că obținerea acestui statut de către un martor nu este unul aleatoriu, determinat doar de încadrarea acestuia în criteriile generale de admisibilitate, ci analiza profundă a celor abilitați cu acordarea calității de protecție vizavi de importanța cauzei judiciare și de calitățile psiho-judiciare ale persoanei vizate. Libertatea, securitatea și justiția sunt considerate valori fundamentale și constituie componente de bază ale modelului european de societate modernă. În lupta împotriva crimei organizate, RM a avut și are drept reper standardele europene, menite să întărească capacitățile de luptă împotriva crimei organizate.

Plecând de la necesitatea combaterii fenomenului de crimă organizată și alinierea RM la standardele europene în domeniu au fost adoptate o serie de acte normative, care s-au transformat în tot atâtea instrumente de luptă împotriva acestui fenomen.

La noi în țară această problemă este reglementată juridic prin Legea nr.105 din 16 mai 2008 cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal, publicată în Monitorul Oficial nr. 112-114 din 27 iunie 2008 și intrată în vigoare la 27 august 2008. Protecția martorilor este o măsură generală și complexă cu caracter procedural și de politică penală prin care se urmărește creșterea eficienței acțiunii de descoperire a infracțiunilor și eficientizarea reacției sociale de reprimare a lor, în condiții de protecție și siguranță pentru persoanele implicate. Articolul 1 din lege prevede condițiile ce trebuie îndeplinite pentru ca o persoană să poată fi inclusă în programul de protecție a martorilor, și anume: asigurarea securității participanților la procesul penal a căror viață, integritate corporală, libertate ori proprietate sunt amenințate ca urmare a faptului că dețin date pe care au acceptat să le furnizeze organelor judiciare și care constituie probe concludente cu privire la săvârșirea unor infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave [3, art.1]. Inițiativa declanșării procedurii aparține, după caz, organului de urmărire penală, procurorului ori administrației locului de detenție.

Fundamentarea acestui act normativ a avut în vedere legislațiile europene în materie, necesitatea de adaptare la exigențele statului de drept a justiției, iar un alt obiectiv al legii a fost acela de a completa instrumentele de luptă împotriva

marii criminalități cu încă un instrument modern și eficient.

S-a ajuns la concluzia că măsurile clasice procedurale de protecție a martorilor nu mai sunt eficiente, fiind necesare noi forme de protecție, adaptate la noile condiții de agresivitate a infractorilor, care să se interpună între martor și infractor și care să facă posibilă folosirea declarațiilor martorului în acuzarea autorilor de infracțiuni. Astfel, au apărut noi instrumente de lucru menite să asigure o protecție sporită a martorilor, cum ar fi audierea sub o altă identitate, utilizarea dispozitivelor ce previn identificarea fizică a martorilor, schimbarea identității, utilizarea video-conferinței.

Apariția criminalității organizate în societatea modernă a condus la reconsiderarea obligativității cetățeanului de a depune mărturie, iar în contextul anumitor tipuri de criminalitate nu se poate ignora faptul că acesta se expune unor pericole din partea infractorilor. Justiția trebuie să vină în întâmpinarea acestor represalii, răspunzând cerințelor martorului a cărui mărturie este crucială pentru aflarea adevărului.

Plecând de la internaționalizarea activităților grupurilor de crimă organizată și a rețelelor acestora s-a impus adoptarea unor măsuri regionale și internaționale a forțelor implicate în combaterea acestui flagel. În această direcție protecția martorilor constituie o preocupare a organismelor europene, a statelor Europei, precum și organelor de ocrotire a normelor de drept din RM, fundamentată pe rolul pe care martorii îl au în desfășurarea procedurilor judiciare, riscul supunerii la intimidări pe care martorii îl au, mai ales în zone de criminalitate ridicată, când apar în proceduri judiciare și nu în ultimul rând necesitatea tragerii la răspundere a inculpaților.

Datoria de a depune mărturie implică acum responsabilitatea statelor de a garanta martorilor posibilitatea de a depune mărturie fără a fi supuși vreunui risc din partea vreunei persoane.

Uniunea Europeană s-a arătat de la început interesată în stabilirea unor măsuri de protecție vizavi de martorii și colaboratorii justiției, de victimele-martor și de martorii minori, apreciind că numai adoptând măsuri care să încurajeze martorii să participe la procese pot fi atinse țintele propuse în lupta împotriva criminalității organizate [4, p. 69].

Apreciindu-se că toate eforturile depuse pentru combaterea mării criminalități, terorismului și infracțiunilor grave nu ar fi suficient de eficiente fără aportul martorilor și colaboratorilor justiției la această luptă, au fost elaborate o serie de recomandări care să asigure un cadru de siguranță sporit martorilor, fiind stabilite măsuri procedurale și extraprocedurale, care, aplicate, sunt menite să ducă la o mai bună înfăptuire a justiției[5].

Stabilindu-se că nu de puține ori martorii sunt supuși unor forme de amenințare sau intimidare pentru a nu participa la activitățile procedurale care sunt necesare condamnării inculpaților, în mod special în cazuri privind săvârșirea unor crime majore și având la bază obligativitatea statului de a asigura drepturile martorului inclusiv cele referitoare la protecție, a apărut necesitatea înființării unor structuri specializate care să aplice în practică măsurile de protecție a martorilor. Așa cum în Republica Moldova a apărut în cadrul MAI direcția protecția martorilor.

Intimidarea martorilor, directă sau indirectă, poate lua diferite forme, dar ea vizează aproape întotdeauna eliminarea probelor împotriva pârâților în vederea achitării lor din lipsă de probe și, în mod excepțional, furnizarea de probe împotriva pârâților în vederea condamnării lor [6, p. 50-51].

În acest context crește rolul pe care justiția îl are în asigurarea climatului de securitate europeană, în lupta împotriva mării criminalități și a infracțiunilor grave, rolul măsurilor de protecție față de martori capătă noi dimensiuni, aplicarea unor programe de protecție a martorilor în funcție de pericolul la care aceștia sunt supuși devenind tot mai necesare și complexe, iar unitățile de protecție a martorilor din statele membre trebuie să-și sporească capacitatea de implementare a programelor de protecție și disponibilitatea către o colaborare cât mai largă.

Protecția martorilor este o măsură generală și complexă, cu caracter procedural, extraprocedural și de politică penală prin care se urmărește creșterea eficienței acțiunii de descoperire a infracțiunilor și eficientizarea reacției sociale de reprimare a lor, în condiții de protecție și siguranță pentru persoanele implicate în furnizarea de date și informații organelor judiciare.

Formele agresive ale criminalității organizate – ca traficul de droguri, traficul de persoane, traficul de arme și mașini, spălarea banilor, falsificarea de documente și monedă, corupție, omor la comandă etc. – au determinat guvernele statelor să ia măsuri concrete de luptă împotriva acestor structuri, printre aceste măsuri numărându-se și cele legate de asigurarea protecției martorilor.

Datoria de a depune mărturie implică acum responsabilitatea statelor de a garanta martorilor posibilitatea de a depune mărturie fără a fi supuși vreunui risc.

Protecția martorilor poate fi definită ca fiind obligația statului de a pune la dispoziție un cadru legal și instituțional persoanelor care oferă date sau informații organelor judiciare cu privire la infracțiuni, precum și a membrilor săi de familie cu scopul de a le proteja viața și integritatea fizică, atunci când acestea sunt amenințate ca urmare a colaborării cu structurile de forță.

Scopul asigurării protecției martorilor constă în apărarea vieții, integrității corporale sau libertății acestora, valori care sunt amenințate ca urmare a deținerii de către aceștia a unor informații ori date cu privire la săvârșirea unor infracțiuni, pe care le-au furnizat sau au fost de acord să le furnizeze organelor de drept și care au un rol determinant în descoperirea infractorilor și în soluționarea unor cauze aflate în lucru la aceste organe.

Măsuri de protecție sunt toate măsurile individuale procedurale sau neprocedurale destinate protejării martorilor de orice intimidare și/sau consecințe periculoase asupra deciziei de a colabora cu justiția.

Principalele obiective urmărite prin aplicarea unui program de protecție a martorilor și colaboratorilor justiției sunt [7, p.70-71]:

- determinarea martorului să participe la îndeplinirea justiției știind că este protejat pe toată perioada existenței stării de pericol;
- protejarea martorului față de orice fel de amenințare sau intimidare;
- asigurarea unor măsuri de protecție croite pe necesitățile fiecărui martor;
- degrevarea organelor judiciare de sarcina protecției martorilor și canalizarea eforturilor acestora spre alte activități judiciare.

Cu ocazia celei de-a 924-a întruniri a reprezentanților miniștrilor, Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a adoptat Recomandarea (2005) 9 privind protecția martorilor și colaboratorilor justiției. Această recomandare are la bază recunoașterea priorității Consiliului Europei [8] față de protecția martorilor și colaboratorilor justiției în lupta cu crima organizată și terorismul [9], conștientizarea faptului că protecția acestor categorii de persoane implică confidențialitate și că eforturile trebuie canalizate pentru luarea unor măsuri în a zădărnici încercările de aflare a martorilor și colaboratorilor justiției, în special, în cazurile de crimă organizată, incluzând organizațiile teroriste. Prin aceasta statele membre sunt obligate să se ghideze atunci când își formulează legislația internă și când își revizuiesc practica și politica în domeniul criminalității în funcție de perspectiva și măsurile stabilite de recomandarea privind protecția martorilor și colaboratorilor justiției și în același timp să se asigure că publicitatea necesară acestor principii și măsuri este transmisă tuturor organismelor interesate, cum ar fi organismele judiciare, autoritățile de investigație și judecată, asociațiile barourilor și instituțiilor sociale de profil.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, sistemele de drept ale statelor Europei și ale SUA au consacrat declarațiile de martori ca un mijloc de probă de drept comun; o atare consacrare a constituit un salt calitativ în justiția penală [10, p. 56]. Astăzi aproape că nu există proces penal în care instituția probei cu martori să nu fie prezentă.

Declarațiile martorilor fac parte din mijloacele de probă prin care se constată elemente de fapt ce pot servi ca probă. Martorul în sine nu este un mijloc de probă, au acest caracter numai declarațiile lui în măsura în care ajută la rezolvarea cauzei.

Dată fiind importanța care se atribuie probei cu martori, în special în procesul penal unde proba cu martori constituie regulă, dar ținând cont și de vechimea acestui mijloc de probă, nu întâmplător martorii sunt considerați „ochii și urechile justiției” [11, p. 93].

Apariția de puțin timp a acestei instituții a creat pentru martori, membrii lor de familie un nou drept, și anume dreptul la protecție din partea statului.

Pentru o mai bună și eficientă strategie de luptă în combaterea crimei organizate, instituția protecției martorilor trebuie antrenată într-un număr mai mare în soluționarea cauzelor complexe a căror rezolvare depinde de utilizarea martorilor.

În sprijinul acestei idei se găsesc următoarele argumente:

– încurajarea martorilor la cooperare, cunoscând faptul că pot beneficia de avantajele unui program de protecție a martorilor;

– conștientizarea faptului că acest instrument de luptă împotriva mării criminalități a fost creat ca o reacție de răspuns la provocările grupurilor de infractori provenind din această sferă periculoasă pentru societate, că acest mod de înfăptuire a justiției penale în domeniul crimei organizate a fost impus ca o metodă de succes a statelor care l-au aplicat în elaborarea strategiilor de combatere a infracționalității grave, că strategiile Uniunii Europene în materie recomandă aplicarea unor programe de protecție a martorilor;

– mai multe persoane care pot fi preluate în programul de protecție și care pot contribui la soluționarea unor cauze de crimă organizată, prin declarații sau informații oferite organelor de drept;

– un moment important este că de protecția martorului se ocupă o instituție specializată în acest domeniu (cu atribuții concrete și clare), pentru a crea organelor de urmărire penală posibilitatea de a se concentra pe activitățile ce decurg din atribuțiile lor de serviciu, fiindcă dacă nu s-ar realiza asta ar duce la o protecție superficială, nereală;

– pârghiile pe care legea privind protecția martorilor le deține în a deveni atractive pentru martor în convigerea acestuia de a accepta colaborarea cu organele judiciare, respectiv măsuri de protecție ce se pot dispune gradual în funcție de situația impusă în fiecare moment, 24 de ore din 24, aplicarea măsurilor de asistență, ceea ce conferă martorului o stare de siguranță și de confort psihic față de colaborarea desfășurată.

Atunci când se organizează protecția martorilor, pentru a promova obiectivitatea și pentru a evita unele acuzații conform cărora polițiștii ar exercita oarecare influență asupra acestora, trebuie întotdeauna avut în vedere ca astfel de măsuri să fie încredințate unor polițiști care nu sunt implicați direct în cazul respectiv.

„Programul de protecție” reprezintă măsurile de protecție individuale, stabilite după nevoia unui individ, care sunt, de exemplu, cele descrise într-un memorandum de acord, semnat de autoritățile responsabile și de martorii protejați sau colaboratorii justiției. Măsuri de protecție sunt toate măsurile individuale procedurale sau neprocedurale destinate protejării martorilor sau colaboratorilor justiției de orice intimidare și/sau consecințe periculoase asupra deciziei de a colabora cu justiția [12, p. 73-74].

Cooperarea internațională în domeniul protecției martorilor se impune pe zi ce trece ca un deziderat al unităților specializate în acest domeniu datorat eficientizării metodelor de lucru pentru asigurarea unei protecții depline a martorilor aflați în programe de protecție.

Statutul acestor persoane este dificil prin simpla apartenență la un program de protecție, iar atunci când este relocat pe teritoriul altui stat, dificultatea devine mai mare. Martorii protejați pe teritoriul altui stat întâlnesc bariere de limbă de cultură și de integrare. Uneori martorul protejat în acest mod este însoțit de către familie, care este compusă și din minori. Rolul unui program de protecție, pe lângă cel de protecție efectivă, este și acela de a-l ajuta pe martor să se integreze social, de a-l sprijini în găsirea unui loc de muncă și a-l consilia pentru a trece cât mai ușor peste dificultățile statutului de martor protejat, care are o componentă restrictivă și-i îngrădește acestuia o serie de drepturi și libertăți.

Măsurile extraprocedurale de protecție și asistență sunt aplicate atât în perioada premergătoare includerii unei persoane în programul de protecție, cât și ulterior aplicării programului de protecție, din faza de început sau pe parcursul derulării acestui program, pot contribui la menținerea bunăstării (achitarea unei sume de bani până la găsirea unui loc de muncă) unui martor sau familiei acestuia, a securității prin schimbarea domiciliului (relocare internă sau internațională) și au ca scop protejarea securității fizice ce sunt de importanță deosebită, ele pot fi puse în practică de colaboratorii de poliție care instrumentează cauza până la preluarea martorului de către Direcția protecției martorilor în programul de protecție.

Consiliul Europei recomandă statelor membre să aplice măsuri de protecție

extraprocedurale asigurate de poliție, inclusiv schimbarea identității, a locului de domiciliu, asistență și găsierea unui loc de muncă și protecție fizică [13].

Până acum s-a stabilit că structurile de protecție a martorilor din țările în care această activitate a fost pusă bine la punct a înregistrat o anumită experiență, obțin rezultate deosebite în înfăptuirea actului de justiție, ducând la descoperirea de rețele organizate în special din sfera corupției, traficului de droguri, infracțiunilor de spălare a banilor, crimei organizate, precum și a celor comise cu violențe deosebite sau cele ce provoacă pagube mari, de multe ori această activitate fiind mai eficientă decât alte instituții precum ar fi cea de agent sub acoperire.

În aceste condiții, utilizarea eficientă a metodelor de investigație clasice s-a dovedit a fi extrem de dificilă, astfel încât adecvarea strategiilor de combatere a infracționalității organizate a impus cu necesitate adoptarea unor măsuri speciale de protecție, atât procedurale cât și extraprocedurale privind protecția martorilor.

Prin această prismă, abordarea conceptului de protecție a martorilor ca instrument eficient de combatere a mării infracționalități își găsește argumentația în implementarea acestuia în practica și legislația judiciară moldovenească, fiind de natură să impulsioneze rezolvarea unor cauze judiciare complexe, vizând infracțiuni grave, și eficientizarea în perspectivă a luptei împotriva mării criminalități, oferind organelor judiciare o pârgie și un instrument nou, capabil să ducă la deblocarea procedurilor clasice de tragere la răspundere a infractorilor, datorate intimidării martorilor.

Așadar, din punct de vedere pragmatic, institutul de protecție a martorilor a venit ca o manifestare a nevoii statului de a suprima noile forme ale criminalității într-un mod mai eficient. Este o consecință a responsabilității statului de a proteja societatea de infracțiuni.

Există, de asemenea, și un motiv formal legal care a contribuit la introducerea protecției martorilor în dreptul contemporan, și anume nevoia de a aduce legile naționale în armonie cu standardele legale internaționale. Mai întâi să menționăm Convenția ONU împotriva Crimei Organizate Transnaționale și a Protocoalelor sale. Aceasta angajează statele participante să ia măsurile adecvate pentru a asigura o protecție eficientă împotriva răzbunării posibile sau intimidării pentru martorii din procedurile penale care depun mărturie referitoare la infracțiunile acoperite de această Convenție, după caz, pentru rudele lor sau alte persoane apropiate lor. În afara acestui standard legal, există un număr de recomandări ale Consiliului Europei care îndeamnă statele să ia măsuri pentru protecția martorilor și victimelor, în general, sau în ceea ce privește anumite categorii de persoane sau infracțiuni, în termeni mai mult sau mai puțin concreți.

Rolul martorilor în proceduri penale, procesual penale pot da naștere apariției de pericole a drepturilor lor umane fundamentale proclamate în documentele internaționale și constituționale majore. Un punct de interes aici este că protecția martorilor nu este de obicei tratată ca un drept al martorilor, ci numai ca o nevoie sau ca o datorie a Statutului. Este greu să găsim prevederi în legislațiile naționale care să prevadă măsuri de protecție a martorilor care proclamă dreptul unui martor la protecție. Ar fi totuși normal ca depunerea unei mărturii să fie ca o obligație civilă generală să aibă drept corespondent un drept special al martorului la protecția

împotriva intimidării și violenței. Este o mare nedreptate ca cetățenii să fie obligați să coopereze cu autoritățile în combaterea infracțiunilor, fără să li se ofere protecție, împotriva devenirii de victime la acte viitoare de infracțiune. Aceasta înseamnă că statul, într-un fel, încalcă principiul egalității cetățenilor, deoarece îi protejează numai pe unii dintre ei de infracțiuni, în timp ce îi expune pe alții la acestea.

Referințe bibliografice

1. Dan Gheorghe Botez, *Procedee tactice de audiere a martorilor în procesul penal*, rezumat al tezei de doctorat, București, 2011, -34 p.
2. Gheorghe Dan Botez, *Procedee tactice de audiere a martorilor în procesul penal*, rezumat al tezei de doctorat, București, 2011, -34 p.
3. Legea nr.105 din 16 mai 2008 cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal, publicată în Monitorul Oficial nr.112-114 din 27 iunie 2008, art.1.
4. Adrian – Augustin Bărașcu, director ONMP, „Protecția martorilor instrument de combatere a mării criminalități”, în *Revista de investigare a criminalității*, anul II, nr.4/2009, Sitech, p.68-76.
5. Adrian-Augustin Bărașcu, George Țical, *Managementul protecției martorilor*, curs universitar, Editura Etna, 2007.
6. Consiliul Europei, secția tratatelor europene nr.174, „Convenția civilă privind corupția și raportul explicativ”, pct.IV, cap.I, art.22, sub punct.109, -73 p.
7. Adrian – Augustin Bărașcu, director ONMP, „Protecția martorilor instrument de combatere a mării criminalități”, *Revista de investigare a criminalității*, Anul II, nr.4/2009, Sitech, pag.68-76.
8. Rezoluția nr.1 privind Combaterea Terorismului Internațional, aprobată de cea de-a 24-a Conferință a Comitetului de Miniștri de Justiție din Europa (Moscova 4-5 octombrie 2001), Comitetul de Miniștri a fost invitat să adopte în procedură de urgență toate măsurile normative necesare pentru a ajuta statele să prevină, să depisteze, să condamne și să pedepsească actele de terorism, cum ar fi protejarea martorilor și a altor categorii de persoane ce participă la proceduri în care sunt implicate persoane acuzate de acte de terorism.
9. Rezoluția nr.1 privind Combaterea Terorismului, aprobată de cea de-a 25-a Conferință a Comitetului de Miniștri de Justiție din Europa (9-10 octombrie 2003), Comitetul de Miniștri a fost invitat să deruleze fără nici un fel de amânare procedurile destinate adoptării instrumentelor internaționale relevante protejării martorilor și colaboratorilor justiției.
10. Ioan Doltu, Vasile Draghici, Mariana Negip, *Martorul în procesul penal*, Editura Lumina Lex, București, 2004, p.56.
11. J.Bentham, *Traite des preuves judiciares*, Editura Bassage freres, Paris,1823, vol.I, p. 93.
12. Comisar șef dr. Adrian–Augustin Bărașcu, director ONMP, „Protecția martorilor instrument de combatere a mării criminalități”, în *Revista de investigare a criminalității*, anul II, nr.4/2009, Sitech, p.68-76.
13. Recomandarea Consiliului Europei. R(97)13, art.14 și art.15.

Iurie BULAI,

lector al Catedrei Științe penale

a Academiei „Ștefan Cel Mare” a MAI, master în drept

ASPECTE DE ASIGURARE A PROTECȚIEI MARTORILOR, VICTIMELOR ÎN CADRUL PREZENTĂRII SPRE RECUNOAȘTERE

Summary

The paper analyzes the issues and problems that exist in the presentation to identify the person under conditions precluding observation of identifying person identifiable. The author has analyzed the experience and advice as the authors of the CIS (CIS) and the far - evropeiskih countries, a number of proposals on improvement of investigative deitsviya.

Аннотация

В работе анализированы аспекты и проблемы существующие при предъявление для опознания лица в условиях, исключающих наблюдение опознающего опознаваемым. Автором проанализирован опыт и рекомендации как авторов ближнего зарубежья (стран СНГ) так и дальнего - европейских стран, выдвинуты ряд предложении по совершенствованию этого следственного деитсвия.

Comunitatea internațională, începând cu anii cincizeci ai sec. XX a început să atragă o atenție deosebită asupra problemelor legate de asigurarea drepturilor omului, precum și organizării activității organelor justiției penale. În acest context au fost elaborate documente care au creat nucleul standardelor internaționale. Această activitate este realizată de către Comisia pentru prevenirea criminalității, justiției penale a Consiliului Economic Social al ONU, de către congresele ONU privind prevenirea criminalității și modului de comportament cu delincvenții. Documentul de bază universal în acest context se consideră rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 40/34 adoptată la 29 noiembrie 1985 „Declarația principiilor de bază a jurisprudenței pentru victimele infracțiunii și abuzului de putere”. Declarația face parte din grupul de documente cu caracter de recomandări, care nu presupun a fi semnate sau ratificate. În subpunctul „d” al pct. 6 al acestei declarații se recomandă măsuri „de minimalizare a deficiențelor pentru victime, martori, paza vieții personale în cazurile când este necesar, asigurarea securității lor și a membrilor familiilor lor, precum și protecția lor contra amenințărilor și răzbunării” .

Textul acestei declarații a fost pus la baza legislației, spre exemplu, în Australia a fost adoptată dispoziție ce reglementează îndeplinirea recomandărilor Declarației, în baza acestei declarații în Marea Britanie în anul 1990 a fost adoptată

„Harta de protecție a victimelor infracțiunilor”. În SUA de circa câteva decenii funcționează sistemul de ajutorare a victimelor infracțiunilor(1971) .Problemele de asigurare a securității victimelor și a martorilor atrag atenție a multor savanți și practicieni. În ultimul deceniu și jurisprudența Republicii Moldova sa acordat o atenție deosebită acestor aspecte.

Problema asigurării securității martorilor și a victimelor presupune două genuri de soluții: prima- adoptarea unei legi complexe care ar reglementa toate elementele constitutive de ordin juridico-penal, financiar. A doua soluție este introducerea în legislația procesual-penală modificări care ar asigura protecția categoriei respective de persoane. În Republica Moldova s-a realizat un scenariu mixt.

Republica Moldova consfințește aspecte de protecție a victimelor și martorilor în capitolul II al CPP art. 215 intitulat: obligația organului de urmărire penală și a instanței de judecată de a lua măsuri pentru asigurarea securității la proces și a altor persoane. În alin 2 al acestui articol se face trimitere la o lege abrogată deja de doi ani fiind în vigoare **Legea** nr. 105 din 16.05.2008 „ Cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal care prevede în Capitolul IV Măsurile urgente, măsurile de protecție Articolul 13. Măsurile urgente și articolul 14. Măsurile de protecție, totuși legislația autohtonă abundă în lacune. Astfel, Articolul 14. Măsurile de protecție, prevede în alin. a) protecția datelor de identitate, dar nu este reglementat în ce mod. În acest conext, considerăm benefică practica judiciară consfințită de legislație a vecinilor în Federația Rusă este prevăzut că victimei, martorului i se acordă un pseudonim, se ia mostra de semnătură și filele dosarului, ea figurând sub acesta, datele fiind păstrate într-un plic anexat la dosar pct. 9 art. 166 CPP al Federației Ruse. Totuși articolul 293 alin. 5 al CPP al RM prevede că în scopul asigurării protecției vieții, integrității corporale și libertății martorului și a altor persoane, judecătorul de instrucție, conform demersului procurorului poate limita accesul învinuitului, apărătorului său, de a lua cunoștință de materialele sau datele privind identitatea acestora.

Unele dintre măsurile de asigurare a securității participanților a fost stabilirea de către legislația procesual-penală a unor măsuri procesuale de securitate, una dintre ele fiind prevăzută la 3 art.116 al CPP al RM în care este prevăzută prezentarea spre recunoaștere în afara spațiului de vizibilitate. Considerăm că varianta optimală a unui astfel de gen de prezentare spre recunoaștere este crearea unei încăperi speciale separate în două părți de un perete în care se fie montat un vitraliu din două sticle, o suprafață a acesteia să aibă o suprafață de tip oglindă care ar permite vizualizarea unilaterală, a doua sticlă obișnuită, să permită izolarea fonică.

Pentru a asigura siguranța acestei măsuri în partea unde se afla persoana ce recunoaște iluminarea trebuie să fie mai slabă de cât în odaia unde se află persoana ce va fi prezentată spre recunoaștere. [1 p. 103]

Folosirea vitraliilor de tip oglindă a fost preluată de la colegii din organele de ocrotire a dreptului din Occident. Inițial, poliția din Republica Federativă Germană și SUA folosea acest gen de vitralii pentru urmărirea comportamentului homosexualilor și utilizatorilor de droguri în veceurile publice. Poliția din SUA

folosește aceste vitralii pentru urmărirea comportamentului persoanelor private de libertate, precum și a persoanelor reținute și bănuite de comiterea infracțiunilor [2. p. 24-29]

Înainte de prezentarea spre recunoaștere ofițerul de urmărire penală trebuie să se convingă că persoana care este prezentată spre recunoaștere nu are posibilitatea de a-l vedea prin vitraliu pe cel prezentat spre recunoaștere.

V.P. Antonov accentuează că prezentarea spre recunoaștere trebuie să înceapă cu încăperea unde se va afla persoana prezentată spre recunoaștere și asistenții procedurali. Ofițerul de urmărire penală împreună cu martorii asistenți, asistenții procedurali se prezintă în încăperea nominalizată, ulterior se va da comanda colaboratorului operativ de a introduce în încăperea persoana ce va fi prezentată spre recunoaștere, căreia i se propune să ocupe locul pe care și-l dorește între asistenții procedurali. După ce persoana își va ocupa locul OUP și martorii asistenți vor trece în cealaltă încăperea, unde ulterior va fi invitată persoana ce recunoaște. [3. p. 93-103]

L. Brusnițan consideră că în cazul lipsei încăperilor special amenajate prezentarea poate fi efectuată prin folosirea unui automobil cu sticle tonate. OUP, persoana ce recunoaște, martorii asistenți se află în interiorul automobilului, iar restul participanților la acțiune în afară. Se poate de amplasat persoana ce recunoaște în interiorul imobilului, vizualizarea fiind efectuată prin fereastră, iar persoana ce recunoaște afară în fața imobilului. [4. p.75]

E.Iu. Samolaeva și Z.G. Samoșina consideră ca dacă a apărut necesitatea unei astfel de prezentări spre recunoaștere, dar o încăperea specializată lipsește, se poate de efectuat prezentarea spre recunoaștere prin geam sau ușă înclieată cu poliitelenă tonată [5. p.]

În opinia noastră această practică nu este binevenită, în primul rând pentru că contravine legislației procesual-penale, în al doilea rând ea nu poate garanta respectarea tuturor regulilor atât de tactica criminalistică cât și de normele procesual penale. A doua propunere înaintată E. Iu. Samolaeva și Z.G. Samoșina, de asemenea nu poate fi acceptată, deoarece conform articolului 116 CPP al RM trebuie să fie prezentate spre recunoaștere nu mai puțin de patru persoane (inclusiv asistenți procedurali), realizarea ideii savanților în cauză nu va permite de asigurat criteriile calitative ale acțiunii de urmărire nominalizate.

De asemenea, am fi vrut să menționăm ce deși această metodă este stipulată de legislație, în Republica Moldova nu sunt create în toate comisariatele de poliție încăperi specializate. În practică se folosesc metodele indicate de L. Brusnițan sau se înlocuiește prezentarea pe viu cu prezentarea spre recunoaștere după fotografie, fapt ce reprezintă, în opinia noastră, o încălcare brutală a recomandărilor tacticii criminalistice și a normelor procesual-penale.

Astfel, dacă apărătorul se va afla în încăperea cu persoana prezentată spre recunoaștere, el este lipsit de posibilitatea de a controla mersul și rezultatele măsurii precum și corectitudinea acesteia, după logica procesuală el trebuie să se afle unde se află persoana care recunoaște, doar cu excepția cazului în care există pericolul divulgării datelor, precum și este reală amenințarea pentru viața și sănătatea persoanei care recunoaște (în cazul cercetării infracțiunilor comise de grupări

criminale organizate). În acest caz, trebuie întreprinse măsuri care ar exclude posibilitatea ca apărătorul să vadă fața persoanei care recunoaște.

N. Vlasenko și A. Ivanov consideră în acest context că pentru a exclude posibilitatea ca apărătorul să vadă fața persoanei care recunoaște, el trebuie să se afle în spatele acestei persoane, nivelul de iluminare fiind minimalizat. [6. p. 22]

D. Burâka consideră că se poate folosi o metodă mai simplă și mai sigură, și anume echiparea persoanei care recunoaște cu o mască ce iar camufla capul. [7. p. 96]

În opinia noastră, nici o variantă nu este acceptabilă, dat fiind faptul că fiecare își are propriul neajuns. La rândul nostru, am fi vrut să oferim o nouă modalitate care ar mulțumi toate părțile. După cum am menționat anterior, încăperea specializată trebuie să fie separată în două de un perete cu vitraliu. Totodată, pentru ca apărătorul să poată vedea mersul și rezultatul prezentării spre recunoaștere perpendicular acestui perete trebuie să fie poziționat alt perete în care, de asemenea, trebuie să fie montat un vitraliu care ar oferi posibilitatea de a viziona ce se întâmplă în ambele încăperi. Pentru ca să nu fie văzută fața persoanei ce recunoaște, lumina în odaia unde se află apărătorul va fi mai puternică în încăperea unde se află persoana care recunoaște va fi minimalizată astfel încât apărătorul să vadă conturul corpului, va auzi dar nu va fi în stare să perceapă fața. În caz de necesitate se va adresa folosind un pseudonim. Se poate folosi și utilaj care denaturează glasul persoanei ce recunoaște pentru a spori gradul de securizare.

În literatura din domeniu din spațiul fostei URSS, precum și în practica din Occident se salută posibilitatea folosirii mijloacelor tehnice pentru reproducerea videogramelor în cazurile infracțiunilor însoțite de violență, dat fiind faptul că utilizarea acestei metode contribuie ca martorului, victimei să i se provoace daune psihice și morale minime; copiii în cazul folosirii acestei metode sunt mai calmi, colaborează mai sigur în procesul de depunere a depozițiilor. În cazul folosirii videografelei persoanele nu se confruntă direct, pe viu cu bănuitul, fapt care exclude confruntarea, copiii sunt protejați contra influențelor exterioare negative, care pot să-i sperie, să-i frustreze. [8. p. 9]

Această modalitate de percepere a persoanelor a fost introdusă recent și în Republica Moldova, fiind utilizată în cadrul ședințelor de judecată din cadrul Curții de apel care prevede audierea martorului, victimei, cu folosirea unui sistem video.

„Codul D ” ce reglementează practica identificării în Marea Britanie stipulează cazurile în care pot fi folosite video imprimările pentru identificare (prezentarea spre recunoaștere): bănuitul este cunoscut dar nu se știe locul aflării lui, există un număr mare de martori, victime, starea sănătății persoanei ce recunoaște nu permite participarea la proces, existența unei distanțe considerabile, renunțarea bănuitului la procedura de identificare. Același act normativ englez prevede că identificarea în baza imaginii video este mai rațională dacă ea poate fi organizată și desfășurată mai rapid ca prezentarea spre recunoaștere.

L. Brusnițan consideră că imaginea video a persoanei ce trebuie recunoscută poate fi percepută prin translare video, sau prin reproducerea videografelei înregistrate anterior. Atât în cazul folosirii imprimării video, cât și în cazul trans-

lației video trebuie să fie respectate cerințele procesual-penale privind numărul de persoane și cerințele față de ele. Trebuie să fie respectate cerințele și în cazul utilizării video aparaturii.

Pentru realizarea translării video se folosește un sistem video cu funcție de transmitere recepție compus din: televizor (monitor), cameră video color și transmițător, sau sistem prin cablu. În cadrul ședințelor Curții de Apel al Republicii Moldova imaginea persoanei fiind denaturată (posibilitatea de a vedea cum arată real o au doar judecătorii), de asemenea, este distorsionat și vocea persoanei. Experiență în folosirea unui acest tip de video sistem o are și procuratura or. Moscova (Federația Rusă). Procurorii folosesc complexul video „VIDEO-SENDER WV-050”, complexul este amplasat în două încăperi distanța între care nu trebuie să depășească 50 m (fiind posibilă amplasarea lor pe etaje diferite).

În încăperea unde se va afla persoana supusă prezentării și asistenței procedurale, se va instala o cameră video pe un suport. În încăperea unde se află persoana ce recunoaște, ofițerul de urmărire penală se va instala monitorul video, semnalul fiind recepționat prin antenă, în cazul în care nu există posibilitatea se poate folosi sistemul prin cablu, fiind utilizate conexiunile prevăzute pentru semnale audio, video. Acest gen de sistem video poate fi și de tip staționar, dar atunci se pierde aspectul său mobil. [9.p.75]

Sistemul video poate fi folosit și în cazul prezentării spre recunoaștere, în cazul existenței unui pericol pentru victime, martori, precum și necesitatea evitării scurgerii de informații de către apărătorul bănuiților se poate face o trifurcare a sistemului menționat prin amenajarea unei încăperi suplimentare unde să se afle apărătorul, imaginea feței, tembrul vocii persoanei pe monitorul vizionat de apărător să fie distorsionate.

L. Brusnițan menționează că această modalitate de prezentare spre recunoaștere nu este prevăzută de CPP al Federație Ruse, ea ar putea fi posibil de utilizat. Noi suntem de opinia că acest aspect reprezintă un impediment în folosirea acestei metode dat fiind faptul că orișicare apărător va găsi suficiente pretenții față această metodă, mai ales când există interesul material și financiar.

Cu privire la folosirea tehnologiilor video art. 116 al CPP al RM nu stipulează nimic. În el se menționează prezentarea spre recunoaștere, în afara spațiului vizibilității, persoane prezentate spre recunoaștere (prin vitraliu), respectiv utilizarea tehnologiilor video poate fi privită de către instanța de judecată ca o încălcare a normelor procesual-penale. Totodată, am fi vrut să menționăm avantajele înregistrării video, ea poate fi prezentată spre recunoaștere mai multor persoane concomitent și în diferite perioade de timp. În același timp am fi vrut să menționăm că spre deosebire de video translare în cazul înregistrării video se exclude posibilitatea ca persoana ce recunoaște să propună persoanelor prezentate spre recunoaștere să realizeze anumite acțiuni (să se întoarcă, să se deplaseze, să pronunțe unele fraze), acest fapt impune ca în timpul video translării persoanele prezentate spre recunoaștere să fie prezentate atât în plan general, cât și mediu, plan mărit fiind vizualizate toate detaliile, în plan static precum și în mișcare, cu fixarea glasului etc.

Savanții A.A. Toporkov, E.P. Ișcenko menționează faptul că în ultimii ani

pentru fixarea semnalmentelor exteriorului se folosește video înregistrarea. Videotecele se folosesc analogic cu fototecile. În procesul-verbal de prezentare spre recunoaștere se menționează numărul de imagini, persoanele înregistrate cu anumite numere și faptul că pe imaginea cu numărul concret, persoana ce recunoaște a recunoscut persoana pe care el a perceput-o în circumstanțele nominalizate. [10. p. 459-460]

Considerăm că utilizarea video tehnologiilor va avea un efect pozitiv asupra rezultatelor acțiunii de urmărire penală nominalizate, dar considerăm oportun menționarea faptului că codul de procedură penală înaintează cerințe calitative și cantitative, persoanele prezentate nu trebuie să fie mai puțin de patru, asemănătoare din punctul de vedere al vârstei, staturii, constituției, hainelor, toate acestea fiind necesar de respectat.

În practica organelor de drept din Occident pentru recunoaștere se folosesc video materiale înregistrate de polițiști de la diferite măsuri de serviciu sau de la diferite video camere de supraveghere.

Folosirea unor astfel de materiale este posibil și în Republica Moldova (fiind folosite în practica organelor de drept în cazul atacurilor tâlhărești asupra unor instituții bancare), dar calitatea lor trebuie să fie corespunzătoare, precum și faptul reglementării lor să fie stipulat de lege.

Pentru perfecționarea instituției prezentării spre recunoaștere, precum și pentru sporirea gradului de securizare a participanților pe care îl oferă, considerăm oportună operarea unor modificări ale art.116 a CPP al RM, fiind completate cu următoarele puncte:

– prezentarea spre recunoaștere se realizează în afara spațiului vizibilității prin video translare, când victimelor li s-a provocat traume fizice și morale grave, persoana care recunoaște este minoră sau aceste persoane se în pericol;

– prezentarea spre recunoaștere poate fi efectuată în baza unei înregistrări video, când starea sănătății persoanei, sau distanța considerabilă la care se află persoana face dificilă realizarea pe viu a acțiunii;

– prezentarea spre recunoaștere se realizează după voce, mers, pe viu, în cazul în care victimelor li s-a provocat traume fizice și morale grave, persoana care recunoaște este minoră sau aceste persoane se află în pericol poate fi realizată prin video translare sau în baza unei înregistrări video.

Realizarea și introducerea măsurilor menționate atât în practica organelor de drept, cât și în legislație vor contribui atât la eficientizarea acțiunii de urmărire penală nominalizate, va contribui la lichidarea lacunelor de legislație, va spori gradul de securizare a subiecților procesului penal.

Referințe bibliografice

1. С. Л. Марченко, *Обеспечение безопасности участников уголовного процесса*, Дис...канд. юрид. наук. М., 1994.
2. С.П. Щерба, О.А. Зайцев, «Как обеспечить безопасность участников процесса», în *Вестник МВД России*, № 561993.
3. В.П. Антонов «Тактика предъявления лица для опознания в условиях, исключающих визуальное наблюдение опознающего опознаваемым», în

- Реализация положений УПК РФ в расследовании преступлений*, М., 2004.
4. Л. Брусницын, «Опознание в условиях, исключающих наблюдение опознаваемым опознающего», *în Уголовное право*, №. 2, 2005 г.
 5. Е. Ю. Самоллева, З.Г. Самошина, *Предъявление для опознания лица в условиях исключающих наблюдение опознающего опознаваемым*.
 6. Н. Власенко, А. Иванов, «Опознание в условиях, исключающих визуальное наблюдение», *în Законность*, пг. 6.
 7. Д.Б. Бурька, Дис.. канд. юрид. наук, М., 2005.
 8. КОДЕКС «КОД D» практики идентификации Великобритании вошел в силу 31 января 2008, а также Л. Брусницын, «Опознание в условиях, исключающих наблюдение опознаваемым опознающего», *în Уголовное право*, № 2, 2005 г.; Е.Ю. Самоллева, З.Г. Самошина, *Предъявление для опознания лица в условиях, исключающих наблюдение опознающего опознаваемым*.
 9. Л. Брусницын, «Опознание в условиях, исключающих наблюдение опознаваемым опознающего», *în Уголовное право*, № 2, 2005 г.
 10. Е. П. Ищенко, А.А. Топорков, *Криминалистика*, Москва, изд. Инфра – М., 2007.
 11. «Использование в Великобритании видеопознаний потерпевших при расследовании дел о преступлениях против детей (извлечение)», *în Информационный бюллетень СК при МВД России*, nr. 1 (90), 1997.

С.Н. ЧАБАНЕНКО,

аспирант кафедры уголовно-правовых дисциплин

Днепропетровского государственного университета внутренних дел,

старший прокурор прокуратуры Баглейского района г. Днепродзержинска, Украина

**УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ РЕГЛАМЕНТАЦИЯ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ
ПРЕСТУПЛЕНИЯМ В БЮДЖЕТНОЙ СФЕРЕ**

Согласно Бюджетного кодекса Украины в Главе 18 предусмотрена ответственность и меры воздействия за совершенные нарушения бюджетного законодательства. В свою очередь Уголовный кодекс Украины регламентирует уголовную ответственность за совершение преступлений в бюджетной сфере (ст. 210, 211), входящих в Раздел VII Особенной части Уголовного кодекса Украины «Преступления в сфере хозяйственной деятельности». Однако, по мнению ученых В.Н. Руфановой и А.А. Титаренко, к преступлениям, связанным с использованием бюджетных средств следует относить и статьи 191, 222, 364, 366 и 367 УК Украины. То есть, ученые считают, что «преступления в бюджетной сфере» является более широким понятием, чем «преступления, совершаемые с использованием бюджетных средств». По нашему мнению, с учетом существующих положений некоторых нормативно-правовых актов, содержащих положения о сущности преступлений в бюджетной сфере, следует разграничивать 3 категории преступлений:

- 1) преступления, связанные с наполнением бюджета;
- 2) преступления, связанные с распределением бюджетных средств;
- 3) преступления, связанные с расходами.

Однако, официальная статистика Генеральной прокуратуры Украины и МВД Украины, к сожалению не разграничивают бюджетные преступления по следующим группам. Так, только за I квартал 2012 года правоохранители обнаружили 3,3 тыс. преступлений в сфере бюджетных злоупотреблений. Предварительно установленная сумма убытков - более 800 млн грн. Немалую долю государственных убытков в бюджетной сфере составляют последствия нарушений при проведении государственных закупок - 400 млн грн. Учитывая статистические данные МВД Украины, наибольшее количество преступлений по 2005-2011 гг. совершено в бюджетной сфере, в агропромышленном комплексе, на объектах топливно-энергетического комплекса, в сфере приватизации, в сфере банковской и внешнеэкономической деятельности. Значительные убытки государству вызывают преступления, связанные с хищением бюджетных средств путем незаконного возврата из государственного бюджета сумм налога на добавленную стоимость (НДС) в связи с фиктивными (бестоварными) экспортными операциями.

Учитывая это, значимую роль составляет эффективность и действенность бюджетной системы государства, которая постепенно модернизируется и совершенствуется законодательно.

Научные работы, посвященные уголовно-правовой регламентации и предотвращению преступлений в бюджетной сфере относятся таким отечественным и зарубежным ученым: П.П. Андрушко, Ю.Л. Анисимов, Б.В. Волженкин, О.З. Гладун, В.В. Голина, Н.О. Гуторова, Л.М. Давыденко, А.И. Долгова, А.А. Дудоров, А.П. Закалюк, А.Г. Кальман, О.М. Литвак, В.В. Лунеев, Н.И. Мельник, В.Н. Попович, В.Н. Руфанова, Е.Л. Стрельцов, В.Я. Таций, А.А. Титаренко, Н.И. Хавронюк, В.И. Шакун и другие.

Что касается уголовно-правовой регламентации предотвращения преступлений в бюджетной сфере, следует отметить, что в уголовном кодексе 1960 года законодателем расширено сферу защиты отношений в бюджетно-налоговой сфере (ст. 148-2 с 1993, ст. 80-3 с 1997г. ст. 80-4 с 1997г. и др.). В действующем Уголовном кодексе Украины численность составов преступлений в бюджетной сфере расширилась, а большинство санкций данных статей предусматривают наказание в виде штрафа, исправительных работ, ограничения свободы и лишения свободы с лишением права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью.

Одним из положительных моментов является то, что в действующем УК Украины статьи вышеуказанных составов преступлений отнесено законодателем к одному разделу - «Преступления в сфере хозяйственной деятельности», однако как в УК Украины 1960 г. данные статьи были размещены в разных главах (другие преступления против государства, хозяйственные преступления). Однако, следует определить и недостатки. Например, часть составов преступлений закреплена в действующем УК Украины, посягающие на отношения в бюджетно-налоговой сфере, вызывает сомнение и в цивилизованных странах не преследуется уголовным законодательством. Если такие преступления, как уклонение от уплаты налогов, сборов, обязательных платежей (ст. 212 УК Украины), изготовление, хранение, приобретение, перевозка, пересылка, ввоз в Украину с целью сбыта или сбыт поддельных денег, государственных ценных бумаг или билетов государственной лотереи (ст. 199 УК Украины), легализация (отмывание) доходов, полученных преступным путем (ст. 209 УК Украины), являются общепризнанными международной практикой, то нарушение законодательства о бюджетной системе (ст. 210 УК Украины), издание нормативно-правовых актов, уменьшающих поступления в бюджет или увеличивают расходы бюджета вопреки закону (ст. 211 УК Украины) является несколько спорным в контексте их регламентации в административном, дисциплинарном и финансовом законодательстве. С другой стороны, противодействие преступлениям в бюджетной сфере реализуется через уголовно-правовые средства, а это не может не влиять на экономическое положение Украины.

Внесении изменений в Кодекс на основании Законов Украины «О внесении изменений в Уголовный и Уголовно-процессуальный кодексы Украины относительно гуманизации уголовной ответственности» от 15 апреля

2008 года, «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно гуманизации ответственности за правонарушения в сфере хозяйственной деятельности» от 15 ноября 2011 года стали продолжением политики гуманизации уголовного права. В русле этой политики подготовлен и проект Закона Украины «О внесении изменений в Уголовный кодекс Украины относительно внедрения института уголовных проступков».

Так, в Проекте Закона Украины «О внесении изменений в Уголовный кодекс Украины относительно введения института уголовных проступков», вносимого народным депутатом Украины Швецом В.Д. предусмотрено статьи:

- 210 Нецелевое использование бюджетных средств, осуществление расходов бюджета или предоставление кредитов из бюджета без установленных бюджетных назначений или с их превышением;

- 211. Издание нормативно-правовых актов, уменьшающих поступления бюджета или увеличивают расходы бюджета вопреки закону;

- 212. Уклонение от уплаты налогов, сборов (обязательных платежей);

- 496. Нарушение бюджетного законодательства.

Последняя статья - 496 - предусматривает уголовную ответственность за внесение недостоверных данных в бюджетные запросы, что привело к утверждению необоснованных бюджетных назначений или необоснованных бюджетных ассигнований; нарушение требований Бюджетного кодекса Украины при осуществлении предварительной оплаты за товары, работы и услуги за счет бюджетных средств, а также нарушение порядка и сроков осуществления такой оплаты, осуществление платежей за счет бюджетных средств без регистрации бюджетных обязательств, при отсутствии подтверждающих документов или при включении в платежные документы недостоверной информации, а также безосновательный отказ в проведении платежа органами Государственного казначейства Украины; нарушение требований Бюджетного кодекса Украина при осуществлении расходов государственного бюджета (местного бюджета) в случае несвоевременного вступления в силу закона о Государственном бюджете Украины (несвоевременного принятия решения о местном бюджете) на соответствующий год, совершенное должностным лицом.

При условии вступления в силу УПК Украины 2012 года и введение в УК Украины уголовных проступков и криминализации статьи 496, предложенной В.Д. Швецом, можно говорить о повышении эффективности уголовно-правовой регламентации и уменьшение количества лиц, привлеченных к уголовной ответственности за преступления в бюджетной сфере, а также введение отдельного подразделения в Раздел VII Особенной части УК Украины «Преступления в бюджетной сфере».

Oleg CHIRIL,

lector al Catedrei Drept public

a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept

ASPECTE INTERNAȚIONALE CU PRIVIRE LA PROTECȚIA ȘI ASIGURAREA DREPTURILOR MARTORILOR

In Moldova, but also in many other European countries, transnational organized crime has developed. In the investigation and prevention of crime, especially the organized, became important witnesses have confidence in the judiciary. Organized crime is characterized by the use or availability of using violence and intimidation against witnesses, but despite the technical and scientific developments, the testimony of witnesses is still irreplaceable as a means of providing evidence. In view of these facts, the need for better witness protection resulted from the need to detect, accuse and judge offenses with high efficiency. Witness protection will be successful if they will be protected against acts of intimidation and harassment that could be subjected to criminal organizations.

În Republica Moldova dar și în multe alte state europene, criminalitatea organizată transnațională s-a dezvoltat. Organizațiile criminale au devenit mult mai puternice și mai bine organizate, fiind implicate din ce în ce mai mult în diferite forme de cooperare. În procesul de investigare și prevenire a criminalității, în special a celei organizate, a devenit important ca martorii să aibă încredere deplină în sistemul judiciar care pentru moment este afectat de două impedimente, unul de ordin social, iar altul de ordin juridic.

Impedimentele de ordin juridic se manifestă prin instabilitatea, neclaritatea normelor juridice, ineficacitatea reglementărilor juridice.

Impedimentele de ordin social constau în neîncrederea în sistemul de justiție, inegalitatea socială a justițiabililor, discriminarea. [1, pag. 38]

Mijloacele clasice de a lupta împotriva criminalității sunt nepotrivite ca răspuns la noile sale forme. Crima organizată se caracterizează prin folosirea sau prin disponibilitatea de a folosi violența și intimidarea împotriva martorilor; dar în ciuda evoluțiilor tehnico-științifice, mărturia martorilor este încă de neînlocuit ca mijloc de furnizare de dovezi. Ținând seama de aceste fapte, nevoia pentru o mai bună protecție a martorilor a rezultat din necesitatea de a descoperi, a acuza și a judeca infracțiunile cu un nivel ridicat de eficiență.

Astfel, martorii au nevoie de încredere pentru a putea sprijini autoritățile implicate în procesul de combatere și prevenire a crimei organizate. Ei trebuie să aibă certitudinea că vor fi protejați împotriva acțiunilor de intimidare și hărțuire la care ar putea fi supuși de către organizațiile criminale.

Martorul este persoana care a fost de față și a perceput cu propriile simțuri un anumit eveniment sau a căpătat direct anumite cunoștințe legate de eveni-

mentul în cauză. Iar mărturia este considerată reamintirea unei observații, a unei întâmplări sau situație ce are legătură cu fondul cauzei.

Martorul este persoana citată în această calitate de organul de urmărire penală sau de instanță, precum și persoana care face declarații, în modul prevăzut de Codul de procedură penală, în calitate de martor. Ca martori pot fi citate persoane care posedă informații cu privire la vreo circumstanță care urmează să fie constatată în cauză. [2]

Apariția criminalității organizate în societatea modernă a condus la reconsiderarea obligativității cetățeanului de a depune mărturie, iar în contextul anumitor tipuri de criminalitate nu se poate ignora faptul că acesta se expune unor pericole din partea infractorilor sau complicilor săi. Justiția trebuie să vină în întâmpinarea acestor represalii, răspunzând cerințelor martorului a cărui mărturie este crucială pentru aflarea adevărului.

Inițial, măsuri de protecție deosebite față de martori s-au luat în SUA, extinzându-se în Anglia, Canada și alte state ca urmare a succesului înregistrat în lupta împotriva crimei organizate, în special a mafiei. Din aceste considerente un loc aparte în procesul judiciar al SUA îl constituie Programul de protecție a martorilor. Programul de protecție a martorilor a fost autorizat prin „Actul de control asupra crimei organizate” din 1970 și a fost modificat prin Legea „măsurilor de control al criminalității” din 1984. Toate acestea au determinat ca astăzi, în peste 40 de state europene și noneuropene să fie înființate structuri specializate de protecție a martorilor [3, p. 4-7]

Datoria de a depune mărturie implică acum responsabilitatea statelor de a garanta martorilor posibilitatea de a depune mărturie fără a fi supuși vreunui risc din partea vreunei persoane.

Uniunea Europeană s-a arătat de la început interesată în stabilirea unor măsuri de protecție vizavi de martorii și colaboratorii justiției, de victimele-martor și de martorii minori, apreciind că numai adoptând măsuri care să încurajeze martorii să participe la procese pot fi atinse țintele propuse în lupta împotriva criminalității organizate.

Apreciindu-se că toate eforturile depuse pentru combaterea mării criminalități, terorismului și infracțiunilor grave nu ar fi suficient de eficiente fără aportul martorilor și colaboratorilor justiției la această luptă, au fost elaborate o serie de recomandări care să asigure un cadru de siguranță sporit martorilor, fiind stabilite măsuri procedurale și extraprocedurale, care, aplicate, sunt menite să ducă la o mai bună înfăptuire a justiției. [4, p. 4-7]

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, sistemele de drept ale statelor Europei și ale S.U.A au consacrat declarațiile de martori ca un mijloc de probă de drept comun; o atare consacrare a constituit un salt calitativ în justiția penală. [5, p. 56] Astăzi aproape că nu există proces penal în care instituția probei cu martori să nu fie prezentă.

Cu ocazia săvârșirii unei infracțiuni, sunt lezate anumite valori sociale apărute de norme penale care conduc spre un „conflict de drept penal substanțial care generează un raport juridic de drept penal”. [5, p. 76] Declarațiile martorilor fac parte din mijloacele de probă prin care se constată elemente de fapt ce pot servi

ca probă. Martorul în sine nu este un mijloc de probă, au acest caracter numai declarațiile lui în măsura în care concură la rezolvarea cauzei.

Data fiind importanța care se atribuie probei cu martori, în special în procesul penal unde proba cu martori constituie regula, dar ținând cont și de vechimea acestui mijloc de probă, nu întâmplător, martorii sunt considerați „ochii și urechile justiției”. [6, p. 93]

Calitatea de martor incumbă anumite drepturi și obligații. La capitolul drepturi, martorului i se pot înscrie următoarele :

- 1) să știe în legătură cu care cauză este citat;
- 2) să ceară recuzarea interpretului, traducătorului care participă la audierea sa;
- 3) să înainteze cereri;
- 4) să fie informat despre toate măsurile de protecție disponibile, conform prevederilor prezentului cod și ale Legii privind protecția de stat a părții vătămate, a martorilor și a altor persoane care acordă ajutor în procesul penal;
- 5) să fie informat despre posibilitatea audierii, prin intermediul unei teleconferințe cu imaginea și vocea distorsionate, astfel încât să nu poată fi recunoscut;
- 6) să solicite organului de urmărire penală consemnarea datelor de identitate reale într-un proces-verbal separat, care se va păstra într-un plic sigilat, excluzând posibilitatea învinutului de a lua cunoștință de aceste date;
- 7) să refuze de a face declarații, de a prezenta obiecte, documente, mostre pentru cercetare comparativă sau date dacă acestea pot fi folosite ca probe care mărturisesc împotriva sa sau a rudelor sale apropiate;
- 8) să facă declarații în limba maternă sau în altă limbă pe care o posedă; să ia cunoștință de declarațiile sale înregistrate, să ceară corectarea sau completarea declarațiilor sale;
- 9) la depunerea declarațiilor, să utilizeze documente ce conțin calcule complicate, denumiri geografice și altă informație care este dificil de a o expune din memorie, notițe asupra amănunțelor greu de reținut; să ilustreze declarațiile sale cu scheme, desene grafice;
- 10) la participarea în acțiuni procesuale din cadrul urmăririi penale, să fie asistat de un apărător ales de el ca reprezentant;
- 11) să scrie personal declarațiile sale în procesul-verbal al audierii din cadrul urmăririi penale;
- 12) să ceară compensarea cheltuielilor suportate în cauza penală și repararea prejudiciului cauzat de acțiunile nelegitime ale organului de urmărire penală sau ale instanței;
- 13) să i se restituie bunurile ridicate de organul de urmărire penală sau prezentate de el însuși în calitate de probe, să primească documentele, ce îi aparțin, în original. [7]

Obligațiile martorului privesc următoarele aspecte:

- 1) să se prezinte la citarea organului de urmărire penală sau a instanței pentru a face declarații și a participa la acțiuni procesuale;
- 2) să facă declarații veridice, să comunice tot ce știe în legătură cu cauza respectivă și să răspundă la întrebările puse, să confirme, prin semnătură, exactitatea declarațiilor sale incluse în procesul-verbal al acțiunii procesuale sau anexate la acesta;

3) să prezinte, la cererea organului de urmărire penală sau a instanței, obiecte, documente, mostre pentru cercetare comparativă;

4) să accepte, la cererea organului de urmărire penală, examinarea corporală;

5) la cererea organului de urmărire penală, să fie supus unei expertize în condiții de ambulator pentru verificarea capacității de a înțelege corect circumstanțele care urmează să fie constatate în cauza respectivă și de a face declarații juste în cazul în care sînt temeieri verosimile pentru a pune la îndoială o asemenea capacitate;

6) să se supună dispozițiilor legale ale reprezentantului organului de urmărire penală sau ale președintelui ședinței de judecată;

7) să nu părăsească sala de ședințe fără permisiunea președintelui ședinței;

8) să respecte ordinea stabilită în ședința de judecată.

(8) Neexecutarea neîntemeiată de către martor a obligațiilor sale atrage răspunderea prevăzută de lege.

(9) Dacă martorul nu se prezintă la acțiunea procesuală fără motive întemeiate, organul de urmărire penală sau instanța are dreptul să ordone aducerea lui silită.

(10) Martorul care refuză sau se eschivează de a face declarații poartă răspundere conform art. 313 din Codul penal, iar martorul care face declarații mincinoase cu bună știință – conform art.312 din Codul penal.

Persoana aflată în stare de pericol poate înainta procurorului care conduce urmărirea penală sau, după caz, instanței de judecată o cerere de includere în programul de protecție. [8] „Programul de protecție” reprezintă măsurile de protecție individuale, croite după nevoia unui individ, care sunt, de exemplu, cele descrise într-un memorandum de acord, semnat de autoritățile responsabile și de martorii protejați sau colaboratorii justiției.

Conform art. 13, 14, 22 din Legea din 16.05.2008, măsurile de protecție de stat sunt clasificate în: măsurile urgente, măsurile de protecție și măsurile de asistență

Măsurile de protecție sunt toate măsurile individuale procedurale sau ne-procedurale destinate protejării martorilor sau colaboratorilor justiției de orice intimidare și/sau consecințe periculoase asupra deciziei de a colabora cu justiția.

Măsurile de protecție procedurale sunt în vigoare pe perioada procesului și de obicei până la finalizarea sa cel mai târziu. Măsurile extraprocedurale sunt măsuri pe termen lung și pot dura câțiva ani, de ex. până la independența economică completă a unei persoane relocate.

Principalele obiective urmărite prin aplicarea unui Program de protecție martorilor și colaboratorilor justiției sunt:

- determinarea martorului să participe la înfăptuirea justiției știind că este protejat pe toată perioada existenței stării de pericol;
- protejarea martorului față de orice fel de amenințare sau intimidare;
- asigurarea unor măsuri de protecție croite pe necesitățile fiecărui martor;
- degrevarea organelor judiciare de sarcina protecției martorilor și canalizarea eforturilor acestora spre alte activități judiciare.

Cooperarea internațională în domeniul protecției martorilor se impune pe zi ce trece ca un deziderat al unităților specializate în acest domeniu datorat eficienței

entizării metodelor de lucru pentru asigurarea unei protecții depline a martorilor aflați în programe de protecție.

Consiliul Europei recomandă statelor membre să aplice măsuri de protecție extraprocedurale asigurate de poliție, inclusiv schimbarea identității, a locului de domiciliu, asistență și găsirea unui loc de muncă și protecție fizică. [9]

Pentru protecția martorilor, Consiliul Europei solicită statelor membre să acționeze în lumina următoarelor linii directoare: [10]

– „martor”, în sensul deciziei, este acea persoană care deține informații considerate ca fiind importante de organele abilitate și implicate în derularea unei proceduri penale și care, în cazul transmiterii lor, pot duce la punerea acestei persoane în pericol;

– acești martori trebuie protejați în fața oricărei forme directe sau indirecte de amenințare, punerea sub presiune sau hărțuire; asigurarea unei protecții corespunzătoare martorilor înainte, în timpul procesului și după încheierea acestuia; dacă este necesar, protecția trebuie asigurată și pentru părinți, copii sau persoane apropiate martorilor;

În Republica Moldova pentru realizarea acestor sarcini și obiective în domeniul protecției martorilor, legiuitorul a ajustat cadrul normativ și instituțional intern în concordanță cu cel internațional, iar în cadrul ministerului Afacerilor Interne la 15 octombrie 1999 a creat o subdiviziune operativă specializată și anume „Biroul protecție de stat a participanților la proces”, care la 20 noiembrie 2008 a fost redenumită în „Direcția protecție a martorilor”.

Bibliografie

1. I. Bantus, N. Sandu, O. Chiril, *Organele de ocrotire a normelor de drept*, Chișinău 2012, pag. 38.
2. Codul de procedură penală nr. 122-XV din 14.03.2003, publicat în Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 104-110/447 din 07.06.2003.
3. Adrian-Augustin Bărascu, *Cooperarea internațională în realizarea protecției martorilor, curs universitar*, Editura Etna, 2008.
4. Adrian-Augustin Bărascu, George Țical, *Managementul protecției martorilor, curs universitar*, Editura Etna, 2007.
5. Ioan Doltu și colectiv, *Martorul în procesul penal*, Editura Lumina Lex, București, 2004, pag. 56.
6. Mihai Apetrei, *Drept procesual penal, partea generală*, Editura Oscar Print, pag. 76.
7. J. Bentham, *Traite des preuves judiciares*, Editura Bassage freres, Paris, 1823, vol. I, p. 93.
8. Legea nr. 105 cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal.
9. Recomandarea Consiliului Europei R(97)13, privind protecția martorilor și colaboratorilor justiției.
10. Decizia cadru a Consiliului Europei cu privire la protecția martorilor în cadrul combaterii criminalității internaționale din 23.11.2005.

Sofia CHIRIȚA,

asistent universitar al Catedrei Științe polițienești și socio-umane
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

ROLUL UNHCR ÎN DOMENIUL PROTECȚIEI DREPTURILOR REFUGIAȚILOR

„Patria mea e lumea întreagă,
frații mei sunt toți oamenii”.
(Thomas Paine)

We live in such a period that we face enormous global uncertainty, but this situation is much more evident for tens million of refugee and displaced people or uprooted because of conflicts and persecution. The High Commissioner for persecution, as a agency specialized of United Nations, it has competence to monitorize the situation of applicants of refugee and for asylum, to respect their rights.

Trăim timpuri în care ne confruntăm cu o enormă nesiguranță globală, însă această stare este mult mai evidentă pentru zecile de milioane de refugiați și persoane strămutate ori deșărădăcinate din cauza conflictelor și persecuțiilor. Ei au pierdut nu doar meleagurile lor, ci și casele, pe cei dragi, prietenii lor, comunitățile lor și țările lor, devenind printre cele mai vulnerabile pături de pe pământ. Fiecare în parte și toți împreună au o istorie foarte umană care trebuie spusă. Refugiații nu reprezintă doar date statistice lipsite de viață, ei sunt oameni asemeni ție și mie, care au pierdut totul nu din vina lor.

Fiecare din noi are nevoie de un loc pe care să-l numească „casă”, un loc unde „apartinem”, dar pentru milioane de refugiați și persoane strămutate în toată lumea astăzi casa e ceva mai mult decât un vis îndepărtat. Fugind de persecuție și de conflict, deseori cu nimic mai mult decât cu hainele în spate, refugiații sunt separați de tot ce le este aproape: familie, prieteni, serviciu, comunitate și cultură.

În pofida enormelor lor suferințe, refugiații nu încetează niciodată să viseze la casa lor și la toate cele ce includ aceasta: familie, acceptare, securitate, simțul de apartenență și bunăstare.

A menține vie speranța refugiaților ține de responsabilitatea fiecăruia dintre noi, inclusiv de responsabilitatea liderilor internaționali care ar trebui să depună mai mult efort pentru a elimina cauzele conflictelor și a strămutărilor.

Din punct de vedere juridic, sensul termenului *refugiat* este definit în art.1 pct. (2) al Convenției privind statutul refugiaților, încheiată la Geneva la 28 iulie 1951, care prevede că: „Refugiatul este persoana care, în urma unor evenimente

survenite înainte de 1 ianuarie 1951 și unor temeri justificate de a fi persecutată datorită rasei, religiei, naționalității, apartenenței la un anumit grup social sau opiniilor sale politice, se află în afara țării a cărei cetățenie o are și care nu poate sau, datorita acestei temeri, nu dorește protecția acestei țări; sau care, neavând nici o cetățenie și găsindu-se în afara țării în care avea reședință obișnuită ca urmare a unor astfel de evenimente, nu poate sau, datorită respectivei temeri, nu dorește să se reîntoarcă” [1, p. 23].

Acum, la început de secol XXI, protecția refugiaților înseamnă manifestarea solidarității față de persoanele cele mai amenințate din lume. Protecția refugiaților este o răspundere care revine în primul rând statelor. Pe parcursul celor 50 de ani de existență, Înalțul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați (UNHCR) a colaborat strâns cu guvernele, în calitate de partener în protecția refugiaților. În toate regiunile lumii, guvernele au acordat azil cu generozitate refugiaților și le-au permis să rămână până când condițiile le-au permis să se întoarcă în țara de origine în siguranță și demnitate. Guvernele au permis UNHCR să-și desfășoare activitatea pe teritoriile lor și au acordat asistență financiară refugiaților, atât prin propriile programe interne pentru refugiați, cât și prin finanțarea operațiunilor de protecție și asistență ale UNHCR [2, p. 7].

Înalțul Comisariat pentru Refugiați, ca agenție specializată a Organizației Națiunilor Unite, are competența să monitorizeze situația solicitanților de azil și refugiaților, să contribuie la respectarea drepturilor lor [3, p. 20].

Cu sediul general la Geneva (Elveția) [4, p. 52], agenția a fost creată pe data de 14 decembrie 1950 de către Adunarea Generală a Națiunilor Unite și a început să activeze efectiv din 1951 (pentru un mandat inițial de 3 ani), acordând ajutor la peste un milion de refugiați europeni în urma celui de al Doilea Război Mondial. În următoarele decade, deoarece numărul persoanelor dezrădăcinate de la locurile lor de trai a crescut în toată lumea, mandatul agenției a fost extins la fiecare cinci ani [5, p. 52-53].

Actualmente, în lume se numără circa 20 de milioane de oameni deveniți victime ale emigrației din constrângere și a strămutărilor forțate. Cifra respectivă include atât refugiați, cât și solicitanți de azil și persoanele intern strămutate și este recunoscută drept cea mai mare cifră de oameni strămutați în istoria omenirii. Cea mai mare parte din numărul refugiaților o constituie refugiații originari din țările sărace ale Asiei și Africii care duceau la baștină lipsă de cele mai elementare lucruri cum ar fi: apă potabilă, hrană, adăpost etc.

Scopul principal al UNHCR este de a asigura respectarea drepturilor și bunăstarea refugiaților. UNHCR tinde să asigure fiecăruia dreptul de a solicita azil și de a găsi refugiu sigur într-o altă țară, precum și dreptul de a se întoarce benevol acasă. Oferind asistență refugiaților ca aceștia să revină în țara lor de origine sau pentru a se stabili într-o altă țară, UNHCR caută, de asemenea, soluții durabile pentru problemele cu care se confruntă refugiații [6, p. 8].

Un alt obiectiv al UNHCR îl constituie consolidarea capacității mai multor organizații neguvernamentale (ONG-uri), ce își desfășoară activitatea în domeniul refugiaților în vederea implementării programelor al căror scop constă în acordarea asistenței sociale, juridice, precum și reprezentarea în caz de necesitate

a persoanelor refugiate în fața instanțelor judecătorești.

UNHCR încearcă să trezească interes și înțelegere față de problemele refugiaților în întreaga lume.

Astăzi, UNHCR este una din principalele agenții umanitare ale lumii, personalul său e de circa 7100 de funcționari care ajută peste 36,4 milioane de persoane în mai mult de 120 țări. Asistența este acordată nu doar refugiaților, ci și grupurilor similare, cum ar fi solicitanții de azil, apatrizii și persoanele care sunt strămutate pe teritoriile propriilor țări de origine și sunt oficial denumite persoane intern strămutate [5, p. 53].

În domeniul protecției drepturilor refugiaților UNHCR urmărește realizarea a două scopuri esențiale, și anume: să asigure protecția drepturilor refugiaților și să contribuie la integrarea socială a acestora.

În aceeași ordine de idei, UNHCR urmărește, de asemenea, consolidarea reintegrării refugiaților care se întorc în țara lor de origine, în scopul evitării repetării unor situații care ar provoca noi fluxuri de refugiați.

Însă unii refugiați nu pot sau nu doresc să se întoarcă acasă, de obicei deoarece se vor confrunta din nou cu persecuția. În astfel de circumstanțe, UNHCR oferă asistență pentru a le găsi case noi, fie în țara de azil unde ei locuiesc, fie în țările terțe, unde ar putea fi restabiliți permanent. Cu toate că multe națiuni au fost de acord să accepte refugiați pentru o perioadă limitată (pe parcursul perioadei timpurii de criză), mai puțin de 20 de națiuni în toată lumea participă la programele UNHCR de restabilire și acceptă cote de refugiați anual [6, p. 9].

De asemenea, UNHCR promovează și monitorizează respectarea acordurilor internaționale cu privire la refugiați de către guvernele statelor semnatare. Personalul UNHCR își desfășoară activitatea într-o serie de localități variate, de la capitale până la zonele de frontieră.

La modul concret, Înaltul Comisariat asigură protecția refugiaților prin:

- promovarea încheierii și ratificării convențiilor internaționale pentru protecția refugiaților, supravegherea aplicării lor și propunerea modificării acestora;
- promovarea, prin intermediul acordurilor speciale încheiate cu guvernele, executării tuturor măsurilor destinate să amelioreze situația refugiaților și să reducă numărul celor care necesită protecție;
- sprijinirea eforturilor guvernamentale și a celor particulare pentru promovarea repatrierii voluntare a refugiaților sau asimilării lor în cadrul noilor comunități naționale;
- promovarea primirii refugiaților pe teritoriul statelor, fără a exclude refugiații aparținând categoriilor celor mai nevoiașe;
- depunerea eforturilor în vederea obținerii permisiunii pentru ca refugiații să-și transfere bunurile, mai ales cele de care au nevoie pentru a se reinstala;
- obținerea din partea guvernelor a informațiilor cu privire la numărul și condițiile refugiaților aflați pe teritoriul lor, precum și legile și regulamentele care vizează refugiații;
- menținerea unui contact permanent cu guvernele și organizațiile interguvernamentale interesate;

- stabilirea legăturilor în modul cel mai potrivit cu organizațiile particulare care se ocupă de problemele refugiaților;
- facilitarea coordonării eforturilor organizațiilor particulare preocupate de bunăstarea refugiaților [7, p. 54-55].

În toate activitățile desfășurate, UNHCR respectă principiul participării prin consultare a refugiaților în toate deciziile care îi privesc în mod direct.

În Republica Moldova UNHCR a fost înființat în anul 1997, cu scopul de a acorda sprijin Guvernului, pentru introducerea cadrului legislativ și de procedură menit să asigure suport persoanelor care necesită protecție internațională conform standardelor internaționale.

La moment UNHCR colaborează cu Centrul de Drept al Avocaților, Salvați Copiii, Centrul de Caritate pentru Refugiați și Societatea pentru Refugiați.

De asemenea, reprezentanța UNHCR în Republica Moldova colaborează cu Direcția Refugiați, Biroul Migrație și Azil al Ministerului Afacerilor Interne, care se ocupă de procedura de determinare a statutului de refugiat și de consolidarea sistemului de azil în Republica Moldova. UNHCR menține o bună colaborare și cu Agențiile ONU în Moldova, precum și cu OSCE și alte misiuni internaționale, continuând și colaborarea cu Consiliul Europei în privința aplicării Convenției Europene a Drepturilor Omului.

Direcțiile principale ale activității UNHCR în Republica Moldova sunt:

- protecția și asistența juridică pentru solicitanții de azil și refugiați: consiliere juridică și socială, reprezentare juridică, servicii de interpretare și asistență financiară limitată;

- asistență tehnică în materia apatridiei: acces la instrumentele internaționale relevante, îmbunătățirea legislației naționale cu privire la cetățenie și consiliiere atunci când este nevoie;

- asistență tehnică și vizite de studiu pentru personalul guvernamental, acces la informații din țările de origine și pregătire în materia azilului, a drepturilor omului, a asistenței umanitare și în alte domenii relevante și cu incidență în asistența refugiaților, asistență în elaborarea politicilor și strategiilor guvernamentale în domeniul azilului;

- îmbunătățirea condițiilor de asistență socială solicitanților de azil și refugiaților: condițiile de primire/cazare, acces la educație, locuri de muncă, acces la serviciile de sănătate și condițiile de subzistență [5, p. 55-56].

Domeniile de cooperare ale UNHCR în Republica Moldova sunt:

- accesul la procedura de azil și la teritoriul, precum și respectarea principiului nereturnării;

- permanenta îmbunătățire a calității procedurii de determinare a statutului de refugiat în Republica Moldova;

- îmbunătățirea condițiilor de primire a solicitanților de azil și de cazare a refugiaților;

- reunificarea familiilor de refugiați;

- integrarea refugiaților în societatea moldovenească și accesul acestora la cetățenia Republicii Moldova;

- instruirea calitativă în domeniul azilului și refugului a personalului ser-

viciilor publice (serviciul grăniceri, organele de poliție etc.);

– oferirea de soluții durabile: repatrierea voluntară (atunci când condițiile din țara de origine permit acest lucru) și stabilirea într-un stat terț (dacă nici o altă soluție nu este posibilă, și doar în anumite situații) [5, p. 56].

Analiza și generalizarea materialului expus în prezentul studiu permit a formula următoarele concluzii:

– Astăzi, UNHCR este una din principalele agenții umanitare ale lumii ce are competența să monitorizeze situația solicitanților de azil și refugiaților contri- buind la respectarea drepturilor lor.

– UNHCR asigură fiecărui refugiat dreptul de a solicita azil și de a găsi refu- giu sigur într-o altă țară, precum și dreptul de a se întoarce benevol acasă.

– UNHCR încearcă să trezească interes și înțelegere față de problemele per- soanelor refugiate în întreaga comunitate internațională.

– UNHCR promovează și monitorizează respectarea acordurilor internați- onale cu privire la refugiați de către guvernele statelor semnatare.

– Un alt obiectiv al UNHCR îl constituie acordarea asistenței sociale, juri- dice, precum și reprezentarea în caz de necesitate a persoanelor refugiate în fața instanțelor judecătorești.

– De asemenea, UNHCR urmărește realizarea scopului esențial, și anume asigurarea protecției drepturilor refugiaților.

– UNHCR realizează colaborarea internațională cu numeroase organizații în scopul promovării și respectării drepturilor refugiaților.

– UNHCR, prin intermediul mecanismelor naționale și internaționale, contribuie la acordarea sprijinului acestor pături vulnerabile în vederea restabilirii drepturilor sale încălcate și contribuiri la reintegrarea lor în societate.

Bibliografie

1. „Convenția privind statutul refugiaților, încheiată la Geneva la 28 iulie 1951”, în *Culegere de acte normative privind azilul (texte și extrase de la data de 1 iunie 2004)*, Chișinău, „Tipografia Sirius”, 2004, 487 p.
2. Broșură informativă pentru solicitanții de azil, refugiații, beneficiarii de pro- tecție umanitară și temporară în Republica Moldova, Chișinău, 242 p.
3. Kate Jastram, Marilyn Achiron, „Ghid cu privire la dreptul internațional al refugiaților”, în *Ghid pentru parlamentari*, nr. 2-2001, 2001, 150 p.
4. Eugenia Parlicov, Nina Uzicov, Valentina Olaru ș.a., *Cunoașterea drepturilor refugiaților pentru educația toleranței. Suport informațional despre situația re- fugiaților în lume*, Chișinău, UNHCR, 2005, 72 p.
5. Roman Starașciuc, *Dreptul refugiaților (note de curs)*, Chișinău, UNHCR, 2011, 152 p.
6. *Statutul Biroului Înaltului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați*, ca- pitolul II, pct. 19; reeditat ICNUR Moldova, Chișinău, 2001, 147 p.
7. *Statutul Biroului Înaltului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați*, ca- pitolul II, pct. 8; reeditat ICNUR Moldova, Chișinău, 2001, 147 p.

Ion CHIRTOACA,

lector asistent al Catedrei Drept public

a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept

PÂRGHIILE NAȚIONALE DE PROTECȚIE A MARTORILOR

Rezumat

Protecția martorilor în cadrul procesului penal este o temă de actualitate nu numai la nivel intern ci și la nivel regional și internațional, cu toate acestea rolul de primă vioară în protecția martorilor revine statelor, obligație ce derivă din prevederile constituției.

Pârghiile naționale de protecție a martorilor ce constituie tema pe care am ales-o spre studiere este una importantă, deoarece cunoașterea de către cetățeni a mecanismelor de protecție îi poate îndrepta să fie mai receptivi și să conlucreze cu organele judiciare pentru a afla adevărul, într-o cauză judiciară și a trage la răspundere făptașii.

Summary

The witness protection in the trial is a current subject; not only at national level but also at regional and international, nevertheless the most important role in the witness protection belongs to the states, the obligation that derives from Constitution.

The national pillars of the witness's protection that is the subject chosen for analysis is a very important one, because if the citizen will be well informed about the protection mechanisms, this will influence them to be more receptive and to cooperate with the judicial bodies to know the truth and reality in one judicial case.

Eficiența unui sistem de justiție într-un stat este apreciată, în primul rând, după nivelul respectării drepturilor individului, nivelul de profesionalism al tuturor celor implicați în actul de justiție. Pe măsură ce comunitatea umană a evoluat s-a diversificat spectrul relațiilor sociale, apărând o multitudine de noi probleme pe care statul este chemat a le proteja.

Ca urmare a evoluțiilor benefice din ultimii ani în domeniul apărării ființei umane un rol aparte a fost rezervat protecției martorilor. Protecția acestei categorii de participanți la procesul penal este o obligație a statului ce derivă din prevederile Legii supreme a statului care stipulează la art.18, Protecția Cetățenilor Republicii Moldova, la alineatul 1, „Cetățenii Republicii Moldova beneficiază de protecția statului atât în țară, cât și în străinătate” [1].

Astfel, pe teritoriul statului său, cetățeanul Republicii Moldova beneficiază de întregul sistem de protecție prevăzut de Constituția Republicii Moldova și de legislația în vigoare.[1] Obligația statului de a proteja propriii cetățeni inclusiv pe martori derivă din legea cetățeniei Republicii Moldova care la art.3, alin.1, stabi-

lește: „Cetățenia Republicii Moldova stabilește între persoana fizică și Republica Moldova o legătură juridico-politică, care generează drepturi și obligații între stat și persoană” [2, p. 95]. De fapt, din această definiție sesizăm obligația statului de a acorda protecție și securitate propriilor cetățeni.

Ne este cunoscut faptul că pe lângă succesele palpabile înregistrate în ultimii ani în ansamblu de comunitatea internațională (cum ar fi eradicarea sărăciei terorismului internațional), a apărut și opusul acestor realizări: în ultimii ani criminalitatea s-a dezvoltat simțitor, organizațiile criminale au devenit mai puternic organizate, fiind implicate în diverse forme de cooperare.

Așadar, în procesul de prevenire și eradicare a criminalității un rol tot mai important în depistarea acțiunilor ilegale a acestor organizații îl au martorii, iar pentru ca martorii să conlucreze cu organele judiciare, ei trebuie să aibă încredere în capacitatea statului de a le asigura securitatea personală și a familiei acestora. Pentru a realiza această necesitate este nevoie de un mecanism juridic eficient, iar întreg sistemul judiciar trebuie să fie unul stabil, independent și neinfluențabil de nici un factor din exterior indiferent de natura acestuia.

Actualmente, datorită noilor împrejurări, măsurile clasice de protecție a martorilor nu mai corespund adevărului, nu mai sunt eficiente, din cauză acestor noi realități. Pentru a combate activitatea crimei organizate și depistarea acțiunilor ilegale în urma declarațiilor martorilor, s-a impus adoptarea unor măsuri regionale de protecție a martorilor.

Protecția martorilor ocupă un loc important pe agenda organismelor europene, acest fapt fiind fundamentat pe rolul care îl au martorii în aflarea adevărului, în desfășurarea lucrărilor procedurilor judiciare.

Din aceste considerente statele sunt obligate a fi conștiente de riscurile pe care le implică depunerea unor depoziții în fața organelor de anchetă și primejdia la care se expun persoanele ce depun mărturiile respective.

Faptul că protecția martorilor a devenit o temă de discuții la nivel regional ne este adeverit de Uniunea Europeană care s-a arătat interesată în stabilirea unor măsuri de protecție față de martorii și colaboratorii justiției, de victimele-martor și de martorii minori, apreciind că numai adoptând măsuri care să încurajeze martorii să participe la procese pot fi atinse țintele propuse în lupta împotriva criminalității organizate.

Apreciindu-se că toate eforturile depuse pentru combaterea mării criminalități, terorismului și infracțiunilor grave nu ar fi suficient de eficiente fără aportul martorilor și colaboratorilor justiției la această luptă, au fost elaborate o serie de recomandări care să asigure un cadru de siguranță sporit martorilor, fiind stabilite măsuri procedurale și extraprocedurale, care, aplicate, sunt menite să ducă la o mai bună înfăptuire a justiției. [6, p. 28]

Stabilindu-se că nu de puține ori martorii sunt supuși unor forme de amenințare sau intimidare pentru a nu participa la activitățile procedurale care sunt necesare condamnării inculpaților, în mod special în cazuri privind săvârșirea unor crime majore și având la bază obligativitatea statului de a asigura dreptu-

rile martorului, inclusiv cele referitoare la protecție, a apărut necesitatea înființării unor structuri specializate care să aplice în practică măsurile de protecție a martorilor.

Intimidarea martorilor, directă sau indirectă, poate lua diferite forme, dar ea vizează aproape întotdeauna eliminarea probelor împotriva pârâților în vederea achitării lor din lipsă de probe și, în mod excepțional, furnizarea de probe împotriva pârâților în vederea condamnării lor. [8]

În acest context crește rolul pe care justiția îl are în asigurarea climatului de securitate europeană, în lupta împotriva mării criminalități și a infracțiunilor grave, rolul măsurilor de protecție față de martorii și colaboratorii justiției capătă noi dimensiuni, aplicarea unor programe de protecție a martorilor în funcție de pericolul la care aceștia sunt supuși devenind tot mai necesare și complexe, iar unitățile de protecție a martorilor din statele membre trebuie să-și sporească capacitatea de implementare a programelor de protecție și disponibilitatea către o colaborare cât mai largă. [7, p. 6]

Protecția martorilor este o măsură generală și complexă, cu caracter procedural, extraprocedural și de politică penală prin care se urmărește creșterea eficienței acțiunii de descoperire a infracțiunilor și eficientizarea reacției sociale de reprimare a lor, în condiții de protecție și siguranță pentru persoanele implicate în furnizarea de date și informații organelor judiciare.

Protecția martorilor poate fi definită ca fiind obligația statului, de a crea un cadru legal și instituțional, care să ofere persoanelor care depun depoziții organelor judiciare cu privire la infracțiuni, precum și a membrilor săi de familie în scopul de a le proteja viața și integritatea fizică, atunci când acestea sunt amenințate ca urmare a colaborării cu structurile judiciare.

Scopul asigurării protecției martorilor și colaboratorilor justiției constă în apărarea vieții, integrității corporale sau libertății acestora, valori care sunt amenințate ca urmare a deținerii de către aceștia a unor informații ori date cu privire la săvârșirea unor infracțiuni pe care le-au furnizat sau sunt de acord să le pună la dispoziția organelor judiciare și care au un rol hotărâtor în descoperirea infracturilor și în soluționarea unor cauze aflate în lucru la aceste organe.

Ținând cont de nevoile practicii judiciare și pentru a pune la dispoziția organelor judiciare un instrument și în același timp un mijloc nou de lucru cu rolul de a asigura buna desfășurare a anchetelor în cazurile de mare criminalitate și a procesului penal, a fost adoptată, de către Parlamentul Republicii Moldova, Legea nr. 105, din 16.05.2008 cu privire la protecția martorilor și a altor participanți la procesul penal.

Temelia acestui act normativ constă în necesitatea de adaptare la exigențele statului de drept a justiției, iar un alt obiectiv al legii a fost acela de a completa instrumentele de luptă împotriva mării criminalități cu încă un instrument modern și eficient.

Legea își propune după cum sesizăm din art.1 al legii menționate, „asigurarea securității participanților la procesul penal a căror viață, integritate corporală,

libertate ori proprietate sunt amenințate ca urmare a faptului că dețin date pe care au acceptat să le furnizeze organelor judiciare și care constituie probe concludente cu privire la săvârșirea unor infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave.” [4]

Adoptarea prezentei legi a fost o urmare a recomandării Consiliului European al Comitetului de Miniștri „privind protecția martorilor și a colaboratorilor justiției”, adoptată la 20 aprilie 2005, care oferă definiția martorului, și anume „martor” înseamnă o persoană care posedă informații relevante pentru o procedură penală, despre care ea a dat și/sau este în stare să dea declarație indiferent de statutul ei ori de forma directă sau indirectă, orală sau scrisă a declarației, în conformitate cu legea națională”. [9]

Prin această recomandare statele membre sunt obligate să se ghideze atunci când își formulează legislația internă și când își revizuiesc practica și politica în domeniul criminalității în funcție de perspectiva și măsurile stabilite de recomandarea privind protecția martorilor și colaboratorilor justiției și în același timp să se asigure că publicitatea necesară acestor principii și măsuri este transmisă tuturor organismelor interesate, cum ar fi organismele judiciare, autoritățile de investigație și judecată, asociațiile barourilor și instituțiilor sociale de profil.

Codul de procedură penală a Republicii Moldova prin prevederile art. 90 definește: „Martorul este persoana citată în această calitate de organul de urmărire penală sau de instanță, precum și persoana care face declarații, în modul prevăzut de prezentul cod, în calitate de martor. Ca martori pot fi citate persoane care posedă informații cu privire la vreo circumstanță care urmează să fie constatată în cauză.” [5]

Drepturile persoanei protejate sunt prevăzute de legea cu privire la protecția martorilor și a altor participanți la procesul penal și anume din conținutul art. 11 sesizăm următoarele drepturi: cu privire la protecția martorilor și a altor participanți la procesul penal. cu privire la protecția martorilor și a altor participanți la procesul penal. Drepturile persoanei protejate.

Persoana protejată are dreptul:

a) să solicite protecție în cazul în care există temeieri rezonabile de a considera că ea însăși ori membrii ei de familie sunt sau pot fi amenințați cu moartea, cu aplicarea violenței, cu deteriorarea sau distrugerea bunurilor ori cu alte acte ilegale;

b) să propună reprezentantului organului abilitat aplicarea unei anumite măsuri de protecție;

c) să refuze aplicarea unei măsuri de protecție în cazul în care aceasta contravine convingerilor sale morale și religioase sau normelor de etică;

d) să semneze acordul de protecție;

e) să fie informată cu privire la toate măsurile de protecție care îi pot fi aplicate și cu privire la drepturile și obligațiile sale.

Corelativ acestor drepturi persoanei protejate îi corespund o serie de obligații care sunt expuse în art. 12 al legii menționate. Astfel, sesizăm următoarele

obligații:

Obligațiile persoanei protejate, persoana protejată este obligată:

a) să furnizeze informațiile pe care le deține prin depunere a declarațiilor sau sesizărilor la organele de urmărire ori a declarațiilor în instanță de judecată;

b) să se conformeze măsurilor de protecție prevăzute în programul de protecție, îndeplinindu-le cu strictețe;

c) să nu divulge datele privind măsurile de protecție, alte date referitoare la programul de protecție menționate în acordul de protecție;

d) să se abțină de la orice acțiune care ar putea pune în pericol realizarea programului de protecție, inclusiv să nu comunice cu anumite persoane fără permisiunea organului abilitat;

e) să informeze organul abilitat despre orice schimbare apărută în viața personală, precum și despre apariția unor circumstanțe care ar putea pune în pericol realizarea programului de protecție.

În funcție de caz, în acordul de protecție pot fi incluse, de comunul acord al părților, și alte obligații ale participantului la program, respectându-se proporționalitatea cu necesitățile situației.

Alături de legea cu privire la protecția martorilor și a altor participanți la procesul penal. Codul de procedură penală oferă modalități specifice de protecție a martorilor în fața organelor judiciare, dând astfel concretețe și substanță principiilor enunțate în legea specială.

Pârghiile pe care legea privind protecția martorilor le deține spre a deveni atractivă pentru martori în convingerea acestora de a accepta colaborarea cu organele judiciare nu sunt relevante. Respectiv măsurile de protecție ce se pot dispune gradual în funcție de situație prin prisma legii le considerăm bine reglementate, totuși am dori ca aplicarea acestor măsuri să aibă un efect mai puternic, ca problemele ce sunt întâlnite la implementarea acestei legi, în special, de domeniul ce ține de aspectul financiar, să fie realizabile de fapt asemenea obstacole reprezintă un lucru caracteristic multor domenii de activitate în domeniul justiției din Republica Moldova.

Din această perspectivă, abordarea conceptului de protecție a martorilor, ca instrument eficient de combatere a mării infracționalități, își găsește argumentația în implementarea acestuia în legislația judiciară națională, având drept scop impulsivitatea și rezolvarea unor cauze judiciare complexe, vizând infracțiuni grave, și eficientizarea în perspectivă a luptei împotriva mării criminalități, oferind astfel organelor de drept o pârghie și un instrument nou, capabil să ducă la degajarea procedurilor clasice de tragere la răspundere a infractorilor, datorate intimidării martorilor și colaboratorilor justiției.

Credem că instituția protecției martorilor în țara noastră este la început de cale, iar pe viitor rolul acestei va crește considerabil ce va avea ca rezultat descoperirea infracțiunilor comise, actualmente mecanismul legislativ este unul racordat la standardele europene care pune un accent evident pe protecția martorilor. Rolul acestei instituții va crește și datorită faptului că infractorii sunt în pas cu noile

tehnologii care le oferă posibilitatea să-și camufleze ușor acțiunile ilegale, iar pe acest fundal rolul martorilor în aflarea adevărului va fi unul esențial.

Bibliografie

1. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994.
2. Constituția Republicii Moldova, comentariu, Editura ARC.
3. Legea cu privire la cetățenie, Nr.-1024-XVI, din a2.06.2000.
4. Legea cu privire la protecția martorilor și a altor participanți la procesul penal, M.O. Nr.112-114 din 27.06.2008.
5. Codul de procedură penală, al Republicii Moldova, M.O. Nr.104-110, din 07.06.2003, art.90.
6. Adrian-Augustin Bărăscu, George Țical, *Managementul protecției martorilor, curs universitar*, Editura Etna, 2007.
7. Adrian-Augustin Bărăscu, *Protecția martorilor, instrument de combatere a mării criminalități*, Editura Etna, 2007.
8. Raportul explicativ al Convenției civile privind corupția.
9. Recomandarea (2005) 9 a Comitetului de Miniștri a Consiliului Europei din 20 aprilie 2005.

Ion CORCIMARI,

lector asistent al Catedrei Drept public

a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept

UNELE ASPECTE PRIVIND MĂSURILE DE PROTECȚIE ÎN PROCESUL PENAL

Rezumat

Măsurile de protecție în procesul penal reprezintă niște măsuri menite să asigure protecția și securitatea persoanelor care conlucrează și acordă ajutor organelor de urmărire penală în procesul penal. Cadrul normativ în acest sens a fost perfecționat adoptându-se legea nr.105 din 16.05.2008, care prevede descrierea acestor măsuri, modul de aplicare a acestora, precum și categoriile de persoane cărora li se aplică.

Summary

Protective measures in the criminal is some measures to ensure the protection and safety of persons working together and assisting the prosecution in criminal proceedings. The legal framework in this regard was perfected adopted the Law no. 105 of 16.05.2008, which provides a description of these measures, the manner of their application and the categories of persons covered.

În practica de zi cu zi se întâmplă deseori că inculpații intimidează, amenință cu violența sau chiar întreprind acte de violență pentru a împiedica martorii să facă declarații contra lor, astfel încât luarea măsurilor de protecție a securității corporale a victimelor/martorilor are o importanță crucială pentru aceștia și pentru soarta procesului penal. Măsurile de protecție care asigură dreptul victimelor/martorilor la securitate corporală în cursul procedurilor legale trebuie luate atât în incinta, cât și în afara instanței de judecată.

Convenția ONU împotriva Corupției și Convenția Europeană Penală cere statelor „să asigure o protecție eficientă, împotriva unor eventuale represii sau intimidări, martorilor și experților care fac depoziii referitoare la infracțiune”. Este necesar ca protecția să fie la fel asigurată rudelor și persoanelor apropiate martorilor. În mod particular, o astfel de protecție trebuie să includă: protecția fizică, strămutarea în cadrul statului, strămutarea într-un stat terț și nedivulgare sau divulgare limitată a identității sau locului de trai al martorului. Astfel de măsuri trebuie să ia în considerare implementarea drepturilor procesuale ale inculpatului. Convenția ONU, de asemenea, cere existența unor reguli clare, care să permită martorilor să facă depoziii într-o manieră care să le asigure securitatea, cum ar fi prin tehnologii de comunicație. De asemenea, părțile vătămate trebuie să aibă posibilitatea de a prezenta opiniile și îngrijorările lor la o etapă corespunzătoare a

procedurii penale într-un mod care să nu prejudicieze drepturilor apărării. Partea vătămată trebuie la fel să beneficieze de dreptul la servicii de protecție și posibilitatea de a face depoziții folosind reguli clare care să-i asigure securitatea. Măsurile de protecție trebuie să fie la fel asigurate persoanelor care au comis o infracțiune și care furnizează informații autorităților sau colaborează real cu organul de urmărire penală. Astfel, răspunderea pentru asigurarea securității victimei/martorului o poartă țara în al cărei teritoriu se află la moment victima/martorul; aceasta poate fi țara de origine, de tranzit sau de destinație. În viziunea Planului de acțiuni al OSCE, orice stat „trebuie să asigure măsuri eficiente de protecție contra potențialelor acte de răzbunare sau intimidare a martorilor care depun mărturie în procesul penal”, inclusiv protecția adecvată a rudelor și persoanelor apropiate. Aceasta poate necesita adoptarea unor măsuri juridice sau de altă natură, „după cum este necesar pentru a acorda o protecție eficientă și corespunzătoare împotriva potențialelor acte de răzbunare sau intimidare, în particular în cursul și după cercetarea și tragerea la răspundere a infractorilor” pentru: a) victime; b) cei care denunță infracțiunile sau cooperează cu autoritățile de cercetare și urmărire; c) martorii care fac declarații; d) membrii familiei persoanelor menționate mai sus.

După cum recomandă Consiliul Europei, viața și securitatea corporală a martorilor și persoanelor apropiate lor trebuie să fie protejate înainte, în cursul și după proces. Protecția trebuie să se extindă asupra procesului de repatriere și nu trebuie să se limiteze la teritoriul țării de destinație sau la durata procesului penal. Astfel, asigurarea pe termen lung a securității victimei/martorului reclamă cooperare internațională între state. [8, pag.74]

În dreptul național, până la adoptarea legii privind protecția de stat a părții vătămate, a martorilor și a altor persoane care acordă ajutor în procesul penal din 28.01.1998, precum și a legii cu privire la protecția martorilor și a altor participanți la procesul penal din 16.05.2008, problema măsurilor de protecție a fost reglementată doar prin dispoziții generale ale Codului de procedură penală din 1961, art.51/2, care prevede că „dacă există temeieri suficiente ca victima, martorul sau alte persoane participante la proces, precum și membrii familiilor acestora ori rudele apropiate sunt amenințate cu moartea, cu aplicarea violenței, cu exterminarea ori distrugerea bunurilor ori cu alte acte ilegale, organul de cercetare penală, anchetatorul penal, procurorul, instanța de judecată sunt obligate să ia măsurile prevăzute de legislație pentru ocrotirea vieții, sănătății, onoarei, demnității și bunurilor acestor persoane, precum și pentru identificarea vinovaților și tragerea lor la răspundere”. [2, art.51/2]

În acest sens Codul de procedură penală prevedea ca măsură de protecție doar examinarea cauzei la judecată în ședință închisă (alin.2, art.12). Pentru luarea altor măsuri de protecție, organele de urmărire penală sau instanța de judecată aveau posibilitatea să sesizeze în ordine generală organele de poliție care, conform legii cu privire la poliție din 18.12.1990, sunt obligate „să ia măsuri pentru apărarea vieții, sănătății, onoarei, demnității și a averii cetățenilor în cazurile în care ei sunt amenințați de acțiuni nelegitime, de alt pericol”. [6, art.12 pct.1] Aceste măsuri, de regulă, erau acțiuni de investigație operativă, care erau efectuate de colaboratorii de poliție, astfel prin legea privind activitatea operativă de investi-

gații din 12.04.1994, pct. f) al art.12, organele care exercită activitatea operative de investigații sunt obligate „să contribuie la asigurarea securității și la păstrarea bunurilor colaboratorilor, ale membrilor familiilor acestora, ale rudelor, precum și ale participanților la procedura penală, ale membrilor familiilor acestora, ale rudelor contra atentatelor criminale și altor acțiuni ilicite”. [5, art.12 pct.f]

Actualul Cod de procedură penală în art. 215 reglementează printr-o normă generală obligația organului de urmărire penală și a instanței de judecată de a lua măsuri pentru asigurarea securității participanților la proces și altor persoane, precum și prin alte norme speciale procesuale privind măsuri procedurale de protecție, dar condițiile, categoriile măsurilor de protecție propriu-zise, procedura aplicării și organele responsabile au fost prevăzute de legea privind protecția de stat a părții vătămate, a martorilor și a altor persoane care acordă ajutor în procesul penal din 28.01.1998, ulterior cadrul legislativ în acest domeniu a fost perfecționat prin adoptarea legii cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal din 16.05.2008. [7, pag. 354]

Astfel, art.1 al legii sus menționate prevede asigurarea securității participanților la procesul penal a căror viață, integritate corporală, libertate ori proprietate sunt amenințate ca urmare a faptului că dețin date pe care au acceptat să le furnizeze organelor judiciare și care constituie probe concludente cu privire la săvârșirea unor infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave.

Conform art. 13, 14, 22 din Legea din 16.05.2008, măsurile de protecție de stat sunt clasificate în: măsurile urgente, măsurile de protecție și măsurile de asistență:

1) măsurile urgente sunt aplicate, în privința persoanei protejate, de organul de urmărire penală constau în:

- a) asigurarea pazei personale, pazei locuinței, a reședinței ori a bunurilor;
- b) interceptarea comunicărilor ei în condițiile Codului de procedură penală;
- c) supravegherea prin intermediul mijloacelor audio/video în condițiile C.

proc. pen.;

- d) plasarea temporară într-un loc sigur;
- d) protejarea deplasării sau limitarea deplasării;
- f) eliberarea mijloacelor speciale active și pasive de protecție personală;
- g) instalarea tehnicii speciale de semnalizare în locul de detenție.

Măsurile urgente aplicate, în privința persoanei protejate, de administrația locului de detenție constau în: a) plasarea într-un loc special amenajat în acest scop; b) transferul la un alt loc de detenție; c) transportarea cu aplicarea unor măsuri mai riguroase de protecție. În funcție de caz, organul care aplică măsurile urgente poate stabili termenul lor de acțiune. Măsurile urgente pot fi aplicate singure sau cumulativ, inclusiv cu măsurile de asistență.

2) Măsurile de protecție ce pot fi aplicate în cadrul procesului penal sunt:

a) protecția datelor de identitate care se asigură prin nedivulgarea informației referitoare la ea. În decizia de aplicare a măsurilor respective de protecție și în acordul de protecție se precizează proporția de nedivulgare a datelor de identitate, precum și, după caz, perioada de aplicare a măsurilor.

b) audierea cu aplicarea unor modalități speciale, care se efectuează în con-

formitate cu prevederile art.110 din Codul de procedură penală.

c) schimbarea domiciliului sau locului de muncă ori de studii, care constă în trecerea persoanei cu domiciliul permanent în o altă localitate din Republica Moldova. În baza acordurilor interstatale de asistență juridică internațională în materie penală, persoana poate trece cu traiul în o altă țară. Persoana care execută o pedeapsă privativă de libertate poate fi transferată la un alt penitenciar din Republica Moldova sau la un penitenciar din altă țară în baza acordurilor de asistență juridică internațională în materie penală. În caz de necesitate, organul abilitat poate propune persoanei schimbarea locului de muncă ori a locului de studii în conformitate cu legislația în vigoare. În cazul aplicării unei asemenea măsuri, organul abilitat este obligat să contribuie la identificarea și la asigurarea unui nou loc de muncă ori de studii. Condițiile de schimbare a domiciliului, a locului de muncă ori de studii sunt prevăzute în acordul de protecție.

d) schimbarea identității, schimbarea înfățișării, care constă în schimbarea datelor personale și, după caz, în modificări de natură socială, juridică, etnică etc. Persoana protejată stabilește volumul schimbărilor în identitatea sa. Noua identitate nu poate avea nici o influență asupra statutului persoanei și nici asupra unor alte drepturi sociale, culturale și politice ale persoanei. După expirarea termenului de aplicare a măsurii de protecție, persoana poate reveni la vechea identitate sau poate păstra noua identitate. Persoana protejată nu-și poate restabili identitatea inițială dacă în noua sa identitate a influențat semnificativ statutul unui terț prin căsătorie, paternitate, maternitate etc. Schimbarea identității poate avea loc doar în cazul absenței unor obligații ale persoanei protejate față de terți. Dacă, după aplicarea măsurii, s-a constatat că persoana protejată are față de terți anumite obligații pe care, cunoscându-le, nu le-a adus la cunoștință organului abilitat, acesteia i se stabilește un termen pentru stingerea obligațiilor. În cazul refuzului de a stinge obligațiile, persoanei i se aplică alte măsuri de protecție. Dacă persoana protejată a comis o infracțiune înainte de schimbarea identității, organul abilitat, la solicitarea instanței de judecată, asigură prezența acesteia și folosirea identității ei inițiale, iar instanța poate decide aplicarea modalităților speciale de audiere a persoanei în conformitate cu art.110 din Codul de procedură penală. Schimbarea înfățișării constă în efectuarea unor intervenții chirurgicale sau de alt gen, acceptate de persoana protejată, în scopul modificării unor părți vizibile ale corpului. Schimbarea înfățișării nu trebuie să afecteze convingerile culturale și religioase ale persoanei. Ea se va aplica doar în cazul în care celelalte măsuri vor fi considerate ineficiente și doar cu acordul expres al persoanei protejate.

e) instalarea unui sistem de alarmă la locuință sau reședință, care presupune dotarea locuinței, reședinței sau unei alte încăperi cu echipament care să asigure înștiințarea rapidă a organului abilitat și/sau a organelor de poliție despre un pericol iminent la care este supusă persoana,

f) schimbarea numărului de telefon, care se efectuează prin modificarea numărului de telefonie fixă sau mobilă al persoanei protejate. În cazul schimbării numărului de telefon, numele persoanei protejate poate fi radiat, prin decizie a organului abilitat, din listele operatorului telefonic.

g) asigurarea protecției bunurilor - Protecția bunurilor persoanei protejate se

realizează prin asigurarea pazei lor, prin alte modalități legale prevăzute în acordul de protecție. Măsurile de protecție pot fi aplicate singure sau cumulativ, inclusiv cu măsurile urgente și/sau cu măsurile de asistență.

3) Măsurile de asistență de regulă sunt incluse în mod suplimentar în acordul de protecție, cum ar fi:

- a) integrarea în alt mediu social;
- b) recalificarea profesională;
- c) asigurarea unui venit decent până la găsirea unui loc de muncă;
- d) asistența la obținerea unei noi profesii;
- e) asistența medicală;
- f) asistența juridică;
- g) asistența psihologică și socială.

Conform art.3 din Legea sus-menționată, ca temeiuri pentru aplicarea măsurilor de protecție a persoanei în procesul penal servesc:

a) existența stării de pericol în privința beneficiarilor.

b) depunerea ori acceptarea unor declarații privitoare la infracțiuni grave, deosebit de grave, excepțional de grave, fie depunerea ori acceptarea depunerii unor informații până la începerea procesului penal.

c) declarațiile ce constituie probe concludente în descoperirea infracțiunilor sau în judecarea obiectivă a cauzei penale. [3, art. 8, 14, 22]

Așadar, prioritatea legii este aceea de a preveni presiunile, amenințările și riscurile represaliilor la care este expus martorul, partea vătămată etc. și, prin aceasta, de a veghea la garantarea contribuției acestora la actul de înlăptuire a justiției. Totuși în practică, în sistemul de drept din Republica Moldova măsurile de protecție a martorilor nu sunt eficiente și nici nu sunt aplicate în mod real când situațiile o cer, deoarece nu sunt disponibile din punctul de vedere al suportului material și tehnic. Autoritățile statului au informat reprezentanții internaționali și mass-media în mai multe rânduri că cauza „neimplementării efective a acțiunilor de protecție a persoanelor” sunt „dificultățile financiare serioase”. Cu atât mai mult cu cât nici la moment nu sunt alocate fonduri pentru implementarea reală, de facto a Legii protecției martorilor, astfel încât reglementările acesteia sunt, practic, inutile. [9]

Bibliografie

1. Codul de procedură penală din 14.03.2003, în vigoare din 12.06.2003.
2. Codul procesual penal din 1961.
3. Legea privind protecția martorilor și a altor participanți la procesul penal nr.105 din 16.05.2008.
4. Legea privind protecția de stat a părții vătămate, a martorilor și a altor persoane care acordă ajutor în procesul penal din 28.01.1998.
5. Legea privind activitatea operativă de investigații din 12.04.1994.
6. Legea cu privire la poliție din 18.12.1990.
7. I. Dolea, D. Roman, I. Sedlețchi, T. Vâzdoagă, V. Rotaru, A. Cerbu, S. Ursu, *Drept procesual penal*, Chișinău, 2009, p.354.
8. I. Dolea, V. Zaharia, *Justiția penală și drepturile omului*, Chișinău, 2010, p. 74.
9. www.IRP.md.

Анатолий ДЕСЯТНИК,

оперуполномоченный по особо важным делам отдела
внутренней безопасности на Одесской железной дороге
Департамента внутренней безопасности МВД Украины, подполковник милиции

О ПРОЦЕССУАЛЬНОЙ ПРОФИЛАКТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Вопросы, связанные с обеспечением безопасности участников уголовного процесса были всегда актуальны и нередко возникали в ходе уголовного судопроизводства. Особую значимость эти вопросы стали иметь в период становления независимости Украины, а также иных стран СНГ, что можно объяснить ростом преступности за последние два десятилетия, увеличением доли тяжких преступлений, то есть большей криминализацией населения, что, в свою очередь, привело к усилению противодействия нормальному ходу уголовного процесса со стороны заинтересованных лиц.

Указанное противодействие заключается в попытках запугивания участников уголовного процесса, членов их семей и близких родственников с целью помешать сообщить сведения об обстоятельствах расследуемых преступлений, или же с целью мести за сообщенную информацию или содействие в расследовании преступлений. Соответственно, складывалась ситуация, угрожающая государственному интересу, выраженному в нормальном течении уголовного процесса на досудебных стадиях, а также в стадиях отправления правосудия.

Учитывая изложенные обстоятельства, в государствах СНГ были предусмотрены соответствующие положения в УПК, регламентирующие вопросы обеспечения безопасности участников уголовного процесса. Также приняты законы в указанной сфере, например в Украине “Об обеспечении безопасности лиц, которые принимают участие в уголовном судопроизводстве” [1], “О государственной защите работников суда и правоохранительных органов” [2], в Республике Молдова закон “О защите свидетелей и других участников уголовного процесса” [3].

Также была предусмотрена уголовная ответственность за преступления служебных лиц в сфере обеспечения безопасности взятых под защиту лиц. Так, ст. 380 Уголовного Кодекса (далее – УК) Украины предусматривает ответственность служебных лиц за **непринятие мер безопасности в отношении лиц, взятых под защиту, ст. 381 указанного УК – за разглашение сведений о мерах безопасности в отношении лица, взятого под защиту** [4]. **Статья 316 УК Республики Молдова предусматривает ответственность за**

разглашение сведений о мерах безопасности в отношении судьи и участников уголовного процесса [5]. Субъектами преступлений в указанной группе преступлений являются специальные субъекты, а именно лица, на которых возлагаются функции обеспечения безопасности участников уголовного процесса.

К другой группе преступлений условно можно отнести преступления против участников уголовного процесса, а именно против работников суда, правоохранительных органов или лиц, принимающих участие в уголовном судопроизводстве (свидетелей, потерпевших, подозреваемых и иных), членов их семей и их близких родственников. В отношении этих лиц совершаются преступления против их жизни и здоровья, чести, достоинства, собственности.

Перечисленные группы преступлений имеют свои причины и условия, которые необходимо в ходе уголовного процесса устанавливать и принимать меры к их устранению в возможных в каждом конкретном случае пределах, с целью недопущения аналогичных преступлений в будущем. Учитывая эту необходимость, законодатель предусматривал в УПК Украины указанную процессуальную профилактическую деятельность. Так, ст. 23 УПК Украины в редакции 1961 года обязывала орган дознания, следователя и прокурора при производстве дознания, досудебного следствия и судебного рассмотрения уголовного дела выявлять причины и условия, которые способствовали совершению преступления [6]. На наш взгляд, указанная норма с одной стороны была нормой – принципом, в соответствии с которым необходимо было осуществлять весь уголовный процесс, с другой стороны – задачей уголовного процесса, которая нацеливала субъектов уголовного процесса на осуществление профилактической деятельности при производстве по уголовному делу.

К сожалению, в новом УПК Украины, принятом в 2012 году, не предусмотрена процессуальная профилактическая деятельность [7]. Поэтому, для обоснования необходимости регламентации этой деятельности в новом УПК, важно осуществить сравнительно-правовой анализ норм УПК Украины и УПК иных государств, по результатам которого необходимо обозначить существенные моменты, которые регламентировали и регламентируют эту деятельность, и могут быть имплементированы в УПК Украины.

Рассматривая соотношение блока причин преступления и условий, способствовавших его совершению с предметом доказывания, необходимо отметить, что указанные причины и условия напрямую не были определены в УПК как обстоятельства, подлежащие доказыванию.

Так, в ст. 68 УПК РСФСР, которая имела название “Обстоятельства, которые подлежат доказыванию по уголовному делу”, было указано, что кроме обстоятельств, которые подлежат доказыванию, подлежат выявлению (курсив наш. – Д.А.) также обстоятельства, которые способствовали совершению преступления [8, 95]. Аналогично, в п. 2 ст. 73 УПК Российской Федерации (далее – РФ), которая называется “Обстоятельства, которые подлежат доказыванию”, указано, что “подлежат выявлению (курсив наш. – Д.А.) также обстоятельства, которые способствовали совершению пре-

ступления” [9]. В статье не идет речь о выявлении причин преступления, что можно объяснить сложностью устранения причин конкретного преступления. Вероятно, поэтому законодатель РФ установил, что обстоятельства, которые способствовали совершению преступления, подлежат выявлению, а к ним относятся лишь условия, которые способствовали совершению преступления, последние отделены от предмета доказывания (подлежат лишь выявлению). Статья 89 УПК Республики Беларусь (далее – РБ) устанавливает предмет доказывания, но также не относит к нему причины и условия преступления [10].

Обязанность установления причин преступления и условий, которые способствовали его совершению, как правило, возлагается на сторону обвинения, а именно на:

- дознавателя, руководителя следственного отдела, следователя – выявление (курсив наш. – Д.А.) обстоятельств, которые способствовали совершению преступления (ст. 158 УПК РФ) [9];

- органы уголовного преследования, а именно прокурора, начальника следственного подразделения, следователя, органы дознания, начальника органа дознания, начальника подразделения дознания, дознавателя – выявление (курсив наш. – Д.А.) причин и условий, которые способствовали совершению преступления (ст. 90, глава 5 УПК РБ) [10];

- следователя – установление (курсив наш. – Д.А.) обстоятельств, которые способствовали совершению преступления (ст. 204 УПК Республики Казахстан) [11];

- дознавателя, следователя, прокурора, а также суд, который не относится к стороне обвинения – выявление (курсив наш. – Д.А.) причин преступления и условий, которые способствовали его совершению (ст. 296-298 УПК Республики Узбекистан) [12];

- следователя, суд, который не относится к стороне обвинения – выяснение (курсив наш. – Д.А.) причин и условий, способствовавших совершению преступления (ст. 19 УПК Кыргызской Республики) [13];

- прокурора, следователя, орган дознания – выяснение (курсив наш. – Д.А.) обстоятельств, способствовавших совершению преступления (ст. 200 УПК Республики Армения) [14].

Таким образом, причины преступления и условия, которые способствовали его совершению в рассмотренных нами уголовно-процессуальных кодексах стран СНГ, напрямую не отнесены законодателем к предмету доказывания, но сторона обвинения обязана их выявлять, устанавливать посредством доказывания в ходе уголовного процесса, в возможных в каждом конкретном случае пределах.

Представляет интерес сравнительно-правовой анализ степени процессуальной обязанности субъекта на внесение представления об устранении перечисленных криминогенных обстоятельств, а также указанный анализ перечня субъектов исполнения представления:

- дознаватель, руководитель следственного отдела, следователь, вправе внести в соответствующую организацию или соответствующему долж-

ностному лицу представление о принятии мер об устранении обстоятельств, которые способствовали совершению преступления или иных нарушений закона (ст. 158 УПК РФ) [9];

- орган уголовного преследования вправе внести в соответствующую организацию или должностному лицу представление о принятии мер по устранению нарушений закона, причин и условий, которые способствовали совершению преступления (ст. 199 УПК РФ) [10];

- следователь вправе внести представление об устранении обстоятельств, которые способствовали совершению преступления или нарушений закона (ст. 204 УПК Республики Казахстан) [11];

- дознаватель, следователь, прокурор обязаны после выявления причин преступления и условий, которые способствовали его совершению внести в соответствующий государственный орган, орган самоуправления граждан, общественное объединение, коллектив или должностному лицу представление о принятии мер к устранению указанных причин и условий (ст. 296-298 УПК Республики Узбекистан) [12];

- суд, установив в ходе рассмотрения уголовного дела причины преступления и условия, способствовавшие его совершению, выносит частное определение, которым требует принять меры к устранению этих причин и условий (ст. 299 УПК Республики Узбекистан) [12];

- следователь выносит постановление, суд – частное определение, при наличии к тому оснований (курсив наш. – Д.А.), которым обращают внимание должностных лиц государственных органов и иных организаций на установленные по делу факты нарушения закона, причины и условия, способствовавшие совершению преступления и требующие принятия соответствующих мер (ст. 19 УПК Кыргызской Республики) [13];

- прокурор, следователь, орган дознания при необходимости (курсив наш – Д.А.) вносит в адрес соответствующего юридического лица или должностного лица представление о принятии мер по устранению обстоятельств, способствовавших совершению преступления (ст. 200 УПК Республики Армения) [14].

Таким образом, сторона обвинения вправе внести представление об устранении криминогенных обстоятельств в адрес субъекта исполнения представления при установлении указанных обстоятельств (при необходимости, при наличии к тому оснований – то есть в случае установления указанных обстоятельств). Внесение представления об устранении криминогенных обстоятельств является правом стороны обвинения в случае их выявления посредством доказывания. При этом сторона обвинения обязана выявлять эти обстоятельства, то есть причины преступления (уголовного правонарушения) и условия, способствовавшие его совершению.

Представление необходимо рассмотреть с обязательным уведомлением о принятых мерах в месячный срок со дня получения.

Статья 62 УПК Республики Эстония “Предмет доказывания” [15], ст. 139 УПК Азербайджанской Республики “Обстоятельства, которые подлежат доказыванию” [16], не содержат необходимости установления причин и условий преступлений. В ст. 91 УПК Украины “Обстоятельства, которые под-

лежат доказыванию в уголовном производстве”, а также в иных статьях, не указано на необходимость установления обстоятельств, которые вызвали совершение уголовного правонарушения или способствовали его совершению [7].

В связи с этим представляет интерес подход законодателей Республики Молдова по осуществлению процессуальной профилактической деятельности, которая предусмотрена в главе 3 УПК. Статья 216 УПК Республики Молдова “Установление причин и условий, способствовавших совершению преступления” предусматривает, что установление в ходе уголовного преследования и судебного разбирательства причин и условий, способствовавших совершению преступления, является обязанностью органа уголовного преследования.

В соответствии со ст. 217 указанного УПК орган уголовного преследования, установивший наличие указанных причин и условий, обязан внести в соответствующий орган или должностному лицу представление о принятии мер по их устранению. В случае выявления в ходе уголовного преследования фактов нарушения действующего законодательства или прав и свобод человека, орган уголовного преследования вносит представление об этих нарушениях в соответствующие государственные органы. В срок не более одного месяца по внесенному представлению должны быть приняты необходимые меры и об их результатах должны быть уведомлены прокурор, руководящий уголовным преследованием, и орган, внесший представление.

Статья 218 УПК Республики Молдова “Частное определение судебной инстанции” предусматривает, что установив в ходе судебного разбирательства факты нарушения законности и прав человека, судебная инстанция одновременно с постановлением решения выносит и частное определение, которым доводит эти факты до сведения соответствующих органов, должностных лиц и прокурора. В срок не более одного месяца судебная инстанция должна быть уведомлена о результатах рассмотрения фактов, изложенных в частном определении [17].

Указанные статьи, на наш взгляд, отражают стремление законодателей Республики Молдова оставить профилактическую функцию в рамках обновленного УПК, в который включен позитивный опыт европейского уголовного процесса и УПК Молдавской ССР [18].

Возникает вопрос: “Не является ли процессуальная профилактическая деятельность в рамках уголовного процесса ненужным “рудиментом”, отголоском законодательства социалистической эпохи? Отвечая на это, необходимо привести известную мысль Ч. Беккариа, который указал, что лучше предупреждать преступления, чем потом наказывать за них. Это составляет цель любого хорошего законодательства [19, 123]. Поэтому профилактическая деятельность необходима в ходе уголовного процесса, в том числе по преступлениям, связанным с безопасностью участников уголовного процесса. Однако необходимо определить объем указанной деятельности и не ставить сторону обвинения в рамки необходимости обязательного направления представления по каждому уголовному производству.

Учитывая вышеизложенное, главу 4 “Доказательства и доказывание”

УПК Украины необходимо дополнить параграфом 21 “Меры по установлению причин и условий совершения уголовного правонарушения, иных нарушений законодательства”, со следующими статьями:

Статья 941 “Установление причин уголовного правонарушения и условий, которые способствовали его совершению”.

Установление в ходе досудебного расследования и судебного производства причин уголовного правонарушения и условий, которые способствовали его совершению, является обязанностью стороны обвинения и осуществляется посредством доказывания в соответствии с порядком, предусмотренным настоящим кодексом.

Статья 942 “Представление стороны обвинения по уголовному производству”.

1) Сторона обвинения, которая установила наличие причин уголовного правонарушения и условий, которые способствовали его совершению, вправе внести в соответствующий орган, общественную организацию или служебному лицу представление об устранении этих обстоятельств.

2) В случае установления в ходе досудебного расследования и судебного производства фактов нарушения законности или прав и свобод человека, сторона обвинения вносит представление об этих нарушениях в соответствующие государственные органы.

3) В срок не более одного месяца со дня получения представления должны быть приняты необходимые меры и про их результаты уведомляется прокурор и орган, который внес представление.

Статья 943 “Частное определение суда”.

1) Установив в ходе судебного производства факты нарушения законности или прав и свобод человека, суд одновременно с постановлением решения, выносит частное определение, которым доводит эти факты до сведения соответствующих органов, служебных лиц и прокурора.

2) Суд должен быть уведомлен о результатах рассмотрения указанных фактов в срок не более одного месяца со дня получения частного определения.

Литература

1. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23.12.1993 № 3782-XII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>
2. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 № 3781-XII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>
3. О защите свидетелей и других участников уголовного процесса: Закон Республики Молдова от 16.05.2008 № 105 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=328268&lang=2>
4. Кримінальний кодекс України: Офіц. текст: станом на 23.02.2013 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

5. Уголовный кодекс Республики Молдова от 18.04.2002 № 985-XV [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=286230&lang=2>
6. Кримінально-процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 376 с.
8. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001 № 174-ФЗ [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.consultant.ru/popular/upkrf/11_12.html#p1336
9. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь от 16 июля 1999 г. № 295-3 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.pravo.by/main.aspx?guid=3871&p0=hk9900295>
10. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 13 декабря 1997 г. № 207-1 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.zakon.kz/ugolovno_processualniy_kodeks.html
11. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Узбекистан от 22.09.1994 г. № 2013-XII [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://fmc.uz/legisl.php?id=k_ug_pr_36
12. Уголовно-процессуальный кодекс Кыргызской Республики от 30.06.1999 № 63 // Ведомости Жогорку Кенеша, 1999. № 10. Ст. 442. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14306/preview>
13. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Армения от 01.09.1998 г. № ЗР-248 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1450&lang=rus>
14. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Эстония от 12.02.2003 г. (RT I 2004, 65, 465) [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://usbeta.ru/ueit/upk_ehstonii.html
15. Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики от 14.07.2000 г. № 907-ІІ [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes>
16. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова от 14.03.2003 г. № 122-XV [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=326970&lang=2>
17. Уголовно-процессуальный кодекс Молдавской ССР от 24.03.1961 (Ведомости Верховного Совета Молдавской ССР, 1961 г., № 10, ст. 42); [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://pravo.ictcorp.biz/text.php?docid=784626&searchtext=&searchname=&searchnumber=&searchdate1=&searchhdate2=&rldi=&view=&auth=>
18. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях. М., 1995. – 304 с.

Natașa DIMIN,

lector al Catedrei Drept public

a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept

Veronica BIVOL,

licențiat în administrație publică, master în drept

COOPERAREA ORGANELOR DE DREPT CU ONG-URILE ÎN VEDEREA GARANTĂRII SIGURANȚEI VICTIMELOR-MARTORI AI TRAFICULUI DE FIINȚE UMANE

Resume

La traite des êtres humains est une pratique ancienne qui consistait à transporter d'un lieu à un autre des individus et à les réduire en esclavage. De nos jours, des enfants, des femmes et des hommes sont "recrutés", déplacés et exploités dans des conditions inhumaines sous une forme ou une autre dans presque tous les pays et dans tous les types d'économie. L'Organisation internationale du travail (OIT) estime à 12,3 millions le nombre d'individus soumis au travail forcé dans le monde, dont plus de 2,4 millions du fait de la traite des êtres humains.[1]

Le trafic des êtres humains consiste à transporter des hommes, des femmes et des enfants d'un endroit à un autre et de les mettre en état de travail forcé. Cette pratique couvre la prostitution forcée, la servitude domestique, les travaux agricoles dangereux, le travail dans des ateliers clandestins, sur des chantiers de construction ou dans le secteur de la restauration et diverses autres formes modernes d'esclavage. Cette violation des droits de l'homme existe à l'échelle nationale, transfrontières, interrégionale et intercontinentale.

Le trafic des personnes étant illégal, il est difficile d'arriver à des estimations fiables de l'ampleur du problème. Cependant, ceux qui participent à sa répression s'accordent à dire qu'il est important et en progression constante.

La lutte contre la traite des personnes s'est organisée sur de longues années autour de l'action des États, de la communauté internationale et de la société civile. C'est cette dernière qui la première a pris conscience de la nécessité d'agir et de prendre des initiatives tant au niveau local qu'international. Les Ong sont aujourd'hui des acteurs incontournables dans le combat mené par les gouvernements. La communauté internationale joue un rôle important dans la prise de conscience des États, dans l'évolution du concept et des législations nationales. En février 2007, les Nations unies ont organisé à Vienne, en Autriche, le premier Forum mondial pour combattre la traite des êtres humains dont l'un des objectifs est de mener campagne pour la coordination des actions.

La traite des êtres humains est un phénomène d'une extrême complexité lié aux migrations et à la recherche d'espoir. C'est un crime qui évolue en permanence en s'adaptant aux différents pays, aux contextes politiques, aux systèmes juridiques, avec des routes, des acteurs et des moyens variables. Il s'agit d'un processus dynamique dont la finalité est l'assujettissement et l'exploitation esclavagiste de la personne humaine.

Ultima decadă a secolului XX a adus cu sine profunde transformări în cadrul relațiilor internaționale. Revoluția geopolitică generată de încetarea Războiului rece a impus soluții noi pentru rezolvarea unor probleme vechi, dar, în primul rând, a determinat crearea unei „noi ordini internaționale” mult mai complexe, bazată pe cooperare internațională, guvernare democratică și legislație adecvată. În mod doar aparent paradoxal, pentru că într-o societate complexă fenomenul este inevitabil, noua „ordine” a adus cu sine și „dezordine”, cuantificabilă în in-

stabilitate economică și politică, în viteze diferite ale evoluției sociale, în decalaje la nivelul ierarhizărilor sociale, în delocalizare industrială și migrație necontrolată a forței de muncă și, în general, într-o tendință generală de desocializare proprie societății postmoderne. [2]

În acest context, apar, inerent, tendințe și elemente care afectează respectarea drepturilor omului la nivel mondial și reclamă revizuirea legislației în multe domenii.

În prezent, traficul de persoane a devenit obiectul de studiu și cercetare în cadrul unor domenii variate, dar adiacente, care încearcă să extragă adevărul social despre cauzele, condițiile, efectele fenomenului și soluțiile viabile care se impun pentru prevenirea și combaterea sa. Astfel, pe fondul cercetărilor criminologice, juridice, sociologice, politologice, medicale s-a ajuns la concluzia că traficul de persoane este, dincolo de forma de migrație ilegală, o nouă formă de comerț cu sclavi, de criminalitate transnațională organizată, o amenințare la adresa suveranității naționale și a securității statelor, o problemă referitoare la muncă, la încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale, în fapt o combinație a tuturor acestor determinări.

Conștientizarea gravității situației cu privire la traficul de persoane a generat un răspuns pozitiv din partea majorității guvernelor naționale, a Uniunii Europene și a celorlalte organizații regionale, a Organizației Națiunilor Unite, a organizațiilor nonguvernamentale în domeniu. Astfel, s-a dorit ca prevenirea și combaterea traficului de persoane să se concretizeze în reglementări juridice și strategii naționale, regionale și internaționale cât se poate de uniforme în vederea asigurării coeziunii și sincronizării necesare în acest demers.

Traficul de persoane este o violare a drepturilor umane, o crimă la adresa demnității și integrității umane. Ciclul traficului de persoane nu poate fi întrerupt fără a avea în vedere drepturile și nevoile celor traficați. Măsurile menite să combată traficul de persoane trebuie să fie centrate pe drepturile victimei, iar asistența specializată și complexă trebuie să fie accesibilă victimelor fără discriminare, pentru a redresa și repara abuzul asupra drepturilor suferite de aceștia.

Pentru a înțelege reacțiile și comportamentul victimelor traficului de persoane, care uneori pot părea greu de înțeles, atât în viața lor de zi cu zi, cât și în cursul participării lor la procesul penal, trebuie să luăm în vedere natura gravă a experienței traumatice prin care acestea au trecut. Din perspectiva victimei, experiența de trafic presupune începutul unui ciclu de violențe, abuzuri și teamă, ca urmare a tratamentului brutal, crud și manipulator din partea traficantului. Victimele sunt supuse unor tratamente înjositoare și exploatare în regim de sclavie, fiind forțate să accepte exploatarea sexuală sau alte forme de servitute, cum ar fi munca sau servicii forțate, sclavia sau prelevarea de organe. În multe cazuri, victimele au suferit vătămări corporale și psihologice atât de grave, încât, din punct de vedere medical, nu mai este posibilă o refacere completă și revenirea la sănătatea fizică și mentală inițială.

Efectele traumelor se pot manifesta atât pe planul sănătății fizice, cât și al sănătății mentale, victimele prezentând în general un complex de reacții psihosomatice, psihologice și/sau psihopatologice. Acordarea asistenței specializate în

acord cu nevoile lor este un element extrem de important în munca cu victimele traficului de persoane.

Declarația Națiunilor Unite privind Principiile de bază, în dreptul victimelor crimelor și ale abuzurilor de putere (1985), definește termenul de victimă ca fiind acele persoane care în mod individual sau colectiv au suferit orice daună, fizică sau psihică, trăiri emoționale, pierderi economice sau vătămarea substanțială a drepturilor lor fundamentale, prin acțiuni sau inacțiuni care încalcă legislația penală în vigoare, în cadrul statelor membre, inclusiv acele legi care stipulează abuzul ilicit de putere. Persoana este considerată victimă indiferent dacă autorul este identificat, arestat, cercetat sau condamnat și indiferent de relațiile dintre autor și victimă.

Specificarea sintagmei de victimă a traficului de persoane apare în Convenția Consiliului Europei privind lupta împotriva traficului de ființe umane, care definește victima ca orice persoană fizică supusa traficului de persoane.

În cadrul legislației noastre prin termenul persoană vătămată înțelegem persoana care a suferit o vătămare a intereselor sau drepturilor sale prin comiterea unei fapte antisociale. Are această calitate atâta timp cât nu s-a început urmărirea penală.

În cadrul procesului penal victima traficului de persoane se poate constitui:

1. Parte vătămată, ca persoană care a suferit prin fapta penală o vătămare fizică, morală sau materială și participă la procesul penal.

2. Parte civilă, desemnând persoana vătămată care exercită acțiunea civilă în cadrul procesului penal.

3. Martor: Persoana vătămată poate fi ascultată ca martor, dacă nu este constituită parte civilă sau nu participă la proces ca parte vătămată. În această calitate, persoana poate fi audiată cu identitate protejată, atunci când există probe sau indicii temeinice că viața, integritatea corporală sau libertatea lui sau a altei persoane ar putea fi periclitată.

Declarația victimei constituie mijloc de probă și poate fi folosită la aflarea adevărului, coroborate cu celelalte mijloace de probă. Tot în cursul procesului penal victima este interpellată cu privire la prejudiciile materiale și morale suferite, în vederea soluționării și a laturii civile a cauzei.

În lupta împotriva traficului de persoane, atât la nivel de prevenire, cât și de combatere sau asistență a victimelor, se impune o abordare multidisciplinară și interinstituțională.

Cooperarea strânsă dintre organele judiciare și alte instituții sau organizații non-guvernamentale constituie o parte esențială, scopul comun fiind acela de asigurare a protecției victimelor, cu respectarea și garantarea drepturilor acestora, în conformitate cu documentele internaționale în materie. (Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special a femeilor și copiilor, adițional la Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate.)

În fiecare an, copii, adolescenți, femei și bărbați cad victime ale rețelelor de trafic, fiind obligați să cerșească, să muncească în condiții inumane sau să se

prostitueze. Traficul de persoane este un fenomen cu consecințe grave asupra siguranței, sănătății și drepturilor fundamentale ale victimelor. Acest fenomen se manifestă cu precădere în zonele în care lipsește o legislație corespunzătoare.

Recunoscut ca un fenomen infracțional internațional, de crimă organizată și o încălcare gravă a drepturilor umane, prevenirea și combaterea traficului de persoane, precum și asistența victimelor necesită eforturi interinstituționale și multidisciplinare comune ale tuturor celor implicați în lupta antitrafic.

Pe fondul contracărării traficului de persoane, ONU intervine cu susținerea politicilor de securitate regională și națională, a colaborării structurilor polițienești, a activității organizațiilor nonguvernamentale specializate, a încercărilor de democratizare a justiției și a eradicării corupției. La acestea se adaugă și eforturile instituțiilor financiare mondiale, precum și cele ale statelor dezvoltate de a furniza resursele necesare asigurării îmbunătățirii condițiilor de viață.

Prevenirea și combaterea traficului de persoane a descurajat într-o oarecare măsură lumea internațională, însă presiunea societății civile a determinat guvernele statelor lumii să ia măsuri individuale în acest sens și mai ales să regândească strategii regionale și globale de luptă împotriva infracționalității transfrontaliere de acest tip. Guverne, agenții interguvernamentale, instituții și structuri internaționale, organizații nonguvernamentale conlucrează astăzi pentru atingerea acestui scop comun.

Coordonarea acțiunilor individuale și armonizarea legislațiilor naționale cu privire la pedepsirea traficantilor, prevenirea traficului de persoane și protecția victimelor acestuia sânt principalele obiective de a căror îndeplinire este condiționată stoparea amplitudinii fenomenului.

Indiferent de continent, măsurile luate în vederea prevenirii și combaterii traficului de persoane sunt similare, însă, în același timp, ele sunt adaptate specificului regional, zonal al acestuia.

Astfel, în cazul combaterii criminalității, pornind de la analiza cauzelor determinante și a efectelor existente și potențiale, se constată că „armele” legale tradiționale nu își mai găsesc astăzi, decât în mică măsură, eficiența: strategia prevenirii și combaterii criminalității trebuie regândită, nemaiputând fi una limitată la cadrul național, ci, dimpotrivă, proiectată la nivel global.

Principalele aspecte și căi posibile de creare a Mecanismului Național de Referire a persoanelor traficate pentru acordarea asistenței și protecției (MNR) în Moldova au fost pentru întâia oară prezentate principalilor participanți la combaterea traficului de ființe umane în Moldova în februarie 2004, la o masă rotundă, organizată de Centrul Internațional „La Strada” cu susținerea Misiunii OSCE în Moldova. La lucrările acestei mese rotunde a participat și dna Barbel Haide Uhl, unul din autorii „Ghidului practic al OSCE/ODIHR privind crearea și activitatea MNR-urilor eficiente”. [3]

Toți participanții la masa rotundă – reprezentanți ai organizațiilor de stat, nonguvernamentale și interguvernamentale – au susținut activ ideea creării unui MNR în Moldova, dar a fost nevoie de câțiva ani de eforturi a mai multor specialiști și organizații, ca această idee să înceapă a fi realizată în practică. Și nu numai în capitală, ci și în alte 17 unități administrativ-teritoriale ale țării – în 16 raioane

și în municipiul Bălți.

În Moldova până în prezent a fost efectuat un lucru enorm pentru crearea unui Sistem [4] Național de Referire a victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane pentru acordarea asistenței și protecției – un sistem de colaborare, prin care structurile statale își îndeplinesc obligațiunile în vederea protecției și susținerii drepturilor omului, victimă a traficului de ființe umane, și prin care ele își coordonează eforturile în cadrul parteneriatului strategic cu societatea civilă și alți participanți din acest domeniu.

Nu toate lucrurile se desfășoară destul de operativ, nu toate problemele sunt depășite ușor, dar astăzi deja se poate constata că Moldova a acumulat o experiență prețioasă în crearea MNR, care poate fi analizată și comparată cu experiența altor țări în domeniul dat.

Republica Moldova este în principal o țară sursă de trafic cu ființe umane. Începând cu anul 2000, cetățenii Moldovei au fost exploatați în 32 de țări ale lumii. Într-o măsură mai mică Moldova este și o țară de tranzit al victimelor traficului de ființe umane în statele Europei. În Moldova are loc și traficul intern de ființe umane.

Cele mai dese ori victime ale traficului de ființe umane devin femeile și copiii, care sunt transportați în principal în scopul exploatării sexuale și la munci forțate în Turcia, Rusia, Emiratele Arabe Unite, Ucraina, Israel, Cipru, Grecia, Italia și în alte țări. În afară de aceasta, copii sunt forțați să cerșească în țările vecine. Bărbații moldoveni sunt expuși exploatării la munci în construcții, agricultură și alte munci în Rusia, Ucraina și în alte țări. În Moldova la fel au fost înregistrate cazuri de trafic de ființe umane în scopul prelevării organelor și țesuturilor umane. În majoritatea cazurilor victime ale traficului de ființe umane au devenit persoane individuale. În același timp, au fost înregistrate și cazuri în care obiect al traficului deveneau și familii – mame cu copii.

Este imposibil a stabili cu exactitate dimensiunile de răspândire a fenomenului trafic de ființe umane în țară, în primul rând, din cauza că această problemă este una ascunsă și pentru lipsa unui sistem unic de colectare a informațiilor despre cazuri de trafic cu ființe umane. Conform estimărilor analitice ale departamentului SUA, [5] anual circa 7.500 de cetățeni ai Moldovei devin victime ale traficului de ființe umane (aproximativ 1% din 750 mii de cetățeni ai Moldovei care lucrează peste hotare). În același timp, organizațiile participante la combaterea traficului de ființe umane anual identifică circa 300 de oameni – victime ale traficului de ființe umane.

Luând în considerare pericolul răspândirii acestui fenomen în societate conducerea Republicii Moldova a aprobat un șir de măsuri legislative, organizatorice, administrative și de altă natură pentru a combate acest fenomen. Astfel, în anii 2004-2006, Parlamentul țării a ratificat cele mai importante convenții internaționale în acest domeniu:

a) Convenția ONU contra criminalității transnaționale organizate din 15.11.2000 și Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de ființe umane, în special al femeilor și copiilor, adițional la convenția menționată (ratificate în 2005 prin Legile Republicii Moldova nr. 15-XV din 17.02.2005 și nr.

17-XV din 17.02.2005);

b) Convenția Consiliului Europei privind combaterea traficului de ființe umane din 03.05.2005 (ratificată prin Legea Republicii Moldova nr. 67-XVI din 30.03.2006);

c) Protocolul facultativ la Convenția privind drepturile copilului, cu referință la traficul de copii, prostituția minoră și pornografia minoră, aprobat de Adunarea Generală a ONU pe 25 mai 2000 (ratificat prin Legea Republicii Moldova nr. 29-XVI din 22.02.2007).

Parlamentul a aprobat și Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane nr. 241-XVI din 20.10.2005 – legea principală care reglementează raporturile juridice în domeniu.

În scopul stabilirii răspunderii juridice pentru crime de trafic cu ființe umane și crime asociate au fost introduse amendamente și modificări la Codul penal al Republicii Moldova, Codul privind contravențiile administrative al Republicii Moldova și în alte acte legislative.

Guvernul Republicii Moldova a creat în anul 2001 Comitetul Național pentru combaterea traficului de ființe umane – un organ interdepartamental, care efectuează coordonarea generală a activităților pentru prevenirea și combaterea traficului de ființe umane. Comitetul Național este condus de un viceprim-ministru. În scopul examinării problemelor și pregătirii soluțiilor la chestiunile ce țin de activitatea Comitetului Național, pe lângă această structură au fost create trei comisii permanente de experți (A, B și C). În toate raioanele țării au fost create comisii teritoriale de combatere a traficului de ființe umane, iar în anul 2008 a fost aprobat Regulamentul-cadru privind comisiile teritoriale pentru combaterea traficului de ființe umane (Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 234 din 29.02.2008). Guvernul a aprobat trei Planuri naționale de acțiuni pentru prevenirea și combaterea traficului de ființe umane (Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 1219 din 09.11.2001, nr. 903 din 25.08.2005 și nr. 472 din 26.03.2008).

În scopul reglementării procedurilor ce țin de acordarea asistenței și protecției victimelor traficului de ființe umane, Guvernul a mai aprobat:

a) Regulamentul-cadru de organizare și funcționare a centrelor de asistență și protecție a victimelor traficului de ființe umane (Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1362 din 29.11.2006);

b) Regulamentul privind procedura de repatriere a copiilor și adulților victime ale traficului de ființe umane, traficul ilegal de migranți, precum și copiilor neînsoțiți (Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 948 din 07.08.2008).

Un anumit progres a fost realizat în persecutarea penală a crimelor referitoare la traficul de ființe umane. Pe lângă Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova, din 2005, funcționează o secție specializată – Centrul de Combatere a Traficului de Persoane (unica structură specializată de acest gen din Europa). O secție specială pentru combaterea traficului de ființe umane a fost creată pe lângă Procuratura Generală. Tot aici a fost creat și consiliul coordonator al organelor de drept, împuternicit cu combaterea traficului de ființe umane. Pe parcursul ultimilor ani a crescut considerabil numărul de cazuri penale intentate și numărul

persoanelor condamnate pentru trafic de ființe umane.

Republica Moldova a semnat acorduri bilaterale și multilaterale în domeniul organizării combaterii traficului de ființe umane cu unele state (Turcia, țările CSI, România, Slovacia, Italia și altele).

În Moldova activează diferite organizații nonguvernamentale (publice și religioase) și interguvernamentale, care acordă asistență și susținere victimelor traficului de ființe umane, realizează programe menite să prevină acest fenomen în grupurile de risc, informează societatea, instruieste specialiști, contactează cu grupuri de risc etc.

Pe de altă parte, ONG-urile au avut nevoie de sprijinul organelor de stat la contactarea structurilor oficiale din alte țări și pentru realizarea dreptului victimelor de acces la judecată. Dezvoltarea colaborării a fost promovată și de procesele comune de democratizare a vieții sociale în țară, de întărirea rolului societății civile.

Conform datelor Centrului Internațional „La Strada”, în anul 2003 în Moldova activau 40 diferite organizații, care acordau victimelor traficului de ființe umane servicii de identificare, asistență și protecție.[6] Cu timpul, numărul lor a crescut. Însă modul de referire a victimelor traficului de ființe umane, care a fost creat spontan, nu este stabil, deoarece nici nu există bază juridică ce ar face procesul de referire transparent, ar determina rolul și competența fiecărei organizații participante. În plus, structurile statale participante la combaterea traficului de ființe umane nu sunt obligate să mențină relații cu sectorul nonguvernamental care activează în acest domeniu. Colaboratorii ONG-urilor trebuie să piardă mult timp pentru stabilirea relațiilor de lucru cu reprezentanții structurilor statale, dovedindu-le dorința și capacitatea de a lucra cu victimele traficului de ființe umane. Fluctuația cadrelor din sectorul de stat face ca ONG-urile să facă mereu același lucru. Pe de altă parte, nu toate ONG-urile care au obținut proiecte în domeniul asistenței victimelor traficului de ființe umane au reușit să-și dezvolte potențialul, să-și asigure o stabilitate financiară și să demonstreze o calitate înaltă a serviciilor de acordate victimelor traficului de ființe umane.

Conform Ghidului Practic al OSCE/ODIHR, o structură ca MNR poate fi eficientă dacă ea este bazată pe un acord formal (întemeiat juridic) privind colaborarea între participanți, în care s-ar stabili rolurile și obligațiile participanților. [7]

Pentru a confirma juridic colaborarea între structurile guvernamentale și non-guvernamentale într-un anumit domeniu cel mai des se folosesc următoarele tipuri de documente:

- dispoziția internă a unui anumit minister, sau
- un Memorandum bilateral sau multilateral privind înțelegerea (acordul participanților).

În afară de aceasta, experții OSCE/ODIHR în Varșovia, care în aprilie 2004 au efectuat la rugămintea Guvernului Republicii Moldova o expertiză a proiectului Legii Republicii Moldova privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane au recomandat ca anume în această lege să fie prevăzut modul de înființare a MNR și forma documentului pentru crearea lui.[8]

Această recomandare este în deplină conformitate cu tradițiile dreptului național și Constituția Republicii Moldova (articolul 66), care atribuie chestiunile politicii interne în competența Parlamentului. Documentul privind crearea MNR este menit să reglementeze relațiile dintre structurile de stat, nonguvernamentale și interguvernamentale, adică dintre diferite grupuri sociale ce au de-a face cu un asemenea grup social cum ar fi victimele traficului de ființe umane.

Legea Republicii Moldova privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane nr. 241-XVI din 20.10.2005 a întărit drepturile organizațiilor nonguvernamentale și interguvernamentale de a oferi asistență victimelor traficului de ființe umane, dar ea nu a inclus normele care ar reglementa mecanismul sau sistemul de colaborare între organizațiile menționate. Ca rezultat, pentru formalizarea colaborării organizațiilor guvernamentale, nonguvernamentale și interguvernamentale la acordarea asistenței și protecției victimelor traficului de ființe umane în Republica Moldova au fost folosite ordinele Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei (MMPSF) și memorandumurile de colaborare.

În conformitate cu ordinul Ministerului Muncii Protecției Sociale și Familiei nr. 33 din 13.01.2006, în Moldova a fost inițiat un mare proiect-pilot de creare a SNR, proiect ce se implementează cu sprijinul Organizației Internaționale pentru Migrație. Ministerul a fost atras în acest proiect prin posibilitatea de a-și realiza într-o anumită măsură obligațiunile în privința traficului de ființe umane, impuse prin Legea privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane nr. 241-XVI din 20.10.2005. În plus, victimele și potențialele victime ale traficului de ființe umane, de regulă, sunt persoane din categorii social vulnerabile, care au nevoie de protecția statului și anume ministerul este responsabil pentru elaborarea politicii de stat în acest domeniu.

Întru realizarea scopurilor proiectului, pe lângă Minister a fost creat un Centru permanent, în sarcinile căruia intră referirea victimelor traficului de ființe umane la trei nivele (internațional, național și local/raional). Victimelor identificate peste hotare li se acordă ajutor în repatriere și acces la asistența necesară în capitală. După aceasta, victimele care au beneficiat de un ajutor pe termen scurt la Centrul de Reabilitare din capitală (nivel național) sunt îndreptate la nivelul raioanelor, pentru a primi o asistență mai îndelungată la locul de trai (instruire profesională, asistență la angajarea în câmpul muncii și altele). Referirea funcționează, de asemenea, și în direcția inversă, atunci când victima traficului de ființe umane este identificată la locul de trai și referită către capitală, pentru acordarea asistenței care nu poate fi oferită în raioane.

Aceasta a permis aplicarea în practică a modelului de colaborare a structurilor guvernamentale, nonguvernamentale și interguvernamentale, care activează la diferite nivele de conducere. Proiectul a contribuit și la perfecționarea procesului de identificare a victimelor traficului de ființe umane în raioane.

Peste 70% din numărul victimelor traficului de ființe umane au fost identificate de membrii grupurilor multidisciplinare la nivel local/raional și referite pentru asistență la Centrul de Reabilitare din capitală. Anterior, cazuri de referire de la nivel local nu erau atestate deloc. Totodată, proiectul a permis să fie identificate problemele apărute și să fie colectate informații pentru perfecționarea modelului

de colaborare.

Inițial proiectul a fost implementat în 5 unități administrativ-teritoriale ale Republicii Moldova – raioanele Cahul, Călărași, Căușeni, Edineț și municipiul Bălți. Cu fiecare an proiectul își lărgea aria de activitate, iar în 2008 el a cuprins deja 18 unități administrativ-teritoriale (Chișinău – capitala țării, Bălți – al doilea oraș după mărime în Moldova, și mai mult de jumătate din raioanele republicii).

Atunci când vorbim despre memorandumuri, înainte de toate trebuie să menționăm că în Republica Moldova o asemenea noțiune ca memorandum se folosește numai în acte normative, ce se referă la încheierea acordurilor internaționale. De aceea este dificil de afirmat ce consecințe juridice generează acest tip de acorduri în relații din interiorul țării. Dar memorandumul este răspândit în practică. Totuși, deseori nimeni nu se îngrijește să verifice dacă persoanele care îl semnează au împuterniciri corespunzătoare pentru semnarea unui asemenea document. Textele memorandumurilor, de obicei, nu elucidează acest fapt. Majoritatea conducătorilor de structuri statale, interpelați pe parcursul cercetărilor efectuate de Centrul Internațional „La Scala” în anul 2003, au menționat că ei nu au avut împuterniciri să încheie memorandumuri de înțelegere cu organizații internaționale și nonguvernamentale pentru crearea unui mecanism de colaborare. [9]

Aceste memorandumuri au fost încheiate în scopuri de colaborare pentru realizarea diferitelor proiecte. Cu timpul, ONG-urile au urmat exemplul organizațiilor interguvernamentale, dorind, de asemenea, să se asigure cu susținerea structurilor statale în realizarea anumitor proiecte. Treptat, practica de încheiere a memorandumurilor pe perioada de implementare a proiectelor a cedat locul memorandumurilor de colaborare pe termen lung.

La 23 mai 2008 pentru prima dată șase organizații participante active la contracararea traficului de ființe umane au semnat un memorandum multilateral de colaborare. Acestea organizații au fost:

- Centrul de combatere a traficului de ființe umane de pe lângă Ministerul Afacerilor Interne;
- Procuratura Generală;
- Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei;
- Organizația Internațională pentru Migrație, Misiunea în Moldova;
- Asociația Femeilor de Carieră Juridică/Centrul de Prevenire a Traficului de Femei (ONG);
- Centrul Internațional pentru Protecția și Promovarea Drepturilor Femeii „La Strada” (ONG).

Conform Memorandumului menționat, scopul lui de bază este asigurarea accesului victimelor traficului de ființe umane la asistență calitativă în cadrul proiectului de creare a Sistemului Național de Referire a victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane (MNR). În Memorandum au fost stabilite obligațiile părților privind acordarea asistenței și protecției beneficiarilor MNR, precum și schimbul de informații privind cazurile de trafic cu ființe umane și coordonarea activităților comune.

Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei Republicii Moldova, în

parteneriat cu Organizația Internațională pentru Migrație și cu sprijinul specialiștilor Biroului ONU pentru combaterea drogurilor și criminalității (UNODC) și Centrul Internațional „La Strada”, au elaborat, coordonat și înaintat spre aprobare Guvernului proiectul strategiei unui Sistem Național de Referire a victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane pentru acordarea asistenței și protecției (SNR) – un sistem de colaborare cu ajutorul căruia structurile statale își vor îndeplini obligațiunile lor referitor la protecția și susținerea drepturilor omului/victimei traficului de ființe umane și-și vor coordona eforturile în cadrul parteneriatului strategic cu societatea civilă și cu alți participanți în acest domeniu.

Proiectul Strategiei SNR este prevăzut pentru perioada anilor 2008-2016 și este însoțit de Planul Calendaristic de Acțiuni pentru realizarea Strategiei, prevăzut pentru anii 2008-2011, 2012-2013.

Proiectul a fost coordonat cu toți participanții activi la combaterea traficului de ființe umane în Moldova prin utilizarea diferitor mecanisme de dialog public (conferințe naționale, întruniri de coordonare, de lucru și altele). El a produs o reacție neechivocă a participanților la contracararea traficului de ființe umane și a fost perfecționat de mai de multe ori. În sfârșit versiunea finală a proiectului Strategiei SNR a fost înaintată spre aprobare Guvernului în vara anului 2008 și urmează a fi înaintată legislativului. Se așteaptă că această Strategie va fi aprobată de Parlamentul Republicii Moldova spre finele lui 2008.

Pentru crearea bazei juridice a SNR a fost selectată forma de strategie, deoarece conform legislației Republicii Moldova strategia este o formă de document politic (pe lângă concepția, programul și planul). În plus, conform definiției SNR, colaborarea organelor statale cu societatea civilă trebuie să fie strategică. Anume această formă de document a permis nu numai să fie întărit în mod juridic actul de creare a sistemului de colaborare, ci și să fie create premise pentru soluționarea problemelor acumulate, care au ieșit la iveală proeminent în practica implementării proiectului-pilot de creare a SNR și pentru soluționarea cărora este necesară intervenția organului superior al puterii.

Principalul scop al Strategiei este asigurarea drepturilor omului, victimei traficului de ființe umane, în baza unei abordări sistematice. În afară de victimele traficului de ființe umane, beneficiari ai asistenței sociale vor deveni și potențialele victime ale traficului de ființe umane (grupul de risc).

Proiectul a stabilit cercul de utilizatori ai Strategiei, la care se referă:

- copiii și adulții, victime ale traficului de ființe umane;
- copiii și adulții, potențialele victime ale traficului de ființe umane;
- familiile victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane,

inclusiv familiile extinse;

- specialiștii în domeniul acordării protecției și asistenței victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane;

- reprezentanții organelor de resort ale administrației publice și organelor administrației publice locale;

- reprezentanții societății civile.

Proiectul Strategiei SNR nu a determinat lista precisă a organizațiilor participante la SNR și nu a descris funcțiile lor în sistem. Însă conform punctului 23

al proiectului Strategiei, după aprobarea ei trebuie încheiat un acord comun de colaborare a participanților MNR, care evident va soluționa această întrebare.

Proiectul Strategiei a determinat rolul de conducere al Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei în SNR și i-a conferit funcția de coordonare a activităților la toate nivelele SNR sub aspect operațional, funcția de monitorizare a lucrului MNR și funcția de raportare Guvernului și Comitetului Național pentru combaterea traficului de ființe umane.

Pentru implementarea unor principii este nevoie nu numai de voință politică, dar și de a investi anumite resurse. De exemplu, în prezent este imposibil de asigurat confidențialitatea în procesul de schimb al informației între participanții sistemului și păstrarea ei sigură la nivel local din motiv că lipsește utilajul special și mijloacele de telecomunicații necesare. Realizarea drepturilor deosebite la protecția victimelor martori la procesul penal, la fel ca și a drepturilor victimelor traficului de ființe umane la compensarea pagubelor rămîne încă o problemă pentru Moldova, iar în acest domeniu sunt necesare investiții financiare considerabile. Toate aceste probleme urmează a fi soluționate.

Este important ca la instruirea specialiștilor organizațiilor participante la SNR să fie incluse și elemente educaționale sau psihologice. E necesar a cultiva o atitudine tolerantă față de victimele traficului de ființe umane. Numai în acest caz principiile enumerate se vor realiza în practică.

Se cuvine să precizăm că în ultimii ani s-a activizat considerabil colaborarea organizațiilor statale și nonguvernamentale în acordarea asistenței și protecției victimelor traficului de ființe umane. Pe de o parte, acest proces a fost condiționat de procesele generale de democratizare a vieții sociale în țară și de tendința de integrare europeană.

Pe de altă parte, această colaborare a fost condiționată de potențialul înalt al sectorului nonguvernamental în domeniul contracarării traficului de ființe umane. În legătură cu faptul că și comunitatea internațională pe parcursul mai multor ani a acordat activ asistență și sprijin organizațiilor nonguvernamentale și interguvernamentale din domeniu, acestea din urmă au acumulat o experiență prețioasă în organizarea procesului de oferire a asistenței victimelor traficului de ființe umane, care lipsește la multe structuri statale. Prezența unei asemenea experiențe, la fel ca și a bazei materiale și resurselor financiare în sectorul nonguvernamental, face atrăgătoare colaborarea structurilor statale cu acest sector. Însă pentru structurile statale este mai ușor decât pentru SNR să soluționeze problemele victimelor traficului de ființe umane în domeniile ce se referă la monopolul statului (restabilirea documentelor de identificare, îndreptarea la instituții de învățământ de stat, încheierea acordului individual privind asigurarea medicală obligatorie de stat și altele).

O premisă importantă pentru dezvoltarea colaborării este faptul că în prezent în Moldova s-a creat o anumită specializare a structurilor statale, MNR și a Organizației Internaționale pentru Migrație în prestarea serviciilor victimelor traficului. Aceasta condiție contribuie la interesul reciproc în a colabora. Este foarte important ca și în viitor să nu fie acceptată monopolizarea sferei serviciilor nici de un participant la SNR.

În practică în Moldova deja s-au dezvoltat unele forme de colaborare între organele de stat, SNR și organizațiile interguvernamentale:

- a) încheierea memorandumurilor de înțelegere/colaborare;
- b) crearea comisiilor și grupurilor interdepartamentale pentru coordonarea activităților la diferite niveluri;
- c) crearea grupurilor mobile pentru identificarea victimelor traficului de ființe umane din rândul specialiștilor organelor de drept și ai ONG-urilor;
- d) schimbul informațional în cadrul proiectului-pilot pentru crearea SNR și în scopul organizării repatrierii victimelor traficului de ființe umane;

Proiectul strategiei SNR prevede utilizarea acestor forme de colaborare și în viitor. Mai mult, sunt preconizate măsuri de stabilire și dezvoltare a colaborării transnaționale – relații bilaterale directe cu țările de destinație a victimelor traficului de ființe umane din Moldova. Moldova deja a încheiat acorduri bilaterale și multilaterale cu multe țări, dar, din păcate, aceste acorduri au un caracter general. Asemenea puncte, cum ar fi „de mărit eficiența”, „de perfecționat lucrul” etc. nu influențează soluționarea problemelor practice. Caracterul transnațional al fenomenului dictează necesitatea de transfer al acordurilor internaționale în relații practice, de numire a persoanelor de contact etc. Cauzele acestei dezvoltări slabe a relațiilor directe bilaterale între organizațiile participante la SNR și organizații și structuri similare din țările de destinație trebuie examinate și elaborate măsuri de îmbunătățire a colaborării.

O contribuție bună la elaborarea textelor acordurilor pot fi standardele internaționale elaborate recent – Recomandările privind mecanismul transnațional de referire a victimelor traficului de ființe umane, la elaborarea cărora au participat specialiști din 10 țări din regiunea Europei de Sud-Est, inclusiv din Moldova. Standardele menționate au fost elaborate cu suportul Centrului Internațional pentru Dezvoltarea Politicilor Migraționiste (ICMPD, Viena).[10]

În acest context, traficul de persoane, devenit aproape o formă modernă a sclaviei, este un fenomen social care a depășit cu mult previziunile făcute asupra amploarei și dificultății combaterii și prevenirii sale.

Având în vedere faptul că, prin încălcarea în mod flagrant și sistematic a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, traficul de persoane prezintă un grad de pericol social foarte ridicat, prin normele internaționale, regionale și naționale fapta a fost plasată alături de infracțiunile de terorism, trafic de droguri, trafic de arme etc.

E de precizat și faptul că colaborarea structurilor statale cu sectorul non-guvernamental este pentru Moldova un domeniu relativ nou, iar până în prezent dezvoltarea lui a înregistrat un ritm accelerat. Ambele părți tindeau spre colaborare. În ultimii ani organizațiile internaționale au făcut mult pentru susținerea structurilor statale. La această etapă de implicare activă a statului în acordarea asistenței și protecției victimelor traficului de ființe umane, ONG-urile manifestă îngrijorare față de eventuale devieri în relațiile de parteneriat în folosul statului cu riscul excluderii treptate a sectorului nonguvernamental de pe piața serviciilor sociale. De aceea este foarte important a dezvolta pe viitor o colaborare echitabilă a părților.

Colectarea centralizată a informației despre cazurile de trafic de ființe umane, prelucrarea ei și schimbul de informații trebuie să devină o funcție a MMPSF, ceea ce se înscrie logic în funcția lui de coordonare și monitorizare cu care este abilitat acest minister. Pe lângă MMPSF, actualmente se creează o bază de date electronice cu asistența Centrului Internațional pentru Dezvoltarea Politicilor Migraționiste (ICMPD, Viena). Deja în prezent majoritatea organizațiilor transmit la MPSFC informații despre cazuri de trafic de ființe umane. Totuși încă nu este soluționată chestiunea schimbului de informații cu Centrul de Combatere a Traficului de Persoane de pe lângă MAI.

Identificarea victimelor traficului de ființe umane, fiind un element important în colaborare, spre regretul nostru, nu a fost elucidată în proiectul Strategiei SNR. Dar Planul Calendaristic de implementare a Strategiei prevede elaborarea unui regulament special privind identificarea victimelor traficului de ființe umane. Proiectul Regulamentului este deja elaborat de grupul de lucru, compus din specialiști ai organelor de drept, Ministerului Afacerilor Externe și MPSFC, cu asistența experților din Centrul Internațional „La Strada”. Proiectul Regulamentului prevede o listă a organizațiilor care au dreptul să efectueze identificarea victimelor traficului de ființe umane, metodele de căutare a victimelor presupuse ale traficului de ființe umane, un sistem de indicii pentru identificare și modul de efectuare a identificării. Proiectul Regulamentului include un model de chestionar-tip pentru identificarea victimelor traficului de ființe umane.

Analiza efectuată în prezentul raport permite a identifica unele particularități caracteristice ale sistemului de colaborare creat în Moldova, riscurile posibile ce țin de dezvoltarea lui, a elabora recomandări pentru depășirea riscurilor menționate.

Particularitățile caracteristice ale sistemului de colaborare între structurile de stat, non-guvernamentale și interguvernamentale, care activează în domeniul acordării asistenței și protecției victimelor traficului de ființe umane sunt următoarele:

1) Crearea bazei normative de colaborare.

Luând în considerare cerințele legislației Republicii Moldova și prezența unor probleme serioase la acordarea asistenței și protecției victimelor traficului de ființe umane, pentru soluționarea cărora este necesară intervenția conducerii de vârf a țării, în Moldova a fost elaborat un proiect al Strategiei SNR. Acest proiect a fost înaintat Guvernului spre a fi transmis ulterior în Parlament.

2) Rolul conducător al Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei.

Comitetul Național pentru combaterea traficului de ființe umane al Republicii Moldova este un organ interdepartamental, condus de un viceprim-ministru, și își rezervă rolul conducător în coordonarea întregului sistem de combatere a traficului de ființe umane. Coordonarea operativă a acțiunilor structurilor statale, organizațiilor non-guvernamentale și interguvernamentale în cadrul SNR va fi exercitată de MMPSF. Tot acest minister va fi responsabil și de monitorizarea funcționării sistemului și de colectarea informației despre toate cazurile de trafic cu ființe umane.

3) Asistența socială este acordată nu numai victimelor, ci și potențialelor

victime ale traficului de ființe umane.

MMPSF a fost foarte mult atras de posibilitatea de prevenire a fenomenului traficului de ființe umane prin acordarea asistenței sociale. Până în prezent prevenirea se efectua în principal prin oferirea informației despre fenomen pentru grupul de risc. Dar până în prezent nu sunt elaborați indicii de identificare a potențialelor victime ale traficului de ființe umane.

4) Se dezvoltă colaborarea structurilor de stat, organizațiilor nonguvernamentale și interguvernamentale nu numai la nivel național și local (raional), ci și la nivel transnațional. Această colaborare este generată de caracterul transnațional al fenomenului trafic de ființe umane și de problemele care apar în practică la pregătirea repatrierii victimelor traficului de ființe umane.

Evaluând gradul de dezvoltare a colaborării structurilor de stat, nonguvernamentale și interguvernamentale, trebuie menționat că această colaborare într-adevăr a căpătat o accelerare semnificativă în ultimii ani în perioada implementării proiectului-pilot al SNR. În prezent colaborarea este reciproc benefică. Organizațiile nonguvernamentale și interguvernamentale au acumulat o experiență valoroasă în organizarea procesului de acordare a asistenței victimelor traficului de ființe umane. Ele dispun de un potențial de personal și o bază materială solidă pentru acordarea asistenței victimelor traficului. În același timp, structurile de stat dețin un potențial administrativ și pentru ele este mai ușor decât pentru SNR să rezolve problemele victimelor traficului în domenii, ce țin de monopolul statului (restabilirea documentelor, asigurarea medicală etc.). Dezvoltarea colaborării a contribuit la creșterea eficienței sferei de servicii pentru victimele traficului de ființe umane.

Toate procedurile standarde de acordare a asistenței și protecției victimelor și grupului de risc trebuie elaborate luând în considerare rolul societății civile. Organele administrației publice centrale și locale trebuie să ofere sprijin organizațiilor nonguvernamentale participante la SNR (acordarea încăperilor în folosință gratuită, dezvoltarea comenzii de stat privind serviciile sociale etc.).

Urmează a dezvolta o colaborare echitabilă între părți și prezența ONG-urilor pe această piață de servicii sociale.

Drepturile victimelor traficului de ființe umane, consfințite prin normele dreptului internațional și național, deseori poartă un caracter declarativ. Statul încă nu a creat un mecanism de asigurare a lor în practică. Protecția confidențialității, protecția martorilor în procesul penal, realizarea dreptului la compensare mai rămân a fi problematice în Moldova. Soluționarea acestora reclamă eforturi legislative și sprijin financiar din partea statului. Totodată, aceste probleme nu pot fi soluționate numai în raport cu un grup social – victimele traficului de ființe umane, ele trebuie soluționate în ansamblu.

Implementările trebuie efectuate luându-se în considerare elementele educaționale și psihologice, cu ajutorul cărora se înfăptuiește realizarea drepturilor subiective. Scopul principal al tuturor trebuie să fie protecția drepturilor subiective ale omului, victimelor traficului de ființe umane. Trebuie creat un sistem de mijloace și factori, care includ normele de drept, activitatea legală, transparența, opinia publică, garanțiile drepturilor, cultură juridică, responsabilitatea și controlul.

Referințe bibliografice

1. Bureau international du travail, Une alliance mondiale contre le travail, Rapport global en vertu du suivi de la Déclaration de l'OIT relative aux principes et droits fondamentaux au travail, Conférence internationale du travail, Genève, 2005.
2. Cf. Alain Touraine, Un nouveau paradigme. Pour comprendre le monde d'aujourd'hui, Ed. Fayard, Paris, 2005.
3. Mecanismele de referire a victimelor traficului de ființe umane la nivel național. Unirea eforturilor pentru protecția drepturilor victimelor traficului de ființe umane. Ghid practic. OSCE/BIDDO, Varșovia, 2004.
4. Luând în considerare tradițiile de drept în țară și modul de implementare și dezvoltare a structurilor de colaborare pentru referirea victimelor traficului de ființe umane, în Moldova în loc de noțiunea mecanism național s-a decis să fie folosită noțiunea de sistem național.
5. U.S. Department of State, „Trafficking in Persons” Report, June 2008, p. 182. Poate fi găsit în internet: <http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2008/.26>.
6. A se vedea: Publicația tematică La Strada Express, ediția nr. 1 din februarie 2005. Mecanismul național de referire a victimelor traficului de ființe umane pentru acordarea asistenței și protecției, pag. 5. Versiunea electronică a publicației tematice în limbile română, rusă și engleză poate fi accesată în internet: <http://www.lastrada.md/date> și cifre/Rapoarte și studii.
7. Mecanismele de referire a victimelor traficului de ființe umane la nivel național. Unirea eforturilor pentru protecția drepturilor victimelor traficului de ființe umane. Ghid practic. OSCE/BIDDO, Varșovia, 2004, pag. 19.
8. Recomandările preliminare la proiectul Legii Republicii Moldova privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane. Secția inițiativei legislative OSCE/BIDDO, Varșovia, 2004, pct. 1.7.28.
9. Transnational Referral Mechanism for the Victims of Trafficking (TRM) -DRAFT, ICMPD, Vienna, 2008. Proiectul Ghidului TRM poate fi găsit în internet: <http://www.anti-trafficking.net/icmpdpublications.html>
10. Elisa Trossero, Centrului Internațional pentru Dezvoltarea Politicilor Migraționiste (ICMPD, Viena)

Bibliografie*Acte internațional*

1. Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale. Lanzarote, din 25.10.2007.
2. Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare a femeilor, 18 decembrie 1979, New York.
3. Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, 20.11.1989, New York.
4. Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate, 15 noiembrie 2000, New York.
5. Convenția Consiliului Europei cu privire la lupta împotriva traficului de ființe umane, semnată de Republica Moldova la 06.05.2005 în Varșovia, Polonia și ratificată la 30.03.2006 prin legea nr. 67-XVI, care a intrat în vigoare la 1 februarie

2008.

6. Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor, adițional la Convenția NU împotriva criminalității transnaționale organizate, 15.11. 2000, Palermo.

7. Protocolul împotriva traficului ilegal de migranți pe cale terestră , a aerului și pe mare, adițional la Convenția NU împotriva criminalității transnaționale organizate, 15.11. 2000, Palermo.

Acte naționale

8. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994.

9. Legea nr.241 din 20.10.2005 privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane.

10. Legea nr. 45 din 12.04.1994 cu privire la activitatea operativă de investigații.

11. Legea nr.105 din 16.05.2008 cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal.

12. Codul penal al RM din 18.04.2002.

13. Codul de procedură al RM din 14.03.2003.

14. Hotărârea Parlamentului nr.257 din 05.12.2008 privind aprobarea Strategiei Sistemului național de referire pentru protecția și asistența victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane și a Planului de acțiuni privind implementarea SNR pe anii 2010-2011.

15. Hotărârea Guvernului Nr. 1362 din 29.11.2006 cu privire la aprobarea Regulamentului privind organizarea și funcționarea centrelor de asistență și protecție a victimelor traficului de ființe umane.

16. Hotărârea Guvernului Nr. 234 din 29.02.2008 cu privire la adoptarea Regulamentului privind comisiile teritoriale pentru combaterea TFU.

17. Hotărârea Guvernului Nr. 847 din 11.07.2008 cu privire la crearea centrului de asistență și protecție a victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane.

18. Hotărârea Guvernului Nr. 948 din 07.08.2008 privind procedura de repatriere a copiilor și a adulților, victime ale TFU, traficului ilegal de migranți și a copiilor neînsoțiți.

Site-uri web

19. Asociația Alternative Sociale (2006):Ghid de informare în domeniul traficului de persoane. Prevenire. Combatere.Asistența victimelor. Iași www.alternativesociale.ro

20. Hodge, D.R. & Lietz, C.A. (2007): The International Sexual Trafficking of Women and Children: A Review of the Literature, Affilia, www.sagepublication.com

21. Mateuț, Gh. și colab. (2005): Traficul de ființe umane. Infracțione. Victimă. Infracțiune, Iași, www.alternativesociale.ro

22. ICMPD și USAID (2008): Mecanismul Transnațional de Referire a Victimelor Traficului de Persoane - Proiect

Денис ДОДАТОК,

адъюнкт кафедры уголовного права и криминологии

Днепропетровского государственного университета внутренних дел Украины

ОСОБЕННОСТИ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ВОВЛЕЧЕНИЕ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В ПРЕСТУПНУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПО УГОЛОВНОМУ КОДЕКСУ УКРАИНЫ

Защита детей от противоправных посягательств на их моральное и физическое развитие имеет особую значимость также в связи с тем, что давно известна определенная зависимость преступности в целом от преступности несовершеннолетних, которая сегодня приобрела угрожающий размах, но на этом фоне прослеживается тенденция к снижению уровня преступности несовершеннолетних (2005 г. - 22767 преступлений, 2011 г. - 12 956) и преступлений - вовлечение несовершеннолетних в преступную деятельность (2005 г. - 2880 преступлений, а в 2011 г. - 1904). Анализируя статистические данные МВД Украины за указанный период можно сделать вывод, что детская преступность остается негативным явлением общества, поскольку ее показатели неутешительны, поэтому повышение эффективности предотвращения вовлечения несовершеннолетних в преступную или иную антиобщественную деятельность является одной из актуальнейших проблем современности.

Отметим, что проблемам уголовно-правовой науки, связанной с особенностями уголовной ответственности, защиты несовершеннолетних от противоправных (преступных) посягательств, посвящено большое количество исследований. Собственно, вовлечение несовершеннолетних в преступную деятельность уделяли внимание такие ученые как А.Н. Костенко, И.П. Лановенко, Ф.Г. Бурчак, А.И. Миллер, В.К. Негоденко, С.С. Яценко, В.А. Ломако, М.М. Биргеу, А.Я. Вилкс, В.В. Витвицкая, И.А. Топольскова, Н.С. Юзикова, Г.М. Миньковский и другие. Такое количество работ, посвященных указанной проблематике, свидетельствует об актуальности проблем защиты несовершеннолетних от вовлечения их в преступную и антиобщественную деятельность.

Одним из действенных мер предотвращения следует определить положение ст. 304 УК Украины, предусматривающие уголовную ответственность за вовлечение несовершеннолетних в преступную деятельность. В 2008 году эта статья дополнена ч. 2, которая предусматривает усиленную уголовную ответственность за вовлечение несовершеннолетних в преступную деятельность, совершаемого родителями, опекунами, попечителями или лицами, которые их заменяют. Внесение таких изменений обусловлено, прежде

всего, сложной криминогенной ситуацией в аспекте вовлечение несовершеннолетних вышеуказанной категорией лиц, что, в свою очередь, повышает степень общественной опасности совершенных деяний. Реализация на практике данной уголовно-правовой нормы может способствовать уменьшению общего количества преступлений в отношении несовершеннолетних по аналогии ст. 150-1, ст. 315 и ст. 323 УК Украины. Для отграничения от указанных статей, необходимо дать уголовно-правовую характеристику ст. 304 УК Украины и определить особенности объективных и субъективных признаков.

Объективную сторону данного преступления характеризует действие в виде вовлечение несовершеннолетнего в преступления или антиобщественную деятельность. Антиобщественной деятельностью законодатель определяет: пьянство, попрошайничество, азартные игры и бродяжничество, что в своем понимании отождествляется с преступлением. При применении данной нормы, на практике возникают некоторые противоречия по поводу определения границ уголовной ответственности за совершение вышеуказанных действий, ведь уровень общественной опасности в этих действиях разный и в связи с этим, уголовная ответственность за эти действия должна отличаться. Кроме этого, вовлечение несовершеннолетних в антиобщественную деятельность (пьянство, попрошайничество, азартные игры) выражается в систематическом воздействии на несовершеннолетнего взрослым лицом, а вовлечение несовершеннолетнего в преступную деятельность - наличием хотя бы одного факта.

Для квалификации содеянного не имеет значения поведение несовершеннолетнего к вовлечению его в преступную или иную антиобщественную деятельность, а также использования для целей паразитического существования - ранее уже совершил преступление, употреблял спиртные напитки и т.д..

Применяемые в диспозиции ст. 304 УК слова «вовлечение ... в преступную деятельность» характеризуют возможную разнообразие преступлений, а не их множественность в каждом конкретном случае. Вовлечение несовершеннолетнего в преступную деятельность проявляется в действиях взрослого, связанных с непосредственным психическим или физическим воздействием на несовершеннолетнего и совершенных с целью вызвать у него стремление принять участие в одном или нескольких преступлениях. Вовлечение предполагает все виды физического насилия и психического воздействия: убеждение, запугивание, подкуп, обман, разжигание чувства мести, зависти или иных низменных побуждений, предложение совершить преступление, обещание приобрести или сбыть похищенное, дача советов о месте и способах совершения или о сокрытии следов преступления, распития спиртных напитков с несовершеннолетним с целью облегчить склонение его к совершению преступления и т.п..

Вовлечение несовершеннолетнего в преступную или иную антиобщественную деятельность предполагает инициативу и поведение виновного, связанную с воздействием на несовершеннолетнего для привлечения его к

участию в преступлении в качестве соисполнителя, пособника или склонения его к совершению преступления.

В случаях, когда вовлечение несовершеннолетнего в преступную деятельность сопровождалось причинением телесных повреждений, побоями, угрозами совершить убийство или другими действиями, образующие самостоятельный состав преступления, ответственность должна наступать по совокупности совершенных преступлений - по ст. 304 и соответствующей статье УК о преступлениях против личности.

Субъект преступления - физическое вменяемое лицо, достигшее 18 лет.

Субъектина сторона - характеризуется умышленной формой вины.

Анализируя уголовное законодательство Российской Федерации и Республики Беларусь, мы можем увидеть отграничения общественно опасных действий в виде вовлечение несовершеннолетнего в преступную и антиобщественную деятельность, что имеет свое отражение в отдельных нормах (ст.150 и 151 Уголовного Кодекса РФ и ст. 172 и 173 Уголовного Кодекса Республики Белоруссии) и определенным кругом квалифицирующих признаков, отягчающих ответственность. Это такие, как вовлечение несовершеннолетних родителями, опекунами, попечителями; совершение тяжкого или особо тяжкого преступления; вовлечение, совершаемого группой лиц и вовлечение на основе политического, расистского и экономической основы. Именно отграничения правовых норм и отделение их между собой, обеспечит четкую и полную квалификацию преступления, связанного с вовлечением несовершеннолетнего в преступную или антиобщественную деятельность.

Итак, можно подытожить, что вовлечение несовершеннолетних в преступную или иную антиобщественную деятельность уже давно стало одной из глобальных проблем уголовно-правовой политики Украины и других государств, потому что существует зависимость преступности взрослых от преступности несовершеннолетних, поскольку последняя является в определенном смысле источником и резервом всей преступности. И чтобы не допустить роста преступности, необходимо активизировать внимание на преступности несовершеннолетних, ее предупреждении, и главное - защитить несовершеннолетних от негативных явлений, среди которых одним из самых опасных является вовлечение взрослыми лицами несовершеннолетних в преступную или иную антиобщественную деятельность.

Bernhard EGGER,
Kriminaldirektor, Bayerisches Landeskriminalamt

ZEUGENSCHUTZ IN BAYERN/DEUTSCHLAND

Sehr geehrte Damen und Herren,
sehr geehrter Herr Innenminister

zunächst möchte ich mich für die Einladung zu dem interessanten Thema Zeugenschutz im Rahmen dieser hochrangigen Runde sehr bedanken.

Mein Name ist Bernhard Egger. Ich bin Angehöriger des Bayerischen Landeskriminalamtes, der Zentralstelle für die Kriminalpolizei in Bayern und dort als Dezernatsleiter verantwortlich für die Fahndung und den Erkennungsdienst. Im Rahmen dieses Aufgabenbereiches bin auch zuständig für die Zeugenschutzdienststelle des Bayerischen Landeskriminalamtes. Neben dem operativen Zeugenschutz sind wir auch die Koordinierungsstelle für den Zeugenschutz im Lande, auf deren Aufgaben ich noch näher eingehen werde.

Zu meiner Legitimation: Ich bin seit über 35 Jahren Angehöriger der Bayerischen Polizei und dort in verschiedensten Aufgabengebieten der Kriminalpolizei tätig. Zuletzt war ich Leiter des Dezernates zur Bekämpfung der Organisierten Kriminalität und davor Leiter der Rauschgiftdienststelle im Bayerischen Landeskriminalamt.

Ich möchte Ihnen in dieser sehr kurzen Zeit die Organisation und rechtlichen Voraussetzungen unseres Zeugenschutzprogrammes vorstellen. Heute Nachmittag wir mein Kollege Kriminalhauptkommissar Josef Huber Ihnen hierzu einige Beispielfälle aus unserer Praxis vorstellen.

Sehr geehrte Damen und Herren,

es hatte sich in den 80iger und 90iger Jahren mehr und mehr gezeigt, dass eine erfolgreiche Kriminalitätsbekämpfung bei schweren Straftaten, besonders bei terroristischer Gewaltkriminalität, Organisierter Kriminalität und vergleichbarer schwerer Straftaten häufig nur mit Hilfe der Aussage von Zeugen möglich ist. Dies verstärkt sich heute rasant, weil es aufgrund der komplexen Informationstechnik zunehmend schwerer und teilweise unmöglich wird, beweisrelevante Sachbeweise zu erlangen. Dabei stoßen wir oft an rechtliche und tatsächlich Grenzen (Stichwort VoIP).

Für ein funktionierendes Zeugenschutzprogramm bedarf es organisatorische/strukturelle Voraussetzungen und rechtlicher Grundlagen.

Unser Zeugenschutzprogramm ist noch ein relativ junges Instrument im Rahmen der Strafverfolgung. Wir haben seit 1994 eine spezialisierte Zeugenschutzdienststelle und Koordinierungsstellen in den Bundesländern und beim Bundeskriminalamt, die eine enge Zusammenarbeit gewährleisten. Zeugenschutzprogramme können nicht regional organisiert werden. Es sind einheitliche Standards festzulegen, Zeugen sind in andere Länder umzusiedeln und hierzu müssen sich Dienststellen sich gegenseitig unterstützen. Zeugenschutzprogramme müssen künftig auch international noch mehr vernetzter werden, um zu funktionieren.

Sehr bald wurde aber auch festgestellt, dass es spezieller rechtlicher Voraussetzungen bedarf. Diese zu schaffen dauerte naturgemäß etwas länger.

Es wurde das Zeugenschutzharmonisierungsgesetz erarbeitet, das spezielle rechtliche Möglichkeiten für Maßnahmen dieses Zeugenschutzprogrammes eröffnet. Es trat 2002 in Kraft.

Bei unseren Zeugen handelt es sich um zwei grundlegend unterschiedliche Personengruppen. Zum einen der „Opferzeuge“. Er hat ein persönliches Interesse an der Aufklärung der Straftat.

Zum anderen der „Überläufer“ – der Kriminelle der aus verschiedensten Motivationen mit uns zusammenarbeiten möchte. Die häufigste ist hier natürlich der „Kredit“ für eigene Straftaten. Hier haben wir zwei rechtliche Möglichkeiten für die sogenannte Kronzeugenregelungen im Strafgesetzbuch und speziell für die Drogenbekämpfung im Betäubungsmittelgesetz. Diese Kronzeugenregelungen sind aufgrund der Mißbrauchsmöglichkeiten und auch eines gewissen ethischen Anspruchs (wir müssen mit Kriminellen dealen) nicht unproblematisch, oft auch politisch umstritten und sensibel zu handhaben. Trotzdem brauchen wir sie, um „Überläufer“ aus Organisationen herauszubringen.

Die Herausforderungen für den Zeugenschutz beim „Opferzeugen“ und beim „Überläufer“ sind naturgemäß höchst unterschiedlich.

Was sind nun die rechtlichen Voraussetzungen für eine Aufnahme in ein Zeugenschutzprogramm? Es sind drei Grundvoraussetzungen.

Erstens müssen die Angaben des Zeugen für die Aufklärung der Straftat oder für die Feststellung des Aufenthaltsortes des Beschuldigten unbedingt notwendig sein. Mit anderen Worten: Wenn wir die Aussagen des Zeugen nicht unbedingt benötigen, dann gibt es für diesen Zeugen auch kein Zeugenschutzprogramm. Man kann dann aber eben auch auf seine gefährdende Aussage in dieser Form verzichten.

Zweitens muss der Zeuge durch diese Aussage einer erheblichen, nachvollziehbaren Gefährdung ausgesetzt sein.

Und drittens – das ist oft das schwierigste Kriterium – der Zeuge muss sich auch für die Zeugenschutzmaßnahmen eignen. Er muss sich auf die erforderlichen Maßnahmen, die häufig eine erhebliche persönliche Einschränkung bedeuten, zuverlässig einlassen.

Die größten Hürden sind dabei häufig mit der Umsiedlung und dem damit verbundenen Abbruch sämtlicher sozialer Beziehungen und der beruflichen Situation verbunden. Ein Problem sind oft auch Alkohol und Drogenmissbrauch, aber

auch die Voraussetzung nicht mehr straffällig zu werden, gerade bei Zeugen mit intensiver krimineller Karriere.

Die Aufnahme in das Zeugenschutzprogramm ist nur mit dem ausdrücklichen Willen des Zeugen möglich.

Aber: Es gibt auch keinen Rechtsanspruch auf eine Aufnahme in das Zeugenschutzprogramm oder – oft noch problematischer – keinen Rechtsanspruch auf einen Verbleib z.B. bei Nichteinhaltung von Vereinbarungen.

Für die Prüfung der genannten drei Voraussetzungen haben wir nun verschiedene Verantwortlichkeiten.

Zunächst bewertet die Staatsanwaltschaft zusammen mit der ermittlungsführenden Kriminalpolizeidienststelle den möglichen Wert der Aussage für das Strafverfahren und „beantragt“ die Aufnahme in das Zeugenschutzprogramm.

Danach ist von der ermittlungsführenden Kriminalpolizeidienststelle eine umfassende Gefährdungsanalyse zu erstellen.

Anhand dieser Gefährdungsanalyse und einer folgenden intensiven Beschäftigung mit dem Zeugen und möglicher in Aussicht gestellter Maßnahmen prüft die Zeugenschutzdienststelle zunächst die Geeignetheit des Zeugen und die Gefährdungseinstufung. Danach wird im Einvernehmen mit der Staatsanwaltschaft die Aufnahme in das Zeugenschutzprogramm festgelegt.

Ab der Aufnahme in das Zeugenschutzprogramm erfolgt jeglicher Kontakt, auch von Staatsanwaltschaft, dem Gericht und Polizei nur noch über die Zeugenschutzdienststelle.

Zunächst wird der Zeuge umfassend beraten. Es wird geprüft welche Maßnahmen für ihn passend sind und ob er diesen zustimmt. Darüber und über die absolute Geheimhaltung und den Konsequenzen der Nichteinhaltung wird mit ihm eine schriftliche Vereinbarung getroffen.

Welche rechtlichen Möglichkeiten haben wir nun aufgrund des Zeugenschutzharmonisierungsgesetzes? Ich kann hier nur die grundlegendsten ansprechen:

Aufgrund unserer Bewertung können wir auch Familienmitglieder und sonstige Personen aus dem Umfeld des Zeugen in das Programm mit aufnehmen, wenn das unumgänglich ist. Für sie gelten dann die gleichen Voraussetzungen – auch die Geeignetheit und Freiwilligkeit.

Zunächst werden alle Daten öffentlicher Stellen gesperrt, damit darüber keine unberechtigten Auskünfte erlangt werden können. Dazu bedarf es einer engen Zusammenarbeit mit Vertrauenspersonen in den Behörden. Die Zeugenschützer müssen sich hier ein regelrechtes Netzwerk vertrauenswürdiger Personen aufbauen.

Zum Aufbau einer Tarnidentität können Tarndokumente ausgestellt werden. Damit darf der Zeuge auch am Rechtsverkehr teilnehmen, das heißt er kann rechtsgültige Geschäft im Rahmen des täglichen Lebens machen. Ansprüche aus seinem „früheren Leben“ gelten aber natürlich nach wie vor und die Zeugenschutzdienststelle sorgt dafür, dass diese auch ankommen und vollzogen werden. Sie ist praktisch in allem der Mittler zwischen neuer und alter Identität. Der Zeuge

kann sich hier nicht im „Schutze“ des Zeugenschutzprogrammes seinen Verpflichtungen entziehen.

Die häufigste weitere unausweichliche Maßnahme ist natürlich ein Um-siedlung. Wir suchen nach geeigneten Rahmenbedingungen (welches Land passt, welche Umgebung ist angemessen) und organisieren zusammen mit der Zeugenschutzdienststelle des aufnehmenden Landes einen Umzug. Ein solcher kann natürlich auch staatenübergreifend erforderlich werden. Die Zeugenschutzdienststelle liefert hierzu auch die erforderlichen finanziellen Mittel. Gleichzeitig müssen wir oft auch für eine gewisse Zeit für den Lebensunterhalt finanziell aufkommen. Der Zeuge darf sich aber auf keinen Fall finanziell besser stellen. Es darf nie ein Anreiz oder der Eindruck entstehen, dass eine Aussage gekauft wird.

Die intensivste Zeit der Betreuung des Zeugen ist naturgemäß die Zeit während der Verhandlungen.

Zum einen steht der Zeuge gerade vor Gericht in der Konfrontation mit den anderen Beteiligten oft unter großen Druck und muss entsprechend stabilisiert werden.

Zum anderen sind die Verhandlungen selbst eine logistische Herausforderung. Der Zeuge muss unerkannt zum und vom Gericht gebracht werden, oft verbundenen mit weiten Wegen. Für den Schutz im Gerichtsgebäude bedarf es umfangreicher Maßnahmen und Absprachen mit dem Gericht, um die Tarnung und Sicherheit trotz der Anwesenheit der Beschuldigten, Rechtsanwälte und Öffentlichkeit zu gewährleisten.

Unabhängig davon gibt es verschiedene Möglichkeiten, die das Gericht außerhalb des Zeugenschutzharmonisierungsgesetzes hat, um Zeugen zu schützen, die auch in diesem Rahmen zu prüfen sind wie z.B. einen Zeugenbeistand durch einen Rechtsanwalt, ein vorübergehender Ausschluss des Angeklagten oder der Öffentlichkeit, Videovernehmung oder die Aufzeichnung von Vernehmungen auf Video und deren Vorführung vor Gericht.

Allerdings hat bei uns die Unmittelbarkeit vor Gericht einen hohen Stellenwert und starken Einfluss auf die Bedeutung und das Gewicht der Aussage und ggf. die Verurteilung.

Eine weitere große Herausforderung ist der Schutz eines Zeugen, der noch in Haft ist. Die Justizvollzugsanstalten und deren Insassen haben ein ganz eigenes Innenleben. Es ist dort schwierig, jemanden mit falschen Personalien unterzubringen und eine Legende zu pflegen, die keinen Verdacht bei Mithäftlingen aufkommen lässt. Hier ist ebenfalls eine intensive Zusammenarbeit mit dem Justizvollzug erforderlich. Dazu ist auch eine interne Abdeckung absolut zwingend, weil ein Inflow zu Gefangenen nie gänzlich ausgeschlossen werden kann und gerade in diesem Umfeld im wahrsten Sinne des Wortes absolut tödlich sein könnte.

Sehr geehrte Damen und Herren,

ein Zeugenschutzprogramm ist sehr aufwendig, sehr teuer und sehr komplex. Es kann daher nie eine Standardmaßnahme sein. Allerdings ist es im Einzel-

fall unausweichlich, um nicht vor den primitivsten Mitteln unserer Gegenseite – nämlich der brutalsten Gewalt – kapitulieren zu müssen.

Dazu wird es immer wichtiger werden, auch international hochprofessionell zusammen zu arbeiten – denn – der Zeugenschutz lebt auch von sein Ruf. Ein Scheitern in einem Fall würde dem Vertrauen und damit der Wirkung des Instrumentes nachhaltig schaden.

Sehr geehrte Damen und Herren,

ich konnte in diesem kurzen Zeitrahmen auch nur einen grundlegenden Überblick über unser Zeugenschutzprogramm und unsere Arbeit geben. Wir hatten allerdings schon bisher im Rahmen unseres Besuches die Möglichkeit uns auszutauschen und ich freue mich über Fragen im Rahmen der späteres Diskussion und weiteren bilateralen Austausch im Rahmen der Veranstaltung.

Ich bedanke mich ganz herzlich für ihre Aufmerksamkeit.

Aliona GUMENCO,

lector asistent al Catedrei Drept public

a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept

COLABORAREA INTERNAȚIONALĂ ÎN DOMENIUL PROTECȚIEI MARTORILOR

Rezumat

Oferirea unei protecții corespunzătoare martorilor poate juca un rol esențial pentru aducerea delincvenților în fața instanței, întrucât reușita fiecărei faze a procesului penal depinde deseori de cooperarea martorilor.

Unul din obiectivele Uniunii Europene este stabilirea unor măsuri de protecție vizavi de martorii, de victimele-martor și de martorii minori, apreciind că numai adoptând măsuri care să încurajeze martorii să participe la procese pot fi atinse țintele propuse în lupta împotriva criminalității organizate.

Summary

Providing adequate protection of witnesses can play a key role in bringing offenders to justice since the success of each phase of the criminal process often depends on the cooperation of witnesses.

One of the objectives of the European Union is to establish protective measures vis-à-vis the victim-witness witnesses and child witnesses, saying that only by adopting measures to encourage witnesses to attend proceedings achievable targets in the fight against organized crime.

Protecția martorilor poate fi definită ca fiind obligația statului, de a pune la dispoziție un cadru legal și instituțional, persoanelor care oferă date sau informații organelor judiciare cu privire la infracțiuni grave, precum și a membrilor săi de familie cu scopul de a le proteja viața și integritatea fizică, atunci când acestea sunt amenințate ca urmare a colaborării cu structurile judiciare sau de informații.

Scopul asigurării protecției martorilor, constă în apărarea vieții, integrității corporale sau libertății acestora, valori care sunt amenințate ca urmare a deținerii de către aceștia a unor informații ori date cu privire la săvârșirea unor infracțiuni grave, pe care le-au furnizat sau au fost de acord să le furnizeze organelor judiciare și care au un rol determinant în descoperirea infractorilor și în soluționarea unor cauze aflate în lucru la aceste organe.

Aflarea adevărului într-o cauză penală necesită utilizarea unor metode de investigație speciale, precum și metode eficiente pentru protejarea martorilor.

Oferirea unei protecții corespunzătoare a martorilor poate juca un rol esențial pentru aducerea delincvenților în fața instanței, întrucât reușita fiecărei faze a

procesului penal depinde deseori de cooperarea martorilor. Delincvenții încearcă adesea să împiedice martorii să depună mărturie, recurgând inclusiv la amenințări. Toate persoanele au o obligație civică de a depune mărturii sincere ca martori, însă statele la rândul lor au obligația de proteja martorii împotriva oricăror interferențe și mai ales de a nu fi supuși unor riscuri personale.

Uniunea Europeană s-a arătat încă de la început interesată în stabilirea unor măsuri de protecție vizavi de martorii de victimele-martor și de martorii minori, apreciind că numai adoptând măsuri care să încurajeze martorii să participe la procese pot fi atinse țintele propuse în lupta împotriva criminalității organizate.

Problema necesității unui instrument legislativ în domeniul protecției martorilor la nivelul Uniunii Europene a fost luată în considerare de mai mulți ani. Încă din 1997, a 16-a recomandare a Programului de acțiune în domeniul prevenirii și combaterii crimei organizate a propus examinarea necesităților din sfera protecției martorilor și a persoanelor care colaborează în cadrul acțiunii judiciare. [4]

Există, de asemenea, mecanisme practice de cooperare în domeniul protecției martorilor în Europa. O rețea europeană de legătură este coordonată de Europol – care nu dispune însă de un mandat formal în materie – dar reunește, cu titlu voluntar, șefii unităților specializate în protecția martorilor, ea a fost creată în anul 2000. Pe parcursul anilor, rețeaua s-a dezvoltat într-o structură profesională de dimensiune mondială, activă pe toate continentele. Reuniunile rețelei au rol de platformă pentru schimburile de informații, dezvoltarea de instrumente și definierea de orientări însă nu permit activități operaționale.

Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a adoptat Recomandarea privind protecția martorilor și colaboratorilor justiției în anul 2005. Această recomandare are la bază recunoașterea priorității Consiliului Europei față de protecția martorilor și colaboratorilor justiției în lupta cu crima organizată și terorismul, conștientizarea faptului că protecția acestor categorii de persoane implică confidențialitate și că eforturile trebuie canalizate pentru luarea unor măsuri în a zădărnici încercările de aflare a martorilor și colaboratorilor justiției, în special, în cazurile de crimă organizată, incluzând organizațiile teroriste. Prin aceasta statele membre sunt obligate să se ghideze atunci când își formulează legislația internă și când își revizuiesc practica și politica în domeniul criminalității în funcție de perspectiva și măsurile stabilite de recomandarea privind protecția martorilor și colaboratorilor justiției și în același timp să se asigure că publicitatea necesară acestor principii și măsuri este transmisă tuturor organismelor interesate, cum ar fi organismele judiciare, autoritățile de investigație și judecată. [3]

Consiliul Europei recomandă statelor membre să aplice precum:

- folosirea mijloacelor moderne de telecomunicații cum ar fi conexiunea video pentru facilitarea audierii simultane a martorilor protejați sau a martorilor a căror prezentare în instanță în statul solicitant este imposibilă, dificilă sau costisitoare, asigurându-se în același timp respectarea drepturilor apărării;

- asistență pentru mutarea în străinătate a martorilor protejați și asigurarea protecției acestora;

- schimbul de informații între autoritățile care răspund de programele de protecție a martorilor. [2]

În ceea ce privește cooperarea internațională privind protecția martorilor – inclusiv cooperarea intra-UE și cooperarea cu instanțele judiciare internaționale sau statele terțe – statele, în general, încheie acorduri bilaterale ad hoc.

Respectând diferitele sisteme legale și principiile fundamentale ale organizării administrative a fiecărui stat în parte, trebuie să fie urmată o abordare comună a problemelor internaționale legate de protecția martorilor. O astfel de abordare comună trebuie să vizeze asigurarea unor standarde profesionale corespunzătoare, cel puțin în aspectele cruciale ale confidențialității, integrității și pregătirii. Statele membre trebuie să asigure un schimb suficient de informații și cooperare între autoritățile responsabile pentru programele de protecție.

S-a ajuns la concluzia că măsurile clasice procedurale de protecție a martorilor nu mai sunt eficiente, fiind necesare noi forme de protecție, adaptate la noile condiții de agresivitate a infractorilor, care să se interpună între martor și infractor și care să facă posibilă folosirea declarațiilor martorului în acuzarea autorilor de infracțiuni. Astfel au apărut noi instrumente de lucru menite să asigure o protecție sporită a martorilor, cum ar fi audierea sub o altă identitate, utilizarea dispozitivelor ce previn identificarea fizică a martorilor, schimbarea identității, utilizarea video-conferinței, măsuri sporite de protecție și relocarea la alte adrese sau chiar relocarea pe teritoriul altui stat, acordarea anumitor facilități economice și juridice.

Republica Moldova în prezent deține legislația în domeniul protecției martorilor și a altor persoane participante la procesul penal care cooperează cu organele judiciare, are dezvoltată capacitatea instituțională necesară punerii în aplicare a prevederilor legale pentru protejarea martorilor. [1]

În anul 2012, pe teritoriul Republicii Moldova a fost lansat oficial un sistem inovativ de video-audio conferință. Această activitatea a fost realizată în cadrul unui proiect cu susținerea Ambasadei SUA în Republica Moldova și implementat de Organizația Internațională pentru Migrație.

Acest sistem are scopul de a asigura o mai bună protecție și o siguranță sporită victimelor-martori expuși diverselor riscuri pe parcursul procesului penal. Noul concept de audiere este mai ales relevant în cazul victimelor-martori care au avut de suferit de pe urma traficului de persoane. Persoanele din această categorie au necesități speciale de asistență medicală și psihologică, dar mai cu seamă de protecție fizică, necesități care trebuie abordate corespunzător pentru a asigura eficiența eventualelor depoziții în procesul penal. În acest context, datorită noului echipament, care va fi utilizat în ședințele de judecată, martorii și victimele exploatarei sexuale și prin muncă, ale abuzului și violenței vor avea posibilitatea și dreptul de a participa în ședințe și a depune mărturii în condiții de siguranță, fără a risca de a fi supuse revictimizării sau audierii multiple. Acest fapt va contribui la asigurarea respectului și protecției drepturilor victimelor și va spori calitatea urmăririi și judecării cazurilor.

În același timp, investigarea și judecarea infracțiunilor împotriva copiilor, în special exploatarea sexuală și violență în familie, pot fi și mai problematice pentru organele de drept. Copiii – victime sau martori pot fi traumatizați în urma experienței abuzului și sunt de regulă mai afectați de audierile oficiale, făcând

procesul de obținere a mărturiilor și mai anevoios. De aceea a fost amenajat un local special pentru audierea copiilor în condiții de siguranță, astfel contribuind la respectarea interesului superior al copilului, în conformitate cu instrumente legislative internaționale și naționale din domeniul.

Acest serviciu nou creează condiții pentru o cooperare mai eficientă la nivel național și regional între ofițerii de urmărire penală și procurori prin eficientizarea activităților de protecție, precum și contribuie la investigarea și urmărirea traficului de persoane și a infracțiunilor conexe.

S-a constatat că există o recunoaștere crescândă a rolului special pe care îl joacă martorii în cadrul urmăririi penale și că mărturia lor este adesea crucială pentru condamnarea infractorilor, în special în cauzele privind criminalitatea organizată și infracționalitatea în familie.

Bibliografie

1. Legea cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal nr. 105 din 16.05.2008.
2. Statutul Consiliului Europei din 05.05.49. În vigoare pentru R.Moldova din 13.07.1995.
3. Recomandarea Consiliului Europei (9) privind protecția martorilor și a colaboratorilor justiției din 20.04.2005.
4. Recomandarea Consiliului Europei (13) privind intimidarea martorilor și drepturile apărării din 10.09.1997.

Josef HUBER,
Kriminalhauptkommissar, Bayerisches Landeskriminalamt

BAYERISCHE ERFAHRUNGEN IM BEREICH DES ZEUGENSCHUTZES

Fallbeispiel für ein Zeugenschutzprogramm in Bayern:

Deutschland hat eine wachsende Problematik mit konkurrierenden Rockergруппierungen wie den „Hells Angels“, den „Bandidos“, den „Outlaws“ usw.. Diese Gruppierungen organisieren sich in „Chapter“ auf dem ganzen Bundesgebiet und versuchen über mafiöse Strukturen im Rotlichtmilieu, der Rauschgiftszene und der Schutzgelderpressung die Federführung zu übernehmen.

Bei der Person, welche in das Zeugenschutzprogramm aufgenommen werden sollte, handelte es sich um einen „Vice-President“ des Clubs „Bandidos“. Zahlreiche Vergehen konnten ihm nach seiner Festnahme zur Last gelegt werden. In einem Zeugengewinnungsverfahren hat sich die Person bereit erklärt, Aussagen zur Struktur und zu Straftaten der Gruppierung zu machen.

Spezielle Zusagen bezüglich eines mildereren Urteils konnten der Person nicht gemacht werden, die Berücksichtigung der Aussagebereitschaft bei der Strafbemessung konnte aber in Aussicht gestellt werden. Tatsächlich honorierte der Richter diesen Umstand mit einer Urteilsstrafe auf Bewährung.

Vordergründige Motivation für die Aussagebereitschaft des Zeugen waren ernsthafte Zerwürfnisse mit dem Präsidenten der „Bandidos“ und einigen Mitgliedern des Clubs.

Was sicherlich auch eine große Rolle hierbei gespielt hatte, war die Chance auf eine Rückkehr in ein geregeltes normales Leben, auch wenn das Zeugenschutzprogramm gravierende Einschnitte für das weitere Dasein bedeutete.

Die Bedeutung der Aussage des Zeugen war nach Ansicht der Ermittlungsdienststelle und der zuständigen Staatsanwaltschaft als sehr hochkarätig einzuschätzen.

Nach Prüfung der Voraussetzungen für ein Zeugenschutzprogramm, konkret

- dem Vorliegen einer Straftat von erheblicher Bedeutung,
- der Unverzichtbarkeit der Aussage,
- dem Vorliegen von Anhaltspunkten für eine Gefährdung,
- der erforderlichen Zuverlässigkeit und Eignung des Zeugen,
- dem Einverständnis des Zeugen bei der Umsetzung der notwendigen Maßnahmen für die Gewährleistung von dessen Sicherheit,

– wurde der Zeuge mit der Unterzeichnung der Verpflichtungserklärung in das Zeugenschutzprogramm aufgenommen.

Aufgrund der erheblichen Gefährdung nach seine weiteren Aussagen waren umgehend taktische Maßnahmen zu seinem Schutz zu ergreifen:

Der Zeuge und dessen Lebensgefährtin, welche ebenfalls in das Zeugenschutzprogramm mit aufgenommen wurde, mussten aus dem bisherigen Lebensbereich weggebracht und in einer Ferienwohnung untergebracht werden.

Zeitgleich wurden für beide Schutzpersonen Tarnpersonalien erstellt (Personalausweis, Führerschein).

Anhand des polizeilichen Strukturberichtes über die Verteilung der Rockergруппierungen in Deutschland konnte ein vermeintlich sicherer Aufenthaltsort gefunden werden.

Die dortige Zeugenschutzdienststelle wurde mit einem Unterstützungsersuchen um Übernahme und Betreuung der Schutzpersonen im neuen Lebensbereich gebeten.

Unter neuem Namen musste geeigneter Wohnraum angemietet werden, die erforderlichen Anmeldungen bei den jeweiligen Behörden durchgeführt werden und die für eine Arbeitsaufnahme notwendigen Unterlagen, Zeugnisse und Urkunden auf die neuen Tarnnamen erstellt werden.

Für die Schutzpersonen wurde eine Legende für die neue Identität aufgebaut, finanzielle Unterstützung wurde durch die Zeugenschutzdienststelle im Rahmen der Gleichstellung zum alten Leben gewährt, soweit nicht staatliche Hilfen in Anspruch genommen werden konnten.

Als Problem stellte sich die Erscheinungsform des Zeugen heraus. Dieser hatte am ganzen Körper einschlägige Tätowierungen. Für die markantesten Abbildungen wie den Schriftzug „BANDIDOS“ oder seinen alten Namen wurden umgehend in dermatologischen Kliniken Hautoperationen und Laserbehandlungen zur Unkenntlichmachung begonnen.

Die Lebensgefährtin war im Besitz von mehreren Haustieren. Es handelte sich um einen Kampfhund, zwei Katzen und ein Dressurreitpferd. Ein Verzicht auf diese Tiere kam für die Schutzpersonen nicht in Frage, also mussten diese bei den Umsiedlungsplänen miteinbezogen werden. Die Auswahl der geeigneten Mietobjekte wurde dadurch nicht größer!

Die Abmeldung des eigenen unauffälligen Fahrzeuges wurde durch Zeugenschutzbeamte vorgenommen und über fiktive zwischengeschaltete Halter am neuen Wohnsitz wieder zugelassen.

Zu den Verhandlungen, bei denen die Zeugenaussagen der Schutzperson erforderlich waren, wurde diese aufgrund der großen Entfernungen und der akuten Gefährdungslage mit Beamten des Sondereinsatzkommandos durch Luftverlastung (Hubschrauber) gebracht. Im Gerichtsgebäude erfolgte die Zuführung zum Sitzungssaal über separate, gesicherte Zugänge.

Neue Probleme ergaben sich, als sich die Schutzperson mit einem alten Bekannten am neuen gesicherten Wohnanwesen traf und diesen übernachteten ließ. Zum Dank für die Aufnahme entwendete dieser amtsbekannte Straftäter Geld aus der Wohnung und flüchtete mit dem Auto der Schutzperson.

Nach Abmahnung und Androhung der Beendigung des Zeugenschutzprogramms mussten aufgrund der Enttarnung für die weitere gesicherte Unterbringung der Schutzpersonen die neuen Tarnpersonalien eingezogen werden und wieder andere erstellt werden. Auch wurde der neue Lebensbereich sofort verlassen, eine erneute Unterbringung mit den Tieren musste gefunden werden. Dies war ad hoc nur mehr auf einem geeignet gelegenen Campingplatz möglich, bis neuer Lebensraum gefunden wurde und neue Identitäten generiert waren.

Mittlerweile leben die Schutzpersonen an einem neuen sicheren Ort. Sie fühlen sich wohl, haben zwischenzeitlich geheiratet und bereits Nachwuchs bekommen.

Zeugenschutzfall: Zeuge in Haft

Viele Zeugen in einem Zeugenschutzprogramm haben noch eigene Haftstrafen abzusitzen. Die Gefahr für Zeugen, welche gegen eigene organisierte Gruppierungen aussagen, ist auch in Haftanstalten gegeben.

Die Polizei ist diesbezüglich bei der Justiz lediglich Bittsteller für die Umsetzung bestimmter Maßnahmen zum Schutze des Zeugen. Grundsätzlich werden dem Zeugen neue Personalien, ein auf diesen Namen erstelltes Urteil und eine neue Gefangenenakte ausgestellt, bevor dieser in eine neue, vermeintlich sichere Justizvollzugsanstalt gebracht wird.

Lediglich der Leiter der Justizvollzugsanstalt wird über die besonderen Umstände des Zeugenschutzprogramms informiert.

In besonders schwierigen Haftfällen ist die Unterbringung in „normalen“ Gefängnissen nicht mehr möglich, da die Vernetzung der Justizvollzugsanstalten zu viele Recherchemöglichkeiten für mögliche Gefährder bietet.

Um den Schutz für derart gefährdete Häftlinge trotzdem zu gewährleisten, gibt es in Deutschland zwei Haftanstalten, welche ausschließlich Insassen aus dem Zeugenschutzprogramm führen. Dort sind die Zeugen definitiv sicher, allerdings ist diesen ein längerer Verbleib kaum zuzumuten: Die Zeugen befinden sich isoliert in Einzelhaft, haben keinen Kontakt zu anderen Gefangenen, haben keine Angebote für Aus- und Fortbildung, können keinen Beruf erlernen. Die Sicherheit der geschützten Zeugen in diesen Anstalten hat einen hohen Preis.

Den Personen, welche in einem Zeugenschutzprogramm noch eine Haftstrafe absitzen müssen, können und dürfen keine Zusagen gemacht werden bezüglich einer möglichen Haftzeitverkürzung oder sonstigen Hafterleichterungen. Einzig ausschlaggebend für die Haftzeiten ist der Vollstreckungsplan und die Führung des Häftlings in der Justizvollzugsanstalt. Bei guter Führung kann ein Häftling mit einem Antrag auf Halbstrafe gute Erfolgsaussichten haben. Das Zeugenschutzprogramm hat hierfür keinen Einfluss.

Unnatürlicher Todesfall in einem Zeugenschutzprogramm

Eine Person, welche sich mustergültig seit über 10 Jahren in einem Zeugenschutzprogramm befand und sich mittlerweile ein neues Leben als erfolgreicher Restaurantbesitzer aufgebaut hatte, wurde aufgrund neuer Ermittlungsergebnisse erneut als Zeuge zu einer Verhandlung geladen, bei der es um damalige Mittäter

aus dem Rauschgiftverfahren ging.

Seitens der Zeugenschutzbeamten wurden alle erforderlichen Vorkehrungen getroffen, um die Sicherheit des Zeugen bei der Verhandlung zu gewährleisten.

Eine Woche vor der Verhandlung fuhr die Schutzperson ungebremst mit seinem Mercedes S-Klasse gegen einen Baum und war sofort tot.

Intensive Ermittlungen am Fahrzeug und toxikologische Untersuchungen am Unfallopfer ergaben:

- keine Präparation am Fahrzeug
- keine Giftspuren am Unfallopfer

Unfallursache war nach Zeugenaussagen und Bestätigung durch Obduktion: Herzversagen

!Schicksal!

Bislang ist in Bayern noch kein Zeuge im Zeugenschutzprogramm durch einen Gefährder zu Schaden oder gar zu Tode gekommen!

Vitalie IONAȘCU,

lector universitar al Catedrei Științe polițienești și socio-umane,
master în drept

Ana CANȚER,

ofițer de urmărire penală al secției de urmărire penală
al Inspectoratului de Poliție Ialoveni, locotenent de poliție

AUDIEREA MARTORILOR SAU A VICTIMELOR CU APLICAREA UNOR MODALITĂȚI SPECIALE

Martorul este persoana citată în această calitate de organul de urmărire penală sau de instanța de judecată, precum și persoana care face declarații, în modul prevăzut de codul de procedură penală, în calitate de martor. Ca martori pot fi citate persoane care posedă informații cu privire la vreo circumstanță care urmează să fie constatată în cauză.

În anumite situații securitatea martorilor poate fi pusă în pericol în legătură cu calitatea lor și în dependență de informația de care dispun. În aceste sens art. 215 CPP al RM stabilește condițiile de aplicare a măsurilor de protecție urmărind scopul soluționării în practică a eventualelor probleme ce pot apărea pe parcursul procesului și aplicarea din oficiu, a măsurilor de protecție, chiar dacă eventual persoana nu le solicită.

Din totalitatea de măsuri de protecție cu caracter procedural importante pentru legislația Moldovei, atât din punctul de vedere al posibilității aplicării, cât, mai mult, sub aspectul ocrotirii drepturilor, se plasează, în opinia noastră, dreptul la păstrarea anonimatului, pe parcursul probatoriului.[1, pag. 276] Anonimatul martorului poate fi păstrat prin aplicarea măsurilor de protecție generale prevăzute de legislația procesual penală.[2, art. 215, art.110]

Declarațiile martorului sunt cele mai importante mijloace de probă pentru stabilirea adevărului pe cauza cercetată, de aceea pentru asigurarea deplinătății, concludenței și pertinentei acestora sunt necesare măsuri de protecție a persoanelor care depun declarații. Codul de procedură penală al Republicii Moldova în art. 110 prevede modalitățile speciale de audiere a martorului și protecția lui care la alin. (1), precizează precum că dacă există motive temeinice de a considera că viața, integritatea corporală sau libertatea martorului ori a unei rude apropiate a lui sunt în pericol în legătură cu declarațiile pe care acesta le face într-o cauză penală privind o infracțiune gravă, deosebit de gravă și excepțional de gravă și dacă există mijloacele tehnice respective, judecătorul de instrucție sau după caz, instanța poate admite ca martorul respectiv să fie audiat fără a fi prezent fizic la locul unde

se află organul de urmărire penală sau în sala în care se desfășoară ședința de judecată, prin intermediul mijloacelor tehnice prevăzute de lege. În asemenea condiții, se impune modificarea continuă a procedurii generale de participare a martorului în probatoriul penal în scopul asigurării securității acestuia. Doctrina juridică tot mai des se adresează la această problemă având în vedere dificultatea ei, determinată de căutarea soluțiilor în asigurarea proporționalității între asigurarea pentru acuzat a unui proces echitabil și dreptul martorului de a beneficia de protecție.

Pornind de la această idee, Codul de procedură penală prevede norme care vin să asigure protecția martorului, având în același timp și sarcina de a asigura rigorile unui proces echitabil. O protecție eficace a martorilor nu trebuie să se reducă doar la protejarea acestora sau, dacă este cazul, a altor persoane împotriva unor dezagremente, ci trebuie, în același timp, să garanteze ca stabilirea adevărului în proces să fie pe cât posibil fiabilă. [1, pag. 277]

Temeiuri pentru aplicarea măsurilor de protecție a persoanei în procesul penal servesc existența stării de pericol în privința persoanelor care dau careva declarații în procesul cercetat, depunerea ori acceptarea depunerii unor declarații privitor la infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave fie depunerea ori acceptarea depunerii unei informații până la începerea procesului penal, declarațiile ce constituie probe concludente în descoperirea infracțiunilor sau în judecarea obiectivă a cauzei penale.

Conform prevederilor legii cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal, [3, art. 14] în cadrul procesului penal pot fi aplicate, în privința persoanei protejate, următoarele măsuri de protecție:

- protecția datelor de identitate;
- audierea cu aplicarea unor modalități speciale;
- schimbarea domiciliului sau locului de muncă ori de studii;
- schimbarea identității, schimbarea înfățișării;
- instalarea unui sistem de alarmă la locuință sau reședință;
- schimbarea numărului de telefon și
- asigurarea protecției bunurilor.

Audierea martorului cu aplicarea modalităților speciale este o măsură de protecție a acestuia în cadrul procesului penal în scopul asigurării colectării și administrării probelor. Această procedură necesită autorizarea judecătorului de instrucție sau a instanței din oficiu, după caz, care emite o încheiere în acest sens, sau la cererea motivată a procurorului, avocatului, martorului respectiv sau a oricărei persoane interesate. Martorului audiat în condițiile respective are dreptul de a comunica altă informație despre identitatea sa reală. Informația despre identitatea sa reală și alte date relevante ce exprimă legătura causală dintre fapta săvârșită și martor se consemnează de către judecătorul de instrucție într-un proces-verbal separat care se păstrează la sediul instanței respective într-un plic sigilat, în condiții de strictă confidențialitate.

Procedeele menționate trebuie să respecte în toate cazurile dreptul acuzatului de a audia persoana, asigurând echitatea procesului declarată de art.6 par.3 al

Convenției Europene a Drepturilor Omului. În acest context, legiuitorul[2, art.90 alin.(12)] a omis să prevadă expres și dreptul martorului a cărui identitate nu este cunoscută la începutul procesului de a-și păstra în secret identitatea pe întreg parcursul procesului dacă sunt temeuri rezonabile de a presupune că viața, sănătatea sa sau a rudelor apropiate poate fi pusă în pericol. În funcție de circumstanțele cauzei, măsurile aplicate pot, evident, să difere. În acest aspect, anonimul martorului poate fi păstrat prin ședință închisă, prin camuflaj de orice formă, prin nedivulgarea identității, sarcina fiind în același timp de a respecta principiul proporționalității între măsurile aplicate și dreptul acuzatului la un proces echitabil. În funcție de circumstanțele cauzei, instanța poate aplica măsura respectivă.[1, pag 278]

Martorul poate fi audiat și în lipsa acestuia în încăperea unde are loc audierea prin aplicarea mijloacelor tehnice speciale și anume prin teleconferință cu circuit închis, unde imaginea și vocea martorului sunt distorsionate astfel încât să fie imposibilă recunoașterea acestuia de către ceilalți participanți, însă învinutului, inculpatului, părții vătămate precum și a apărătorului lor li se oferă posibilitatea de a acorda întrebări martorului.

Specificul audierii persoanei prin intermediul sistemului de video-audio conferință constă în crearea unei transmisiuni directe a imaginii și sunetului între martorul-victimă și judecătorul care audiază cauza, cu opțiuni de comunicare directă pentru ambele părți. Astfel se asigură o protecție sporită a persoanei și posibilitatea de a depune mărturii în condiții de siguranță și confort. În timp ce publicul din sala de judecată, inclusiv acuzatul, urmăresc și aud imaginea și vocea distorsionată a martorului-victimă, judecătorul are posibilitate să vadă persoana în timp real și are posibilitatea să-i adreseze întrebări și să primească răspunsuri directe, de parcă victima ar fi prezentă în aceeași sală.

Declarațiile martorului sau a victimei se înregistrează prin mijloace tehnice video și audio și se consemnează integral într-un proces-verbal. Casetele video sau alte suporturi cu conținutul informației se sigilează cu sigiliul instanței și se păstrează în original la instanță împreună cu copia procesului-verbal al declarației.

Declarațiile martorului sau a victimei audiate în asemenea condiții pot fi utilizate ca mijloace de probă numai dacă sunt confirmate și de alte probe din dosar.

Literatura de specialitate propune ca până la audierea martorului lui trebuie să i se aducă la cunoștință obiectul cauzei. Propunerea de a declara despre faptele și circumstanțele pe care le cunoaște poate fi făcută fie prin informarea martorului despre cauza care se urmărește și în legătură cu care el a fost citat, fie prin amintirea fenomenului a cărui martor el a fost. În cazul în care se efectuează o audiere suplimentară, aceste chestiuni sunt în plus. În asemenea cazuri se poate de pus direct întrebarea.

Pentru a avea o audiere eficientă, este necesar de respectat anumite reguli, și anume:

Audierea este o expunere liberă a martorului asupra împrejurărilor pe care

le cunoaște. Pe parcursul audierii pot fi puse întrebări de concretizare. Acestea pot fi puse și după ce martorul a expus tot ce cunoaște. Pot fi propuse și înaintate anumite probe (spre exemplu corpurile delictive), pentru a constata atribuția martorilor la acestea sau existența unor informații privind proveniența sau importanța acestor probe.

Declarațiile martorilor se detalizează pentru ca mai eficient să poată fi verificate. În legătură cu aceasta sunt constatate sursele de informare, în legătură cu care martorul a memorizat anumite detalii ale fenomenului și cum acestea pot fi verificate, care din alte persoane poate fi audiată, în care documente pot fi anumite date. Nu se poate de pus întrebări care cer nu informare factologică, dar opinii, presupuneri, etc.

În cazul în care martorul declară despre încălcarea unor atribuții de serviciu de către unele persoane, este necesar de a pune întrebarea care anume acte normative care reglementează această activitate au fost încălcate. Aceasta se verifică prin analiza actelor normative respective.

În cazul în care se constată contradicții între declarațiile anterioare și cele prezente sau între declarațiile martorului și altor martori sau altor persoane, se pun întrebări pentru descoperirea motivelor acestor contradicții, cât și pentru înlăturarea lor.

Sugestiile sunt întrebările care prin formularea sa sugerează răspunsul dorit. Așa spre exemplu, întrebarea corectă va fi: „avea învinuitul ceva în mână?”. Întrebarea sugestivă va fi: „avea învinuitul în mână o geantă?”. Întrebările care nu se referă la premisa probelor sunt întrebările din care nu se poate deduce concluzia.

În timpul audierii martorilor pot fi întocmite scheme pe care el le semnează. Dacă în timpul audierii, martorul a utilizat anumite scheme, înscrieri sau documente, se recomandă ca acestea să fie anexate la dosar.

Până la judecarea cauzei, martorul poate depune declarații în cadrul urmării, acestea pot fi date citire în instanță. Darea citirii declarațiilor martorului poate avea loc în cazul când acesta are intenția de a pleca pe o durată îndelungată de timp peste hotarele țării. Alte motive întemeiate pot fi boala gravă. Judecătorul de instrucție determină dacă este sau nu motiv întemeiat. În asemenea cazuri procurorul înaintează un demers judecătorului de instrucție în care poate solicita audierea acestui martor. Această regulă este o derogare de la regula generală potrivit căreia probele trebuie examinate într-un proces judiciar public. În vederea asigurării principiului „egalității armelor” consfințit de art. 6 al CEDO la audiere participă activ și celelalte părți. Părțile au accesul liber la martor, având dreptul de a-i pune întrebări. Procesul verbal este întocmit de către judecătorul de instrucție. În cadrul judecării cauzei se dă citire procesului verbal, fără ca martorul să fie citat în instanță și această probă are aceeași valoare probantă ca și probele examinate nemijlocit de către instanța de judecată. Declarațiile martorilor sunt consemnate în procesul verbal.[4]

Audierea martorului sau a victimei în condiții speciale este pe larg aplicată în ședințele de judecată din SUA și Uniunea Europeană (UE), această abordare

inovatoare a procesului de depunere a mărturiilor este în corespundere cu principiile standarde internaționale și regionale în domeniul protecției și asistenței victimelor traficului de ființe umane, precum cele ce se conțin în Protocolul privind prevenirea, reprimarea și pedepsirea traficului de persoane, în special al femeilor și copiilor, adițional la Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate și în Convenția Europeană privind lupta împotriva traficului de ființe umane. Conceptul a contribuit direct la realizarea obiectivelor propuse în Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2010-2012 precum și la alte documente de politici din domeniu. Echipamentul dat de asemenea corespunde cerințelor și oportunităților prezente deja în legislația procesuală penală a Republicii Moldova.

În Republica Moldova una astfel de sistem inovativ de video-audio conferință a fost lansat oficial la data de 21 septembrie 2012, în Chișinău instalat în cadrul Curților de Apel și Procuraturilor din Bălți, Cahul și Chișinău, acoperind astfel cele trei zone geografice ale Republicii Moldova: nord, centru și sud. Această lansare a fost realizată în cadrul proiectului «Consolidarea capacităților pentru investigarea și urmărirea penală a infracțiunilor de trafic de persoane în Moldova», finanțat de Departamentul de Stat al SUA cu susținerea Ambasadei SUA în Republica Moldova și implementat de Organizația Internațională pentru Migrație (OIM), Misiunea în Republica Moldova, în parteneriat cu Guvernul Republicii Moldova.[5]

Având scopul de a asigura o mai bună protecție și o siguranță sporită victimelor-martori expuși diverselor riscuri pe parcursul procesului penal, noul concept de audiere este mai ales relevant în cazul victimelor-martori care au avut de suferit de pe urma traficului de persoane. Persoanele din această categorie au necesități speciale de asistență medicală și psihologică, dar mai cu seamă de protecție fizică, necesități care trebuie abordate corespunzător pentru a asigura eficiența eventualelor depoziții în procesul penal. În acest context, datorită noului echipament, care este utilizat în ședințele de judecată, martorii și victimele exploatării sexuale și prin muncă, ale abuzului și violenței au posibilitatea și dreptul de a participa în ședințe și a depune mărturii în condiții de siguranță, fără a risca a fi supuse revictimizării sau audierii multiple. Acest fapt contribuie la asigurarea respectului și protecției drepturilor victimelor și care sporesc calitatea urmăririi și judecării cazurilor de trafic.

În același timp, investigarea și judecarea infracțiunilor împotriva copiilor, în special exploatarea sexuală și violență în familie, pot fi și mai problematice pentru organele de drept. Copiii victime sau martori pot fi traumatizați în urma experienței abuzului și sunt de regulă mai afectați de audierile oficiale, făcând procesul de obținere a mărturiilor și mai anevoios. De aceea, pe lângă echipamentul de audio – video conferință, unele sedii ale instanțelor de judecată sunt dotate și cu un local special pentru audierea copiilor în condiții de siguranță, astfel contribuind la respectarea interesului superior al copilului, în conformitate cu instrumente legislative internaționale și naționale din domeniu.

În concluzie putem afirma precum că, din prevederile art.110 alin.(9) CPP reiese că puterea probantă a declarațiilor martorilor anonimi este insuficientă în cazul în care nu există alte probe.

În faza de urmărire, audierea martorului respectiv poate determina elaborarea de noi versiuni pentru asigurarea unei urmăriri efective. În acest aspect, considerăm că audierea martorului anonim în fazele prejudiciare nu determină necesitatea unui material probatoriu suficient sau în care deja este demonstrată culpabilitatea acuzatului. În cazul în care solicitarea este înaintată în faza de judecată audierea martorului anonim poate avea loc, în opinia unor savanți[1, pag. 290], doar după prezentarea întregului material probatoriu. Din aceste considerente, se solicită completarea art. 370 CPP cu un alineat nou care ar prevedea: „Martorii față de care sunt aplicate modalități speciale sunt audiați după prezentarea celorlalte probe ale acuzării”; în cazul în care acuzarea nu prezintă alte probe, audierea martorilor anonimi poate fi refuzată de instanță. De asemenea, când se va pune în discuție chestiunea privind audierea martorului anonim, instanța va trebui să dea apreciere situației date, care în fiecare cauză penală este specifică, inclusiv va constata dacă trebuie ținut în secret numele acestuia, dacă trebuie prezentat fizic, deghizat sau mascat ori dacă în toate cazurile este necesară o teleconferință.

De reținut, că în actuala reglementare de la alin.(1) art.110 CPP este posibil refuzul aplicării modalității speciale de audiere pe motivul inexistenței mijloacelor tehnice respective. Deci, pentru a nu avea confuzie în interpretarea art.110 alin. (1) CPP, considerăm că expresia „dacă există mijloace tehnice respective” trebuie exclusă, aceasta pentru a asigura libertatea de utilizare a mijloacelor de protecție și nu numai de audiere, propunând un spectru mai larg de oportunități pentru instanțe care ar putea fi preluate din Legea cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal.

De remarcat că asupra admisibilității mărturiilor anonime influențează și statutul martorului audiat. Astfel, în cazul ofițerilor de poliție sau al altor reprezentanți ai structurilor statale de forță ce au sarcina de luptă cu criminalitatea, audierea acestora se confruntă cu probleme serioase în ceea ce privește echitatea procesului. În aceste condiții, audierea polițiștilor cu păstrarea anonimatului impune restricții suplimentare în raport cu martorii anonimi ordinari. Chiar dacă există un pericol, audierea polițistului cu păstrarea anonimatului poate fi doar o măsură excepțională, având în vedere misiunea acestor organe de a duce lupta cu criminalitatea. Așadar, se impune completarea art.110 CPP. cu mențiunea că „audierea polițiștilor sau a altor reprezentanți ai organelor de forță în calitate de martori, cu aplicarea măsurilor de protecție, este o măsură excepțională și este admisibilă doar pentru confirmarea altor probe în acuzare”.

Prin urmare, acest serviciu va crea condiții pentru o cooperare mai eficientă la nivel național și regional dintre ofițerii de urmărire penală și procurori prin eficientizarea activităților de protecție, precum și va contribui la investigarea și urmărirea traficului de persoane și a infracțiunilor conexe.

Necesitatea implementării acestei activități reiese din contextul specific al

fenomenului criminalității specifice în Republica Moldova, în condițiile în care succesul urmăririi penale adesea depinde de depozițiile victimelor-martori împotriva infractorilor, precum și de disponibilitatea lor de a dezvălui informațiile relevante despre infracțiune și despre criminali. Din păcate, cooperarea victimei-martor cu organele de drept este de cele mai multe ori condiționată de siguranța și confortul care-i pot fi oferite acesteia pe durata procesului penal, iar asigurarea acestor condiții este adesea anevoioasă. Anume depășirea acestei provocări a fost urmărită prin aplicarea acestor modalități și instalarea noului echipament pentru asigurarea măsurilor de protecție și asistență directă pentru victimele-martori.

Bibliografie

1. Dolea Igor, *Drepturile persoanei în probatoriul penal: conceptul promovării elementului privat*, Editura Cartea Juridică, Chișinău, 2009, 416 p.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova din 14.03.2003 publicat la data de 07.06.2003, în Monitorul Oficial Nr. 104-110, art. Nr. 447, intrat în vigoare la data de 12.06.2003, art. 215, art.110.
3. Legea Republicii Moldova nr. 105 din 16.05.2008 cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal, art. 14.
4. Comentariul Codului de procedură penală al Republicii Moldova din 14.03.2003.
5. Lansarea oficială a echipamentului video-audio conferință, care va permite victimelor și martorilor expuși diverselor riscuri să facă declarații prin intermediul unei rețele video-audio dintr-un loc securizat, <http://www.iom.md/index.php/ro/media-center/relize-de-presa/206-better-protection-and-security-to-victims-witnesses-during-criminal-proceedings>.
6. Gheorghită Mateuț, *Protecția martorilor. Utilizarea martorilor anonimi în fața organelor procesului penal*, Editura Lumina Lex, București, 2003.

Sergiu NESTOR,

lector superior al Catedrei Științe juridice

a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept, doctorand

Eugen BARGAN,

master în drept

GARANȚIILE PROCESUALE ALE MINORILOR ÎN CADRUL PROCESULUI PENAL

„Le datorăm copiilor – cei mai vulnerabili dintre cetățeni
ai oricărei societăți – o viață liberă de violență și teamă.”

Nelson Rolihlahla Mandela

Summary

Criminal procedural law can be highlighted procedural safeguards for all participants in criminal proceedings. A special category of trial subjects that require special attention, is the category of minor participants. Whatever procedure you gain status in criminal proceedings they require special treatment because it considers insufficiently developed psychological aspect.

Drepturile și libertățile fundamentale ale omului sînt prerogative conferite de dreptul național și recunoscute de dreptul internațional fiecărui individ, în raporturile sale cu comunitatea și cu statul, ce dau expresie unor valori sociale fundamentale și care au drept scop satisfacerea esențialelor necesități umane și a unor aspirații legitime, în contextul economico-social, politic, cultural și istoric al societății. Protecția drepturilor omului, prin instrumente juridice de transpunere a acestor drepturi în prevederi legale, a devenit un imperativ și pentru Republica Moldova, care după declararea suveranității și independenței a ratificat numeroase documente cu vocație universală în domeniul drepturilor omului, deschizînd calea spre un sistem de protecție internațională a drepturilor omului. Sunt relevante următoarele documente internaționale care consacră drepturile omului: Declarația universală a drepturilor omului, Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, Convenția împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, Convenția cu privire la drepturile copilului etc.¹.

¹ „Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2011 – 2014” aprobat prin hotărîrea Parlamentului Republicii Moldova nr. 90 din 12 mai 2011.

Pentru desfășurarea procesului penal este deosebit de important ca organele de stat abilitate cu împuterniciri speciale să nu aibă posibilitatea unor abuzuri, iar persoanele participante să-și realizeze drepturile și interesele legitime fără nici o îngrădire². În acest scop, în legislația procesual penală, sînt stabilite un șir de prevederi legale, cunoscute ca garanții procesuale.

Prin garanții procesuale se înțeleg acele instrumente, mijloace și instituții juridice care contribuie la rezolvarea cauzei penale cu respectarea întocmai a dispozițiilor legale³.

În legislația procesual penal pot fi evidențiate garanții procesuale pentru toate categoriile de participanți în procesul penal. Garanțiile fundamentale ale procedurii, cum ar fi prezumția de nevinovăție, dreptul de a fi informat asupra învinuirii, dreptul de a tăcea, dreptul de a fi asistat, dreptul la prezența unui părinte sau tutore, dreptul de a interoga și de a confrunța martorii și dreptul la un grad dublu de jurisdicție sunt asigurate în toate stadiile procedurii. O categorie aparte a subiecților procesului penal, care necesită o atenție sporită, o constituie categoria de participanți minori. Indiferent de statutul procesual pe care îl capătă în cadrul procesului penal aceștia necesită un tratament special, datorită faptului că se consideră insuficient dezvoltate sub aspect psihologic.

Interesul pentru drepturile copilului a apărut în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când a luat naștere prima mișcare preocupată de aspecte referitoare la dezvoltarea copilului, care pleda pentru protecția copilului împotriva neglijării, exploatării și a violenței. În Europa, această perioadă s-a caracterizat prin deschiderea unui număr considerabil de instituții publice de ocrotire, școli și instituții separate pentru copii delincvenți, precum și de tribunale pentru minori. După Primul Război Mondial, ideea drepturilor copilului a captat pentru prima dată atenția lumii. În 1924, Liga Națiunilor a adoptat Declarația de la Geneva. În 1959, Organizația Națiunilor Unite a adoptat Declarația drepturilor copilului. Spre sfârșitul anilor '60, s-a pus accentul pe ideea drepturilor de participare ale copilului. Mai mulți lideri de opinie au susținut că și copiii au competențele necesare pentru a lua decizii în privința problemelor importante din viața lor și că ar trebui lăsați să participe la luarea acestor decizii. Pe 20 noiembrie 1989, s-a adoptat Convenția ONU cu privire la drepturile copilului. Aceasta a intrat în vigoare în septembrie 1991 și a fost ratificată de majoritatea țărilor din lume, cu excepția Statelor Unite ale Americii și a Somaliei⁴.

Asigurarea drepturilor copiilor, mai ales a dreptului la protecție, depinde de o mișcare globală în cadrul căreia fiecare nu numai că înțelege și respectă îndatoririle pe care le are față de minori, ci și acționează în vederea realizării acestora.

Tratamentul special de care trebuie să beneficieze minorii și garanțiile procesuale de care beneficiază aceștia în cadrul procesului penal izvorăsc din prevederile actelor internaționale la care Republica Moldova este parte, printre care menționăm: Convenția ONU privind drepturile copilului din 20.11.1989, Convenția

² I. Dolea, *Op. cit.*, p.40.

³ Nicu Jidovu, *Op. cit.*, p.42

⁴ http://ro.wikipedia.org/wiki/Drepturile_copilului

Europeană privind exercitarea drepturilor copilului din 25.01.1996, Ansamblul de reguli minime ale Națiunilor Unite pentru administrarea justiției pentru minori din 29.11.1985, regulile Națiunilor Unite privind protecția minorilor privați de libertate din 14.12.1990, Principiile Națiunilor Unite pentru prevenirea delincvenței juvenile din 14.12.1998, Recomandarea Comitetului Miniștrilor Consiliului Europei către statele membre privind noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul sistemului de justiție pentru minori din 24.09.2003 etc.

Parlamentul, în general, și deputații, în parte, pot și trebuie să se enumere printre cei mai de văză actori în protecția drepturilor minorilor. Preocuparea deputaților de problema respectării drepturilor minorilor este relevantă prin adoptarea mai multor acte normative naționale care urmăresc scopul enunțat, dar și prin faptul racordării legislației naționale la standardele internaționale ce vizează acest subiect.

Unul din documentele de o importanță majoră care denotă preocuparea parlamentului de acest subiect îl constituie legea nr. 338 din 15 decembrie 1994 „privind drepturile copilului”. Acest act normativ, alături de Constituția Republicii Moldova, constituie piatra de temelie în cadrul legislației naționale privind garantarea drepturilor minorilor.

Urmând recomandările organismelor internaționale legiuitorul autohton nu a lăsat în umbră implicarea minorilor în procesul penal, incluzând la procedurile speciale o procedură aparte, „Procedura în cauzele privind minorii”, în care este pusă baza garanțiilor procesuale ale minorilor în procesul penal. Prevederile din capitolul respectiv al Codului de procedură penală se aplică nu doar minorilor care au statutul procesual de bănuit, învinuit, inculpat, dar și celorlalți minori implicați în procesul penal, indiferent de calitatea procesuală pe care o posedă. Din prevederile acestui capitol pot fi desprinse un șir de reguli cu caracter derogatoriu constituind în sine garanții procesuale ale minorilor, printre care:

- participarea alături de minor a reprezentantului său legal (art. 480 CPP);
- reținerea minorului, precum și arestarea preventivă a acestuia pot fi aplicate doar în cazuri excepționale când au fost săvârșite infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave (art. 477 CPP);
- dacă, la săvârșirea infracțiunii, împreună cu minorul au participat și adulți, cauza în privința minorului se disjunge pe cât e posibil, formând un dosar separat (art. 476 CPP) etc.

În Codul de procedură penală garanțiile procesuale ale minorilor pot fi evidențiate și în alte capitole. Printre acestea aducem cu titlu de exemplu:

- termenul de reținere a minorului este de 24 ore (art. 166 CPP);
- prelungirea termenului arestului preventiv pentru minori nu poate depăși 4 luni (art. 186 CPP);
- în procesul în care un minor este victimă sau martor, instanța de judecată va asculta declarațiile acestuia într-o ședință închisă (art. 18 CPP);
- unul din criteriile de apreciere a termenului rezonabil este vârsta de până la 18 ani a victimei (art. 20 CPP);
- nici un minor nu poate fi obligat să participe la confruntarea cu persoana învinuită de infracțiuni contra integrității lui fizice și/sau morale (art. 113 CPP)

etc.

Un loc însemnat în șirul garanțiilor procesuale ale minorilor în procesul penal îl ocupă obligativitatea participării reprezentantului legal al minorului la acțiunile de urmărire penală și de cercetare judecătorească cu implicarea minorului.

Reprezentanții sunt persoane împuternicite în cadrul procesului penal să participe la actele procesuale în numele și în interesul unei părți din proces⁵.

În conformitate cu prevederile art.77 Cod de procedură penală, în calitate de reprezentant legal al minorului poate fi invitat unul dintre părinți, înfietori, tutori sau curatori ai acestuia. Astfel legiuitorul stabilește expres cercul de persoane care pot avea calitatea de reprezentant legal al minorului. Cercul persoanelor respective este format din persoanele în îngrijirea cărora se află minorul în cauză. Luând în considerație că rolul cel mai important în viața unui minor îl au părinții e și firesc ca în calitatea de reprezentant legal să fie stabilit unul dintre aceștia, sau persoana care îi înlocuiește, și nicidecum o altă persoană, care nu are vreo legătură cu minorul. Participarea reprezentantului legal al minorului reduce la minim posibilitatea cărorva dintre părți de a încălca drepturile minorului. E cunoscut faptul că cel mai mult pledează asupra respectării drepturilor minorului anume părinții acestuia, din aceste considerente acesta a fost inclus în șirul de persoane care obligatoriu participă la acțiunile procesuale efectuate cu participarea minorului. Pentru reprezentarea legală este specific și faptul că ea se realizează în baza legii, independent de voința persoanei ale cărei interese sunt reprezentate. Reprezentarea intereselor minorului constituie o obligațiune procesual juridică a părinților, înfietorilor etc.⁶.

Un rol foarte important îl constituie și participarea psihologului alături de minorul implicat în procesul penal. Aceasta se datorează nivelului redus de dezvoltare psihologică a minorului, fapt care îl poate împiedica să înțeleagă corect unele evenimente sau să facă declarațiile necesare. Rolul psihologului crește mai ales în procesele penale în care minorul este victima unei infracțiuni săvârșite de persoana care trebuia să-l îngrijească. În acete situații minorul se poate înhîba psihologic și în consecință poate ori face declarații false, ori poate refuza să facă declarații. În aceste situații minorul își pierde încrederea în întreaga societate, motiv din care apare necesitatea restabilirii acestei încrederi, rol pe care îl are anume psihologul. În cazurile enunțate de posibilitatea stabilirii contactului psihologic cu minorul depinde soarta dosarului penal în întregime, dar și mai important soarta minorului respectiv.

Din analiza legislației procesual penale putem observa că o atenție sporită este atrasă la implicarea minorului delicvent în procesul penal, adică în calitate de bănuit învinuit sau inculpat, iar prevederile legale care se referă la respectarea drepturilor minorului victimă sau parte vătămată în procesul penal sînt destul de sărăcicioase, de cele mai dese ori limitându-se cu trimiterea la prevederile legale referitoare la implicare minorului bănuit, învinuit, inculpat. Astfel constatăm că

⁵ V. Rusu, „Specificul reprezentării legale în cauzele penale cu minori”, în *Revista națională de drept*, nr. 11, 2005, p. 30.

⁶ *Ibidem*.

prevederile legale referitoare la implicarea minorului în procesul penal sînt unice atât pentru victimă, parte vătămată cît și pentru bănuțit, învinuit, inculpat.

În contextul celor enunțate mai sus considerăm necesar ca să se atragă o atenție sporită și la participarea victimei și părții vătămate minore în procesul penal prin stabilirea unor garanții specifice acestora. Spre exemplu este lăsată în umbră remedierea traumei psihologice de pe urma infracțiunii. Efectele unei asemenea traume pot fi resimțite peste o perioadă destul de lungă. Restabilirea psihologică a persoanei după o traumă serioasă este practic imposibilă, dar remedierea acestei traume este posibilă.

În contextul celor relatate putem conchide că respectarea drepturilor minorilor în procesul penal este asigurată printr-o varietate de garanții procesuale, fiecare dintre care fiind foarte importante pentru desfășurarea normală a procesului penal. Fără îndoială că dacă legea nu oferă o protecție adecvată a drepturilor unui subiect de drept, atunci este puțin probabil ca aceste drepturi să fie respectate⁷. Fiecare etapă procesuală penală trebuie să se încadreze în limite stricte pentru a evita tergiversarea și pentru a asigura o reacție cît mai rapid posibilă față de infracțiunile comise de minori. Astfel, măsurile menite să grăbească înfăptuirea justiției și să mărească eficiența acesteia trebuie să fie echilibrate cu noțiunea de termen rezonabil al procesului⁸.

Bibliografie

1. Codul de Procedură Penală al R.M. adoptat la 14.03.2003 cu modificări ulterioare.
2. Cod de Procedură Penală al Federației Ruse adoptat la 05.12.2001 cu modificări ulterioare.
3. Мельников Э.Б., Ювенальная юстиция. Проблемы уголовного права, уголовного процесса и криминологии, М.: Дело, 2001.
4. Черных Э.А., Психологические основы допроса несовершеннолетних на предварительном следствии, Дисс. канд. юрид. наук. М., 1969.
5. Карнеева Л.М., Ордынский С.С., Розинблит С.Я., Тактика допроса на предварительном следствии, М., 1958.
6. Миньковский Г.М., Особенности расследования и судебного разбирательства дел о несовершеннолетних, М.: Юридическая литература, 1959.
7. В.Г. Дремов, Показания несовершеннолетнего обвиняемого в советском уголовном процессе. Автореф. дисс. канд. юрид. наук. М., 1970.
8. С.В. Матвеев, «УПК РФ об участии законных представителей, близких родственников в расследовании уголовных дел, совершенных несовершеннолетними», în *Журнал российского права*, № 5, 2002.

⁷ I. Dolea, A. Vulpescu, V. Grosu, V. Rotaru, V. Zaharia, *Respectarea drepturilor minorilor în locurile de detenție*, Chișinău 2005, p. 25.

⁸ Dolea, Igor, Victor Zaharia, *Proceduri prietenoase aplicate copiilor aflatii în contact cu poliția: Ghid pentru polițisti*, Inst. de Reforme Penale, Chișinău, Casa Editorială Poligrafică „Bons Offices” SRL, 2011, p. 8

Е.А. САДЧИКОВА,

соискатель кафедры уголовного процесса

Одесского государственного университета внутренних дел Украины

ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ СТАТУС СПЕЦИАЛИСТА ПО НОВОМУ УПК УКРАИНЫ

Содержание статьи направлено на исследование процессуального статуса специалиста и его роли в расследовании уголовных правонарушений в связи с принятием нового уголовно-процессуального кодекса Украины

Ключевые слова: специалист, расследование, уголовные правонарушения, заключение специалиста.

Постановка проблемы: В принятом УПК Украины, институт специалиста и нормы, касающиеся порядка использования им специальных знаний в ходе расследования, получили новую интерпретацию. По нашему мнению, новела УПК существенно ограничила роль специалиста что в последствии может негативно обозначиться на качестве его участия в следственных (розыскных) действиях и на качестве расследования в целом.

Анализ последних достижений и публикаций. Проблемы участия специалиста в уголовном производстве являются актуальными на протяжении длительного времени. В свое время исследованием разных аспектов данной проблемы занимались: Ю.П. Аленин, В.И. Гончаренко, О.В. Дулов, П.П. Ищенко, В.В. Коваленко, В.О. Коновалова, В.К. Лисиченко, В.М. Махов, Ю.К. Орлов, М.В. Салтевский, М.Я. Сегай.

Постановка задачи и ее решение. Целью работы является рассмотрение вопросов, касающихся определения процессуального статуса специалиста, его роли в уголовном производстве, процессуального оформления и закрепления результатов его деятельности.

Изложение основного материала исследования и обоснование полученных научных результатов.

Выявление, раскрытие и расследование уголовных правонарушений в современных условиях связаны с применением новых и все более совершенных научно-технических средств и научных методов обнаружения, фиксации, изъятия и исследования доказательств.

Ст. 71 УПК Украины определяет специалиста как участника, который владеет специальными знаниями и навыками применения технических или других средств и может давать консультации во время досудебного рассле-

дования и судебного разбирательства по вопросам, которые нуждаются в соответствующих специальных знаниях и навыках. [1]

В этой связи следует привести аналогию с законодательства стран СНГ по поводу определения специалиста, и его роли в расследовании. Так, в соответствии со ст.58 УПК РФ, специалист это лицо, обладающее специальными знаниями, привлекаемое к участию в процессуальных действиях для содействия в обнаружении, закреплении, изъятии предметов и документов, применении технических средств, исследовании материалов уголовного дела, для постановки вопросов эксперту, а также для разъяснения сторонам и суду вопросов, входящих в его профессиональную компетенцию.

В соответствии с п. 3.1 ч.2 ст. 74 УПК РФ в качестве доказательства допускается заключение и показания специалиста.

Ст. 62 УПК республики Беларусь определяет специалиста как не заинтересованного в исходе уголовного дела и обладающего специальными знаниями в науке, технике, искусстве, ремесле и иных сферах деятельности, вызванного органом, ведущим уголовный процесс, для участия и оказания содействия в производстве следственных и других процессуальных действий. К специалистам УПК относит педагога и психолога, участвующих в допросе несовершеннолетних.

Согласно ст. 87 УПК Молдовы специалист – участник, который вызывается в суд для участия в производстве процессуального действия. В соответствии со ст. 93 УПК в качестве доказательств, наряду с заключением экспертизы, признает научно-технические и судебно-медицинские заключения.

Согласно ст. 84 УПК республики Казахстан специалистом может быть привлечено лицо, обладающее специальными знаниями, необходимыми для оказания содействия в собирании, исследовании и оценке доказательств путем разъяснения участникам уголовного процесса вопросов, входящих в его компетенцию, а также применения научно-технических средств. К специалистам также относят педагога и врача, участвующих в следственных и иных процессуальных действиях. При несогласии сторон с заключением специалиста орган, ведущий уголовный процесс, назначает экспертизу.

Не вызывает сомнения тот факт, что наибольшее значение для успешного расследования совершенного преступления имеет предварительное исследование которое проводится в ходе осмотра места происшествия с учетом его неотложного характера и дефицита информации о расследуемом событии. Существенную роль такие исследования могут сыграть и при проведении других следственных действий для проверки выдвигаемых версий о происхождении и характере обнаруженных, изучаемых доказательств, направлениях их дальнейшего экспертного использования.

П.П. Ищенко, полагает, что предварительное исследование следов - это применение специальных познаний для определения их относимости к расследуемому событию, получения данных о механизме их образования,

установления признаков слеодообразующего объекта и сбора сведений о возможных приметах и других данных, характеризующих преступника. Как следует из этого определения, общей целью предварительных исследований, проводимых в процессе осуществления следственных действий, является получение информации, ориентирующего характера. Причем эта информация может содержать данные о личности предполагаемого преступника, личности потерпевшего (в ситуации обнаружения неопознанного трупа), обстоятельствах происшедшего или другого события, его механизме, особенностях орудия взлома, природе, сущности объектов, обнаруживаемых в ходе следственного действия и имеющих значение для расследования.

Исследования являются предварительными, поскольку носят ориентировочный характер; суждения (выводы) специалиста по их результатам могут доводиться до следователя в произвольной форме, в том числе устно. [1] Для их проведения характерно использование средств и методов, имеющих экспрессный характер, позволяющий быстро получать результат и не допускающих изменения, повреждения или уничтожения объектов исследования.

Процессуальный статус специалиста определяется не только содержанием его процессуальных прав и обязанностей, но и совокупностью требований, предъявляемых к нему уголовно-процессуальным законом, а также основными направлениями его деятельности в уголовном производстве.

Исходя из системного анализа уголовно-процессуальных норм, можно определить требования, предъявляемых к специалисту. Таковыми являются компетентность, незаинтересованность, независимость. Компетентность специалиста определяется не только обладанием им специальными знаниями, но и навыками их применения. Незаинтересованность специалиста в определенном исходе рассмотрения материалов уголовного производства характеризует его как участника уголовного процесса, не обладающего собственными интересами в ходе расследования и осуществляющего исключительно функцию содействия правосудию. Независимость специалиста выступает гарантией его объективности.

Новый УПК ограничил полномочия специалиста относительно самостоятельного проведения исследований в ходе расследования или судебного разбирательства. Однако, в ходе расследования достаточно часто возникают вопросы, для ответа на которые нет необходимости проведения экспертизы.

При решении данного вопроса справедливо будет поддержать мысль П.Ф. Пашкевича который полагает, «что экспертиза назначается лишь тогда, когда она необходимая для выявления таких обстоятельств, которые имеют важное значение для правильного решения дела и когда необходимая доказательная информация не может быть получена другим, более простым, быстрым, экономичным путем». [2 с.87]

Как нам видится, деятельность специалиста в процессуальной дея-

тельности должно осуществляться в двух направлениях: 1) содействие в обнаружении, закреплении и изъятии предметов и документов, а также следов уголовного правонарушения; 2) в применении технических средств, для обнаружения, закреплении, изъятия и исследования следов преступления и иных объектов.

Педагог, психолог и врач, исходя из назначения выполняемых в уголовном судопроизводстве функций обладают всеми признаками специалиста как участника уголовного процесса, и требования закона, предъявляемые к ним идентичны. В связи с этим, в целях обеспечения однозначности применяемой в УПК терминологии, представляется целесообразным внесение изменений в УПК Украины, которые касались бы обозначения вышеуказанных участников как «специалист» с указанием соответствующей специальности.

Таким образом, специалист обладает следующими свойствами:

1) принадлежит к сведущим лицам (понятие «специалист» относится к слову «сведущий» как часть к целому);

2) имеет специальные знания в определенной области науки, культуры, искусства, техники, носящие не правовой характер и необходимые для установления обстоятельств, имеющих значение для расследования;

3) имеет навыки применения специальных знаний в силу профессионального или жизненного опыта;

4) привлекается к расследованию в связи с необходимостью применения специальных знаний и навыков;

5) привлекается сторонами процесса, для использования его пояснений и помощи;

6) независим и не заинтересован в рассмотрении материалов уголовного производства;

7) организационно, функционально и юридически обособлен от других участников процесса (не может быть обвиняемым, потерпевшим, следователем, судьей, прокурором в одном лице и по одному производству).

Современная научная мысль ориентирована на качественно новые, главным образом нетрадиционные формы участия специалиста в расследовании. Здесь речь может идти о «модернизации» специалиста, повышении его востребованности. Так, И.С. Зубрикова считает, что высокий уровень профессиональной подготовки специалистов предполагает введение в научный оборот и сферу правового регулирования понятия «научно-техническое сопровождение следствия специалистами».[2] Практика раскрытия и расследования преступлений породила качественно новую в теоретическом, правовом и практическом (прикладном) планах фигуру специалиста, уровень знаний которого на несколько порядков выше, нежели у эксперта. В частности, как перспективные в научном и прикладном аспектах рассматриваются такие способности специалиста, как техническое обслуживание полиграфа, разработка психологического (розыскного) портрета преступника

и жертвы, применение репродуктивного гипноза и иных методов прикладной психологии для активизации памяти потерпевших и свидетелей.

Специалист предоставляет в распоряжение следствия сведения, достоверность которых зависит от глубины и полноты его собственных специальных знаний, подготовки, убеждений, профессиональных навыков и опыта. Вопрос состоит лишь в том, в какую конкретно форму эти знания будут обличены.

К сожалению УПК Украины не содержит положений о том, какую форму должен иметь результат деятельности специалиста в уголовном производстве.

Данное обстоятельство затрудняет правильное определение относимости и допустимости данного вида доказательств. В связи с этим следует признать обоснованным высказанные в литературе предложения о необходимости процессуальной регламентации формы результатов деятельности специалиста. В УПК стран СНГ фиксация результатов такой деятельности, как правило, имеет форму заключения специалиста.

Ст. 99 КПК Украины определяет понятие документа как специально созданного с целью сохранения информации материальный объект, который содержит зафиксированные с помощью письменных знаков, звука, изображения сведения, которые могут быть использованы как доказательство.

К документам закон относит:

- 1) материалы фотосъемки, звукозаписи, видеозаписи и другие носители информации (в том числе электронные);
- 2) материалы, полученные вследствие осуществления во время уголовного производства мероприятий, предусмотренных действующими международными договорами;
- 3) составленные протоколы процессуальных действий и приложения к ним, а также носители информации, на которые с помощью технических средств зафиксированы процессуальные действия;
- 4) выводы ревизий и акты проверок.

Материалы, в которых зафиксировано фактические данные о противоправных действиях отдельных лиц и групп лиц, собранные оперативными подразделениями. [1]

Однако к материалам уголовного производства могут приобщаться и другие документы, составленные лицами обладающими специальными познаниями или при их содействии. Такими могут быть:

- акт судебно-медицинского обследования, в котором излагаются и фиксируются обстоятельства, имеющие значение для дела (наличие телесного повреждения, заболевания);
- акт дорожно-транспортного происшествия при наличии признаков уголовного правонарушения, что является поводом к началу производства по материалам;
- справки инженеров страховых организаций при рассмотрении ма-

териалов о нарушении правил дорожного движения и эксплуатации транспортных средств о размерах ущерба, причиненного в результате аварии;

– смета, составленная инженерами консультационного бюро в случае учета убытков от потери товарного вида автомашины;

– акт, составленный инженером бюро технической инвентаризации о стоимости жилого строения.

Разновидностью рассмотренных документов являются результаты проверок водителей транспортных средств на наличие в крови алкоголя. В ряде стран результаты такой диагностики, проведенной работниками полиции с помощью специальных приборов, имеют доказательное значение. Так, в Швеции лица, подозреваемые в управлении транспортным средством в состоянии алкогольного опьянения подлежат проверке на наличие алкоголя в крови. Отчеты о проверке являются основными доказательствами в делах о таких нарушениях. [4 с. 151.]

На практике часто возникают случаи, связанные с необходимостью изъятия из тела граждан инородных предметов (сокрытие предметов контрабанды, попытки уничтожения вещественных доказательств). [5]

В связи с чем представляется целесообразным поддержать предложение И.Л. Петрухина о новом процессуальном действии - направлении в медицинский стационар пострадавшего, подозреваемого для поиска и изъятия из пустот тела предметов, которые имеют доказательное значение. По результатам обследования врачи должны предоставить следователю отчет о применяемых методах выявления и изъятия предметов. [5.с 123 - 125.]

Поскольку и в дальнейшем будут появляться новые виды подобного использования материалов, подготовленных специалистами, на наш взгляд, целесообразно было бы дополнить УПК нормой следующего содержания: «Доказательствами в деле признаются также результаты ведомственных проверок и расследований, проведенных в установленном порядке. При необходимости по результатам таких проверок и расследований может быть проведена экспертиза, а специалисты могут быть допрошены в качестве свидетелей».

Указанное дополнение, поможет разгрузить экспертные учреждения от проведения экономических, технических и ряда других экспертиз.

Представляется целесообразным предусмотреть в УПК Украины норму, которая бы определяла процесс оформления результатов деятельности специалиста. Полагаем, что в этом документе должно найти закрепление сведений о алгоритме действий специалиста, характеристики применяемых им технических средств, используемых препаратов и методик, содержания и результатах проведенного исследования или применения технических средств. По аналогии с законодательством стран СНГ таким документом может стать заключение специалиста.

Исходя из изложенного, можно сформулировать определение специалиста как участника процесса. Специалист - обладающее специальными

знаниями и навыками их применения, независимое, незаинтересованное в исходе дела лицо, привлекаемое к участию в процессуальных действиях в порядке установленном УПК, для содействия в обнаружении, закреплении и изъятии предметов, документов, следов преступления и иных объектов, применении технических средств, для постановки вопросов эксперту, разъяснения сторонам и суду вопросов, входящих в его профессиональную компетенцию».

Список литературы

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» станом на 22 травня 2012 року: К.:Алерта, 2012.-304 с.
2. УПК Российской Федерации <http://base.garant.ru/12125178/>
3. УПК Молдовы <http://lex.justice.md/>
4. УПК Республики Казахстан от 13 декабря 1997 года № 206-1 // <http://www.base.spinform.ru/showdoc.fwx?Regnom=1272>
5. УПК Республики Беларусь от 16 июля 1999 г. № 295-3 // <http://www.tamby.info/kodeks/yupk.htm>
6. Пашкевич П.Ф. Процессуальный закон и эффективность уголовного судопроизводства. М. : Юрид. лит., 1984.— 176 с.
7. Дулов А.В. Вопросы теории судебной экспертизы в советском уголовном процессе. Минск, Изд-во БГУ, 1959. - 187 с.
8. Введение в шведское право: Пер. с англ. М.: Юридическая литература. 1986.- 336 с.
9. Калугін В.Ю. Виявлення та особливості розслідування контрабанди, що вчинена на морському кордоні: Монографія.- Одеса: Одеський юридичний інститут ХНУВС, 2007.-203 с.
10. И. Л. Петрухин. Свобода личности и уголовно-процессуальное принуждение. М., «Наука». 1985.- 238 с.
11. Зубрикова И.С. Опыт использования полиграфных устройств в ходе предварительного расследования уголовных дел // Криминалистика. XXI век / Под ред. И.П. Карлина. Т. 2. М., 2001.- С. 118.

Igor ȘEVCENCO,

lector asistent al Catedrei Drept public
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept,

Olga DOBĂ,

asistent universitar al Catedrei Drept public
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept

UNELE ASPECTE PRIVIND PARTICIPAREA MINORULUI ÎN PROCESUL PENAL

Rezumat

Minorul este un subiect al drepturilor și libertăților fundamentale, de aceea acțiunile care îl privesc trebuie să fie călăuzite, în primul rând, de interesul superior al copilului. Standardele internaționale și cele naționale sunt instrumente pentru promovarea drepturilor copilului, în general și particular, pentru a asigura respectarea drepturilor acelor copii care sunt afectați de procesul penal. Ele trebuie să se anexeze pe nevoile și interesele specifice ale minorilor, care diferă în numeroase situații de cele ale adulților și care e necesar să fie implementate în practică. În nici un caz minorii nu trebuie să fie calificați drept „cetățeni mici cu drepturi mici”.

Summary

The minor is a subject of the fundamental rights and freedoms, so his actions must be guided, first of all by the child's superior interest. The international and national standards are the tools for promoting child rights, in general and particularly, to ensure the rights of those children who were affected by the criminal trial. They must be focused to the children's specific needs and interests, which differs in many situations by those of the adults and which is necessary to be implemented in practice. By no means should the children not be qualified as small citizen with small rights.

Interesul pentru drepturile minorului înscrise în acte juridice cu caracter internațional a apărut în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când este atestată prima mișcare preocupată de aspectele referitoare la dezvoltarea copilului, principalele deziderate ale acestei mișcări erau axate pe protecția acestuia împotriva neglijării, exploatării și a violenței. În Europa perioada ulterioară acestei mișcări s-a caracterizat prin deschiderea unui număr considerabil de instituții publice de ocrotire, școli, instituții separate pentru copiii delincvenți. Concomitent, în perioada dată s-a pus accentul și pe ideea drepturilor de participare a minorului la luarea deciziilor cu privire la problemele importante din viața lor. În acest sens, au fost adoptate mai multe acte internaționale ce au recunoscut drepturile copiilor și au stabilit standardele în abordarea protecției lor. Principalul actor internațional care era partizanul promovării drepturilor copiilor fără echivoc s-a dovedit a fi Organizația Națiunilor Unite care a adoptat o serie de standarde privind protecția

drepturilor copilului care vin în contact cu activitatea organelor judiciare cum sunt: poliția, procuratura și instanța judecătorească, printre mecanismele adoptate de ONU în această privință se înscriu:

- convenția Organizației Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului, 1989;
- regulile standard minime ale ONU pentru administrarea justiției juvenile (regulile de la Beijing), 1985;
- principiile ONU pentru prevenirea delicvenței juvenile (principiile de la Riyadh), 1990;
- principiile de acțiune privind copiii în sistemul penal, adoptate în 1997 de Consiliul Economic și Social al Organizației Națiunilor Unite, care dezvoltă anumite principii conținute în Convenția ONU cu privire la drepturile copilului și oferă principii utile pentru activitatea poliției, procurorilor, avocaților și judecătorilor la nivel național, atunci când intră în contact cu copii-victime sau copii-martori.

Standardele se referă la sisteme centrate pe copil, care să recunoască faptul că un minor, aflat în contact cu sistemul juridic, este subiect al drepturilor și libertăților fundamentale și să asigure că toate acțiunile vor fi călăuzite, în primul rând de interesul superior al copilului.

Aceste standarde sunt instrumente esențiale pentru promovarea drepturilor minorului, în general și pentru asigurarea respectării drepturilor copiilor afectați de sistemul juridic.

Atunci când minorii intră în contact cu profesioniștii din domeniul juridic, ei pot fi traumatizați. De aceea persoanele din sistemul juridic au obligația de a respecta drepturile și nevoile copilului și de a-l trata cu înțelegere.

Problemei protecției drepturilor copilului e necesar să i se acorde o atenție deosebită atât în cazul copiilor care sunt în evidența sistemului de justiție din cauza infracțiunilor comise, cât și atunci când copilul este audiat în cauze penale sau de orice fel. Convenția ONU cu privire la drepturile copilului stabilește principiile de bază ale protecției copilului. Art.12 din Convenție, care se referă la dreptul copilului de a-și exprima liber opinia asupra oricărei probleme care îl privește, ocupă un loc principal. Convenția stipulează că copilul este o entitate autonomă, prevedere care este în dezacord cu concepția tradițională conform căreia interesele copilului coincid cu cele ale părinților.[1]

Totuși această entitate nu e independentă, copilul nu poate fi doar un obiect pasiv al măsurilor de protecție. Principiul ascultării opiniei copilului în funcție de vârsta și gradul lui de maturitate nu se tratează ca o sursă de autodeterminare a copilului, ci implică participarea lui la procesul de luare a deciziilor ce îl privesc.

Dreptul copilului la opinie și protecția copilului urmărit pentru infracțiuni penale nu pot fi considerate ca fiind echivalente. Dreptul la apărare al unui copil rezultă din alte reguli decât cele conform cărora opinia copilului trebuie să fie luată în considerare, avându-se în vedere vârsta și gradul lui de maturitate. Prevederile articolelor 37 și 40 din Convenție, precum și alte reguli internaționale relevante, au prioritate în acest context.

Depunerea mărturiilor de către un copil în justiție se înscrie în cadrul ad-

ministrării probelor în procesul penal și se referă la existența unor fapte concrete, nu la opiniile copilului vizavi de aceste fapte.

Noțiunea definită de art.12 al Convenției are un caracter mai larg decât cel al mărturiei, pentru că poate să se refere la aprecierea subiectivă de către un copil a situației și a interesului său.

Constituția Republicii Moldova garantează accesul liber la justiție al cetățenilor. Art.20 prevede că „Orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime.[2]

În conformitate cu prevederile art.53, alin.5 din codul familiei, copilului îi este recunoscut dreptul de a depune plângeri la autoritatea tutelară, iar la 14 ani de a depune cereri în instanța de judecată.[3]

Însă pentru realizarea acestor drepturi, înainte de toate copilul trebuie să le cunoască. Atunci când este necesar minorul trebuie să primească gratis consiliere juridică specializată.

În lege nu este prevăzută acordarea asistenței juridice gratuite în mod obligatoriu din partea unui avocat, pentru ca orice copil să poată primi asistență juridică și informațiile necesare pentru a-și cunoaște drepturile și posibilitățile legale de apărare, atunci când drepturile și interesele lui sunt încălcate.

Legal cei care trebuie să intervină pentru ca copilul să beneficieze de toate serviciile, inclusiv de consiliere juridică, sunt reprezentanții autorității tutelare.

Conform legislației procesuale – penale, copilul supus abuzului poate avea mai multe calități procesuale în funcție de etapele procesului. Pentru fiecare din ele legea recunoaște anumite drepturi și obligații diferențiate. Astfel, copilul poate avea calitate de victimă, parte vătămată sau martor.[4]

Audierea copilului în cadrul unui proces penal este efectuată de către reprezentantul organului de urmărire penală sau de către instanța de judecată. În unele cazuri audierea copilului în cadrul urmăririi penale poate fi efectuată direct de către procurorul care conduce urmărirea penală. Specialiștii enumerați sunt singurii împuterniciți de lege pentru efectuarea audierii persoanelor în cadrul procesului penal și nu pot delega aceste obligații altor persoane. În unele cazuri pentru efectuarea audierii adecvate ei pot solicita asistența unor specialiști „pedagog, psiholog, psihiatru”.

Spre deosebire de experiența altor state, legislația națională nu prevede posibilitatea ca altă persoană să fie împuternicită direct pentru efectuarea audierii martorului. Spre exemplu în Polonia audierea copilului victimă a unui abuz, în special a abuzului sexual, poate fi încredințată unui psiholog cu experiență în domeniu, iar ofițerul de urmărire penală asistă la audiere prin folosirea mijloacelor tehnice.

Sălile de audiere ale Comisariatelor de poliție și ale instanțelor de judecată rareori sunt spații potrivit amenajate pentru intervierea copiilor. Prezența unui număr mare de oameni, îmbrăcăminte specială a judecătorilor, procurorilor, polițiștilor, spațiul impunător, declarații oferite în picioare, poziționarea la niveluri diferite a copilului și a membrilor completului de judecată sînt elemente ce pot descuraja copilul și îi pot influența conținutul declarațiilor.

Legislația moldovenească menționează reguli speciale privind modalitatea de citare a minorului pentru audierea sa, însă nu prevede modalități de informare și pregătire a acestuia pentru audierea ce urmează. Minorul nu se înștiințează personal prin citație, cum se întâmplă în cazul adulților. El este invitat să facă declarații în calitate de martor prin intermediul reprezentantului legal, iar în cazul copilului instituționalizat, prin intermediul administrației instituției art.478 CPP.

Conform regulilor generale stabilite de legislația Republicii Moldova art.106 din CPP, „audierea se efectuează la locul desfășurării urmăririi penale sau cercetării judecătorești”. Legea permite în caz de necesitate ca audierea să fie realizată la locul aflării martorului.

Reieșind din acest context al legii, este posibil ca un copil să fie audiat de reprezentantul organului de urmărire penală în afara instituțiilor pe care le reprezintă într-un spațiu special amenajat pentru audierea copiilor.

În conformitate cu legislația moldovenească audierea martorului se efectuează, de regulă, în timpul zilei între orele 6.00-22.00. În cazuri excepționale audierea poate fi realizată și în timpul nopții. În asemenea cazuri persoana care efectuează această procedură trebuie să specifice în procesul verbal de fixare a audierilor care a fost motivul intervievării în perioada respectivă de timp. Audierea copilului nu poate dura mai mult de 2 ore fără pauză și, în total nu poate depăși 4 ore pe zi.

Conform actelor internaționale, în special a Principiilor de acțiune privind copiii în sistemul penal, care au fost adoptate în 1997 de Consiliul Economic și Social al Organizației Națiunilor Unite și care dezvoltă anumite principii ale Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, se recomandă statelor părți să revizuiască, să evalueze și să îmbunătățească situația copiilor martori ai unor infracțiuni în raport cu probele și procedurile, pentru a asigura protecția deplină a drepturilor copilului. [5]

Contactul direct între copilul victimă și agresor trebuie evitat, pe cât de mult este posibil, în timpul investigațiilor, precum și al audierilor în proces. Identificarea copilului victimă în mass - media trebuie interzisă, în cazurile în care este necesară protecția intimității copilului.

Legislația procesuală penală cu privire la audierea copilului - victimă în calitate de martor stipulează că minorul poate face declarații în calitate de martor în cadrul urmăririi penale și în instanța de judecată cu privire la fapta ce s-a comis împotriva lui. Conform art.479 și 481 CPP la audierea minorului este obligatorie participarea pedagogului sau a psihologului.

Bibliografie

1. Convenția Organizației Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului adoptată de Adunarea Generală la 20 11 1989.
2. Constituția Republicii Moldova adoptată la data de 29. iulie 1994.
3. Codul familiei al Republicii Moldova.
4. Codul de procedură penală al Republicii Moldova.
5. Principiile de acțiune privind copiii în sistemul penal.

Vitalie TELIPAN,

lector asistent al Catedrei Științe polițienești și socio-umane
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, master în drept

PROTECȚIA DATELOR DE IDENTITATE ALE PERSOANEI PROTEJATE

Rezumat

Uneori acuzații sau chiar terți încearcă să influențeze conținutul declarațiilor obținute de la martori sau alți participanți la procesul penal ori exercită presiuni, în orice altă manieră, asupra persoanei martorului ori a apropiaților lui pentru a evita inconvenientele sau pentru a se răzbuna pentru declarațiile care îi acuză. Iată de ce o protecție eficace a datelor de identitate a martorilor nu trebuie să tindă doar la protejarea acestora, sau dacă este cazul, a altor persoane, împotriva unor asemenea dezagregamente, ci ea trebuie, în același timp, să garanteze ca stabilirea adevărului în proces, să fie pe cât posibil, fiabilă.

Summary

Sometimes the accused or third parties are trying to influence the content of the statements obtained from witnesses or from other participants in the criminal investigation, or in any other way, to put pressure to the witness or to the relatives of the person, aiming to avoid inconveniences or to retaliate the statements accusatory. This is why an effective protection of the witnesses' identity data, which should not only try to protect them against the disagreement, but it must ensure the ascertainment of the truth.

Codul de procedură penală al Republicii Moldova reglementează printr-o normă generală obligația organului de urmărire penală și a instanței de judecată de a lua măsurile prevăzute de legislație pentru ocrotirea vieții, sănătății, onoarei, demnității și bunurilor părții vătămate, martorului sau altor persoane participante la proces, precum și membrii familiei acestora ori rudele apropiate, precum și pentru identificarea vinovaților și tragerea lor la răspundere [1, art.215], dar condițiile, categoriile măsurilor de protecție propriu-zise și organele responsabile au fost prevăzute de Legea nr.105 din 16.05.2008 cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal, publicată în în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.112-114/ 434 din 27.06.2008.

Astfel, prin legea sus-numită, legiuitorul încearcă să pună în funcțiune un sistem de măsuri în vederea asigurării securității participanților la procesul penal a căror viață, integritate corporală, libertate ori proprietate sunt amenințate ca urmare a faptului că dețin date pe care au acceptat să le furnizeze organelor judiciare și care constituie probe concludente cu privire la săvârșirea unor infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave [2, art.1].

În acest fel, la drepturile procesuale recunoscute martorilor și altor participanți la procesul penal se adaugă un nou drept, și anume dreptul acestora la protecție, în anumite condiții și în anumite categorii de cauze penale. O asemenea reglementare a fost impusă de existența unor forme grave de manifestare a fenomenului criminalității, cum sunt crima organizată, terorismul, traficul de droguri, spălarea de bani, traficul de persoane sau crima la comandă [3, p. 104; 4, p. 331], care modifică procedura generală de audiere în calitate de martori a celor care se expun unor amenințări și intimidări din partea infractorilor, făcând necesară protecția datelor de identitate ale persoanelor, asigurarea securității deplasării martorului sau a schimbării, pe o perioadă de timp, a domiciliului sau a reședinței sale etc.

În doctrină [5, p. 12], s-a subliniat că uneori acuzații sau chiar terții încearcă să influențeze conținutul declarațiilor obținute de la martori sau alți participanți la procesul penal ori exercită presiuni, în orice altă manieră, asupra persoanei martorului ori a apropiaților lui pentru a evita inconvenientele sau pentru a se răzbu- na pentru declarațiile care îi acuză. Iată de ce o protecție eficace a martorilor nu trebuie să tindă doar la protejarea acestora, sau dacă este cazul, a altor persoane, împotriva unor asemenea dezagremente, ci ea trebuie, în același timp, să garanteze ca stabilirea adevărului în proces să fie pe cât posibil fiabilă. S-a remarcat [6, p. 336] că, deși metodele științifice de administrare a probelor sunt într-o continuă ameliorare, mărturia rămâne pentru procesul penal un mijloc de probă de o importanță primordială, cu toate că dreptul moldovenesc modern este orientat spre o anumită neîncredere contra mărturiei.

Protecția datelor de identitate ale persoanei protejate este una dintre măsurile de protecție prevăzută la art.14, alin.(1), lit. a) al Legii nr.105 din 16.05.2008 cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal.

Potrivit Legii nr.105 din 16.05.2008 protecția datelor de identitate ale persoanei protejate se asigură prin nedivulgarea informației referitoare la ea.

În decizia de aplicare a măsurilor respective de protecție și în acordul de protecție se precizează proporția de nedivulgare a datelor de identitate, precum și, după caz, perioada de aplicare a măsurilor [2, art.15, alin.(1) și (2)].

Reglementarea sus-menționată este însă prea vagă, fiind necesare dispoziții procedurale care să garanteze executarea acestei măsuri. De asemenea, legea RM cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal nu face nici o precizare în legătură cu înțelesul noțiunii de date de identitate, stabilind la art.25, alin.(1), lit.a) CPP RM că „hotărârea cu privire la aplicarea măsurilor de protecție, emisă de procuror ori de instanța de judecată, trebuie să conțină datele cu privire la persoană în conformitate cu art.358 alin.(1) din Codul de procedură penală, care se aplică în modul corespunzător”.

Astfel, datele referitoare la identitatea martorilor și altor participanți la procesul penal sunt:

- numele, prenumele și patronimicul;
- anul, luna, ziua și locul nașterii, cetățenia;
- domiciliul;
- ocupația și datele despre evidența militară;

- situația familială și datele despre existența la întreținerea lui a altor persoane;
- studiile;
- datele despre invaliditate;
- datele despre existența titlurilor speciale, gradelor de calificare și a distincțiilor de stat;
- dacă posedă limba în care se desfășoară procesul;
- alte date, precum și orice alte elemente care ar putea servi la identificarea celui în cauză.

Pentru aceasta, vor fi avute în vedere și prevederile speciale ale Legii RM nr. 273 din 09.11.1994 privind actele de identitate din sistemul național de pașapoarte; Hotărârea Guvernului RM nr. 1452 din 24.12.2007 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la permisul de conducere, organizarea și desfășurarea examenului pentru obținerea permisului de conducere și condițiile de admitere la traficul rutier.

Este vorba de datele menționate în actele de identitate: pașapoarte, buletine de identitate, permise de ședere și documente de călătorie, permise de conducere, certificate de înmatriculare a autovehiculelor și în alte documente necesare persoanei în relațiile cu statul, așa cum ele apar ca evidențiate în sistemul național de evidență a populației, potrivit legii.

Dintre atributele juridice de identificare a persoanei fizice, din punctul de vedere al procedurii penale, interesează, în egală măsură, numele, prenumele, domiciliul și starea civilă, ca elemente de bază cu ajutorul cărora se stabilește, de regulă, identitatea persoanei, dar și alte elemente, cum sunt cele enumerate de art.358 CPP RM: data și locul nașterii, numele și prenumele părinților, cetățenie, studii, situația militară, loc de muncă, ocupație, adresă, antecedente penale și alte date pentru stabilirea situației sale personale. Aceeași valoare ar putea s-o aibă și pseudonimul sau porecla care nu face altceva decât să completeze numele, precum și alte date cu caracter personal, cum sunt imaginea și vocea persoanei sau celelalte elemente de „identificare criminalistică” [5, p. 166].

Pentru identificarea persoanelor fizice în cele mai variate raporturi juridice, legislația, jurisprudența și doctrina folosesc termenul nume atât în sens larg (lato sensu), cât și în sens restrâns (stricto sensu). În sens larg, prin „nume” se desemnează numele de familie și prenumele împreună, iar în sens restrâns numai numele de familie. Procedura specială utilizează, așa cum se observă din cuprinsul art.358 CPP RM, sensul restrâns al termenului, făcând referire explicită la nume și prenume, dar cu același conținut, ambele având rolul de individualizare a persoanei fizice în familie și în societate.

În doctrina penală s-a remarcat, pe bună dreptate, că în general, dreptul nu apreciază anonimatul, oricare ar fi formele inserării lui în viața juridică. Astfel, deciziile jurisdicțiilor trebuie să menționeze numele magistraților care le-au emis, iar actele juridice trebuie să fie semnate. În materie penală, la fel, numele este un element esențial. Luând în considerare denunțul anonim, dreptul și doctrina recunoaște, în general, că informația anonimă ar putea fi de o importanță considerabilă în urmărirea penală, deoarece, cel mai adesea, ea poate deschide

calea probelor decisive, care s-ar fi pierdut în absența ei și care ar putea constitui suportul acuzației, în ciuda sursei obscure din care provine [7, p. 42]. În acest context, s-a subliniat că instanța de la Strasbourg distinge între utilizarea declarațiilor anonime ca probe ce justifică o condamnare și care sunt insuficiente, și faptul de a se sprijini în stadiul informației pe surse ca cele ale indicatorilor oculți [8, p. 302; 9, p. 142]. Poziția Curții Europene constă astfel în a autoriza utilizarea denunțului anonim în timpul anchetelor și instrucțiilor, ceea ce face, în acest fel, ca denunțul anonim să participe la descoperirea autorilor infracțiunilor, indicându-i ca eventuali culpabili. Acesta însă nu va putea sta la baza obținerii unei probe, decât dacă nu constituie singurul element al acuzației [5, p. 169].

Legiuitorul nostru s-a simțit nevoit să instituie, în mod explicit, anonimatul mărturiei în vederea asigurării protecției martorilor și altor participanți la procesul penal. Tehnica anonimatului a fost determinată pe de o parte, de împrējurarea că, uneori, dezvăluirea numelui deschide posibilitatea unor reproșuri privind declarațiile pe care martorul le-a putut face în cadrul unui proces penal, iar pe de altă parte, de estimarea ca insuficiente a sancțiunilor aplicabile faptelor de represalii sau amenințări asupra martorilor, în modalitatea împiedicării participării la proces.

Măsura are însă un caracter general, ea înglobând toate datele care ar putea fi relevante pentru identitatea martorului (într-o varietate și într-un număr infinit), precum și mijloacele concrete de disimulare a acestora, impuse de necesitatea asigurării unei confidențialități depline.

Acest mod de reglementare reprezintă, fără îndoială, o consecință a anonimatului complet promovat de legiuitor, care presupune trei categorii de obligații corelative:

– Direcția protecția martorilor reprezintă o subdiviziune structurală a MAI, abilitată cu funcții de asigurare a securității participanților la procesul penal a căror viață, integritate corporală, libertate ori proprietate sunt amenințate ca urmare a faptului că dețin date pe care au acceptat să le furnizeze organelor judiciare și care constituie probe concludente cu privire la săvârșirea unor infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave.

– Astfel, aceasta are, potrivit art.6, alin.(4) din legea nr.105 din 16.05.2008, atribuția de a asigura confidențialitatea deplină a informațiilor și datelor gestionate.

– Pentru aceasta Direcția protecția martorilor „emite acte departamentale privind administrarea bazelor de date, modalitățile de asigurare a maximei siguranțe a confidențialității, alte acte menite să asigure aplicarea eficientă a măsurilor de protecție” [2, art.6, alin.(4)]. Documentele referitoare la includerea persoanei în program vor fi păstrate în condiții de maximă siguranță a confidențialității [2, art.28, alin.(2)]. După părerea noastră, este vorba de toate documentele care sunt necesare, potrivit legii, în vederea declanșării programului de protecție, cum sunt: propunerea de includere în program, cererea persoanei de includere în programul de protecție, hotărârea procurorului sau, după caz, a instanței de judecată cu privire la aplicarea măsurilor de protecție, cererea prin care persoana a atacat actul de refuz al procurorului sau instanței de judecată să examineze cererea ori să emită

o hotărâre cu privire la aplicarea măsurilor de protecție, acordul de protecție al persoana aflată în stare de pericol;

– pentru martorul protejat însuși. Din cuprinsul obligațiilor enumerate în articolul 12, alin.(1) din Legea RM cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal rezultă în mod clar obligația principală a acestuia de a păstra secretul cu privire la identitatea sa reală, aceasta fiind, de fapt, esența instituției protecției, cu consecința certă a excluderii martorului din program și deci a încetării acestuia, atunci când nu respectă obligațiile asumate a căror trăsătură fundamentală, definitorie, o constituie însăși confidențialitatea. Este evidentă această obligație, din moment ce se prevede expres că martorul protejat nu trebuie să divulge datele privind măsurile de protecție, alte date referitoare la programul de protecție menționate în acordul de protecție; și să se abțină de la orice acțiune care ar putea pune în pericol realizarea programului de protecție, inclusiv să nu comunice cu anumite persoane fără permisiunea organului abilitat;

– pentru organele procesului penal. Este vorba, după caz, de organul de urmărire penală, procurorul sau instanța de judecată (sesizată cu judecarea fondului cauzei). Aceasta se deduce, în mod implicit, din cuprinsul prevederilor referitoare la conținutul propunerii de includere în Program, care aparține organului de urmărire penală în faza urmăririi penale și procurorului în faza judecării, și la procedura acordării beneficiului protecției în raport cu competența procurorului care instrumentează cauza (care efectuează personal urmărirea penală sau care supraveghează urmărirea penală), sau a instanței sesizate cu judecarea cauzei [5, p. 170].

În conformitate cu prevederile ordinului MAI nr. 47 din 04.02.2009 cu privire la aprobarea Instrucțiunii privind modul de aplicare a măsurilor de protecție a martorilor și altor participanți la procesul penal în sistemul Ministerului Afacerilor Interne, temeiuri pentru aplicarea măsurilor de protecție a persoanei servesc următoarele [10, pct.26]:

– existența stării de pericol real în privința persoanelor care au statut procesual de [10, pct.2, 3]: martor în cauză penală aflată în fază de urmărire penală sau de judecată, potrivit art.90 din CPP RM; parte vătămată în cauză penală aflată în fază de urmărire penală sau de judecată, potrivit art.59 din CPP RM; victimă în cauză penală aflată în fază de urmărire penală sau de judecată, care acceptă să coopereze până la începerea procesului penal; bănuit, învinuit, inculpat care acceptă să depună declarații ce pot constitui probe concludente cu privire la o infracțiune gravă, deosebit de gravă sau excepțional de gravă ori să furnizeze informații privind pregătirea unor infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave; condamnat în timpul executării unei pedepse privative de libertate care acceptă să depună declarații ce pot constitui probe concludente cu privire la o infracțiune gravă, deosebit de gravă sau excepțional de gravă ori să furnizeze informații privind pregătirea unor infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave; persoană care nu are o calitate procesuală, dar care acceptă să furnizeze informații privind pregătirea unor infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave; rudele apropiate și membrii de familie ale acestora în condițiile Legii cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal, și anume amenințarea cu moartea, aplicarea violenței, nimicirea sau deteorarea averii, ori alte

acțiuni ilegale asupra persoanei, în legătură cu contribuirea ei la procesul penal;

- depunerea ori acceptarea depunerii unor declarații privitoare la infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave, fie depunerea ori acceptarea depunerii unei informații până la începerea procesului penal;

- declarațiile ce constituie probe concludente în descoperirea infracțiunilor sau în judecarea obiectivă a cauzei penale.

La propunerea organului de urmărire penală sau din oficiu, procurorul care conduce urmărirea penală ori procurorul ierarhic superior emite o hotărâre privind aplicarea măsurii de protecție – protecția datelor de identitate – în condițiile art.215 CPP RM, care trebuie să conțină:

- datele cu privire la persoană în conformitate cu art.358 alin.(l) din CPP RM, care se aplică în modul corespunzător. Suplimentar la datele nominalizate, se anexează cazierul judiciar;

- referire la existența unei cereri scrise a persoanei care urmează a fi protejată;

- statutul procesual al persoanei sau, după caz, lipsa acestuia;

- descrierea cauzei aflate în fază de urmărire penală sau de judecată;

- datele și informațiile furnizate de persoană, caracterul lor concludent și probatoriu, circumstanțele în care persoana a intrat în posesia datelor și a probelor furnizate sau pe care le va furniza;

- date care confirmă starea de pericol;

- estimarea posibilităților de recuperare a prejudiciului cauzat prin infracțiune;

- date referitoare la situația financiară a persoanei;

- recomandarea privind aplicarea acestei măsuri de protecție singure sau cumulate cu alte măsuri de protecție, inclusiv cu măsurile urgente și/sau cu măsurile de asistență;

- alte date relevante, după caz.

Hotărârea cu privire la aplicarea măsurilor de protecție se remite imediat în adresa Direcției protecția martorilor sau în cel mult 24 de ore, în condițiile art.215 CPP RM, executarea ei fiind obligatorie.

Direcția, în termen de până la 30 zile, verifică datele expuse în privința existenței pericolului real, determinând modul de realizare a protecției datelor de identitate ale persoanei vizate și a altor măsuri de protecție, urgente și/sau de asistență, după caz, indicate în hotărâre.

Examinând materialele acumulate, Direcția protecția martorilor ia o decizie care trebuie să conțină:

- data hotărârii cu privire la aplicarea măsurilor de protecție;

- date cu privire la persoana care urmează a fi inclusă în program;

- informații despre fondul cauzei aflate în fază de urmărire penală sau de judecată;

- eventualul pericol la care este expusă persoana în privința căreia se vor aplica măsurile de protecție;

- măsurile de protecție care se preconizează a fi aplicate.

Decizia de aplicare a măsurilor de protecție în privința persoanei aflate în

stare de pericol este luată de șeful Direcției în termen rezonabil, nu mai mare de 30 de zile de la emiterea hotărârii cu privire la aplicarea măsurilor de protecție.

În cazul în care hotărârea cu privire la aplicarea măsurilor de protecție nu corespunde cerințelor prevăzute în lege, șeful Direcției solicită prin decizie corectarea inexactităților. Organul emitent al hotărârii este obligat să se conformeze în termen de 3 zile.

Măsurile de protecție stabilite în decizie sunt realizate în termenii stabiliți de către Direcție, în conformitate cu prevederile programului. Despre realizarea tuturor măsurilor se raportează conducătorului Direcției, care este responsabil de realizarea măsurilor în ansamblu.

Informația despre aplicarea protecției datelor de identitate a persoanei vizate și a altor măsuri de protecție, urgente și/sau de asistență, după caz, se sistematizează în Direcție (care dispune de bază de date) și se înregistrează într-un registru de formă stabilită, în care este indicat organul care a emis hotărârea despre aplicarea măsurilor de protecție, data primirii hotărârii, temeiul (nr. dosarului penal, art.), măsura de protecție, numele, prenumele, patronimicul persoanei protejate, organul responsabil de realizarea măsurilor de protecție, datele despre anularea protecției, motivul, nota. Registrul este numerotat, cusut, sigilat, înregistrându-se în registrul de inventar al cancelariei Direcției. La completare este strict secret și termenul de păstrare este permanent.

Bibliografie

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122 din 14.03.2003, publicat în Monitorul Oficial nr. 104-110/ 447 din 07.06.2003.
2. Legea nr.105 din 16.05.2008 cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal, publicată în în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.112-114/ 434 din 27.06.2008.
3. R.M. Stănoiu, O. Brezeanu, T. Dianu, *Tranziția și criminalitatea*, București, Editura „Oscar Print”, 1994.
4. D. Baci, S.M. Rădulescu, V. Teodorescu, *Tendențe actuale ale crimei și criminalității în România*, Editura „Lumina Lex”, București, 2002.
5. Gh. Mateuș, *Protecția martorilor. Utilizarea martorilor anonimi în fața organelor procesului penal*, București, Editura „Lumina Lex”, 2003.
6. R. Legeais, „L'avenir de la procédure pénale en Suisse”, în *Revue pénale suisse*, 1992.
7. V. Valette, *La personne mise en cause en matière pénale*, Université d'Auvergne, L.G.D.J., Presses Universitaires de la Faculté de Droit de Clermont-Ferrand, 2002.
8. V. Berger, *Jurisprudence de la Cour Européenne des Droits de l'Homme*, Sirey, 7ème édition, 2000, nr.1103.
9. C.E.D.O., Hotărârea Windisch vs Austria din 27 septembrie 1990, în *Revue de science criminelle et de droit pénal comparé*, 1991.
10. Ordinului MAI nr. 47 din 04.02.2009 cu privire la aprobarea Instrucțiunii cu privire la modul de aplicare a măsurilor de protecție a martorilor și altor participanți la procesul penal în sistemul Ministerului Afacerilor Interne.

Nicolae VASILIȘIN,

lector superior universitar al Catedra Activitate specială
de investigații a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

ROLUL ȘI LOCUL AUTORITĂȚII ABILITATE CU ATRIBUȚIE DE PROTECȚIE A MARTORILOR

Rezumat

În ultimii ani, criminalitatea organizată transnațională s-a dezvoltat. Organizațiile criminale au devenit mult mai puternice și mai bine organizate, fiind implicate din ce în ce mai mult în diferite forme de cooperare. În procesul de investigare și prevenire a criminalității, în special a celei organizate, a devenit important ca martorii să aibă încredere deplină în sistemul judiciar.

Astfel, martorii au nevoie de încredere pentru a putea sprijini autoritățile implicate în procesul de combatere și prevenire a crimei organizate. Ei trebuie să aibă certitudinea că vor fi protejați împotriva acțiunilor de intimidare și hărțuire la care ar putea fi supuși de către organizațiile criminale [22].

Summary

In recent years transnational organized crime has grown. Criminal organizations are becoming stronger and more diverse. They are engaging more and more frequently in systematic forms of cooperation designed to further their criminal activities. In the investigation and prosecution of crime, particularly the more serious and complex forms of organized crime, it is essential that witnesses, the cornerstones for successful investigation and prosecution, have trust in criminal justice systems.

Witnesses need to have the confidence to come forward to assist law enforcement and prosecutorial authorities. They need to be assured that they will receive support and protection from intimidation and the harm that criminal groups may seek to inflict upon them in attempts to discourage or punish them from cooperating.

În prezentul articol voi încerca să dezvălui problemele actuale privind organizarea și funcționarea organului abilitat cu atribuție de protecție a martorilor, referindu-mă la rolul și locul acestei structuri specializate în sistemul funcțional al statului.

Problema asigurării securității participanților la procesul penal a căror viață, integritate corporală, libertate ori proprietate sunt amenințate ca urmare a faptului că dețin date pe care au acceptat să le furnizeze organelor judiciare și care constituie probe concludente cu privire la săvârșirea unor infracțiuni, în special care au un caracter grav, deosebit de grav sau excepțional de grav, în ultimul timp este abordată tot mai des.

Actualitatea ei rezultă din șirul de factori și condiții existente în mai multe țări din lume care impun necesitatea aplicării actelor legislative și normative cu caracter național și internațional menite să respecte cu sfințenie drepturile și libertățile omului oriunde acesta s-ar afla, prin protecția maximă a drepturilor constituționale ale persoanei de la acțiunile ilegale ale unor indivizi indiferent de poziția sau statutul deținut de aceștia în societate.

Statul Republica Moldova, ca și alte țări, prin intermediul autorităților responsabile implementează în permanență noi strategii și programe bazate pe studii minuțioase efectuate de către cercetători și practicieni, care vin să eficientizeze activitatea și în domeniul protecției martorilor și altor participanți la procesul penal.

În pofida acestui fapt, societatea conștientizează că necesitatea protecției martorilor și altor participanți la procesul penal se datorează și sistemului defectuos persistent în organele de drept și justiție ale statului.

În aceste condiții, crearea unor autorități (structuri) speciale în stat menite pentru protecția martorilor și altor participanți la procesul penal, confirmă faptul existenței unor probleme grave în societate care nu pot fi eradicate numai prin aprobarea și punerea în aplicare a unor legi și acte normative, dar necesită o abordare mult mai largă în stabilirea și înlăturarea cât mai urgentă a tuturor cauzelor și condițiilor care stau la baza infracționalității.

Din scurtul istoric al apariției structurilor specializate în sistemul statutului /-elor/:

Necesitatea protecției martorilor și altor participanți la procesul penal își face apariția în Statele Unite ale Americii la finele anilor șazeci - începutul anilor șaptezeci ai secolului XX. Precedentele create, adică lichidarea (asasinarea) martorilor până a fi audiați sau după audierea lor în cadrul desfășurării proceselor penale, precum și vendetele (din italiană vendetta) criminalilor, au determinat autoritățile statului să promulge în anul 1970 Legea privind controlul asupra crimei organizate, care prevedea și luarea sub protecție a martorilor în privința căroră exista pericolul real de amenințare a vieții. Fiind prima țară care a elaborat mecanismul de protecție a martorilor, Statele Unite ale Americii, comparativ cu alte țări, a evoluat la implementarea programelor și strategiilor privind protecția martorilor și altor participanți la proces atât la nivel federal, cât și la nivel local.

Exemplul Statelor Unite ale Americii a fost preluat de un șir de state continentale.

Statele membre ale Uniunii Europene implementează programul și strategia privind protecția martorilor și altor participanți la proces în perioade diferite, începând cu finele anilor șaptezeci, optzeci și chiar nouăzeci ale secolului XX, iar unele state de pe continentul european nu dispun de astfel de programe speciale, posibil, din lipsa de necesitate.

Mult mai târziu, în anii nouăzeci ai secolului XX - începutul secolului XXI, procesul de protecție a martorilor și altor participanți la proces își ia începutul și în statele fostei Uniuni a Republicilor Sovietice Socialiste urmat de elaborarea și implementarea în direcția indicată a programelor și strategiilor federale, naționale și locale.

Istoria întemeierii și funcționării în Republica Moldova a structurilor specializate în protecția martorilor începe odată cu promulgarea Legii privind protecția de stat a părții vătămate, a martorilor și a altor persoane care acordă ajutor în procesul penal nr. 1458 – XIII din 28 ianuarie 1998 [10].

În scopul realizării Legii menționate, la 15 octombrie 1999, în componența de atunci a Direcției operațiuni și misiuni speciale a Inspectoratului General de Poliție al Ministerului Afacerilor Interne se creează Biroul protecție de stat a participanților la proces, iar începând cu 28 decembrie 2001 această activitate este desfășurată de către subdiviziunile zonale protecție de stat a cetățenilor.

Potrivit prevederilor Legii nr. 1458 – XIII din 28 ianuarie 1998, asigurarea protecției de stat era efectuată de către organele specializate care decideau aplicarea și efectuarea măsurilor de protecție de stat (Ministerul Afacerilor Interne; Serviciul de Informații și Securitate; Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției – „pe dosarele aflate în procedura acestora sau atribuite în competența lor”; alte organe de stat cărora în conformitate cu legislația li se putea atribui sarcina de protecție de stat; iar măsurile de protecție de stat privind militarii și rudele lor apropiate se realizau de către comandamentul unității militare respective, iar în ce privește persoanele aflate în stare de arest sau în locuri de detenție, această competență ținea de Departamentul instituțiilor penitenciare al Ministerului Justiției) [10].

La 27.09.2008, Legea nr. 1458 – XIII din 28 ianuarie 1998 este abrogată, dar nu înainte de promulgarea unei noi Legi cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal nr. 105 – XVI din 16.05.2008 [9].

Prevederile articolului 5 al Legii cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal nr. 105 – XVI din 16.05.2008 și prevederile Legii cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului nr. 320 din 27.12.2012 [13], determină strict organul abilitat cu drepturi de protecție a martorilor și altor participanți la procesul penal care funcționează ca subdiviziune a Ministerului Afacerilor Interne.

La 20 noiembrie 2008, este creată Direcția protecția martorilor [19], care funcționează ca o subdiviziune specializată cu competențe atribuite prin Legea nr. 105 – XVI din 16.05.2008. Iar la 27 februarie 2013, Direcția protecția martorilor își pierde statutul de subdiviziune de sine stătătoare subordonată Ministerului Afacerilor Interne, fiind parte componentă a Inspectoratului național de investigații – subdiviziune subordonată Inspectoratului General al Poliției [18]. Subdiviziunea Inspectoratului național de investigații al Inspectoratului General al Poliției al Ministerului Afacerilor Interne – Direcția protecția martorilor se reorganizează într-o subdiviziune cifrată „Direcția 6” [21].

Existența unui stat de drept și democratic se bazează pe respectarea cu sfințenie a demnității omului, drepturilor și libertăților lui, dezvoltării libere a personalității umane, dreptății și pluralismului politic și altor valori garantate prin legea supremă a statului și tratatele internaționale la care statul este parte [1].

Republica Moldova, ca și alte state, în evoluția parcursă se confruntă cu mai multe probleme care stau la baza stagnării proceselor de dezvoltare a societății, iar una din aceste probleme este infraționalitatea.

Măsurile clasice procedurale de protecție a martorilor nu mai sunt eficiente, fiind necesare noi forme de protecție, adaptate la noile condiții de agresivitate a infractorilor, care să se interpună între martor și infractor și care să facă posibilă folosirea declarațiilor martorului în acuzarea autorilor de infracțiuni.

Noile instrumente de lucru vin să asigure o protecție sporită a martorilor, cum ar fi audierea sub o altă identitate, utilizarea dispozitivelor ce previn identificarea fizică a martorilor, schimbarea identității, utilizarea video-conferinței, măsuri sporite de protecție și relocarea la alte adrese sau chiar relocarea pe teritoriul altui stat, acordarea anumitor facilități economice și juridice.

Apariția criminalității organizate în societatea modernă a condus la reconsiderarea obligativității cetățeanului de a depune mărturie, iar în contextul anumitor tipuri de criminalitate nu se poate ignora faptul că persoana se expune unor pericole din partea infractorilor sau complicilor săi. Justiția trebuie să vină în întâmpinarea acestor represalii, răspunzând cerințelor martorului a cărui mărturie este crucială pentru aflarea adevărului [23].

Legislația națională a R. Moldova a fost completată cu un șir de legi necesare pentru combaterea infracționalității și apărării cetățenilor ce contribuie la acest proces, cum ar fi Legea privind prevenirea și combaterea criminalității organizate nr. 50 din 22.03.2012, Legea privind activitatea specială de investigații nr. 59 din 29.03.2012, Legea cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal nr. 105 – XVI din 16.05.2008 etc., [9; 11; 12].

Scopul asigurării protecției martorilor și altor participanți la procesul penal constă în apărarea vieții, integrității corporale sau libertății acestora, valori care sunt amenințate ca urmare a deținerii de către aceștia a unor informații ori date cu privire la săvârșirea unor infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave pe care le-au furnizat sau au fost de acord să le furnizeze organelor judiciare și care au un rol determinant în descoperirea infractorilor și în soluționarea unor cauze aflate în lucru la aceste organe.

Necesitatea asigurării protecției martorilor și altor participanți la procesul penal, după cum am menționat, apare odată cu dezvoltarea fenomenului criminalității organizate, în procesul evoluției căreia mai mulți martori sunt supuși unor amenințări și intimidări atât la adresa lor, cât și a membrilor de familie, făcând astfel imposibilă aducerea vinovaților în fața justiției.

Potrivit Legii cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal nr. 105 – XVI din 16.05.2008:

Protecția ca noțiune presupune un ansamblu (complex) de măsuri întreprinse, inclusiv prin aplicarea pazei fizice, tehnice, mijloacelor speciale, etc., măsuri permise prin lege, în scop de apărare (ocrotire) de la intențiile sau acțiunile ilegale orientate împotriva vieții, sănătății persoanei și bunurilor acesteia, precum și împotriva apropiaților săi.

Potrivit normei legislative indicate, în calitate de persoană protejată este persoana cu care s-a încheiat un acord de protecție în condițiile Legii și care are statut procesual de:

a) martor în cauză penală aflată în fază de urmărire penală sau de judecată, adică persoana citată în această calitate de organul de urmărire penală sau de in-

stanță, precum și persoana care face declarații, în modul prevăzut de Lege, în calitate de martor. Ca martori pot fi citate persoane care posedă informații cu privire la vreo circumstanță care urmează să fie constatată în cauză [4];

b) parte vătămată în cauză penală aflată în fază de urmărire penală sau de judecată, adică persoana fizică sau juridică căreia i s-a cauzat prin infracțiune un prejudiciu moral, fizic sau material, recunoscută în această calitate, conform legii, cu acordul victimei. Minorul căruia i s-a cauzat prejudiciu prin infracțiune va fi considerat parte vătămată fără acordul său [4];

c) victimă în cauză penală aflată în fază de urmărire penală sau de judecată, care acceptă să coopereze până la începerea procesului penal;

d) bănuit, învinuit, inculpat care acceptă să depună declarații ce pot constitui probe concludente cu privire la o infracțiune gravă, deosebit de gravă sau excepțional de gravă ori să furnizeze informații privind pregătirea unor infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave;

e) condamnat în timpul executării unei pedepse privative de libertate care acceptă să depună declarații ce pot constitui probe concludente cu privire la o infracțiune gravă, deosebit de gravă sau excepțional de gravă ori să furnizeze informații privind pregătirea unor infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave;

f) persoană care nu are o calitate procesuală, dar care acceptă să furnizeze informații privitor la pregătirea unor infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave.

g) La cererea persoanelor indicate la literele a) - f), de asemenea, pot fi persoane protejate rudele apropiate și membrii lor de familie în condițiile Legii [9].

Demararea procesului de protecție a martorilor și altor participanți la procesul penal are la bază și unele condiții, cum ar fi:

existența faptei infracționale sau pregătirea acesteia - care după caracterul și gradul prejudiciabil se clasifică după categorii: grave, deosebit de grave și excepțional de grave [5; 9];

starea de pericol – situație în care se află persoanele sus-menționate la literele a) - g), a căror viață, integritate corporală, libertate sau proprietate sunt amenințate ca urmare a furnizării de date ori a acceptării cooperării în procesul penal;

solicitarea persoanelor și acceptarea cooperării – acordul persoanelor sus-indicate la literele a) - f) de a furniza date care constituie probe concludente cu privire la săvârșirea unor infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave ori alte informații până la începerea procesului penal;

hotărârea cu privire la aplicarea măsurilor de protecție – emiterea în baza ordonanței organului de urmărire penală, în condițiile prevederilor Codului de procedură penală a R. Moldova, sau din oficiu de către procuror a demersului către instanța de judecă privind emiterea încheierii cu privire la aplicarea măsurilor de protecție a participanților la proces [4];

decizia organului abilitat – emiterea actului respectiv de către șeful organului abilitat cu protecția martorilor în cadrul programului de protecție.

Cu toate acestea, statul oferă programul de protecție numai acelor persoane

care conlucrează cu organele de drept la prevenirea și combaterea criminalității și numai în cazul în care acestea își dau acordul de protecție.

Acordul de protecție – este o înțelegere confidențială scrisă între persoana protejată și organul abilitat cu protecția martorilor privind măsurile care trebuie aplicate în scopul protecției persoanei, privind atribuțiile părților și circumstanțele de încetare a protecției.

Acest acord prevede clauze și responsabilități atât pentru organul abilitat cu protecția martorilor în cadrul programului de protecție, cât și pentru persoana protejată.

În cazul nerespectării de către persoana protejată a dispozițiilor prevăzute în acordul încheiat în conformitate cu ordinea regulamentară, organul abilitat cu acest drept nu va fi responsabil pentru securitatea persoanei protejate sau apropiatilor acesteia.

Persoana protejată urmează să conștientizeze că securitatea personală și a apropiaților săi depinde de el însuși, iar statul vine să-i acorde prin forme și mijloace eficiente o apărare în limitele legislației, cu efectuarea unor măsuri de anticipare și curmare a acțiunilor ilegale care pot fi întreprinse împotriva protejaturii.

De obicei, protecția martorilor nu este tratată ca un drept al martorilor, ci numai ca o nevoie sau ca o datorie a statului. Iar lipsa în legislația națională a prevederilor privind proclamarea necondiționată a dreptului unui martor la protecție demonstrează acest enunț.

Ar fi corect ca depunerea unei mărturii ca obligație civilă generală să aibă drept corespondent un drept special al martorului la protecția împotriva intimidării și violenței. Este o mare nedreptate ca cetățenii să fie obligați să coopereze cu autoritățile în combaterea infracțiunilor, fără să li se ofere protecție împotriva devenirii de victime la acte viitoare de infracțiune. Aceasta înseamnă că statul, într-un fel, încalcă principiul egalității cetățenilor, deoarece îi protejează numai pe unii dintre ei de infracțiuni, în timp ce îi expune pe alții la acestea. Nu se poate afirma că cetățenii în calitate de martori trebuie să se expună la pericol, ca în alte cazuri pedepsite de lege, care rezultă din angajarea, contractarea realizarea datoriilor profesionale în cazul unor persoane (exemplu: membrii forțelor armate, poliției, medicii, etc.). Nici inculpatul nu este obligat să coopereze cu statul când se stabilește infracțiunea și responsabilitatea sa, acesta se bucură de privilegiul de a refuza să depună mărturie pentru a nu-și compromite cazul. În afară de aceasta, institutele de incapacitate relativă a martorilor, care scutesc un martor de obligația de a depune mărturie și care scutesc un martor de obligația de a răspunde unor întrebări arată că depunerea mărturiei nu este considerată ca o obligație absolută.

Emiterea și promulgarea numai a actelor normative cu caracter legislativ și de executare nu rezolvă problemele existente în societate, dacă nu sunt elaborate mecanismele lor de aplicare și control.

Legea cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal nr. 105 – XVI din 16.05.2008 stabilește principiile, dispozițiile generale și speciale ce determină modul asigurării securității participanților la procesul penal.

Procedura de înfăptuire a protecției martorilor și altor participanți la pro-

cesul penal este reglementată de prevederile Codului de procedură penală al R. Moldova; Codului penal al R. Moldova; Codului de executare al R. Moldova; Regulamentului privind modul de gestionare a mijloacelor financiare a activității de protecție a martorilor și altor participanți la procesul penal; Instrucțiunile și Regulamentul privind organizarea și funcționarea organului specializat în protecția martorilor, precum și de prevederile altor norme care nu contravin Constituției R. Moldova și celor unanim recunoscute ale dreptului internațional [4; 5; 6; 17].

Protecția martorilor și altor participanți la procesul penal începe cu elaborarea programului de protecție de către autoritatea abilitată.

Programul de protecție se desfășoară după tehnici și metode confidentiale, având la bază documentele referitoare la includerea persoanei în program care vor fi păstrate în condiții de maximă siguranță a confidențialității [9; 8].

În sensul prevederilor Legii [9], noțiunea de program de protecție semnifică ansamblul măsurilor de protecție aplicate de către organul abilitat cu protecția martorilor, cu acordul persoanei protejate, în scopul protecției vieții, integrității corporale și sănătății acesteia, luându-se în considerare personalitatea martorului, informația pe care o deține, pericolul existent sau eventual.

Pentru asigurarea protecției persoanelor care contribuie la realizarea justiției, legiuitorul prevede un sistem de măsuri aplicabile anume în acest scop. Acest sistem este constituit din măsuri urgente, măsuri de protecție și măsuri de asistență, iar clasificarea acestora este efectuată în virtutea diversității lor atât ca număr, cât și ca conținut.

Măsuri urgente sunt niște activități specifice desfășurate de către organul de urmărire penală, de procurorul care exercită urmărirea penală ori de procurorul ierarhic superior, de administrația locului de detenție sau, după caz, de organul abilitat cu protecția martorilor imediat ce se constată starea de pericol la care este expusă persoana [9];

Măsuri de protecție constituie un ansamblu de măsuri aplicate în cadrul programului de protecție doar de către organul abilitat cu protecția martorilor [9];

Măsurile de asistență sunt niște reglementări suplimentare prin care statul acordă persoanei luate sub protecție unele facilități și drepturi speciale [9];

Măsurile de protecție pot fi aplicate separat sau cumulat, inclusiv cu măsurile urgente și/sau cu măsurile de asistență.

Judecătorii și procurorii sunt cei care decid asupra implementării măsurilor de protecție. Prin urmare, inițierea procedurii de includere în programul de protecție, se efectuează atât în cadrul urmăririi penale, cât și în afara acestuia la cererea persoanei aflate în stare de pericol.

Potrivi Legii [9], organele ce asigură protecția de stat sunt:

Organul de urmărire penală - care în efectuarea urmăririi penale este abilitat cu atribuția de a aplica din oficiu măsurile de urgență sau cele de asistență, cu informarea imediată, sau în cel mult 24 de ore a procurorului și a organului abilitat;

Procurorul - care conduce urmărirea penală și procurorul ierarhic superior sunt abilitați cu atribuția de a aplica din oficiu măsurile de urgență sau cele de asis-

tență, cu informarea imediată, sau în cel mult 24 de ore a organului abilitat;

Administrația locului de detenție - care este abilitată cu atribuția de a aplica măsurile de urgență și cele de asistență, cu informarea imediată, sau în cel mult 24 de ore a procurorului și a organului abilitat;

Solicitarea includerii în programul de protecție, în urma constatării din oficiu a stării de pericol, este examinată în mod confidențial de către procuror care înaintează demersul respectiv instanței de judecată pentru emiterea hotărârii cu privire la aplicarea măsurilor de protecție. Procurorul ori instanța de judecată poate recomanda organului abilitat aplicarea unei măsuri de protecție concrete.

Programul de protecție, în funcție de complexitatea cazului și de pericolul la care este sau poate fi supusă persoana ce necesită a fi luată sub protecție, este diferit după conținutul măsurilor, precum și după implicarea forțelor și mijloacelor necesare.

Dreptul la securitatea persoanei este apărat de numeroase instrumente naționale, dar și internaționale privind drepturile omului.

Mai întâi să menționăm Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate, adoptată la New York la 15 noiembrie 2000 (în vigoare pentru Republica Moldova din 16 octombrie 2005) și Protocoalele sale, care cer statelor „să asigure în limita mijloacelor sale, măsuri corespunzătoare pentru a asigura o protecție eficace împotriva eventualelor acte de represalii sau de intimidare a martorilor care, în cadrul procedurii penale, depun mărturie cu privire la infracțiunile prevăzute de Convenție, iar în caz de nevoie să asigure protecția părinților lor și a altor persoane apropiate”.

Potrivit normelor indicate, fiecare stat parte ia, în limita mijloacelor sale, măsuri corespunzătoare pentru a da asistență și a acorda protecție victimelor infracțiunilor, îndeosebi în caz de amenințare cu represalii sau de intimidare, fără a prejudicia dreptul apărării; prevăd măsurile destinate pentru întărirea cooperării cu serviciile de investigații și de reprimare și, respectiv, cooperarea între serviciile de investigații și de reprimare; reglementează modalitatea de culegere, schimb, analiză de informații și asistența tehnică privind combaterea criminalității organizate [15].

Prevederile Convenției Europene de asistență juridică în materie penală din 20.04.1959, obligă statele părți să asigure protecția martorilor în cazurile prevăzute de legislația națională [16]. În conformitate cu norma indicată, a fost adoptată Legea R. Moldova cu privire la asistența juridică internațională în materie penală nr. 371 – XVI din 01.12.2006 [14].

În afara acestor standarde legale, există un număr de recomandări ale Consiliului Europei care îndeamnă statele să ia măsuri pentru protecția martorilor și victimelor, în general sau în ceea ce privește anumite categorii de persoane sau infracțiuni, în termeni mai mult sau mai puțin concreți.

Șirul de convenții, tratate, declarații, acorduri și protocoale încheiate între R. Moldova și alte state în domeniul prevenirii și combaterii criminalității au drept obiectiv acordarea protecției maxime persoanelor care contribuie la acest proces.

În pofida pașilor întreprinși de Republica Moldova în vederea apărării drepturilor și libertăților omului, care cu siguranță rezultă din adoptarea și apli-

carea în acest sens a bazei legislative și normative, relevăm unele insuficiențe în mecanismele și controlul de aplicare a legislației.

După cum s-a menționat mai sus, Legea [9], fixează strict organul abilitat cu protecția martorilor și altor participanți la procesul penal care funcționează ca subdiviziune a Ministerului Afacerilor Interne.

Prevederile Legii (abrogate) [10] stipulau că protecția de stat a părții vătămate, a martorilor și a altor persoane care acordă ajutor în procesul penal era efectuată de către organele specializate care decideau aplicarea și efectuarea măsurilor de protecție de stat.

Dacă vom face o analiză multilaterală a prevederilor articolului 5 al Legii cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal nr. 105 – XVI din 16.05.2008 și articolului 3 al Legii (abrogate) privind protecția de stat a părții vătămate, a martorilor și a altor persoane care acordă ajutor în procesul penal nr. 1458 – XIII din 28 ianuarie 1998, stabilim că au fost limitate competențele autorităților specializate ale statului menite să prevină și să combată criminalitatea, să asigure securitatea statului, ordinea publică, să apere drepturile și interesele legitime ale persoanelor.

Pe de o parte, stabilirea organului unic abilitat cu protecție a martorilor și altor participanți la procesul penal vine să consolideze forțele și mijloacele antrenate în această misiune, precum și să minimalizeze cheltuielile financiare.

Pe de altă parte, constatăm că prin reducerea organelor specializate care decideau aplicarea și efectuarea măsurilor de protecție de stat s-a redus esențial potențialul necesar care putea face față provocărilor infraționalității pe diferite domenii. Iar acest fapt a condiționat și apariția dificultăților la asigurarea protecției unor categorii de persoane care confidențial colaborează cu organele de drept sau activează sub acoperire în vederea prevenirii și combaterii criminalității.

Potențialul și posibilitățile organului abilitat cu protecția martorilor și altor participanți la procesul penal, care este o subdiviziune specializată a Inspectoratului General al Poliției al Ministerului Afacerilor Interne (ex: numărul mic de efectiv; lipsa dotării și instruirii speciale în domeniu; asigurare financiară limitată etc.), nu asigură pe măsură acoperirea necesităților reale și necesare realizării programului de protecție.

Insuficiența constatată este numai un element prin care se demonstrează disfuncționalitatea mecanismului de aplicare a normelor naționale în vederea protecției martorilor și altor participanți la procesul penal.

Un alt element nu mai puțin important privind realizarea cu succes a programului de protecție a martorilor și altor participanți la procesul penal îl constituie competențele organului abilitat. Aici, constatăm lipsa cadrului normativ obligatoriu pentru toate instituțiile, indiferent de forma de proprietate, organizare și funcționare în stat, care urma a fi consfințit într-un Regulament sau Instrucțiune aprobate prin Hotărârea de Guvern, ori, luând în considerare confidențialitatea acestui proces, aprobarea normelor necesare urma să fie efectuată de autoritățile competente (implicate) ale statutului în coordonare cu Procuratura Generală și Curtea Supremă de Justiție ale R. Moldova. Drept exemplu poate servi efectuarea activității speciale de investigații.

Potrivit articolului 6 alineatul 1 al Legii R. Moldova privind activitatea specială de investigații nr. 59 din 29.03.2012, subiecți persoane juridice ale acestei activități sunt Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Apărării, Centrul Național Anticorupție, Serviciul de Informații și Securitate, Serviciul de Protecție și Pază de Stat, Serviciul Vamal și Departamentul instituțiilor penitenciare al Ministerului Justiției. Potrivit alineatului 2 al aceluiași articol, se interzice efectuarea măsurilor speciale de investigații de către alte autorități decât cele prevăzute la alineatul 1 [11]. Astfel, pe lângă prevederile Codului de procedură penală al R. Moldova „secțiunea a 5-a Activitatea specială de investigații”, autoritățile competente au elaborat și aprobat mecanismul de aplicare a prevederilor legislației care a fost expus în Regulamentul comun privind organizarea și efectuarea activității speciale de investigații [7]. Fără deviere de la cadrul normativ indicat, în funcție de specificul activității ce rezultă din atribuțiile funcționale, autoritățile competente au dreptul de a elabora și implementa mecanismele concrete de funcționare, dirijare, gestionare și evidență a forțelor și mijloacelor implicate în prevenirea și combaterea criminalității care urmează să se regăsească în regulamente și instrucțiuni departamentale.

Dificultăți la compartimentul controlului și coordonării activității desfășurate nu pot apărea din simplu motiv, atât la efectuarea activității speciale de investigații, cât și în cadrul activității de protecție a martorilor și altor participanți la procesul penal, controlul și coordonarea acestor activități sunt efectuate de către Procuratura Generală a R. Moldova prin intermediul procurorilor special desemnați, iar în cazurile prevăzute de legislație de către judecătorii de instrucție.

Apreciind situația actuală în care se află subdiviziunea specializată din cadrul Inspectoratului General al Poliției al Ministerului Afacerilor Interne, cu competențe de protecție a martorilor și altor participanți la procesul penal, determinăm disproporționalitatea unor împuterniciri acordate prin Legea cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal nr. 105 – XVI din 16.05.2008 comparativ cu împuternicirile acordate prin Legea privind activitatea specială de investigații nr. 59 din 29.03.2012 și Codul de procedură penală „secțiunea a 5-a Activitatea specială de investigații”. Astfel, subdiviziunea specializată cu competențe de protecție a martorilor și altor participanți la procesul penal va întâmpina dificultăți la obținerea de la judecătorul de instrucție sau de la procuror a autorizării pentru efectuarea unor măsuri speciale de investigații indispensabile la realizarea programului de protecție. Acest fapt se explică prin cerințele legislației, care determină strict temeiurile și condițiile efectuării unor măsuri.

Insuficiențele existente, inclusiv la compartimentul protecției martorilor și altor participanți la procesul penal, sunt un subiect separat, care cere o abordare complexă cu efectuarea analizei ample a cadrului normativ național, necesitând și înaintarea unor soluții ce vor contribui la implementarea mecanismului ideal de realizare a legislației.

Revenind la subiectul studiului efectuat, constatăm că organul abilitat cu competențe de protecție a martorilor și altor participanți la procesul penal - Direcția protecția martorilor a Ministerului Afacerilor Interne, în rezultatul reformei instituționale a fost redenumită și cifrată în „Direcția 6” .

Reforma poliției începută la finele lunii decembrie 2012 – martie 2013, precum și redenumirea subdiviziunii abilitate cu protecția martorilor și altor participanți la procesul penal urma să eficientizeze activitatea acestei subdiviziuni specializate prin delegarea împuternicirilor respective și acordarea unui statut special (independent).

Reieșind din subordonarea actuală a acestui serviciu, constatăm că „Direcția 6” își pierde statutul de subdiviziune subordonată și independentă a Ministerului Afacerilor Interne, fiind o parte componentă a Inspectoratului național de investigații al Inspectoratului General al Poliției subordonat Ministerului Afacerilor Interne. Faptul constatat poate duce la diminuarea importanței și transparenței unei subdiviziuni specializate. Nu este exclus și faptul că la implementarea politicilor în acest domeniu specific de activitate (elaborarea cadrului normativ, organizarea, dirijarea și efectuarea activității, gestionarea surselor financiare etc. activități orientate pentru realizarea protecției martorilor și altor participanți la procesul penal), „Direcția 6” se va confrunta cu un sistem birocratic de supunere pe verticală (ex: anterior se supunea numai viceministrului și ministrului, actualmente ca minimum supunere la 6 conducători ierarhic superiori). Aceste insuficiențe urmează a fi excluse din start, adaptând condițiile de funcționare a acestui serviciu specializat la prevederile Legislației naționale în vigoare.

Efectuând, o comparație de ordin general stabilim că, în mai multe țări (Italia, Germania, China, România, Ucraina, Belarusia, Rusia, etc.) serviciile specializate cu atribuții de protecție a martorilor și altor participanți la procesul penal, la fel ca și în R. Moldova, sunt parte componentă a structurii poliției, iar în alte țări aceste servicii specializate fac parte din sistemul de justiție (Statele Unite ale Americii, Columbia, Australia, etc.). Aceste servicii au statut operativ, sunt independente, iar forțele, mijloacele și metodele lor de activitate constituie secret de stat. Cadrul normativ de funcționare a acestor servicii, pe lângă cel internațional, la fel este constituit din legi, regulamente care pun în aplicare prevederile legislației din domeniu și instrucțiuni departamentale.

Pentru o bună funcționare în R. Moldova a serviciului abilitat cu protecția martorilor și altor participanți la procesul penal, ar fi binevenită revizuirea urgență a cadrului normativ național existent și aducerea lui în armonie cu prevederile actelor normative internaționale și cu completările și modificările efectuate în legislația națională Codul procesual penal, Legea privind activitatea specială de investigații și alte legi cu atribuții. La fel se impune necesitatea elaborării unui regulament care urmează a fi aprobat prin Hotărârea de Guvern în care să fie expus mecanismul de realizare a prevederilor legislației reieșind din insuficiențele cu care se confruntă părțile implicate în acest proces.

Cât privește aprecierea locului autorității abilitate cu atribuții de protecție a martorilor sunt idei împărțite, iar ca exemplu pot servi funcționarea serviciilor similare în alte țări ale lumii.

Republica Moldova este independentă în aprecierea locului organului abilitat cu competențe de protecție a martorilor și altor participanți la procesul penal, iar aprecierea rolului structurii specializate ale statului o efectuează cetățeanul care este parte a acestui proces reieșind din rezultatele protecției de care a avut

parte.

Este cert faptul că problema rolului și locului organului abilitat cu competențe de protecție a martorilor și altor participanți la procesul penal va apărea în dezbateri permanente până nu vor fi create toate premisele și condițiile optime pentru asigurarea calificată din partea statului a protecției beneficiarilor de acest serviciu.

Studiul problemei propuse în prezentul articol a fost numai o încercare de a scoate în evidență importanța autorității cu abilități de protecție a martorilor și altor participanți la procesul penal, cu aprecierea rolului, locului și necesității a astfel de servicii de care urmează să beneficieze orice persoană care cade sub prevederile Legii cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal nr. 105 – XVI din 16.05.2008.

Instituirea unor structuri specializate care vin să suplinească sistemul de drept în stat este salutară, iar pe de altă parte, acest fapt trebuie să ne îngrijoreze și să orienteze organele de drept la o activitate mult mai eficientă de prevenire și combatere a infracționalității întru excluderea a astfel de necesități într-un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate [1, 2, 3].

În concluzie, protecția martorilor este un drept public subiectiv al martorilor care ar trebui văzută ca expresie a protecției drepturilor umane fundamentale ale martorilor. Acest drept subiectiv, pozitiv și individual atrage anumite drepturi legale ale unui martor amenințat, cu obligații corespunzătoare din partea statului. Cu toate acestea, ar trebui să căutăm realizarea optimă a tuturor drepturilor legale care pot fi derivate dintr-un drept subiectiv al unui martor la protecție.

Bibliografie

1. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994, în vigoare din 27 august 1994 (Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 1 din 12.08.1994).
2. Declarația Universală a drepturilor omului din 10.12.1948.
3. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 04.11.1950.
4. Codul de procedură penală al R. Moldova (partea generală) nr. 122-XV din 14.03.2003 (Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 104–110/447 din 07.06.2003).
5. Codul penal al R. Moldova nr. 985 – XV din 18.04.2002 (Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 128 – 129/1012 din 13.09.2002, republicat: Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 72 – 74/195 din 14.04.2009).
6. Codul de executare al R. Moldova nr. 443-XV din 24.12.2004 (Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 34 – 35/112 din 03.03.2005, republicat: Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 214 – 220/704 din 05.11.2010).
7. Legea R. Moldova nr. 66 din 05.04.2012 pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122 – XV din 14 martie 2003 (Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 155 - 159/510 din 27.07.2012).

8. Legea R. Moldova cu privire la secretul de stat nr. 245-XVI din 27 noiembrie 2008 (Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 45 – 46/123 din 27.02.2009).
9. Legea R. Moldova cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal nr. 105 – XVI din 16.05.2008 (Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 112-114/434 din 27.06.2008).
10. Legea R. Moldova (abrogată) privind protecția de stat a părții vătămate, a martorilor și a altor persoane care acordă ajutor în procesul penal nr. 1458 – XIII din 28 ianuarie 1998 (Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 26-27/169 din 26.03.1998).
11. Legea R. Moldova privind activitatea specială de investigații nr. 59 din 9.03.2012, în vigoare din 08.12.2012 (Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 13 – 118/373 din 08.06.2012).
12. Legea R. Moldova privind prevenirea și combaterea criminalității organizate nr. 50 din 22.03.2012 (Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 103/343 din 29.05.2012).
13. Legea R. Moldova cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului nr. 320 din 27.12.2012, în vigoare din 05 martie 2013 (Monitorul Oficial nr. 42-47/145 din 01.03.2013).
14. Legea R. Moldova cu privire la asistența juridică internațională în materie penală nr. 371 – XVI din 01.12.2006 (Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 14 – 17/42 din 02.02.2007).
15. Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate, adoptată la New York la 15 noiembrie 2000.
16. Convenția Europeană de asistență juridică în materie penală din 20.04.1959.
17. Regulamentul privind modul de gestionare a mijloacelor financiare a activității de protecție a martorilor și altor participanți la procesul penal, aprobat prin Hotărârea Guvernului R. Moldova nr. 950 din 13.10.2010 (Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 206 – 209/1061 din 22.10.2010).
18. Hotărârea Guvernului R. Moldova cu privire la structura și efectivul limită ale Inspectoratului General al Poliției al Ministerului Afacerilor Interne nr. 986 din 24.12.2012.
19. Ordinul Ministerului Afacerilor Interne al R. Moldova nr. 379 din 20.11.2008 „Cu privire la crearea Direcției protecția martorilor”.
20. Ordinul Ministerului Afacerilor Interne al R. Moldova nr. 98 din 29.03.2010 „Cu privire la aprobarea Regulamentului privind organizarea și funcționarea Direcției protecția martorilor”.
21. Ordinul Ministerului Afacerilor Interne al R. Moldova nr. 71 din 27.02.2013 „Cu privire la statele de organizare ale Inspectoratului General al Poliției al Ministerului Afacerilor Interne”.
22. Adrian-Augustin Bărbăscu, *Cooperarea internațională în realizarea protecției martorilor, curs universitar*, Ed. Etna, 2008.
23. Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, seria științe juridice, nr. 1/2010.

Roman VOZIAN,

lector asistent la Catedra „Științe polițienești și socio-umane
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

IMPORTANȚA DECLARAȚIILOR MARTORILOR ÎN PROCESUL DE STABILIRE A ADEVĂRULUI

Summary

Hearing people is a process most commonly encountered evidence in criminal, civil, administrative, where the main goal is finding the truth. Whatever the nature of the offense committed is one indisputable witness role due to the fact that it can communicate with law enforcement.

Audierea persoanelor este un procedeu probatoriu cel mai frecvent întâlnit în cauze penale, civile, contravenționale unde scopul principal este aflarea adevărului. Indiferent de natura faptei săvârșite, rolul martorului este unul incontestabil datorită datelor de fapt pe care acesta le poate comunica organelor de drept.

Dacă în vorbirea curentă prin martor se înțelege acea persoană care a fost de față, a perceput cu propriile simțuri un anumit eveniment sau a căpătat direct anumite cunoștințe legate de evenimentul în cauză, în accepțiunea legii procesual penale martorul este persoana citată în această calitate de organul de urmărire penală sau de instanță, precum și persoana care face declarații, în modul prevăzut de lege [1], totodată, acesta prevede și categoriile de persoane care nu pot fi citate în calitate de martor [2], persoanele care au dreptul să audieze martorul, procedura de audiere a martorului [3], drepturile și obligațiile martorului [4].

Prevederi similare ale noțiunii de martor găsim și în Codul contravențional al RM dar cu deosebirea că acesta acordă dreptul de a cita martorul organelor abilitate [5], dar nu organului de urmărire penală sau instanței de judecată cum este stabilit în Codul de procedură penală, fapt care dă posibilitatea de a cita un martor, și altor organe de drept care au competențe de examinare, constatare și soluționare a cauzelor contravenționale.

Deși pentru depunerea declarațiilor intenționat false martorul poartă răspundere penală [6], fapt care accentuează importanța declarațiilor martorului la soluționarea unei cauze penale, civile, importanța declarațiilor martorului se atestă și prin caracterul solemn al depunerii mărturiei în fața instanței de judecată unde martorul este invitat la tribună, iar înainte de a face declarații, martorul depune jurământul solemn care nu doar denotă importanța jurământului dar și îl face pe martor să spună adevărul, iar persoanele care din motive de conștiință sau confesiune nu depun jurământul declară că se obligă să spună doar adevărul și să

nu ascundă nimic din ceea ce știe. [7]

Convenția Europeană a Drepturilor Omului acordă dreptul acuzatului să interogheze martorii învinuirii și să solicite interogarea martorilor în apărarea sa în aceleași condiții [8], această prevedere are legătură directă cu principiul „egalității armelor” în calitate de element principal al unui proces echitabil.

Procesul de audiere a martorului este unul foarte complex datorită impactului emoțional precum și din cauza diversității de cultură, educație, principii și modalitatea fiecărei persoane de a interpreta anumite evenimente, care de fapt pot duce la denaturarea depozițiilor martorului și la rândul său tergiversarea procesului de stabilire a adevărului. Astfel, în vederea evitării denaturărilor datelor de fapt cunoscute de martor în legătură cu săvârșirea unei fapte ilegale, un rol deosebit de important îi revine persoanei care efectuează nemijlocit audierea martorului.

La aprecierea declarațiilor martorului, o deosebită importanță o are cunoașterea aspectului psihologic de formare a declarațiilor, care de fapt trece prin câteva etape: recepționarea, memorizarea și reproducerea. Momentul esențial în formarea declarațiilor este timpul săvârșirii faptei când martorul, indiferent de voința sa recepționează unele date de fapt în legătură cu evenimentul respectiv.

Cea mai des întâlnită formă de recepție în formarea declarațiilor este cea vizuală, deoarece de cele mai multe ori martorii declară în fața organelor de drept fapte sau evenimente pe care le-au văzut. Modul în care martorul recepționează anumite însușiri ale obiectelor este direct influențat de anumiți factori obiectivi și psihofiziologici. Ca factori obiectivi care influențează recepția pot fi distanța, lumina, ceața, ploaia, alte obiecte care pot împiedica sau reduce vizibilitatea în astfel de situații când martorul nu vede absolut clar cele întâmplate. Ca factori psihofiziologici pot servi, de exemplu, acuitatea vederii martorului, anumite idei preconcepute sau convingerile personale ale acestuia. [9]

Memorizarea evenimentului este un proces foarte complex, iar la aprecierea declarațiilor trebuie luat în considerare că informația memorată este prelucrată de conștiință și logică, dar nu este o simplă memorare asemenea unei fotografii, deci martorul poate memoriza din cele văzute doar o parte pe care acesta o considera mai importantă, iar alte detalii nu sunt memorizate sau uitate pe parcurs. [10]

La momentul expunerii trebuie luat în considerare faptul că de către martor pot fi comise anumite denaturări prin adăugire, omisiune, modificare, o mare importanță în acest sens o are capacitatea de exprimare a martorului, iar unele studii ale psihologiei martorilor susțin că uitarea la bărbați este mai accentuată decât la femei, dar amintirile femeilor sunt de multe ori inexacte.

Audierea martorului, indiferent de autoritatea care o efectuează, poate fi divizată convențional în trei etape: pregătirea pentru audiere, audierea propriu-zisă și analiza declarațiilor obținute.

La prima etapă persoana care planifică audierea, orientându-se spre numărul de persoane care urmează a fi audiate, trebuie să ia în considerare faptul că numărul mare de persoane audiate încă nu este un garant al succesului, stabilirea adevărului depinde direct de conținutul declarațiilor și relevanța lor la cauza investigată. Activitățile de pregătire a audierii încep cu studierea și analiza

minuțioasă a materialelor cauzei, fapt care poate evita unele discrepanțe în viitorul proces de audiere. Cunosând datele care urmează a fi clarificate, se poate trece la identificarea martorilor, studierea în limitele posibilităților a personalității acestora și eventual citarea acestora, respectând procedura legală, totodată determinând o anumită ordine de prioritate.

Cunoașterea martorilor presupune obținerea și analizarea unor date despre persoanele ce urmează a fi ascultate. În afara datelor de identificare, trebuie să fie obținute cât mai multe informații legate de trăsăturile psihice ale persoanelor ce urmează să depună declarații în calitate de martori.

Totodată, în procesul de identificare a martorilor trebuie ținut cont de legătura dintre martori și părțile la proces, deoarece anumite categorii de persoane sunt în drept să refuze să facă declarații sau persoane care nu pot fi audiate în calitate de martor [11], chiar dacă legea nu enumeră aceste persoane, dar stipulează că intră în această categorie toți cei ce, în virtutea profesiei exercitate, devin deținători ai unor secrete privind faptele și împrejurările de care au luat cunoștință în timpul exercitării ei. Această interdicție privește medicii, avocații, notarii, preoții, precum și orice alte persoane care s-ar afla în situația prevăzută de lege și se justifică prin aceea că divulgarea secretelor ar dăuna nu numai celor ce exercită o profesie, ci și celor care beneficiază de aceasta, în care sentimentul de încredere joacă un rol esențial. În practică, se admite să fie audiați în calitate de martori și polițiștii, însă aceste declarații trebuie să fie apreciate în raport cu alte probe.

Potrivit jurisprudenței CEDO, declarațiile colaboratorilor de poliție ar trebui aplicate doar în circumstanțe excepționale, aceștia pot fi audiați în calitate de martori doar în cazul în care ulterior nu au participat la efectuarea acțiunilor procesuale. [12]

De asemenea un loc important în vederea pregătirii îl constituie întocmirea planului de audiere.

În urma studierii materialelor cauzei se stabilesc problemele care urmează să fie lămurite cu fiecare martor sau categorie de martori identificați în cauză. Stabilirea problemelor ce urmează să fie lămurite prin audiere este una esențială pentru a nu se omite aspectele importante cunoscute de martori, cu valoare pentru aflarea adevărului. [13]

Pentru buna desfășurare a ascultării și realizarea scopului pe care îl urmărește, în raport cu natura cauzei în care se efectuează, cu problematica ce trebuie lămurită și cu situația fiecărui martor în parte, trebuie să fie luate și alte măsuri pregătitoare, cum ar fi: invitarea părintelui, tutorelui, curatorului sau educatorului, când martorul este minor, invitarea unui interpret, în situația în care martorii nu cunosc limba în care se desfășoară procesul, selectarea și pregătirea materialelor ce vor fi folosite pe parcursul ascultării și determinarea modului, a momentului și a ordinii în care vor fi folosite ș.a.

Audierea propriu-zisă este un procedeu nu mai puțin important decât pregătirea pentru audiere, al cărui succes în mare măsură depinde de măiestria persoanei care realizează audierea, de capacitatea ei de a găsi limbaj comun cu diferite categorii de persoane, capacitatea de a dobândi încrederea martorului.

În afară de aceasta, la audiere este necesar de a respecta câteva regului tactice, după cum urmează:

- audierea propriu-zisă a martorilor va începe cu identificarea martorului, depunerea jurământului dacă audierea este efectuată de către instanța de judecată și determinarea raporturilor dintre acesta și părți, respectiv a gradelor de rudenie sau de afinitate [14];

- se va crea un cadru de ascultare corect, caracterizat de seriozitate, lipsit de factori stresanți sau care pot distra atenția acestuia în orice fel (nu vor fi persoane străine, obiecte care pot induce teama). Audierea se va face cu calm, cu un ton de încurajare (mai ales pentru cei care nu au mai avut această calitate);

- după crearea acestui climat propice audierii, se va solicita martorului să declare liber asupra obiectului cauzei care i-a fost adus la cunoștință;

- dacă nivelul intelectual este deosebit de redus, poate fi ajutat de întrebări adresate cu tact, fără sugestie, fără ironie;

- abaterea martorului într-o declarație pentru a se îndepărta de la subiect va fi întreruptă cu tact și fermitate, cu întrebări care să-i sugereze că trebuie să-și reorienteze declarația pe subiectul discuției;

- trecându-se la faza întrebărilor, se va avea în vedere ca acestea să fie clare, precise, într-o formă pe înțelesul persoanei audiate, care să vizeze faptele percepute de martor, fără elemente de intimidare, fără a sugera în vreun fel răspunsul, fără reacții imediate când se constată că martorul, deliberat, face depoziții contradictorii, cu repetarea întrebărilor sau reformularea lor după caz sau după reacția intelectuală a martorului, cu diversificarea întrebărilor sau confruntarea cu alți martori sau învinuiți, cu prezentarea unor probe care pot reaminti martorului anumite fapte sau împrejurări sau care îl pot determina la o colaborare sinceră [14];

Procesul de evaluare a declarațiilor martorului este și acesta unul care merită o atenție deosebită, deoarece aprecierea incorectă a declarațiilor poate genera unele neclarități, care uneori pentru a fi clarificate necesită întreprinderea unor măsuri adăugătoare, audierea repetată a martorilor, care nu doar că creează incomodități martorului, dar la fel duce și la pierderea încrederii în structura respectivă, creează un precedent neplăcut pentru martor, care la rândul său pe viitor, cunoscând date despre o faptă ilegală, poate nega că are cunoștințe în legătură cu cauza dată sau, și mai rău, poate împărtăși experiența sa cu rudele, prietenii, cunoscuții care îi pot urma exemplul, fapt care poate împiedica întregul proces de stabilire a adevărului.

La prima etapă, verificarea declarațiilor se face în raport cu alte declarații, apoi cu alte probe existente în cauza respectivă. Este dificil de a stabili o ordine anumită a probelor în raport cu care trebuie verificate declarațiile martorului, acest fapt rezultă din diversitatea de cauze întâlnite, precum și din specificul probelor acumulate, însă cert este faptul că la analiza unei cauze concrete declarațiile martorului trebuie analizate în raport cu întregul sistem de probe acumulate și nicidecum formularea concluziilor doar în baza unei singure declarații.

Astfel, audierea persoanelor în cadrul investigării activităților ilicite se de-

tașează, din punctul de vedere al importanței, de restul activităților de acumulare a probelor – este activitatea cu frecvența cea mai ridicată, fiindu-i alocat cel mai mare volum de timp, este, de multe ori, principala sursă de informații utile soluționării cauzei.

Bibliografie

1. Art. 90 alin(1) Cod de procedură penală al RM.
2. Art. 90 alin.(3) Cod de procedură penală al RM.
3. Art. 105 Cod de procedură penală al RM.
4. Art. 90 alin.(7-13) Cod de procedură penală al RM.
5. Art. 388 alin.(1) Cod contravențional al RM.
6. Art. 312 Cod penal al RM
7. Art. 108 Cod de procedură penală al RM.
8. Convenția Europeană a Drepturilor Omului art. 6 alin. (3) lit. (d).
9. Constantin Aionițoaie, Ion-Eugen Sandu, *Tratat de Tactică Criminalistică*, Editura Carpați, p. 124.
10. Igor Dolea, Dumitru Roman ș.a., *Drept procesual penal*, Editura Cartea Juridică, Chișinău 2009, p. 223.
11. Alin.(3) art.90 Cod de procedură penală al RM.
12. Van Machellen vs Olanda, aprilie 1997.
13. Iurie Odagiu, Sergiu Nestor, *Criminalistica*, Chișinău, 2002, p. 81.
14. Constantin Aionițoaie, Ion-Eugen Sandu, *Tratat de tactică criminalistică*, Editura Carpați, p. 139.
15. Olteanu Gabriel, Voicu Costică ș.a., *Ascultarea persoanelor în cadrul anchetei judiciare*, Editura Ait Laboratories S.R.L., București, 2008, p. 74.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

„Probleme actuale privind protecția și securitatea persoanelor implicate în procesul penal”, conf. șt.-practică intern. (2013 ; Chișinău). Probleme actuale privind protecția și securitatea persoanelor implicate în procesul penal = „Aktuelle probleme des schutzes und der sicherheit der teilnehmer im strafverfahren” = „Актуальные проблемы защиты и обеспечения безопасности участников уголовного процесса” : Materialele Conf. șt.-practice internaționale, 21 martie 2013 / col. de red. : Simion Carp [et al.] ; red. : Gh. Chiriță. – Ch. : S. n., 2013 (S.C. BONS-OFFICES SRL). – 364 p.

Antetit. : Acad. „Ștefan cel Mare” a MAI. – Tit., text paral.: lb. rom., germ., rusă. – Bibliogr. la sfârșitul art. – 250 ex.

ISBN 978-9975-4407-2-1.

341.48:343.9(082)=135.1=112.2=161.1

C 86

Design copertă și prezentare grafică

Ruslan CONDRAȚ

Redactare:

Gheorghe CHIRIȚĂ

Tehnoredactare

și procesare computerizată:

Svetlana COJUHARI

Bun de tipar: 21.09.2013

coli de autor 47,05

Tiraj 250 ex.

Tiparul executat la **S.C. BONS-OFFICES S.R.L.**

mun. Chișinău, str. Ferdeului 4/6

MD-2005, Republica Moldova

e-mail: bons@bons.md; www.bons.md; skype: [bons_offices](#)